

ΦΩΤΟΓΡ
ΝΕΛΛΗΣ

ΘΗΡΑ

Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

μετά βιβλιοσήμου και φόρου δρ. 39.20
ημον και φόρος άναγκ. δανείου > 13.40
αριθμός έγκριτικής άποφάσεως 41721
αριθμός άδειας κυκλοφορίας 86449/30-9-35

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,

Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1935

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

914.95007

1938 ΔΗΜ

Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ

Η ΕΛΛΑΣ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

4.500

721, 3 Λύγιστον 1933.
ian 1933 - 1938.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
 ΒΙΒΛΙΟΠΟΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
 ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.
 46 - ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ - 46
 1938

Ἔλα τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου τούτου φέρον τὴν σφραγίδα
τοῦ ἐκδότου καὶ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως.

Κολλάρου

ΤΥΠΟΣ : ἜΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ,, Α. ΔΙΔΑΧΣΜΑ ΚΑΡΟΡΗ ΙΙ — ΑΘΗΝΑΙ

X ΧΩΡΑΙ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις, τὴν ὁποίαν ἀποκομίζομεν παρατηροῦντες τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος, εἶναι ὅτι ἡ χώρα μας ἀποτελεῖται ἀπὸ μεγάλα τμήματα ξηρᾶς καὶ ἀπὸ πλῆθος νήσων, μικρῶν καὶ μεγάλων, μεμονωμένων ἢ κατὰ συστάδας. Τὰ μεγάλα τμήματα τῆς ξηρᾶς ἀποτελοῦν τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ αἱ νῆσοι τὴν νησιωτικὴν.

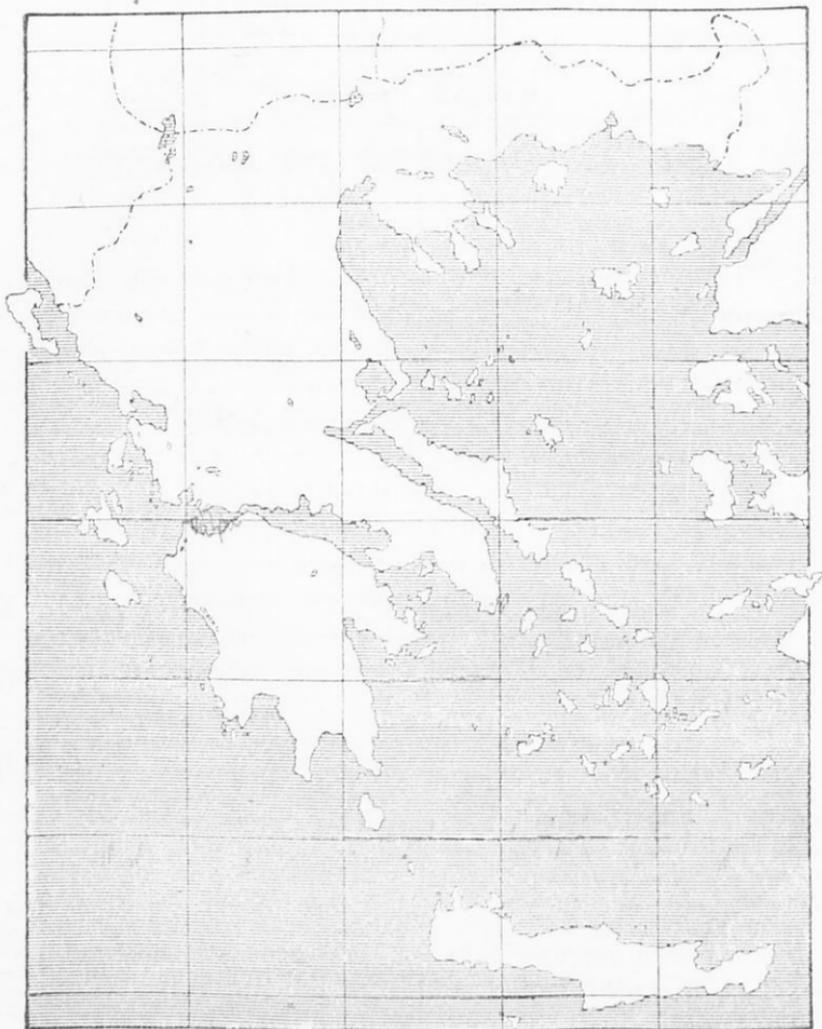
Τὸ βορεῖον τμήμα τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἶναι καὶ τὸ πλατύτερον ἐκ Δ πρὸς Α, ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου. Πρὸς Ν τὸ τμήμα τοῦτο φθάνει μέχρι τῆς γραμμῆς, ἣ ὁποία ἐνώνει τὸν Μαλιακὸν καὶ Ἀμβρακικὸν κόλπον. Μέγα μέρος τοῦ βορείου τούτου τμήματος κατέχει ἡ **Μακεδονία** ἔχουσα δυτικῶς τὴν **Ἥπειρον**, ἀνατολικῶς τὴν **Θράκην** καὶ νοτίως τὴν **Θεσσαλίαν**.

Πρὸς νότον τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἥπειρου εὐρίσκεται ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**, ἐκτεινομένη ἐκ Δ πρὸς Α, ἀπὸ τὸ Ἴόνιον εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μία συνεχὴς σειρά κόλπων ἐκ Δ πρὸς Α, ὁ Πατοαῖκός, ὁ Κορινθιακὸς καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀποχωρίζουν πρὸς Ν τὴν **Πελοπόννησον**.

Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς ἀποτελεῖ, εἰς τὸ σύνολόν της, μίαν πολύκολπον χερσόνησον, τὴν ὁποίαν βρέχουν δύο θάλασσαι, τὸ Ἴόνιον πέλαγος ἐκ Δ καὶ τὸ Αἰγαῖον ἐξ Α.

Τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα ἀποτελοῦν: ἀφ' ἑνὸς αἱ νῆσοι τοῦ Ἴονιου, αἱ ὁποῖαι παρατάσσονται εἰς μίαν περίπου γραμμὴν κατὰ μῆκος τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος· καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου, σχηματίζουσαι διαφόρους ὀμάδας. Εἰς τὰ νότια τοῦ Αἰγαίου ἡ **Κρήτη** καὶ τὰ **Κύθηρα**, εἰς τὸ μέσον αἱ **Κυκλάδες**, εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν ἡ **Εὔβοια** καὶ αἱ

βόρειοι Σποράδες, εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἢ Λέσβος, ἢ Χίος, ἢ Σάμος καὶ τέλος εἰς τὸ βόρειον τμήμα αἱ νῆσοι τοῦ Θωρακικοῦ πελάγους.*

1. Χάρτης τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ κλίμακα 1 : 6 000 000.

*Απόστασις 0.01 τοῦ μέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου τούτου ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀπόστασιν 60 χιλιομέτρων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

(Αἱ γραμμαὶ τοῦ χάρτου τούτου δὲν εἶναι μεσημβρινοὶ καὶ παράλληλοι. Εἶναι ἀπλᾶ βοηθητικὰ τετράγωνα, χρήσιμα διὰ τὴν

εὔκολον ἀντιγραφὴν καὶ μεγέθυνσιν αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐργαζόμεθα ὡς ἑξῆς: Κατασκευάζομεν ἐπὶ φύλλον χάρτου τετράγωνον μὲ διπλασίας π. χ. διαστάσεις καὶ ἐπ' αὐτῶν σχεδιάζομεν τὴν Ἑλλάδα, ἀντιγράφοντες ἐκ τοῦ χάρτου τούτου. Οὕτω θὰ ἔχωμεν χάρτιν τῆς Ἑλλάδος μὲ κλίμακα διπλασίαν. Ἄντι δηλ. γραμμὴ ἐπὶ τοῦ χάρτου 0,01 τοῦ μέτρον γὰ ἰσοδυναμῆ μὲ διάστημα 60 χιλιομέτρων, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ὡς ἄνω χάρτιν, θὰ ἰσοδυναμῆ μὲ διάστημα 30 χιλιομέτρων. Ἡ κλίμαξ δηλαδή ἀπὸ $\frac{1}{6\,000\,000}$ θὰ ἀυξηθῆ εἰς $\frac{1}{3\,000\,000}$. Ὁμοίως δυνάμεθα διὰ τετραγώνων μὲ τριπλασίας, τετραπλασίας ἢ ἑξαπλασίας διαστάσεις νὰ ἀντιγράψωμεν τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κλίμακα τριπλασίαν ($\frac{1}{2\,000\,000}$) ἢ τετραπλασίαν ($\frac{1}{1\,500\,000}$) ἢ ἑξαπλασίαν ($\frac{1}{1\,000\,000}$). Τὴν κλίμακα ἠμποροῦμεν νὰ γράψωμεν καὶ οὕτω: 1 : 2 000 000 ἢ 1 : 1 500 000 κλπ.

Ἐὰν τὰ βοηθητικὰ τετράγωνα γίνουσι πολὺν μεγάλα καὶ ἡ ἀντιγραφὴ γίνεταί δυσκολωτέρα, δυνάμεθα ὀφισμένα τετράγωνα νὰ τὰ χωρίζομεν εἰς μικρότερα. Ὁμοίως δυνάμεθα ν' ἀντιγράψωμεν καὶ πάντα ἄλλον χάρτιν τοῦ παρόντος βιβλίου ἢ ἄλλου χαράσσοντες ἐπ' αὐτοῦ βοηθητικὰ τετράγωνα.

Δοκιμάσατε, λοιπόν, νὰ μεγεθύνετε αὐτὸν τὸν χάρτιν καὶ σημειώσατε ἐπὶ τοῦ σχεδίου σας τὰ ὀνόματα: α' τῶν χωρῶν καὶ θαλασσῶν, β' τῶν γειτονικῶν κρατῶν, γ' τῶν μεγαλύτερων νήσων).

2. Θεσσαλονίκη, ἡ πρωτεύουσα τῆς Βορείου Ἑλλάδος

Κ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

(35 000 τετρ. χιλιόμετρα—1 500 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Μακεδονία, ἡ μεγαλύτερα καὶ πλουσιωτέρα ἑλληνικὴ χώρα, κατέχει τὴν βόρειον πλευρὰν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν Ἠπειρὸν ἕως τὴν Θράκην καὶ ἀπὸ τὰ σερβικὰ καὶ βουλγαρικὰ σύνορα ἕως τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος (βλ. χάρτην σελ. 16).

Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἡ ὁποία κατέχει τὸ $\frac{1}{4}$ καὶ πλέον ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς χώρας μας, περιλαμβάνεται :

α) Ἡ *Δυτικὴ Μακεδονία*, χώρα ὑψηλὴ, κλεισμένη μεταξὺ μικρῶν ὄρεσιν, καὶ ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι τὸ ἠπειρωτικώτερον τμήμα τῆς χώρας μας.

β) Ἡ *κεντρικὴ* καὶ γ) ἡ *ἀνατολικὴ Μακεδονία*, χώραι χαμηλαί, μὲ πολλά, ἐκτεταμένα καὶ γόνιμα βαιθίπεδα, τὰ ὁποῖα χωρίζουν χαμηλαὶ κατορμηθέναι λοφοσειραί.

δ) Ἡ *χερσόνησος Χαλκιδική*, βαθέως διαμελισμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ ἐκτεινομένη πρὸς Ν μέσα εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, ἔχει, διὰ τοῦτο, πολλὰς ὁμοιότητας ὡς πρὸς τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα.

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Τὸ χωρικοῦριστικὸν τῆς Μακεδονίας εἶναι ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρᾶν λεκανοπεδίων καὶ κοιλάδων

χωριζομένων μεταξύ των τότε με υψηλά ὄρη καὶ τότε με χαμηλάς καλλιερηγομένης καὶ κατοικοιουμένης λοφοσειράς. Οὕτω :

Α) Εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν σχηματίζονται :

α) Ἡ **κοιλὰς τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος** μεταξύ *Πίνδου* καὶ *Βαρκοῦντος*. Ἡ κοιλὰς αὕτη ἀκολουθεῖ διεύθυνσιν ΒΔ-ΝΑ, ὡς καὶ αἱ ὄροσειραί, αἵτινες τὴν κλείουν ἐκατέρωθεν. Τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ κοίτη τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ ὁποία ἔχει σχηματισθῆ εἰς τὴν βαθυτέραν τῆς γραμμῆν. Λιὰ τῆς κοιλάδος αὐτῆς ἄγει ἡ ὁδὸς Καστοριάς-Γρεβενῶν, ἀκολουθοῦσα καὶ αὐτὴ τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν.

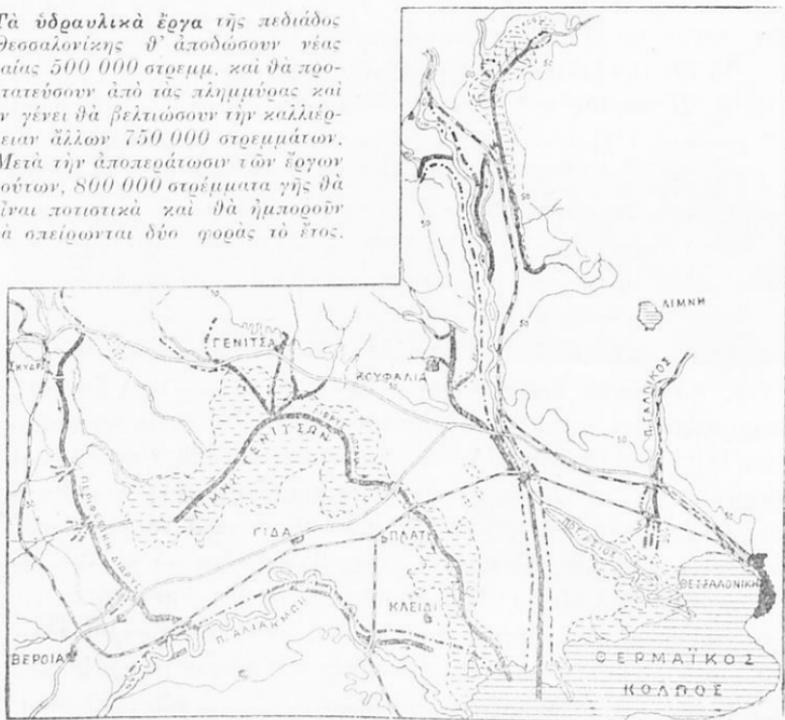
β) Τὸ **ὕψιπυρον τῆς Φλώρινης** μεταξύ *Βαρκοῦντος* καὶ *Βεργίου*, τὸ ὁποῖον ἐπεκτεινόμενον πρὸς Β, ἐντὸς τῆς Σερβίας, σχηματίζει τὴν πεδιάδα τοῦ Μοναστηρίου. Τὸ ὕψιπυρον τοῦτο ἔχει ἐπίσης διεύθυνσιν ΒΔ-ΝΑ, καθὼς καὶ τὰ ὄρη Βαρκοῦς καὶ Βέργιον. Καὶ αἱ κοίται, τὰς ὁποίας σχηματίζουν τὰ ρέοντα ὕδατά του, ἀκολουθοῦν τὸν ἄξονα τῆς πεδιάδος, διευθυνόμενα ὁμῶς, ἀντιθέτως ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα, πρὸς βορρᾶν διὰ τὰ χυθῶν εἰς τὴν λίμνην Βεγορίτιδα (Ὀστρόβου) εἴτε, ἀκόμη βορειότερον, εἰς τὸν Ἐριγῶνα παραπόταμον τοῦ Ἀξιοῦ. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι καὶ ὁ οἰκισμὸς ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν μετὰ τὸν κύριον ἄξονα τῶν πεδιάδων καὶ τῶν κοιλάδων. Οὕτω αἱ πόλεις Κοζάνη, Πτολεμαῖς καὶ Φλώρινα (βορειότερον δὲ καὶ τὸ Μοναστήρι), εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς αὐτῆς ΒΔ-ΝΑ γραμμῆς. Ὁμοίως τὰ Γρεβενά, ἡ Νεάπολις καὶ ἡ Καστοριά εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος. Τὴν αὐτὴν δὲ διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν καὶ αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖα ἐξυπηρετοῦν τὰς πόλεις ταύτας.

γ) Ἀντίθετον διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ ἡ **ταφροειδὴς κοιλὰς τοῦ κάτω Ἀλιάκμονος**, περὶ τὸ μέσον τῆς ὁποίας εὐρίσκονται τὰ Σέρβια. Ἡ διεύθυνσις τῆς, ΝΑ-ΒΑ, εἶναι παρόλληλος μετὰ τὴν σειρὰν τῶν ὄρων *Χασίων-Καμβουνίων-Πιερίων*, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Ἡ κοιλὰς αὕτη τῶν Σερβίων, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα, ἀποτελεῖ τεράστιον ὄρημα τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίσθη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν. X

Β) Εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν εὐρίσκονται :

α) Τὸ ἐκτεταμένον **βαθύπυρον τῆς Θεσσαλονίκης**, τὸ ὁποῖον διαρροεῖται ἀπὸ ποταμοὶ Ἀλιάκμων, Λουδίας, Ἀξιὸς καὶ ὁ χειμαρρῶδης Γαλλικός. Μέγα μέρος τῆς πεδιάδος ταύτης σκεπάζεται ἀπὸ τὰ ἔλη τοῦ Λουδία καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν, μεγάλα δὲ ὑδραυ-

Τὰ ὑδραυλικά ἔργα τῆς πεδιάδος Θεσσαλονίκης θ' ἀποδώσουν νέας γαίας 500 000 στρεμμ. καὶ θὰ προσαιτεύθουν ἀπὸ τὰς πλημμύρας καὶ ἐν γένει θὰ βελτιώσουν τὴν καλλιέργειαν ἄλλων 750 000 στρεμμάτων. Μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν ἔργων τούτων, 800 000 στρέμματα γῆς θὰ εἶναι ποιοτικά καὶ θὰ ἤμποροῦν νὰ σπείρωται δύο φορές τὸ ἔτος.

3. Χάρτης ὑδραυλικῶν ἔργων πεδιάδος Θεσσαλονίκης.

(Ἡ μαύρη γραμμὴ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν λίμνην τῶν Γιαντισῶν καὶ τὰ ἔλη μέχρι θαλάσσης, παριστᾷ τὴν διώρυγα τοῦ Λοῦδία. Αὐτῆς θ' ἀποστραγγισθῶν τὰ ἀπέραντα ταῦτα ἔλη. Ἡ περιφερικὴ διώρυξ, ἀριστερὰ (μῆκους 40 χλμ.), σπλῆγγει τὰ κατερχόμενα ἐκ Βερούμιου νερὰ καὶ τὰ διοχετεύει εἰς τὴν зоίτην τοῦ Ἀλιάκμοτος. Μικραὶ διώρυγες ἐνώνουν τοὺς μαιάνδρους τοῦ Ἀλιάκμοτος καὶ οὕτω συντομεύουν καὶ εὐθηνγραμμίζουν τὴν зоίτην του. Μεγάλῃ διώρυξ, ἄνω δεξιὰ, διοχετεύει τὰ νερὰ τῶν λιμνῶν Ἀρτζάν καὶ Ἀματόβον εἰς τὸν Ἀξιόν, αἱ ὁποῖαι οὕτω ἀπεξηράνθησαν. Μία, τέλος, διώρυξ κάτω δεξιὰ (μῆκους 21 χιλιομ.), ἀποτελεῖ τὴν νεανσοίτην τοῦ Ἀξιῶ, οὕτω δὲ αἱ ἐκβολαὶ του μετατίθενται δυτικώτερα. Τοῦτο γίνεται διὰ τὰ σωθῆν ὁ λιμὴν Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον θὰ ἔκλειεν ἐντὸς ἐνὸς αἰῶνος ὁ Ἀξιὸς μετὰ τὴν ἰλὺν του.

Αἱ διακεκομμένα γραμμὰι — — — δεικνύουν ἀναχώματα ἀ. δηλ. μακροὺς σωροὺς χωμάτων, τοὺς ὁποῖους κατασκευάζουν κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν καὶ τῶν διωρυγῶν, διὰ τὰ ἐμποδίζουσι τὰς πλημμύρας).

λιζὰ ἔργα ἐκτελοῦνται διὰ τὰ ἐλευθερωθῆ ἢ πεδιάς αὐτῆ ἀπὸ τὰ ἔλη τῆς καὶ προστατευθῆ κατὰ τῶν πλημμυρῶν.

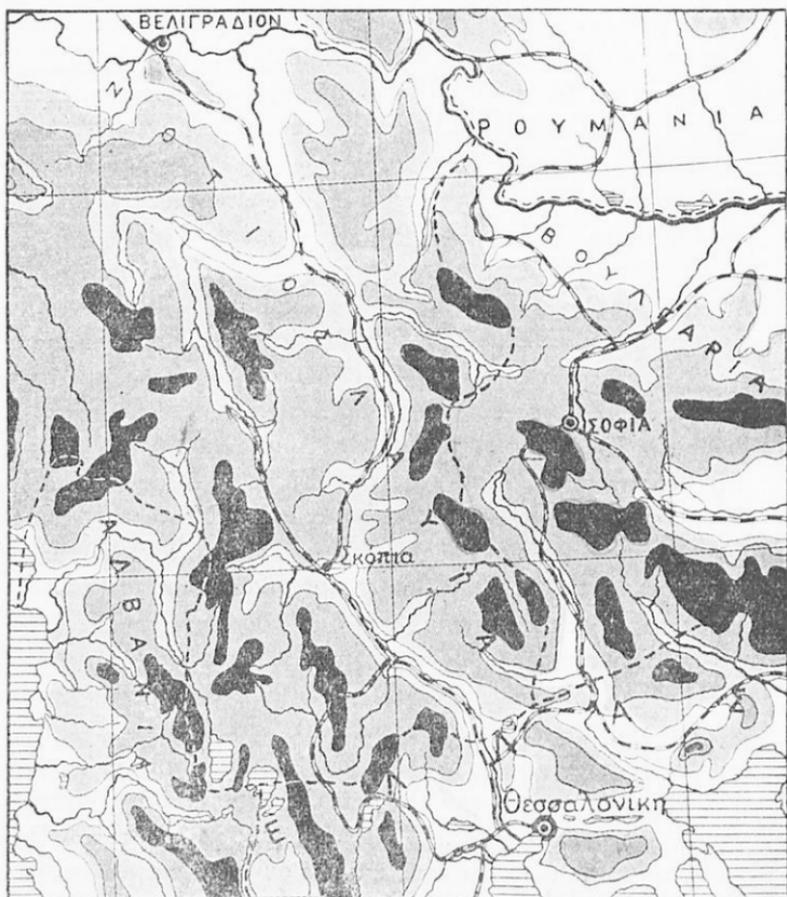
Πρὸς τὰ ΒΛ τοῦ βαθύπεδου τῆς Θεσσαλονίκης σχηματίζεται μεταξὺ *Βερμίου* καὶ *Παϊκῶν* ἡ *πειταλοειδῆς κοιλᾶς τῆς Ἀλμωπίας* (Καρατζόβας). Ἡ κοιλᾶς αὕτη προστατευομένη ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους ὑπὸ τῶν περίξ δασωμένων ὄρεων καὶ ἔχουσα ἀφθόγους πηγὰς, φημίξεται διὰ τὴν εὐφορίαν τῆς.

Τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι τὸ κέντρον τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Μακεδονίας. Τὰ ὄρη πὸν τὸ περιβάλλον, διασχίζονται ἀπὸ μακρὰς κοιλάδας ἢ διακόπτονται ἀπὸ εὐκολοδιαβάτους ἀνῆνας, ὁπόθεν διέρχονται ὁδοὶ καὶ σιδηροδρομικὰ γραμμὰί. Οὕτω διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος διέρχεται ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Κοζάνην καὶ τὰ Γρεβενὰ διὰ τοῦ ἀνῆνος τοῦ Βερμίου, ὅστις σχηματίζεται εἰς τὴν Ἐδεσσαν, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ πρὸς τὴν Φλώριναν καὶ τὸ Μοναστήρι ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιῶ ἔχει στρωθῆ ἢ σπουδαιότατὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης-Γευγελῆς-Βελιγραδίου, ἡ ὁποία ἐνώνει τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Τέλος διὰ τοῦ ἀνῆνος τῶν Παροῶν διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος πρὸς τὴν Ἀν. Μακεδονίαν καὶ Θράκην. (*Παρατηρήσατε τὰς διαβάσεις ταύτας εἰς τὸν ἐκτὸς κειμένον χάρτην τῆς Μακεδονίας τῆς σελ. 16*).

β) Ἡ *ταφροειδῆς κοιλᾶς τοῦ Ἀξιῶ*, ἔχουσα διεύθυνσιν ΒΑ-ΝΑ, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν καρδίαν τῆς Σερβίας καὶ φθάνει εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης. Πρὸς Β τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιῶ, ἐντὸς τοῦ σερβικοῦ ἐδάφους καὶ ὡς συνέχειά τῆς, σχηματίζεται δευτέρα κοιλᾶς, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ῥεεὶ πρὸς Β ὁ Μοράβας, παραπόταμος τοῦ Λουνάβεως. Αἱ δύο αὗται κοιλάδες αἱ ὁποῖαι χωρίζονται δι' εὐκολοδιαβάτον ὄροσπεδίον, συνέχεια ἢ μία τῆς ἄλλης, ἀποτελοῦν σπουδαιότατον *φυσικὸν δρόμον* μεταξὺ Λουνάβεως καὶ Αἰγαίου. Ἀπὸ τῶν φυσικῶν αὐτῶν δρόμων ἐπέρασαν ἄλλοτε οἱ ἐπιδρομεῖς, οἱ ὁποῖοι ἤρχοντο ἀπὸ τὴν βόρειον Βαλκανικὴν νὰ κατακτήσουν τὴν Μακεδονίαν. Δι' αὐτοῦ δέ, ὡς εἶπομεν, διέρχεται σήμερον ὁ σιδηρόδρομος Θεσσαλονίκης-Βελιγραδίου (*βλ. χάρτην 4 καὶ τὰς ὁδηγίας του εἰς τὴν ἐπομένην σελίδα*).

Γ) Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονία σχηματίζονται :

α) *Τὸ λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν*, διαρροέμενον ἀπὸ τὸν Στρουμῶνα. Ἡ πεδιάς αὕτη χωρίζεται ἀπὸ ἐκείνην τῆς Θεσσαλονίκης διὰ τῶν χαμηλῶν καὶ εὐκολοδιαβάτων *ὕψωμάτων* τοῦ Αα-

4. Χάρτης τῶν κοιλάδων Ἀξιού-Μοράβα.

(Αἱ διάφοροι ἀποχωρήσεις ἀπὸ τοῦ λευκοῦ μέχρι τοῦ μαύρου παριστοῦν τὰ διάφορα ὕψη τοῦ ἐδάφους κατὰ σειρὰν : Τὸ λευκὸν παριστᾷ ὕψος τὸ πολὺν μέχρι 200 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὸ ἀνοιχτὸν φαιὸν παριστᾷ ὕψος 200—500 μ., τὸ βαθύτερον 500—1000, τὸ μαῦρον ἄνω τῶν 1000 μ. ὕψη.

Παρατηρήσατε τὸν **διάδρομον** χαμηλοῦ ἐδάφους, ὅστις ἐνώνει τὰ λεκανοπέδια Θεσσαλονίκης καὶ Βελιγραδίου. Παρακολοθηθήσατε τὸ ρεῦμα τῶν δύο ποταμῶν, ἀπὸ τὰς πηγὰς των εἰς τὸ ὑψηλότερον ἔδαφος τῶν κοιλάδων (ὄροπέδιον Κοσσυφοπεδίου) μέχρι τῶν ἐκβολῶν των. Περιγράψατε τὴν πορείαν τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης - Βελιγραδίου].

χανά. Δι' αὐτῶν διέρχεται ἡ ὁδὸς Θεσσαλονίκης-Σερρῶν, βορειότερον ταύτης ἢ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ νοτιώτερον ἢ νέα μεγάλη ἀμαξιτὴ ὁδὸς Θεσσαλονίκης-Καβάλλας, ἢ ὅποια εἶναι ὑπὸ κατασκευῆν. Τὸ λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν κλείεται πρὸς Ν ἀπὸ τὸ ὄρος *Κερδύλλιον* καὶ τὸ *Παργαῖον* καί, ὡς ἐκ τούτου, τὰ νερά του δὲν εὐρίσκουν ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Οὕτω δὲ σχηματίζονται γύρω ἀπὸ τὴν λίμνην Κερκινίτιδα ἐκτεταμένα ἔλη. Διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἔλων τούτων ἐκτελοῦνται ἤδη καὶ ἐκεῖ μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα.

β) *Τὸ λεκανοπέδιον τῆς Δράμας*. Τοῦτο χωρίζεται ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν διὰ τοῦ ὄρους *Μενοτικίου* καὶ *Παργαῖον* καὶ τῆς χαμηλῆς ζώνης τῶν λόφων τῆς Ἀλιστρατίης. Τὸ λεκανοπέδιον τοῦτο κλείεται ἐπίσης πρὸ Ν ἀπὸ τὸ ὄρος *Σύμβολον* καὶ τὰ νερά του συγκεντρώνονται εἰς τὰ βαθύτερα μέρη του, ὅπου σχηματίζονται ἀπέραντα ἔλη τῶν Φιλίππων. Τὰ πλεονάζοντα νερά τῶν ἔλων τούτων γίνονται διὰ τοῦ μικροῦ ποταμοῦ Ἀγγίτη εἰς τὴν Κερκινίτιδα λίμνην.

γ) *Ἡ πεδιάς τοῦ Νέστου*, ἀνατολικῶς τῆς Καβάλλας, σχηματισθεῖσα ἀπὸ τὴν ἰλὸν καὶ τὰς πλημμύρας τοῦ ποταμοῦ, καλύπτεται εἰς πολλὰ μέρη της ἀπὸ ἔλη.

Τὰ εὐφορα ταῦτα λεκανοπέδια τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μακεδονίας ὑπῆρξαν πάντοτε κέντρα μεγάλων πληθυσμῶν. Ἡ εὐκόλος δὲ ἐπικοινωνία μεταξὺ αὐτῶν ἐπέτρεψε, κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, νὰ δημιουργηθῇ καὶ νὰ ἀκμάσῃ τὸ μόνον μεγάλον κράτος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐν Ἑλλάδι, τὸ μακεδονικὸν κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

δ) *Ἡ Χαλκιδική*, χερσονήσος ὄρεινὴ καὶ δύσβατος. Εἰς τὸ κύριον σῶμά της ὑψώνεται τὸ ὄρος *Χολομών*. Αἱ τρεῖς στεναὶ χερσονήσοί της, ἀπομεινάρια ὀρημάτων τοῦ ἐδάφους, εἶναι ἐπίσης ὄρειναί. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικωτέρας τῶν χερσονήσων τούτων, ὑψώνεται ὁ Ἄθως ἢ Ἁγιον Ὄρος μὲ ἀποτόμους κλιτίαις. Αἱ χερσονήσοι αὐταί, καθὼς καὶ οἱ μεταξὺ τῶν κόλποι, διευθύνονται ΝΑ δηλ. πρὸς τὸ βαθύτερον μέρος τοῦ βορείου Αἰγαίου πελάγους.

Τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας, ἀναλόγως τῆς διευθύνσεώς των, δύνανται νὰ καταταχθοῦν εἰς δύο κατηγορίας. Εἰς τὰ διευθυνόμενα ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ εἰς τὰ διευθυνόμενα ἐκ Δ πρὸς Α.

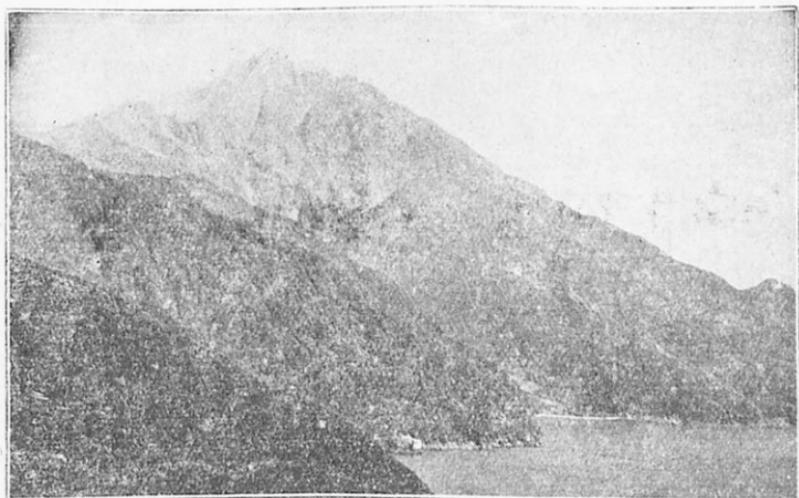
Βορειονοτιάν διεύθυνσιν ἢ ἀκριβέστερον ΒΔ-ΝΑ ἔχουν ἡ

Πίνδος, ὁ **Βαρνοῦς**, τὸ πλούσιον εἰς βοσκὰς καὶ πηγὰς **Βέρομιον**, καὶ τὸ **Παῖκιον**.

Δυτικοανατολικὴν δὲ διεύθυνσιν ἔχουν:

α) Ὁ **Βόρας** καὶ ἡ **Κερκίνη** εἰς τὰ σύνορα.

β) Τὰ **Χάσια-Καμβούνια-Πιέρια**, χωρίζοντα τὴν Μακεδο-

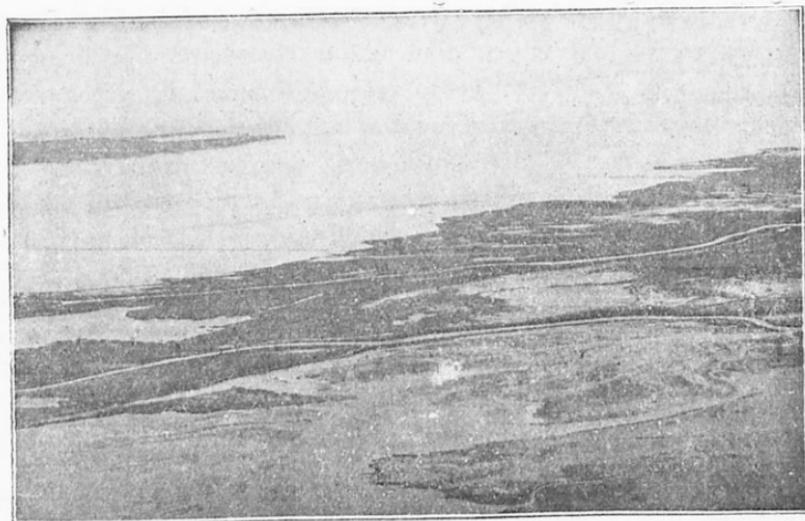
Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑψουγρ. Συγκοινωνίας

5. Ὁ Ἅθως ἢ Ὁ Ἅγιον Ὀρος, καταφύγιον τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀποτελεῖ σημερινὸν ἀπέραντον μουσεῖον πλουσίας βυζαντινῆς τέχνης.

νίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, ὁ ὑψηλὸς **Ὀλυμπος** (2918 μ.) μετὰ τὰς δύο πρὸς Ἀ διακλαδώσεις του, ὁ **Χορτιάτης** παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ **Χολομών** εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, τὸ **Κερδύλλιον** καὶ τὸ **Παγγαῖον** νοτιῶς τῆς πεδιάδος Σερρών, καὶ τὸ **Σύμβολον** παρὰ τὴν Καβάλλαν. Ἐκ τούτων τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὰ νότια τῆς Μακεδονίας, κλείουν ὡς φραγμοὶ τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θαλάσσης, ἐμποδίζουσι τὴν θαλασσίαν αἴθρα νὰ τὰς δροσίση κατὰ τὸ θέρος καὶ νὰ μειωθήσῃ τὸ ὄρεον ψῆγος κατὰ τὸν χειμῶνα. Προσέτι δὲ ἐμποδίζουσι καὶ τὴν ἐλευθέραν διέξοδον τῶν ὕδατων πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀναγκάζουσι ταῦτα νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ νὰ σχηματίσῃ ἕλη. Οὕτω δὲ αἱ Δ-Α αἵται παραθαλάσσια ὄροσειραὶ ἐπηρεάζουσι δυσμενῶς τὸ κλίμα τῆς Μακεδονίας.

✦ **Ποταμοὶ καὶ λίμναι.** Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους τῆς Ἑλλάδος, κυρίως διότι ἡ ποταμία περιοχῆ

αὐτῶν ἐκτείνεται πολὺ βορειότερον τῶν ἑλληνικῶν συνόρων, ἐντὸς τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Πλὴν τοῦ **Ἀλιάκμονος**, τοῦ ὁποίου ὀλόκληρος ἡ κοίτη εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ὁ **Νέστος**, ὁ **Στρυμὼν** καὶ ὁ μεγαλύτερος ὅλων **Ἄξιός**, ἔχουν μέγα μέρος τῆς κοίτης των εἰς τὰς γειτονικὰς μας χώρας. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ μέγεθός των, οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι πλωτοί, διότι δὲν ἔχουν πάντοτε τὰ ἀπαιτούμενα νερὰ καὶ οὔτε ἡ κοίτη των εἶναι εὐνοϊκή. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν, δηλ. τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἔχουν ἄφθονα νερὰ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν, δηλ. τὸ καλοκαίρι, τὸ ρεῦμα των εἶναι ὀχρὸν, καὶ μέσα εἰς αὐτὸ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κινηθῶν οὔτε μικρὰ, ἔστω, πλοίαρα. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἐκβολαὶ τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, εἶναι δυσμενεῖς, διότι φράσσονται ἀδιακόπως ἀπὸ τὴν ἰλὸν καὶ οὕτω σχηματίζονται Δέλτα μὲ πολὺ ἀβαθῆ στόμια (εἶκ 6).

Φωτ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας

6. Ἄξιός. Ἐλωθεῖς ἐκβολαί. Διακρίνονται αἱ δύο βραχίονες τοῦ ποταμοῦ, οἱ ὁποιοὶ σχηματίζουν τὸ στενόμακρον Δέλτα του. (Ἐξ ἀεροπλάνου)

Οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας συχνὰ πλημμυρίζουν καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὰς γύρω γεωργικὰς ἐκτάσεις. Διὰ τοῦτο κατασκευάζονται κατὰ μῆκος τῶν ὀχθῶν των, ὅπου αὐταὶ εἶναι χαμηλαί, μακρὰ ἀναχώματα, καὶ γενικῶς διορθώνεται ἡ κοίτη των ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη κίνδυνος πλημμυρῶν (βλ. χάρτην 3).

Πολὺν περισσότερον ἐπιζήμιοι καὶ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν ὑγείαν τῶν κατοίκων εἶναι αἱ λίμναι καὶ τὰ ἔλη τῆς Μακεδονίας, ἰδίως τῶν βαθυπέδων. Αἱ λίμναι καὶ τὰ ἔλη ταῦτα εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν σχηματίζονται εἰς τὰ χαμηλότερα, δι' αὐτὸ δὲ καὶ γονιμώτερα, ἐδάφη τῶν πεδιάδων, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκουν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Οὕτω δὲ καὶ ἀπεράντους εὐφόρους ἐκτάσεις ἀφαίρουν ἀπὸ τὴν γεωργίαν καὶ ἐστία μολυσματικὴ διὰ τοὺς περιοίκους γίνονται.

Αἱ μεγαλύτεραι τοιαῦται ἐλώδεις ἐκτάσεις εἶναι: Εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν ἡ λίμνη καὶ τὰ ἔλη τῶν **Γιαννιτσῶν**, τοῦ **Λουδία** καὶ τοῦ **Ἀξιού**, αἱ λίμναι **Κορώνεια** καὶ **Βόλβη**, βορείως τῆς Χαλκιδικῆς. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἡ **Κερκινίτις** (τ' Ἀχινού) καὶ **τὰ ἔλη τῶν Φιλίππων**.

Αἱ λίμναι τῶν ὄρειων μερῶν τῆς Μακεδονίας (**Καστοριάς**, **Βεγορίτις** κ.λ.π.) ἔχουν σχηματισθῆ μέσα εἰς μεγάλας ἀσβεστολιθικὰς κοιλότητας. Ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν αὐτῶν δὲν εἶναι πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος, ἀλλὰ ἄλλοτε εὐρίσκεται ὑψηλότερον καὶ ἄλλοτε χαμηλότερον. Τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι μέρος τῶν νερῶν τῶν διαφεύγει διὰ μέσου τῶν κάτωθεν αὐτῶν ἀσβεστολιθικῶν στρωμάτων. Ὅσάκις λοιπόν, τὰ ὑπόγεια ἀνοίγματα, αἱ ὑπόγειαι καταβόθραι, διὰ τῶν ὁποίων διαφεύγουν τὰ νερά, φράσσονται, ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης ὑψώνεται, διὰ τὴν κατέλθῃ καὶ πάλιν, ὅταν ταῦτα ἀνοίγῃται.

‡ **Παράλια.** Τὰ Μακεδονικὰ παράλια ἐκ Δ πρὸς Α παρουσιάζουν τὰς ἑξῆς ἀνωμαλίας:

Εἰς τὸ δυτικώτερον σημεῖον ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως μέσα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει τὸν **Θερμαϊκὸν** κόλπον, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ὁ **λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης**. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου οἱ ποταμοὶ Ἀλιάρμων, Ἀξιός, Λουδίας Γαλλικός, ἐκβάλλοντες ἐκεῖ, προσχώνουν ἀδιακόπως μὲ τὴν ἰλὺν τῶν τὴν θάλασσαν. Ἔχουν δὲ σχηματίσει προεξοχὴν τῆς πεδιάδος πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἀπειλοῦν ν' ἀποκλείσῃ τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης (*παράβαλε εἰκ. 6 καὶ χάρτην 3*). Ἀνατολικῶς ὁ Θερμαϊκὸς κλείεται ὑπὸ τῆς ἀκτῆς τῆς Χαλκιδικῆς. Εἰς τὴν νοτιὰν ταύτης πλευρὰν, σχηματίζονται αἱ τρεῖς μακρὰι χερσόνησοι, ἡ **Κασσάνδρα**, ἡ **Σιθωνία** καὶ ὁ **Ἄθως** ἢ **Ἀγ.**

Όρος. Μεταξὺ τούτων διανοίγονται δύο βαθεὶς κόλποι, ὁ κόλπος τῆς **Κασσάνδρας** καὶ ὁ τοῦ **Ἁγίου Όρους**.

Ἀνατολικῶς τῆς Χαλκιδικῆς σχηματίζεται ὁ **Στρομωνικὸς** κόλπος καὶ περαιτέρω ὁ κόλπος τῆς **Καβάλλας**. Ἐκεῖ εὐρίσκεται ὁ λιμὴν τῆς Καβάλλας καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ κόλπου ὁ ὄρμος τῶν Ἐλευθερῶν. Ἀπέναντι τοῦ κόλπου τούτου ὑψώνεται ἡ ὄρεινὴ καὶ δασώδης νῆσος **Θάσος**.

Τὰ παρόγια τῆς Ἄν. Μακεδονίας εἶναι καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν γραμμὴν τῶν ἀπότομα, διότι κατατροφῶνται ἀπὸ τὰ κύματα τῶν νοτίων ἀνέμων.

Κλίμα. Ἡ Μακεδονία, ὡς βορειότερα περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος, ἔχει καὶ τὸ ψυχρότερον κλίμα. Ἐκτὸς ὁμῶς τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ ἄλλαι αἰτίαι ἐπηροεῖζον τὸ κλίμα τῆς.

Καὶ πρῶτον ἡ δυτικὴ Μακεδονία μὲ τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς καὶ τὰ ὄροπέδιά τῆς, μακρὰν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν τῆς ἀποκρύπτει ἐντελῶς ὁ ὄγκωδης κορμὸς τοῦ Ὀλύμπου, ἔχει τοὺς βαρύτερους ἀπὸ καθεὶ ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος χειμῶνας, μὲ πολλὰ χιόνια.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους εἰς τὴν λοιπὴν Μακεδονίαν ἐπηροεῖζει τὸ κλίμα τῆς. Οὔτω αἱ μακρὰ Β-Ν κοιλάδες εὐκολύνουν τὴν κἀθοδὸν τῶν βορείων ἀνέμων, τῶν τόσον συχνῶν εἰς τὴν χώραν μας. Οἱ ἀνεμοὶ δὲ οὔτοι πνέοντες ἐλευθέρως ἐπὶ τῶν λεκανοπεδίων τῆς Μακεδονίας, καθιστοῦν τὸ ψῆχος κατὰ τὸν χειμῶνα δομιύτατον. Τοιοῦτος ψυχρὸς ἀνεμὸς εἶναι ὁ γνωστὸς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὸ ὄνομα *«βαρδάσης»*, ὁ ὁποῖος κατέρχεται πρὸς τὴν πόλιν διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄξιου (λεγομένου καὶ Βαρδάση). Καὶ ἐνῶ οἱ βόρειοι ξηροὶ ἀνεμοὶ πνέουν ἐλευθέρως εἰς τὰς Μακεδονικὰς πεδιάδας, οἱ ὑγροὶ νότιοι, οἱ καὶ σπαιγιότεροι, ἐμποδίζονται ἀπὸ τὰς Λ-Α ὄροσειράς, αἱ ὁποῖαι ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῶν μακεδονικῶν παραλίων. Τὰ παραλιακὰ ταῦτα ὄρη ἐμποδίζουν ἀκόμη καὶ τὴν θαλασσίαν αἴθραν νὰ δροσίση κατὰ τὸ θέρος τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας. Ὡς ἐκ τούτου ἔχομεν *δομιεῖς χειμῶνας, μὲ πολλὰς χιόνια καὶ πολὺν θερμὰ θέρη*. Ὁ χαρακτῆρ ἐπομένως τοῦ κλίματος τῆς Μακεδονίας εἶναι **χερσαῖος, ἡπειρωτικὸς, ὄχι θαλάσσιος**.

Ἐξαιρέσειν βεβαίως ἀποτελεῖ ἡ Χαλκιδική, ἡ ὁποία περιβρέχεται καὶ βαθέως διαμελλίζεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἐχει διὰ

τοῦτο κλίμα ἠπιώτερον, μὲ πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὸ θαλάσσιον κλίμα νοτιωτέρων ἑλληνικῶν παραλίων.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Ἐπόμενον εἶναι ὅτι ἀνάλογος μὲ τὸ κλίμα τοῦ τόπου θὰ εἶναι καὶ ἡ βλάστησις, ἢ χλωρίς αὐτοῦ. Καὶ πραγματικά εἰς τὰ βουνὰ καὶ τὰ βορειότερα μέρη τῆς Μακεδονίας, ὅπου τὸ κλίμα, ὡς εἵπομεν, εἶναι ἠπειρωτικόν, βλαστάνουν φυτὰ ἀγαπῶντα τὰς χιόνας. Ἡ Πίνδος, τὸ Βέρμιο, ὁ Βόρας, τὸ Παῖκον, ἡ Ροδόπη ἔχουν πικρὰ καὶ ὄρατα δάση ὄρεινῆς πεύκης καὶ ὄξυας. Ἐνθ' εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη βλαστάνουν φυτὰ, τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν θερμότερα κλίματα, ὅπως εἶναι οἱ πλατύφυλλοι ἀειθαλεῖς θάμνοι τῆς μυρτιάς, τῆς κονμαριᾶς, τῆς δάφνης κλπ. Καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν φρονταὶ δάση χαλεπίου πεύκης, ὅπως εἰς τὴν Θάσον καὶ τὰς νοτιοὺς χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου ἐπικρατεῖ τελείως τὸ θαλάσσιον κλίμα. Ἐκεῖ ἐπίσης, μαζὶ μὲ τὴν χαλεπίου πεύκην, εὐδοχιμεῖ καὶ ἡ ἐλαία, ἢ ὁποῖα ἀγαπᾷ τὸ μέτριον θαλάσσιον κλίμα τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς Μακεδονίας ζῶσι πολλὰ μεγάλα ἄγρια ζῶα : ἄρκτοι (εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν), λύκοι, τσακάλια, ἀλώπεκες, τρόχοι, αἴλουροι. Ἐπίσης ἀγριόχοιροι, ἔλαφοι, δορκάδες καὶ ἄλλα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωργία. Ἡ Μακεδονία εἶναι μία ἀπὸ τὰς πλουσιωτέρας γεωργικὰς περιοχὰς μας. Τὸ ἔδαφος τῶν πολλῶν καὶ ἐκτεταμένων λεκανοπεδίων τῆς ἀποτελεῖται ἀπὸ χῶμα γόνιμον, προσεχόμενον ἀπὸ προσχώσεις. Τὰ δασωμένα ἀσβεστολιθικά βουνὰ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, δίδουν ἀφθονον μαυρόχρωμα, τὸ ὁποῖον παρασύρεται σιγὰ σιγὰ μὲ τὰς βροχὰς καὶ στρώνει τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς. Εἰς αὐτὰς λοιπὸν καλλιεγοῦνται σιτηρὰ καί, πλησίον τῶν ποταμῶν, καλαμπόκια. Ὑψηλότερον ὅμως, εἰς τὰς κλιτῆς τῶν βουνῶν, τὸ ἔδαφος δὲν εἶναι καλλιεργήσιμον καὶ σκεπάζεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ δάση ἢ χρησιμοποιεῖται διὰ βοσκὰς. Ἐπάνω λοιπὸν, εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἀ. Μακεδονίας τρέφονται χιλιάδες αἰγοπροβάτων κατὰ τοὺς θερμοὺς μῆνας τοῦ ἔτους, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν χειμῶνα, ὀδηγοῦνται εἰς χαμηλότερα καὶ θερμότερα μέρη, τὰ «χειμαδιά».

Τὸ ἔδαφος τῶν λεκανοπεδίων τῆς κεντρικῆς καὶ ἀνατολικῆς Μακεδονίας προσέχεται ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι γό-

νιμον. Εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη τῶν κοιλάδων ὑπάρχουν πλούσια χώματα καταλληλότετα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Εἰς τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, εἰς τὰς κλιτῆς τῶν κοιλάδων τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας, εὐδοκίμει ὁ καπνός. Ὑψηλότερα ὅμως, ἐπὶ τῶν βουνῶν, τὸ ἔδαφος εἶναι πτωχότερον καὶ κατέχεται ἀπὸ δάση ἢ χρησιμοποιεῖται διὰ βοσκάς.

Τὸ κλίμα τῆς Μακεδονίας καὶ γενικῶς τῆς βορείου Ἑλλάδος μὲ τοὺς ψυχροὺς καὶ βαρεῖς χειμῶνας καὶ τὰ θερινὰ καὶ ξηρὰ καλοκαίρια, δὲν εἶναι βεβαίως εὐνοϊκὸν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν εἰδῶν, ὅσα ἐπιτυγχάνουν εἰς τὰ παράλια τῆς νοτίου Ἑλλάδος (τῆς σταφίδος, τῆς ἐλαίας κλπ. βλ. χάριτας σελ. 159, 161). Ὅμως εἰς τὴν Μακεδονίαν εὐδοκίμοῦν τὰ σιτηρὰ, τὰ ὁποῖα ἀντέχουν ἕξ ἴσου εἰς τὰ ψυχρὰ, καθὼς καὶ εἰς τὰ θερινὰ κλίματα, τὰ καπνά, τὰ ὁποῖα εὐρίσκων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην πολὺ εὐνοϊκοὺς ὅρους καὶ ἀνεπτύχθησαν εἰς ἐξαιρετικὰς καὶ περιζήτητους ποικιλίας.

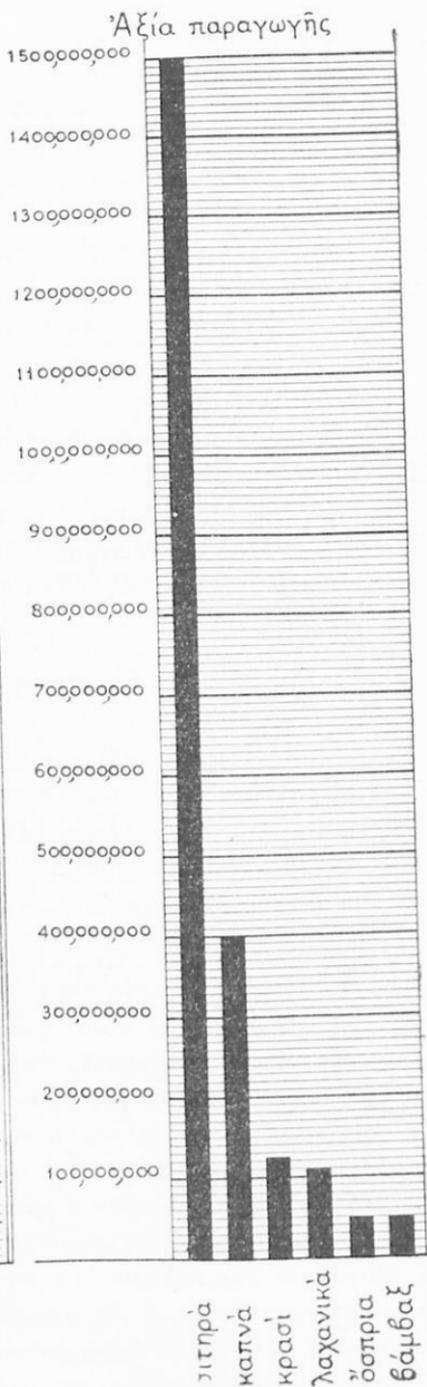
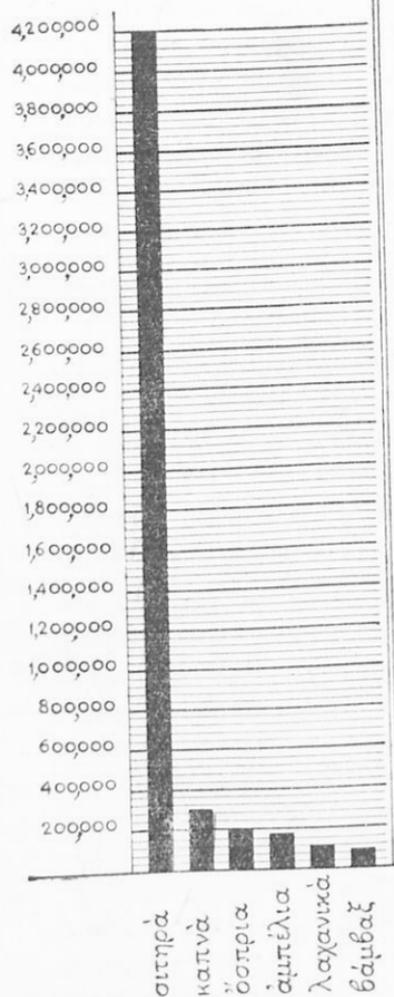
Ἄλλ' εἰς τὴν γεωργικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Μακεδονίας συνετέλεσε καὶ ἄλλος παράγων ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔδαφος καὶ τὸ κλίμα της. Ἡ ἐργατικότης τῶν κατοίκων της καὶ ἡ ἐγκατάστασις μέσα εἰς τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις της 100.000 περίπου προσφυγικῶν οἰκογενειῶν.

Σήμερον καλλιεργοῦνται εἰς τὴν Μακεδονίαν περὶ τὰ 5.500.000 στρέμματα. Ἐξ αὐτῶν τὰ 4.200.000 καλλιεργοῦνται μὲ σιτηρὰ καὶ 300.000 κατὰ μέσον ὅρον μὲ καπνά, τὰ δὲ ὑπόλοιπα μὲ ὄσπρια, βάμβακα, σησάμι, ἀμπέλους, μοσχοῦς κλπ. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς, τότε τὰ σιτηρὰ τῆς Μακεδονίας ἀντιπροσωπεύουν τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν σιτηρῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ καπνά της ἀξίζουν ὅσον καὶ τὰ καπνά τῆς ὑπολοίπου χώρας. Ὅρθῶς, λοιπόν, δύναται ἡ Μακεδονία νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὁ σπουδαιότερος καπνότοπος καὶ σιτοβολῶν τῆς χώρας μας.

[Αἱ δύο σχηματογραφικαὶ παραστάσεις τῆς σελίδος 18 παρουσιάζουν συγκριτικῶς τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παραγωγῆς ἐκάστου εἶδους]. (Παράβαλε καὶ χάριτας παραγωγῆς καπνῶν, μετάξης, βάμβακος κλπ. σελ. 163, 165).

Ὁ κτηνοτροφικὸς ὅμως πλοῦτος τῆς Μακεδονίας δὲν ἀνξάνει ἀναλόγως μὲ τὴν αὐξησιν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀπεναντίας ἔμεινε στάσιμος, ἢ καὶ ἠλαττώθη, διότι πολλὰ ἐκτάσεις ἀκαλλέργητοι, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν γεωργίαν μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προ-

Καλλιεργούμενες εκτάσεις
Μακεδονίας
εἰς στρέμματα.

α. Σημ. Ἐκ τῶν σιτηρῶν διὰ σίτου καλλιεργοῦνται 1 εἰς 20 000 στρέμματα καὶ παράγουν σίτον 820 000 000 δραχμῶν.

σφύγγων. Μόνον δὲ ἡ πτηνοτροφία αὐξάνει σημαντικῶς, διότι παρακολουθεῖ τὴν αὐξῆσιν τῆς καλλιέργειας τῶν σιτηρῶν.

Σήμερον εἰς τὴν Μακεδονίαν τρέφονται περίπου 600 000 μεγάλα ζῶα (ἵπποι, βόες, ἀγελάδες, βούβαλοι, ὄνοι), τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ 2 500 000 αἰγοπρόβατα. Ταῦτα τρέφονται *ρομαδικῶς*, τὸ καλοκαίρι εἰς τὰ βουνά, καὶ τὸν χειμῶνα εἰς τὰ χαμηλά. Μεταξὺ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς Μακεδονίας ὀνομαστὸν εἶναι τὸ *μανόρι*, εἶδος παχυτάτης καὶ εὐγεύστου μωζήθρας.

Ἡ Μακεδονία ἔχει τὰ προτεῖα καὶ εἰς τὴν παραγωγὴν ζουκουλίων, διότι παράγει περίπου τὸ $\frac{1}{2}$ τῶν ὄσων παράγονται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ μεγαλύτεροι ποσεῶνες τῆς Μακεδονίας εὐρίσκονται εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικίην.

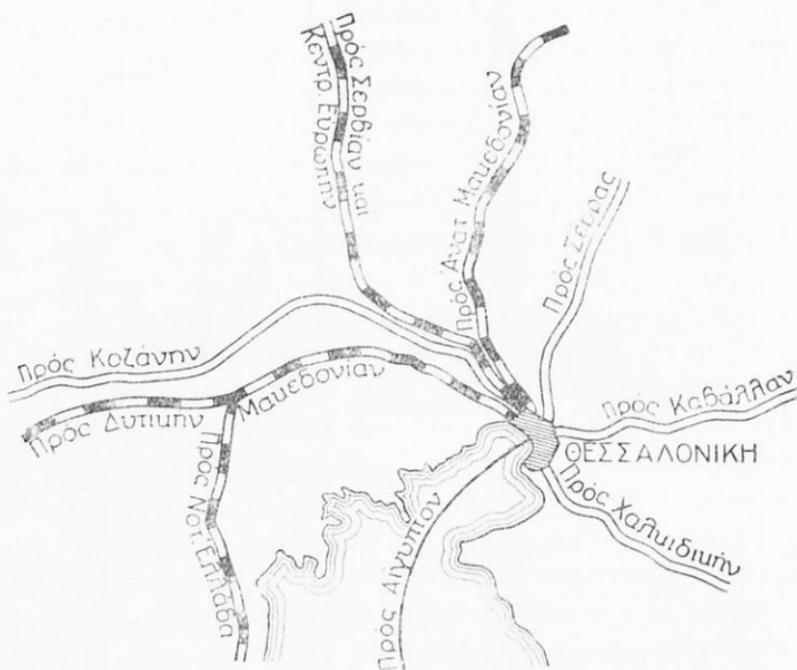
Τὰ δάση τῆς Μακεδονίας εἶναι τὰ πυκνότερα καὶ πλέον ἐκτεταμένα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ *περιφέρεια τῶν Γρεβενῶν, τῆς Κατερίνης, τὸ Βέροιον* καὶ τ' ἀνατολικὰ τῆς Χαλκιδικῆς σκεπάζονται ἀπὸ πυκνὰ δάση. Γενικῶς τὸ $\frac{1}{4}$ τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους σκεπάζεται ἀπὸ δάση, εἴτε χαμηλὰ θαμνώδη, εἴτε ὑψηλὰ δάση δρυῶν, καστανεῶν, ὄξυας, ἐλάτης, πεύκης κλπ. (βλ. *δασικὸν χάριτην σελ. 167*).

Ὁ δασικὸς οὗτος πλοῦτος τῆς Μακεδονίας εἶναι μεγάλος, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν γίνεται συστηματικὴ ἐκμετάλλευσίς του, διότι δὲν ὑπάρχουν οἱ ἀπαιτούμενοι δρόμοι διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας ἀπὸ τὰ ὄρεινά μέρη εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς καὶ τοὺς λιμένας.

Βιομηχανία. Ἡ βιομηχανία τῆς Μακεδονίας εἶναι συγκεντρωμένη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰς πόλεις τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ Βερμίου, Βέροϊαν, Νάουσαν, Ἐδεσσαν, ὅπου χρησιμοποιοῦνται οἱ καταρράξεις τοῦ ὄρους καὶ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ Βόδα διὰ τὴν κίνησιν τῶν ἐργοστασίων. Τὰ ἐργοστάσια ταῦτα τῶν πόλεων τοῦ Βερμίου εἶναι κυρίως κλωστοῦφαντουργικά, κατασκευάζοντα νήματα καὶ ὑφάσματα. Τὰ ὑφάσματα τῆς Ναούσης εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν διακρίνονται ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκά. Πολλὰ ἐργοστάσια τῆς Θεσσαλονίκης κατασκευάζουν εἶδη διατροφῆς (ἀλευρόμυλοι, μακαρονοποιεῖα, κονσερβοποιεῖα, χαλβαδοποιεῖα, παγοποιεῖα κλπ.).

Μεταλλεῖα καὶ λατομεῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν Χαλκιδικίην, τὴν Θάσον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Μακεδονίας. Ἐξάγονται δὲ διάφορα

ορυκτά. Εἰς τὴν Καλιδικὴν ἐξάγεται μεγάλη ποσότης σιδηροπυρίτου, λευκολίθου καὶ χρωμίου. Εἰς τὰς Σέρρας καὶ τὴν Φλώριναν ὑπάρχουν κοιτίσματα λιγνίτου. Εἰς τὸ Κιλκίς εὐρίσκονται πτωχὰ μεταλλεύματα χουσοῦ. Εἰς τὴν Θάσον ἐξάγεται ψευδάργυρος. Εἰς τὴν Καραϊζόβαν ὑπάρχουν μεταλλεύματα χαλκοῦ.

10. Ἡ Θεσσαλονικὴ κέντρον τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

(Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ σχεδίου τούτου ομάδες μαθητῶν δύνανται νὰ ἐτοιμάσουν προγράμματα καὶ περιγραφὰς ταξιδίων πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν. Βοηθήματα διὰ τὰς ἀποστάσεις τῶν σπουδαιοτέρων σταθμῶν καὶ λιμένων θὰ εὑρῶν εἰς τὸν πίνακα τῆς σελίδος 176 καὶ εἰς τὸν χάρτην τῶν συγκοινωνιῶν τῆς σελίδος 181).

Ἡ Μακεδονικὴ βιομηχανία, ἣτις σήμερον δὲν εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένη, θὰ λάβῃ ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν, ὅταν θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς κινητήριος δύναμις ὁ «λευκὸς ἀνθραξ» τῆς δυτ. Μακεδονίας, δηλ. ἡ δύναμις τῶν καταρρακτῶν τῆς. Ὑπελογίσθη ὅτι μόνον τοῦ ποταμοῦ Βόδα οἱ καταρράκται θὰ ἠδύναντο νὰ ἠλεκτροφοτίσουν τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Κεν-

τροικῆς Μακεδονίας. Ἐπίσης υπελογίσθη ὅτι αἱ ὑδραυλικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἀλιάκμονος θὰ ἠδύναντο νὰ κινήσουν πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν σημερινῶν ἐργοστασίων τῆς Ἑλλάδος. Μέχρι σήμερον ἐκ τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς Μακεδονίας δὲν ἔχει χρησιμοποιηθῆ παρὰ μικρὸν μόλις μέρος (6 000 ἀτμόϊπποι ἔναντι 126 000 ὑπολογισθέντων) πρὸς κίνησιν τῶν ἐργοστασίων Βεροοίας, Ναούσης καὶ Ἐδέσσης.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1913. Κατὰ τὸν ἐπακολουθήσαντα παγκόσμιον πόλεμον (1914-18) ἡ Μακεδονία ἔγινε καὶ πάλιν θέατρον πολέμου καὶ ἔπαθε μεγάλας καταστροφάς. Ἄλλ' ὁ πληθυσμὸς τῆς ἐργάζεται μὲ ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα διὰ τὴν θεράπειαν τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησεν ὁ πόλεμος.

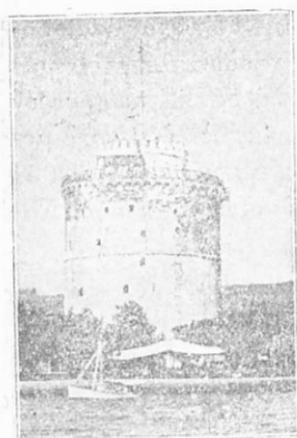
Μέχρι τοῦ 1922 μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μακεδονίας ἦσαν Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μιζρασιατικὴν καταστροφήν, ὅποτε ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μ. Ἀσίας κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μέγα μέρος αὐτοῦ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Βούλγαροι τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν μερῶν ἀνεχώρησαν εἰς τὰς πατρίδας των, σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας «περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν». Οὕτως ἡ Μακεδονία, μετὰ μακροῦς καὶ σκληροῦς ἀγῶνας, ἀπέκτησεν ἔθνικὴν ὁμοιογένειαν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Μακεδονίας σήμερον ἀνέρχεται εἰς 1 500 000 κατοίκους, ἐκ τῶν ὁποίων 650 000 εἶναι Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦ Καυκάσου, τῆς Βουλγαρίας καὶ ἄλλων μερῶν, ἐγκατεστημένοι εἰς 1000 καὶ πλέον ἀγροτικὸς καὶ ἀστικὸς συνοικισμούς. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εὐρίσκονται καὶ περὶ τοὺς 65 000 Ἴσραηλιταί.

Ἡ Μακεδονία διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς 8 νομούς.

Α' Δυτικὴ Μακεδονία :

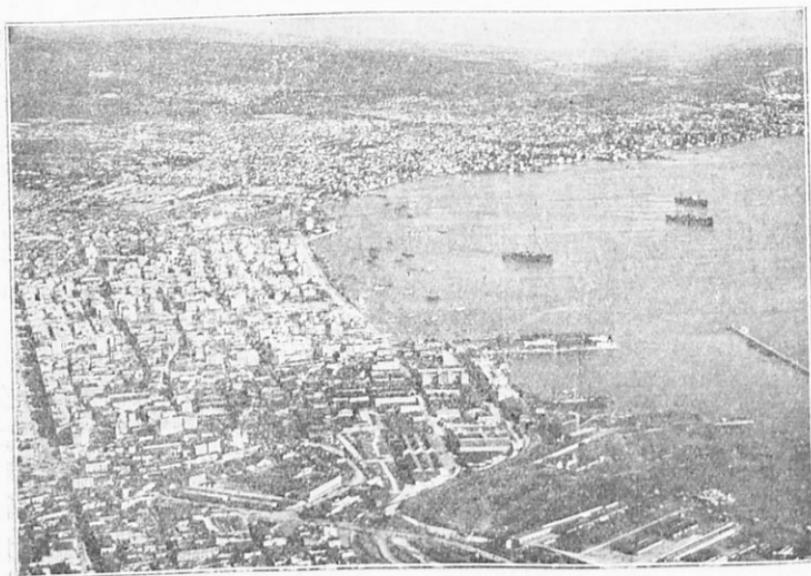
1. *Νομὸς Φλώρινης* περιλαμβάνων τὸ βόρειον ἡμισυ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Πόλις: Ἡ **Φλώρινα** (11 000), πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἐξυπηρετουμένη μὲ τὸν σιδηρόδρομον Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου. Ἡ **Καστορία** εἰς τὰς ὄχθας τῆς ὁμωνύμου λίμνης, εἶναι γνωστὴ διὰ τὴν μεγάλην εἰδίκευσιν τῶν κατοίκων τῆς εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν γουναρικῶν.

11. Ὁ Λευκὸς Πύργος, παρα-
θαλάσσιον ὄχυρμα τῶν με-
σαιωνικῶν φρουρῶν τῆς Θεσ-
σαλονίκης

2. Νομὸς Κοζάνης εἰς τὸ νότιον
τιμῆμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας. Πό-
λεις: Ἡ **Κοζάνη** (13 000), πρωτεύουσα
τοῦ νομοῦ. Ἔχει κτισθῆ εἰς τὴν νο-
τιωτέραν ἄκραν τοῦ ὑψηλοῦ τῆς Φλω-
ρίνης, ἐκεῖ ὅπου διασταυρῶνται οἱ
δρομοὶ Λαοῖσης-Φλωρίνης καὶ Βερ-
ροίας-Γρεβενῶν. Ἦδη κατασκευάζεται
ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Καλαμπά-
κας-Βεροίας, ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ τὴν
Κοζάνην μὲ τοὺς θεσσαλικοὺς καὶ
τοὺς μακεδονικοὺς σιδηροδρόμους. Ἡ
Κοζάνη εἶναι ἡ ὑψηλότερα πόλις τῆς
Ἑλλάδος (730 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν
τῆς θαλάσσης), μετ' αὐτὴν ἔρχεται ἡ
Φλώρινα (700 μ.) καὶ τὰ Ἰωάννινα

(500 μ.). **Τὰ Σέρβια** εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κάτω Ἀλιάκιονος παρὰ
τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου. Ἡ **Πτολεμαῖς** εἰς τὸ μέσον τῆς μεταξὺ
Κοζάνης-Φλωρίνης ὁδοῦ περιβάλλεται ἀπὸ εὐφορον πεδιάδα.

Φωτ. Τοπογ. Ἰατρ. Ὑγιονομικῶν Συγκοινωνιῶν

12. **Θεσσαλονίκη.** Εἰς τὸ μέσον, τὸ λευκάζον τιμῆμα τῆς πόλεως, εἶναι τὸ κοινὸν
κατὰ τὸ 1917 καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἐπὶ νέου σχεδίου διὰ λαμπρῶν κτιρίων.

**Γρεβενά, Νεάπολις, Σιάτι-
στα** εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ ἄνω
Ἀλιάζμονος, ὅπου ἐπιζοῦται
ἢ νομαδικὴ κτηνοτροφία.

Β. Κεντριζὴ Μακεδονία :

1. **Νομὸς Θεσσαλονίκης.**

Πόλεις: Ἡ **Θεσσαλονίκη** (κά-
τοιχοι 250 000), πρωτ. τοῦ νο-
μοῦ καὶ ἔδρα γενικοῦδιοικητοῦ
τῆς Μακεδονίας. Ἡ Θεσσαλο-
νίκη εἶναι ἡ μεγαλτέρα πόλις

τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ τὸ σπουδαιότερον διοικητικόν, ἐμπορικόν
καὶ πνευματικόν κέντρον τῆς Μακεδονίας. Ἡ μεγάλη σημασία τῆς
Θεσσαλονίκης ὀφείλεται εἰς τὴν θέσιν της. Ἰδρυμένη εἰς τὸν μυχόν
τοῦ Θεομαϊκοῦ κόλπου, εἰς τὰ παράλια μιᾶς μεγάλης πεδιάδος καὶ
πλησίον τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, εἶναι ἀρετηρία μεγάλου σιδηροδρο-
μικοῦ δικτύου πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὴν παλαιάν Ἑλλά-
δα καὶ τὰς Ἀθήνας, πρὸς τὴν δυτ. Μακεδονίαν καὶ τὸ Μοναστήρι,
πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ κεντριζὴν Ἑθρόπην, πρὸς τὴν ἀνατολικὴν
Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Πυκνὸν ὁδικὸν δίκτυον συμπληρῶνει τὴν
σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν, ἐνῶ ἀπὸ τὸν ἀσφαλῆ λιμένα της διε-
ξάγεται μέγα εἰσαγωγικὸν καὶ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον (βλ. *χάσπην* 10).

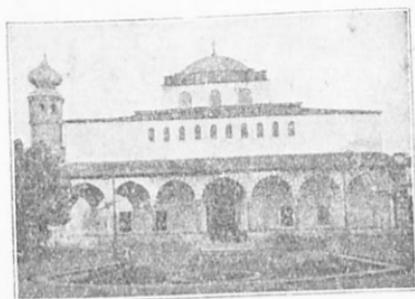
Εἰς τοιαύτην θέσιν καὶ μὲ τοιαύτας συγκοινωνίας ὁ λιμὴν
τῆς Θεσσαλονίκης ἐξυπηρετεῖ ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Σερ-
βίαν, τὴν νότιον Βουλγαρίαν, ἀκόμη δὲ καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου.

Διὰ τὴν διευκολυνθῆ δὲ ἡ μεγάλη αὕτη ἐμπορικὴ κίνησις, ἐξω-
ρίσθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσ-
σαλονίκης ἡ «*ἐλευθέρα ἑλλη-
νικὴ ζώνη*». Ἐκεῖ ἐκφορτόνον-
ται καὶ ἀποθηκεύονται ὅσα ἐμ-
πορεύματα προορίζονται διὰ
ξένας χώρας. Ἐκτὸς τῆς Ἑλλη-
νικῆς ἔχει συσταθῆ καὶ «*Γιουγ-
ζοσλαβικὴ ἐλευθέρα ζώνη*» διὰ
τὸ ἐμπόριον τῆς Σερβίας. Διὰ
τὴν ἐνισχυθῆ δὲ ἀκόμη περισ-
σότερον τὸ ἐμπόριον τῆς Θεσ-
σαλονίκης, γίνεται κάθε Σε-

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

13. Ἁγ. Ἀπόστολοι, ἀπὸ τοὺς ὀρειαιτέρους
βυζαντινοὺς ναοὺς τῆς Θεσσαλονίκης.

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

14. Ἁγ. Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς
Θεσσαλονίκης, οἰκοδομηθεῖσα πιθανῶς
ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

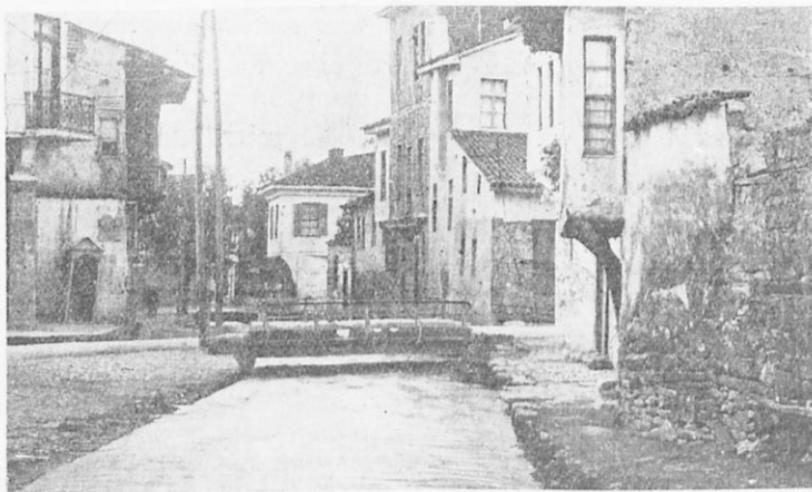
Φωτ. Ὁδοιπ. Συνδέσμου

15. Καταρράκτης **Ναούσης**. Ἄνωθεν ἡ πόλις ἐν μέσω καταφύτου τοπίου, μεῖα ἑξαιρέτου τέχνης, ἰδίως ναοὺς ὡς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ὅστις,

πέμφοιον ἐκεῖ διεθνῆς ἐμπορικῆ ἔκθεσις, βιομηχανικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων.

Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὰ 20 τελευταῖα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔκαμε τεραστίας προόδους. Πρῶτον ἐπεξετάθη τόσον, ὥστε ἡ παλαιὰ πόλις νὰ φαίνεται ὡς μία συνοικία τῆς. Δεύτερον, μέγα μέρος τῆς παλαιᾶς πόλεως, τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ τὸ 1917, ἀνοικοδομήθη με ὥραϊα μεγαλοπροεπῆ κτίρια καὶ καλὴν οὐροτομίαν. Ἐπίσης ἀπέκτησε πολλὰ ἀνωτάτας σχολὰς καὶ πανεπιστήμιον ἀπὸ τοῦ 1925.

Ἡ Θεσσαλονίκη, πόλις μεγάλη καὶ ἀξμαία κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ πολλὰ βυζαντινὰ μνη-

16 Ὁ ποταμὸς **Βέδης** ῥεῖν διὰ μέσου τῆς πόλεως Ἐδέσσης.

ἐπειδὴ ἐκὴν κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τοῦ 1917, ἀνοικοδομῆται μὲ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς σχέδιον, ὁ ναὸς τῆς Ἁγ. Σοφίας, τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς, τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων καὶ ἄλλα βυζαντινὰ οἰκοδομήματα.

Ἄλλαι πόλεις :

Παρὰ τὸ Βέρμιον ἡ **Βέρροια** (15 000) καὶ ἡ **Νάουσα** (11 000) ἐπὶ καταρφύτων τοπιῶν μὲ ἄφθονα νερὰ καὶ καταρράκτας, οἱ ὅποιοι κινοῦν πολλὰ ἐργοστάσια ὑφασμάτων, σχοινίων καὶ ἄλλα. Ἡ Νάουσα εἶναι κυρίως βιομηχανικὴ πόλις. Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ τῆς ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσιά της. Ἡ πόλις ἦτο ἄλλοτε ἐκτισμένη ὑψηλότερον, ἄνωθεν τῶν πηγῶν.

17. Σιδηρόκκαστρον. Ἐπὶ τῶν βραχωδῶν λόφων του ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἰσχυρότατον φρούριον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ὠνομάσθη καὶ ἡ πόλις.

Τὴν νέαν θέσιν ἐξέλεξαν οἱ Ναουσαῖοι διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον εἰς τοὺς καταρράκτας, οἱ ὅποιοι παρέχουν τὴν κινητήριον αὐτῶν δύναμιν εἰς τὰ ἐργοστάσια.

Ὁ **Δαγκαδᾶς** ἀνατολικά. Ἡ **Κατερίνη** (11 000) πρὸς τὸν Ὀλυμπον, σημαντικὸν κέντρον παραγωγῆς λαχανικῶν καὶ ἐξαγωγῆς ξυλάνθοκων.

2. Νομὸς **Κιλίκις**, πρωτεύουσα **Κιλίς**.

3. Νομὸς **Πέλλης**. Πόλεις : Ἡ **Ἔδεσσα** (13 000), πρωτεύουσα μὲ σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, εὐρίσκειται εἰς θαυμασίαν θέσιν ἐπὶ φυσικῆς «ταράκτας» τοῦ ἐδάφους σχηματιζομένης εἰς τὸν ἀγχένα, ὁ ὅποιος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Ἡ Ἔδεσσα περιβάλλεται ἀπὸ θαυμασίους κήπους ὀπωροφόρων δένδρων. Ἡ **Ἄρνησσα** παρὰ τὴν λίμνην Βεγορίτιδα. Τὰ **Γιαντισὰ** (10 000) παρὰ

τὰ ὁποῖα σώζονται τὰ εἱρεῖτια τῆς ἀρχαίας Πέλλης, πρωτεύουσις τοῦ ἀρχαίου μακεδονικοῦ κράτους τοῦ Φιλίππου.

Γ'. Ἀνατολική Μακεδονία :

1. Νομὸς Σερρών. Πόλεις: Αἱ **Σέρραι** (30 000) εἰς τὸ ἄκρον πλουσιοτάτης πεδιάδος. Αἱ Σέρραι καταστραφεῖσαι κατὰ τοὺς πολέμους ἐκτίσθησαν ἐκ νέου ἐπὶ νέου ἐντελῶς σχεδίου. Ἡ **Νιγρίτα**, τὸ **Σιδηρόκαστρον** ὁπόθεν διέρχεται ὁδὸς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν διὰ μέσου τῆς κοιλάδος, τὴν ὁποίαν διανοίγει ὁ Στρουμὼν εἰς τὰ βορείως τῆς πεδιάδος ὄρη.

2. Νομὸς Δράμας. Πόλεις: Ἡ **Δράμα** (30 000), πρωτ., μέγα καπνεμπορικὸν κέντρον. **Προσοτσάνη** κομποπόλις καπνοπαραγωγικῆ. **Κάτω Νευροκόπι** παρὰ τὰ σύνορα.

3. Νομὸς Καβάλλας. Πόλεις: Ἡ **Καβάλλα** (50 000), πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ. Εἶναι μέγα καπνεμπορικὸν κέντρον καὶ ἀπὸ τὸν λιμένα της ἐξάγονται μεγάλα ποσότητες καπνῶν. **Χρυσόπολις** εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. **Ἐλευθερούπολις** παρὰ τὸ Παγγαῖον, κέντρον καπνοπαραγωγικόν. **Θεολόγος** εἰς τὴν Θάσον.

Δ' Χαλκιδική :

Νομὸς Χαλκιδικῆς μὲ πρωτεύουσαν τὸν **Πολύγυρον**.

Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἁγ. Ὄρους κατοικοιμένη ἀποκλειστικῶς

Φωτ. Ταταγορ. Ὑληρ. Ὑλοφρ. Συγκοινοῖας

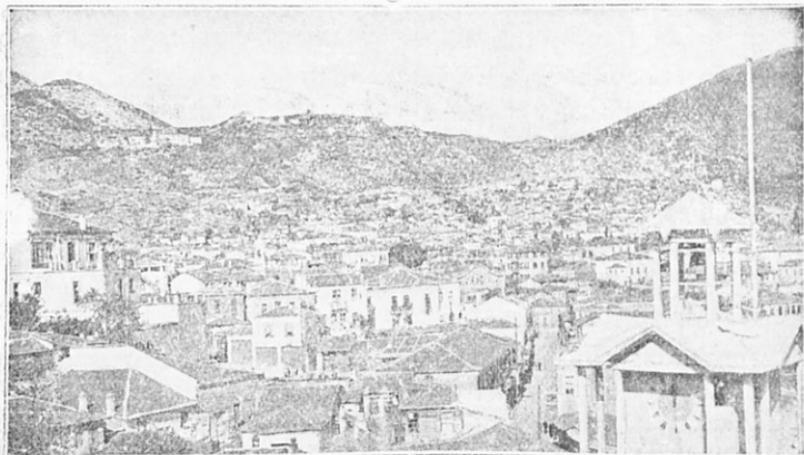
18. Καβάλλα. Ἐξαγωγικὸς λιμὴν τῶν καπνῶν τῆς Ἁν. Μακεδονίας καὶ Ξάνθης.

ἀπὸ μοναχούς, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν εἰς 20 μοναστήρια μεγάλα καὶ
πολλὰ μικρά, εἶναι αὐτοδιοίκητος. Τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν δια-
χειρίζεται ἐπιτροπὴ ἐκ μοναχῶν, ἐκλεγομένη ἀπὸ τὰ μοναστήρια,
καὶ ἐδρεύουσα εἰς τὴν κοινόπολιν **Καοβαί**. Ἐκεῖ ἐδρεύει καὶ ὁ
ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως.

Ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ μίαν Γενικὴν Διοίκησιν με ἔδραν
τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ νομοὶ ὅμως Δορίμας καὶ Καβιάλας ὑπά-
γονται εἰς τὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης. X

19. Ἡ μονὴ **Σίμωνος Πέτρος** ἐπὶ τῶν ΝΔ
βράχων τοῦ Ἁγ. Ὄρους ἐνθωμίζει μετὰ
ὄψηλό της τείχη φρούριον.

20. Ξάνθη παρά τούς νοτιους πρόποδας τῆς Ροδόπης περίφημος διὰ τὰ ὀνομαστά καπνά της.

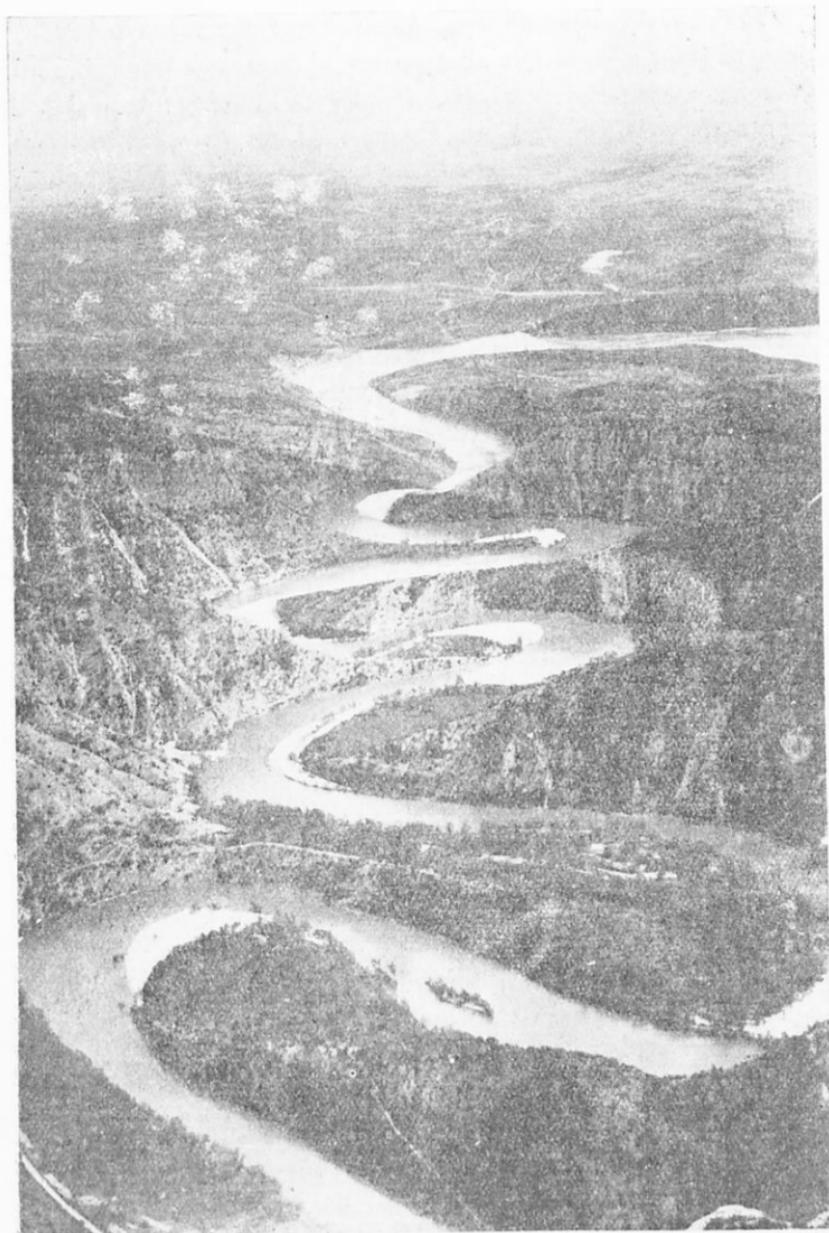
2. ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ

(8 700 τετρ. χιλιόμετρα—320 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δυτική Θράκη ἐκτείνεται μεταξύ τῶν ποταμῶν *Νέστου* δυτικῶς καὶ κάτω Ἐβρου ἀνατολικῶς, ὅστις καὶ ἀποτελεῖ τὴν ὄρθογώνιαν γραμμὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Περιλαμβάνει δέ: α) Τὰ δασοσκεπῆ *νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης*, τῆς ὁποίας ὁ κύριος κορμὸς ἐκτείνεται ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας. β) *Τὴν πεδιάδα Ξάνθης-Κομοτινῆς*, ἡ ὁποία ἐκτείνεται παραλλήλως πρὸς τὴν ὀγκώδη Ροδόπην καὶ ἔχει τὴν ἰδίαν μὲ ἐκεῖνην Α-Α διεύθυνσιν. γ) Τὴν δεξιὰν πλευρὰν *τῆς κοιλάδος τοῦ κάτω Ἐβρου*. Αἱ δύο αὗται πεδιναὶ ἐκτάσεις χωρίζονται διὰ τῶν νοτιωτέρων προεκβολῶν τῆς Ροδόπης τὰς ὁποίας συνεχίζει, πρὸς τὴν θάλασσαν, ὁ χαμηλὸς Ἰσμαρός.

Τὰ νερὰ τῆς Α. Θράκης, τὰ ὁποία κατέρχονται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν ἀπὸ τὰ νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Ξάνθης-Κομοτινῆς, χύνονται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν θάλασσαν χωρὶς νὰ ἐνθωδῶσιν εἰς κοινὴν κοίτην λόγῳ τοῦ μικροῦ πλάτους τῆς πεδιάδος. Τὰ δὲ κατερχόμενα πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ

Φωτ. Τοπογρ. Ύψιγρ. Ύψονγρ. Συγκοινωνίας

21. Ὁ Νέστος πρὶν νὰ ἐξελεθῆ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χρυσοπόλεως, σχηματίζει, παρὰ τοὺς Τοξότας, τοὺς ἄραιοις αὐτοῦς μαϊνάνδροις. Ἡ ὀτελείωτος διαδοχὴ βραχωδῶν κορυφῶν εἰς τὸ βόθος ἐκάστης καμπῆς, ὁμωδῶν προεξοχῶν εἰς τὸ ἄκρον ἐκάστης γλῶσσης, προσοῖδει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον εἰς τὸ τοπίον. Παρὰ τὴν ὄχθην (ἀριστερᾷ) διερχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διὰ σειρὰς σπράγγων καὶ γεφυρώσεων.

Έβρου, γίνονται εις την πλατείαν κοίτην τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ὁ Έβρος εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Ν. Βαλκανικῆς. Δέχεται τὰ νερά τῶν νοτιῶν κλιτύων τοῦ Αἴμου, τῶν βορείων καὶ ἀνατολικῶν τῆς Ροδόπης, τῆς Ἁν. Ρωμυλίας καὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς πεδιάδος τῆς Ἁν. Θράκης. Ἡ μεγάλη αὕτη ποταμία περιοχὴ ἐξασφαλίζει σημαντικὴν ποσότητα νερῶν εἰς τὸν Έβρον, χωρὶς ὅμως νὰ τὸν καθιστᾷ πλωτόν. Αἱ μεγάλα ποσότητες ἕλκους, τὴν ὁποίαν οὗτος παρασύρει ἀπὸ τὰς πεδιάδας τῆς Ἁν. Ρωμυλίας καὶ Θράκης, προσχώνουν τὴν κάτω κοίτην του καὶ ἰδίως τὰς ἐκβολὰς του. Ἁν ὅμως δὲν εἶναι πλωτός, ὑπεβλήθησε τὴν συγκοινωνίαν, διότι προητοίμασε τὸ ἔδαφος διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀλεξανδρουπόλεως - Φιλιππουπόλεως. Πράγματι ἔχει διανοίξει πλατείαν κοιλάδα, καὶ ἔχει διασπάσει τὰ χαμηλὰ ὑψώματα τῆς Ροδόπης εἰς τὸ Μουσταφάπασα, οὗτω δὲ ἐδημοσύνησεν ἓνα φυσικὸν δρόμον μεταξὺ Ἁν. Ρωμυλίας καὶ Ν. Θράκης.

Τὰ παράλια τῆς Δ. Θράκης ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ἡ πεδιάς τῆς Κομοτινῆς Δ - Α διεύθυνσιν, χωρὶς τὰς μεγάλας κολπώσεις καὶ προσεχόχας τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν παραλίων. Μόνη κολπώσις εἶναι ἡ τοῦ **Πόρτο-Λάγο**, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ ὁποίου ἀνοίγεται στενὸν καὶ ἀβαθὲς τὸ στόμιον τῆς λιμνοθάλασσης **Βιστωνίδος**, σπουδαίου ἰχθυοτροφείου. Ἡ ἔκτασις τῆς Βιστωνίδος ἐλαττοῦται μὲ τὸν καιρὸν, διότι προσχώνεται μὲ τοὺς χειμῶρους, οἱ ὁποῖοι γίνονται εἰς αὐτήν.

Ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Έβρου, 20 περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῆς παραλίας, ὑψώνεται ἡ ὄρεινὴ, δασοσκεπὴς καὶ ἀλίμενος **Σαμοθράκη**.

Τὸ κλίμα τῆς Δ. Θράκης ὅμοιον μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἁν. Μακεδονίας, εἶναι ὁμιῶν τὸν χειμῶνα καὶ θερμὸν τὸ θέρος, δηλ. ἡπειρωτικόν. Ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης περιορίζεται εἰς στενωτάτην παραλιακὴν λωρίδα καὶ δὲν ἐπηρεάζει τὸ ἐσωτερικόν. Ἐν τούτοις εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς κοιλάδος τοῦ Έβρου, παρὰ τὸ Σουφλί, ἔχει ἀναπτυχθῆ δάσος **χαλεπίου πεύκης**, ἡ ὁποία, ὡς γνωστόν, εἶναι φυτὸν θαλασσίον κλίματος καὶ δὲν συναντᾶται εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν παρὰ μόνον εἰς τὴν Χαλκιδικήν.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Θράκη εἶναι κατ' ἐξοχὴν περιοχὴ γεωργικὴ. Ἐχουσα τὸ αὐτὸ κλίμα μὲ τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν,

παράγει κυρίως *σιτηρά* και *καπνά*. Καλλιεργούνται περί τὰ 1 500 000 στρέμματα. Ἐκ τούτων πλέον τοῦ 1 000 000 καλλιεργούνται μέ *σιτηρά* και 85 000 στρέμματα κατὰ μέσον ὄρον μέ *καπνά*. Τὰ «*καπνά τῆς Ξάνθης*», φημισμένα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καλλιεργούνται κυρίως εἰς τὰ πλάγια τῶν λόφων τῆς πεδιάδος Ξάνθης Κομοτινῆς και ὄχι εἰς τὰ χαμηλά μέρη τῆς πεδιάδος, ὅπου τὸ φυτόν τοῦ καπνοῦ γίνεται ἴσως μεγαλύτερον, ἀλλ' ἡ ποιότης του πολὺ κατώτερα. Ἡ κυρίως καπνοπαραγωγὸς περιορῆ εἶναι ἡ τῆς Ξάνθης, τὰ δὲ σιτηρὰ καλλιεργοῦνται προπάντων εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐβρου. Εἰς τὴν κοιλάδα ταύτην ἐπίσης ὑπάρχουν οἱ πλέον ἐκτεταμένοι μορεῶνες τῆς Ἑλλάδος (Σουφλί-Λιδυμῶταιχον) διὰ τὴν διατροφήν μεταξοσκωλήκων. Ἡ Δ. Θράκη ἔρχεται δευτέρα μετὰ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν παραγωγὴν κουνουλίων, και ἐξάγει τὸ $\frac{1}{3}$ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς παραγωγῆς.

Ὑπολογίζεται δηλ. ὅτι ἀπὸ τὰ 2 000 000 ὀκάδας κουνουρία, τὰ ὅποια παράγει περίπου ἡ Ἑλλάς, τὰς 740 000 ὀκ. δίδει ἡ περιφέρεια τοῦ Ἐβρου.

Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις και ἀξία τῆς παραγωγῆς τῶν κυριωτέρων ἰδῶν εἰς τὴν περιφέρειαν Θράκης.

<i>Εἶδος καλλιεργίας</i>	<i>Καλλιεργούμενα στρέμματα</i>	<i>Ἀξία παραγωγῆς εἰς ὀκ.</i>
Σιτηρὰ { σίτος	450 000	230 000 000
{ ἄλλα σιτηρὰ	700 000	200 000 000
Ὅσπρια	50 000	15 000 000
Εἶδη λαχανοκήπων	40 000	35 000 000
Καπνά	85 000	190 000 000
Σησάμι	90 000	25 000 000

(1. Συμβουλευθῆτε τὰ περὶ καπνοῦ γραφόμενα εἰς τὸ Γ' μέρος «οἰκονομικῆ γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος» (σ. 162) και παρατηρήσατε τὸν καπνικὸν χάρτην (σ. 163), καθὼς και τὸν χάρτην μετὰξης και βάμβακος (σ. 165). 2. Συγκρίνατε τὴν Μακεδονίαν και Θράκην ὅσον ἀφορῆ τὴν ἔκτασιν, τὸν πληθυσμὸν και τὰ προϊόντα των).

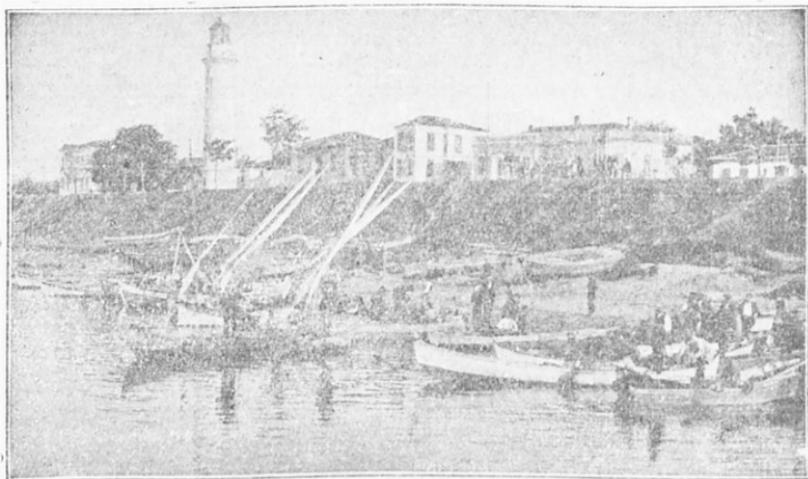
Ἡ *κτηνοτροφία* τῆς Θράκης εἶναι περιορισμένη, καθὼς και τῆς Μακεδονίας, διότι πολλὰ ἐκτάσεις, αἱ ὅποια ἐξορησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί, ἤδη μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων, καλλιεργοῦνται. Σήμερον ὑπάρχουν εἰς τὴν Δ. Θράκην περὶ τὰς 650 000 αἰγοπρόβατα και 100 000 μεγάλα ζῶα χρησιμοποιούμενα

εις την γεωργίαν. Ἡ ὀρνιθοτροφία ἐν τοῦτοις ἔχει ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Θράκη, ἀνήκουσα μέχρι τοῦ 1913 εἰς τὴν Τουρκίαν, περιῆλθε μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Συνεπείᾳ τοῦτου μέγας ἀριθμὸς ἐλλήνων μετηνάστευσεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Μετὰ τὸν τερματισμὸν τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἀνετέθη ὁλόκληρος σχεδὸν ἡ Θράκη μέχρι τῆς Τσατάλτζας εἰς τὴν ἐλληνικὴν διοίκησιν. Ὅμως μετὰ τὸ 1922 ἡ ἀνατολικὴ Θράκη κατελήφθη ἐκ νέου ὑπὸ τῆς Τουρκίας, ἔμεινε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Δ. Θράκη.

Ἐκ τῶν 320 000 κατοίκων τῆς Δ. Θράκης 120 000 εἶναι πρόσφυγες ἐκ τῆς Ἀν. Θράκης καὶ ἄλλων μερῶν. Μικρὸν μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τοῦτου εἶναι τοῦρκοι, διότι ἡ Θράκη, τουρκικὴ καὶ

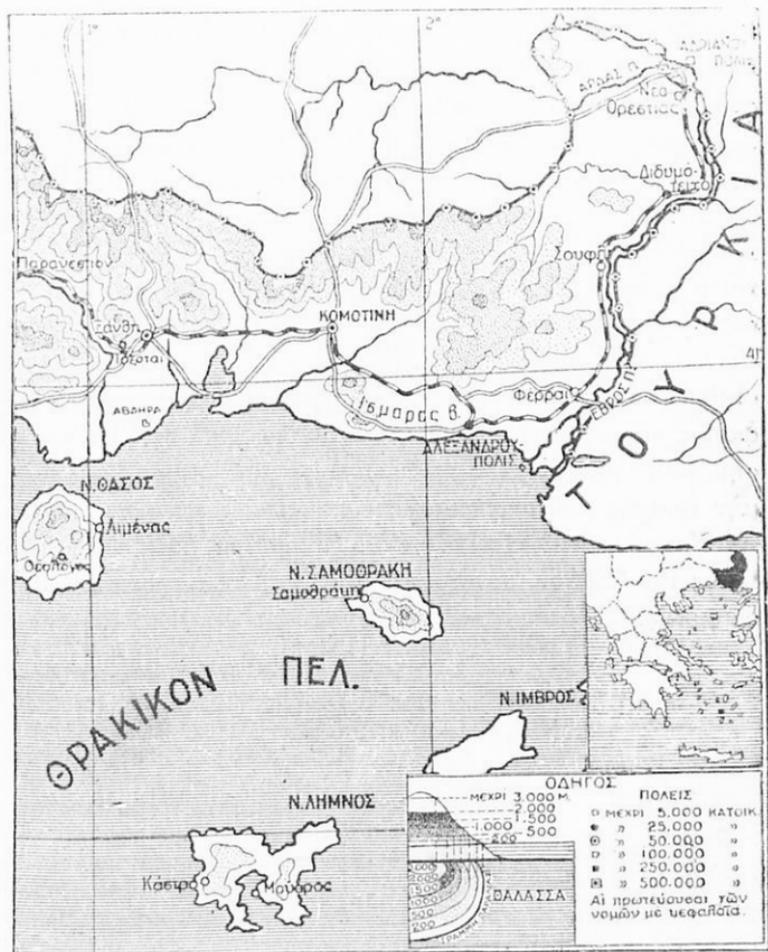

22. Ἀλεξανδρούπολις, τὸ ἐπίνειον τῆς Δ. Θράκης

ἐλληνικὴ, ἐξηρσέθη ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν, τοιοῦτοτρόπως δὲ παρέμειναν καὶ οἱ τοῦρκοι εἰς τὴν Δ. Θράκην καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ Δ. Θράκη διοικητικῶς χωρίζεται εἰς δύο νομοὺς :

1. *Νομὸς Ροδόπης*. Πόλεις : Ἡ **Κομοτινὴ** (30 000), πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ ἔδρα τῆς Γεν. Διοικήσεως Θράκης, ἣτις περιλαμβάνει καὶ τοὺς δύο νομοὺς τῆς Α. Μακεδονίας, τοῦ νομοῦ Δράμας καὶ

23. Χάρτης φυσικός και πολιτικός της Δ. Θράκης

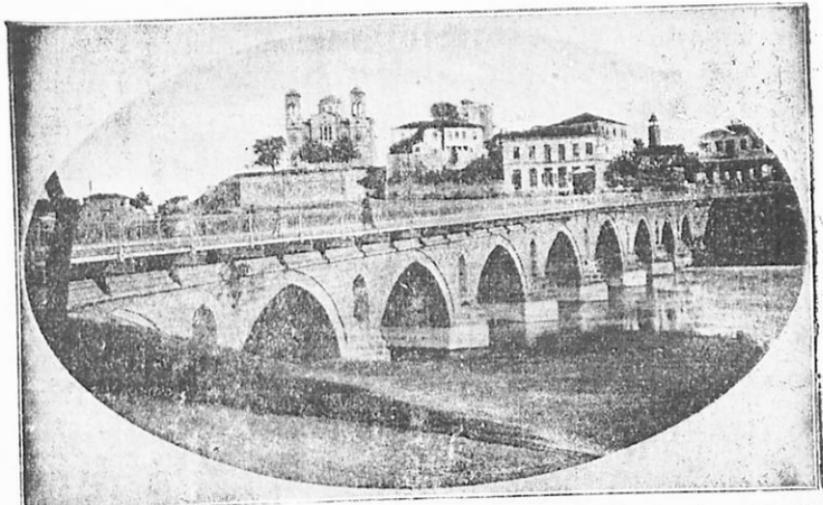
(Κλίμαξ 1 : 2 000 000, δηλ. γραμμή 0,01 του μέτρου επί του χάρτου ίσοδυναμεί με απόστασιν 20 χιλιομέτρων επί του εδάφους).

(1. Παρατηρήσατε την παράλληλον θέσιν βουνῶν, πεδιάδος, παραλίων καὶ συγκοινωνιῶν νοτίως τῆς Ροδόπης. 2. Παρακολουθήσατε τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως σχετικὰ μὲ τὸν Ἐβρον. Λιατὶ εἶναι παράλληλοι; 3. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς καπνῶν, ἐλαίας, βάμβακος, μετάνης καὶ τὸν χάρτην ἐμπορίου (σελ. 181) καὶ σημειώσατε εἰς τὸν χάρτην Θράκης τοὺς τόπους παραγωγῆς κάθε εἴδους.

Καβάλλας. Ἡ Κομοτινὴ εὐρίσκεται 20 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς θαλάσσης, παρὰ τὰ νότια πρόβουνα τῆς Ροδόπης, ἐν μέσῳ εὐφορωτάτης περιοχῆς. Ἡ **Ξάνθη** (34 000) δυτικῶς τῆς Κομοτινῆς, περίφημος διὰ τὰ ἐκλεκτὰ καὶ περιζήτητα καπνὰ τῆς περιοχῆς τῆς, τὰ διακρινόμενα μὲ τὸ ὄνομα «καπνὰ Ξάνθης».

2. Νομὸς Ἑβρου. Πόλεις: Ἡ **Ἀλεξανδρούπολις** (12 000), νέα πόλις κτισθεῖσα μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου. Εἶναι ὁ μόνος λιμὴν τῆς Δ. Θράκης. Ἐν καὶ δὲν ἔχει ὁ λιμὴν οὗτος φυσικὰ προσόντα, διότι καὶ ἀβαθὴς εἶναι καὶ ὑπὸ τῶν νοτίων ἀνέμων προσβάλλεται, ὅμως ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι εὐρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ ἡ Βουλγαρία μὲ τὸ Αἰγαῖον. Ἐν τούτους ἡ σημερινὴ ἐμπορικὴ του ζήνησις εἶναι πολὺ μικρά, καὶ εἶναι λιμὴν τοπικῆς μᾶλλον σημασίας.

Σουφλί, Διδυμότειχον, Νέα Ὀρεστιάς, κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος τοῦ Ἑβρου, συνδέονται μὲ τὴν Ἀλεξανδρούπολιν σιδηροδρομικῶς.

24. Ἡ Λάρισα, καὶ ἡ λιθινὴ γέφυρα ἐπὶ τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ ποταμὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν ἀνέρχεται πολλὰκις ὑψηλὰ, ἕως τὴν κορυφὴν τῶν τόξων.

3. ΘΕΣΣΑΛΙΑ

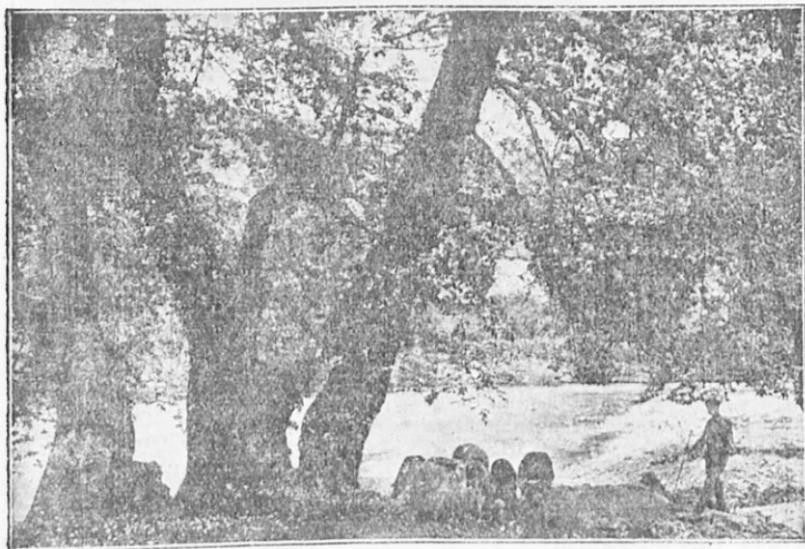
(13.335 τετρ. χιλιόμετρα — 510.000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Ἡ Θεσσαλία κατέχει τὸ κέντρον τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓν μέγα λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἔξ ὄλων τοῦ τῶν πλευρῶν ὑπὸ ὄρεων, ὡς ὑπὸ τειχῶν. Βάσις τοῦ ὄρεινοῦ τούτου περιτειχίσματος τῆς Θεσσαλίας εἶναι ἡ **Πίνδος**, ὁ κύριος οὗτος ὄρεινός κορμὸς τῆς Ἑλλάδος. Δύο μεγάλοι ὄρεινοὶ βραχίονες, διακλαδιζόμενοι ἀπὸ τὴν Πίνδον, περιβάλλουν τὸ Θεσσαλικὸν λεκανοπέδιον ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου. Ὁ βόρειος βραχίων ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸν **Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου** διευθύνεται ΒΑ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ὄρη **Χάσια-Καμβούνια—Πιέρια**, χωρίζει δὲ τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὴν Δ. Μακεδονίαν. Ὁ νότιος βραχίων ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν **Ὀθρυν**, ἡ ὁποία φθάνουσα μέχρὸς τῆς εἰσόδου τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, χωρίζει

τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τὴν Στερεάν. Ἀνατολικῶς τὸ λεκανοπέδιον κλείεται ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν Ὀλυμπον (2918 μ.), τὴν Ὀσσαν ἢ *Κίσσαβον*, τὸ *Μαυροβούμι* καὶ τὸ πολυκατφυγμένον καὶ εὐφορώτατον *Πήλιον* (βλ. τομὴν τοῦ ὄρεινοῦ αὐτοῦ φραγμοῦ εἰς τὴν μεθεπομένην σελίδα). Τέλος μεταξὺ Ὀθρουοῦ καὶ Πηλίου ἐκτείνεται χαμηλὴ βουνοσειρά, κατὰ μῆκος τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Οὕτω ἡ Θεσσαλία χωρίζεται τελείως ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Ἐσωτερικῶς τὸ λεκανοπέδιον δὲν εἶναι συνεχές. Διακόπτεται ἐπὶ χαμηλῆς βουνοσειρᾶς, διευθυνομένης ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

25. Τὰ Τέμπη, ἡ περικαλλὴς κοιλὰς τοῦ Πηνειοῦ.

καὶ χωρίζεται οὕτω εἰς δύο λεκάνας, τὴν ὑψηλοτέραν, τὴν *πεδιάδα Τρικιάλων-Καρδίτσης* πρὸς Δ καὶ τὴν χαμηλοτέραν, τῆς *Λαρίσης* πρὸς Α.

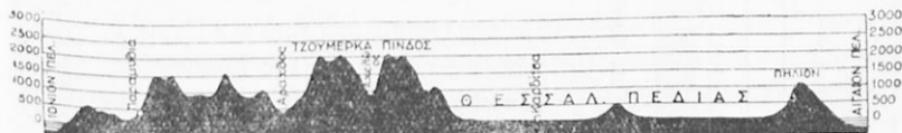
Ἐπὶ ἤρξεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Θεσσαλία ἦτο μία μεγάλη λίμνη. Εἰς τὴν λίμνην ταύτην ἐχίνοντο πολλοὶ χεῖμαρροι, οἱ ὅποιοι ἔφερον ἀπὸ τὰ βουνὰ ἄφθονον ἕλκον καὶ τὴν ἐσώρευον εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν. Τὰ νερὰ τῆς μεγάλης ταύτης λίμνης, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιφάνεια ἦτο ἀρκετὰ ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἐχίνοντο εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τοῦ χαμηλοῦ ἀνῆγος, ὅστις ἐσχηματίζετο μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὀσσης. Ἡ ὄρητικὴ αὐτὴ ροή, ἡ ὁποία, πιθανῶς, εἶχε μορφήν καταρράκτου, διέβρωσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν

26. Χάρτης της Θεσσαλίας.

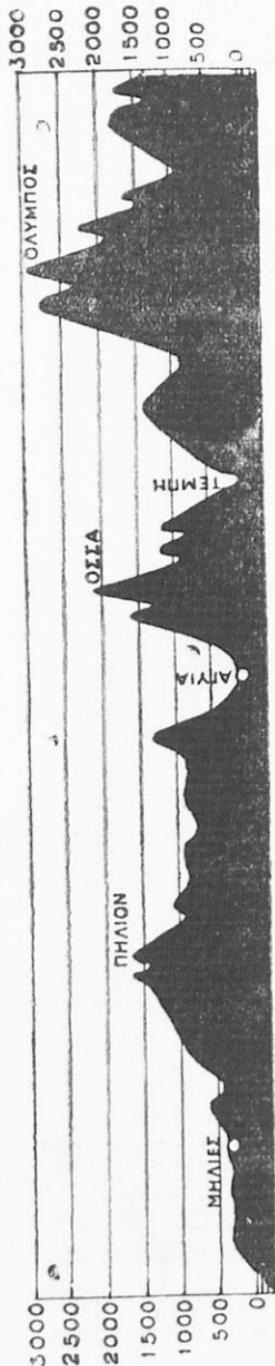
Κλίμαξ 1 : 2 000 000. Ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου ἰσοδυναμεῖ μὲ 20 χιλιόμετρα εἰς τὴν πραγματικότητα.

(1. Σημειώσατε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰ φυσικὰ ὄρια τῆς Θεσσαλίας. 2. Παραβάλλετε τὸν χάρτην μετὰ τὰς δύο καθέτους τομὰς τῆς περιοχῆς, αἱ ὁποῖαι δίδουν σαφεῆ εἰκόνα τῆς ἀναγλύφου μορφῆς τοῦ ἐδάφους. 3. Ἀναζητήσατε ἐπὶ τοῦ χάρτου τοὺς ποταμοὺς, λίμνας, πόλεις, συγκοινωνίας κλπ. 4. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς (ἐλαίας, καπνῶν, κλπ.) καὶ σημειώσατε τοὺς τόπους παραγωγῆς ἐκάστου εἶδους. 5. Συμβουλευθῆτε τὸν χάρτην βροχῶν. 6. Ποῖοι δρόμοι διαπαισιώνονται ἐν Λαοσίῃ).

27. Τομὴ Ἠπείρου-Θεσσαλίας ἐκ Λ. πρὸς Α.

(Τὰ ὄρη εἶναι ὑπερψωμένα 10 φορές ἐν σχέσει μὲ τὸ μήκος τῆς τομῆς).

28. Τομή του παραβλάσσιου όρεινού φραγμού της Θεσσαλίας από την Μαγνησίαν μέχρι του Όλυμπου. (Τα όρη είναι υπερυψωμένα, δηλ. δεκαπλάσια του κανονικού, διά τα φαινόμενα).

βοραγώδη αὐχένα καὶ ἐσχημάτισε τὰ περικαλλῆ σήμερον καὶ πλούσια εἰς βλάστησιν **στενά τῶν Τεμπῶν**. Ἐκεῖθεν ἐξεχύθη ἡ λίμνη καὶ ἀπέμεινεν ἡ πεδιάς. Οἱ δὲ ὑψηλοὶ βράχοι τῶν **Μετεώρων** πλησίον τῆς Καλαμπάκας δὲν εἶναι παρὰ ἀπεσκληρωμένοι ἄμμοι καὶ ἰλύς, τὰς ὁποίας ἐσώρευσεν ἐκεῖ κάποιος χεῖμαρρος, πού εἶχε τὰς ἐκβολὰς του εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ τῆς λίμνης.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Ἡ Θεσσαλία ὅπως εἶναι περιτριγυρισμένη ἀπὸ βουνά, ἀποτελεῖ *μῖαν ποταμίαν περιοχὴν*. Τὰ νερά της συγκεντρώνονται ἐντὸς τῆς χαμηλοτέρας γραμμῆς τῆς πεδιάδος, ἡ ὁποία εὐρίσκεται πρὸς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρὰν, καὶ σχηματίζουν τὸν **Πηνειόν**, ὅστις χύνεται διὰ τῶν Τεμπῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ σπουδαιότεροι παραπόταμοι τοῦ Πηνειοῦ εἶναι ὁ **Λιθαῖος** καὶ ὁ **Τιταρήσιος** εἰς τὴν ἀριστερὰν ὀχθὴν, ὁ **Ὀνόχωνος** καὶ ὁ **Ἐνιπεὺς** εἰς τὴν δεξιάν.

Λίμνας ἡ Θεσσαλία ἔχει τὴν **Βοιβηίδα** ἢ **Κάρλαν** πρὸς Β τοῦ Βόλου, τὴν **Νεζερόν** εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν **Ἐννιάδα** εἰς τὴν Ὀθρην.

Παράλια. Τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τὸν Θερμαϊκὸν ἕως τὴν ἄκραν τῆς Μαγνησίας, δὲν παρουσιάζουν τοὺς μεγάλους κόλπους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῶν νοτιωτέρων παραλίων μας. Ἀλλὰ καὶ τὰς μικρὰς ἀνωμαλίας τῶν ἐξομαλύνουν

τὰ κύματα τῶν βορείων καὶ νοτίων ἀνέμων, τὰ ὅποια διερχόμενα πρὸ τῆς παραλίας, τὰς μὲν προεξοχὰς κατατρώγουν, τὰς δ' ἐσοχὰς γεμίζουν μὲ τὰ παρασυσρόμενα ὑλικά.

Τὰ παράλια ταῦτα εἶναι εἰς μὲν τὰ βόρεια, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πηνειοῦ καὶ βορειότερον, χαμηλά, σχηματισθέντα ἀπὸ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν, νοτιώτερον δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Πηνειοῦ, ἀπότομα, μὲ πολὺ βαθέα νερὰ καὶ ἐντελῶς ἀλίμενα. Φαίνεται ὅτι εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν, ἐκεῖ ὕπου σήμερον εὐρίσκονται τὰ παράλια ταῦτα, ἐσυνεχίζοντο τὰ ἀνατολικά ὄρη τῆς Θεσσαλίας πρὸς τὴν Χαλκιδικὴν. Ἄλλ' ἡ ξηρὰ αὕτη διεροάγη καὶ κατεβυθίσθη. Οὗτο δὲ ἐσηματίσθησαν αἱ ἀπότομοι κλιτύες τῶν βουνῶν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀπότομος αὕτη κλίσις τοῦ ἐδάφους ἐξακολουθεῖ καὶ ὑπὸ τὰ ὕδατα, καὶ ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης κατέρχεται εἰς μέγα βάθος (πλέον τῶν 1000 μέτρων). Τοιαῦτα παράλια, χωρὶς κολπώσεις, μὲ βαθέα νερὰ, ἐκτεθειμένα εἰς τοὺς συχνοτέρους ἀνέμους, οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ βόρειοι καὶ νότιοι, εἶναι βεβαίως, παράλια προσωρισμένα νὰ μὴ προσφέρουν καμμίαν ὑψηροσίαν εἰς τὸν ἀνθρώπον.

Ἄλλὰ μὲ τὸν Παγασητικὸν κόλπον, ὁ ὅποιος μᾶς ἐνθυμίζει τὸν μῦθον τοῦ χρυσομάλλου δέρατος καὶ τοῦ ὑπερποντίου πλοῦ τοῦ Ἰάσονος, συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον.

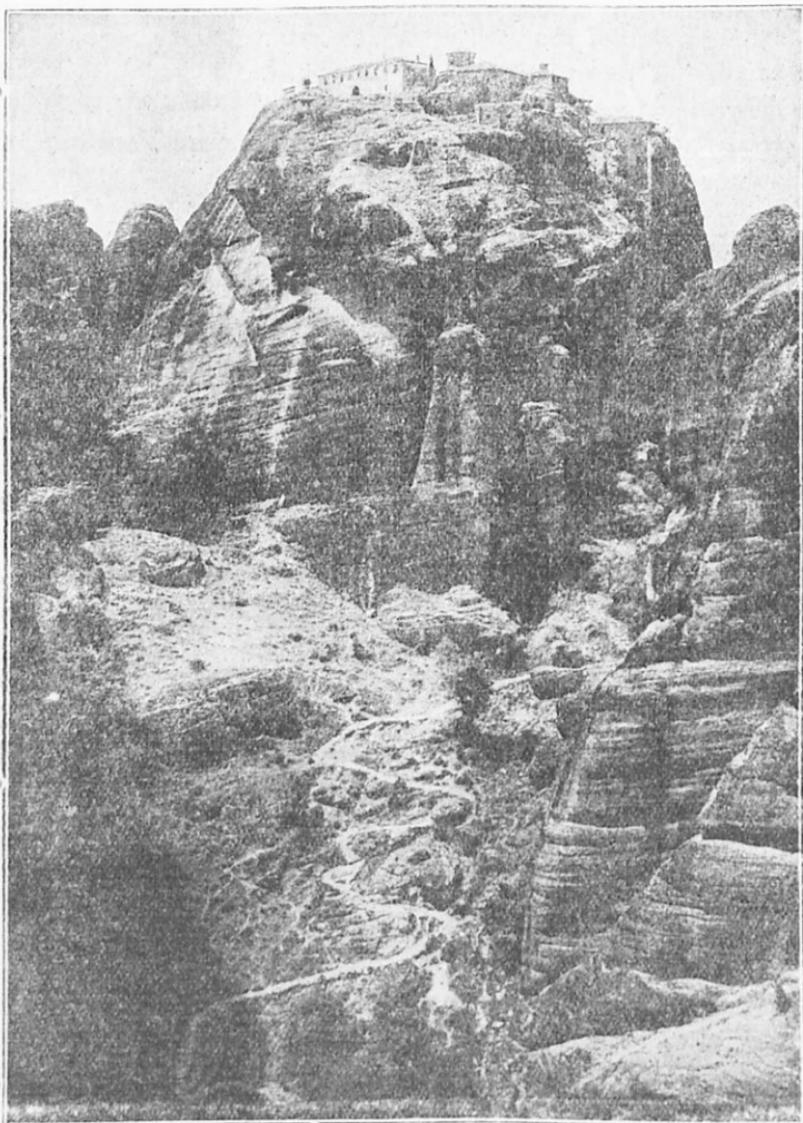
Κόλπος βαθύς, προφυλαττόμενος ἀπὸ τὰς τοικυμίας τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους διὰ τῆς γωνιώδους χερσονήσου τῆς Μαγνησίας, μὲ τὸν λιμένα τοῦ Βόλου εἰς τὸν μυχόν του φέρει τὰ ἀγαθὰ τῆς θαλασσίας συγκοινωνίας πρὸς τὸ κέντρον τῆς ἐκτεταμένης καὶ πλουσίας πεδιάδος.

Ὁ Παγασητικὸς, ὅπως καὶ ὁ Θερμαϊκὸς καὶ οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς ὁμοίως, διευθύνει τὸν κύριον ἄξονά του ΝΑ. Τὴν αὐτὴν δὲ διεύθυνσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Μαγνησία.

Κλίμα. Τὸ Θεσσαλικὸν βαθύπεδον ἐνσφηνωμένον μεταξὺ Δυτ. Μακεδονίας, Ἠπείρου καὶ Στερεᾶς, περικλεισμένον πανταχόθεν ἀπὸ βουνά, ἀποκλεισμένον ἀπὸ τὴν θαλασσίαν ἐπίδρασιν, ἔχει κλίμα *ἠπειρωτικόν*, πολὺ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ πολὺ θερμὸν τὸ καλοκαίρι. Εἰς καμμίαν ἄλλην ἑλληνικὴν χώραν ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ χειμερινοῦ ψύχους καὶ τῆς καλοκαιρινῆς ζέστης δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐχει παρατηρηθῆ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς θερμοκρασίας τῶν μηνῶν Ἰανουαρίου καὶ Ἰουλίου

φθάνει κατὰ μέσον ὄρον τοὺς 23°. Οὕτω εἰς τὰ Τρίγκαλα π. χ. ὁ μέσος ὄρος τῆς θερμοκρασίας, ἐνῶ τὸν χειμῶνα κατέρχεται εἰς τοὺς +4°, τὸ καλοκαίρι ὑπερβαίνει τοὺς 27°.

Ἀντιθέτως εἰς τὰ παράλια, εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου καὶ εἰς

29. Τὰ Μετέωρα. Ἐπὶ τῶν πανυψηλῶν βράχων μοναὶ βυζαντιναί. Ἐκεῖ ἀνέρχονται μὲ κλίμακας λαξευτάς ἢ ἐντὸς δικτύου ἀνασυρομένου ὑπὸ τῶν καλογήρων.

τὸν Βόλον, τὸ κλίμα εἶναι θαλάσσιον, μέτριον τὸν χειμῶνα, δρασερὸν τὸ θέρος. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν χειρρόνησον τῆς Μαγνησίας ἔχομεν μεγάλας ἐκτάσεις ἐλαιοφύτους καὶ κήπους μὲ ἐσπεριδοειδιῆ. Αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι συχνότερα ἢ παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Οἱ ἄνεμοι δὲ εἶναι ἐνίοτε πολὺ σφοδροὶ καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὰς φυτείας. Εἰς ἄκρον ἐπιζήμιος εἶναι ὁ λίβας, ὅταν πνέῃ κατὰ τὴν ἄνοιξιν, προτοῦ ὠριμάσουν τὰ σιτηρά, διότι τὰ ξηραίνει καὶ καταστρέφει τὴν ἐσοδείαν. Διὰ τὸν ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος τοῦ λίβα, πρέπει νὰ σπείρωνται εἶδη σίτου, τὰ ὅποια ὠριμάζουν ἐνωρίτερα.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, μὲ κλίμα, ὡς εἴπομεν, ὅμοιον πρὸς τὸ Μακεδονικόν, εἶναι ἐπόμενον ὅτι εὐδοκιμοῦν καὶ καλλιεργοῦνται καὶ ἐδῶ προπάντων *σιτηρὰ καὶ καρπὰ*. Ἐπίσης εὐδοκιμεῖ ἡ ἄμπελος (Ἀμπελιάκια) καὶ ἡ μορέα (Τύροναβος). Ἄλλ' εἰς τὴν Μαγνησίαν καὶ τὰ παράλια μὲ τὸ θαλάσσιον κλίμα, ἡ βλάστησις εἶναι διάφορος. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη ὑπάρχουν ἐλαιῶνες καὶ ὑψηλότερα, πέραξ τῶν χωρίων τοῦ Πηλίου, κῆποι δένδρων ὀπωροφόρων (μηλεῶν, κερασεῶν κλπ.). Ὑψηλότερον ὅμως φύονται δάση ὄρεινῶν πλέον φυτῶν (καστανέας καὶ ἄνωθεν αὐτῆς ὄξυζας) καὶ ἔπειτα αἱ γυμναὶ κορυφαί.

Τὰ λοιπὰ ὄρη τῆς Θεσσαλίας, ὁ *Ὀλύμπος*, ἡ *Πίνδος* κλπ., τὰ ὅποια ἀντικαθίστανται ἀπὸ βαθυτάτας χαράδρας, σκεπάζονται κατὰ τόπους ἀπὸ ὠραῖα καὶ μεγάλα δάση ἐλάτης καὶ ὄξυζας, πλὴν τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν των, αἱ ὅποια εἶναι ἐπίσης γυμναί. Ἡ Πίνδος, ἣτις ἔχει μεγάλην ἔκτασιν, παρουσιάζει μὲ τὴν πυκνοτάτην βλάστησίν της ἐπιβλητικὸν θέαμα. Μεταξὺ τῶν δασῶν τούτων ὑπάρχουν πλούσιαι βοσκαί, τὰς ὁποίας ἐπισκέπτονται κατὰ τὴν καλοκαιρινὴν περίοδον νομάδες ποιμένες.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῶν ὑψηλῶν ὄρεων ζῶσι λύκοι, τσακάλια, ἀγριόχοιροι, ἀλώπεκες, δορκάδες, εἰς δὲ τὴν Πίνδον καὶ ἔλαφοι καὶ ἄρκτοι (εἰς τὰ βόρειά της).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

✕ **Γεωργία.** Ἡ πεδιάς Καρδίτης - Τρικάλων εἶναι ἡ γονιμωτέρα πεδιάς τῆς Θεσσαλίας. Τὸ ἔδαφός της ἐσηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις καὶ ἔχει ἄφθονα μαυροχώματα, πλούσια εἰς φυτικὰς οὐσίας, καὶ ἐπομένως γόνιμα. Εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ εὐφόρου

αὐτοῦ ἐδάφους συνετέλεσαν αἱ γύρω δασωμένα ὄρειναι ἐκτάσεις, ἐκ τῶν ὁποίων μεταφέρονται πρὸς τὴν πεδιάδα διὰ τῶν βροχῶν φυτοχόματα. Ἄλλ' ἢ ἀνατολική, ἢ πεδιάς τῆς Λαρίσης, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερον γόνιμος καὶ τὸ ἔδαφός της ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐρυθρὰ καὶ βαρῆα ἀργιλώδη χρώματα.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαφορᾶς ταύτης εἶναι ὅτι διὰ τὰ νὰ ζήσῃ μία γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης χρειάζεται διπλασίαν σχεδὸν ἔκτασιν γῆς, ἀπὸ ὅσῃν χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν Καρδίτσαν.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶναι συνηθεστέρα ἡ ἀγροανάπαυσις εἰς τὴν περιφέρειαν Λαρίσης, διότι τὰ χωράφια δὲν εἶναι πολὺ γόνιμα καὶ ἀφήνονται κάθε δεύτερον ἔτος ἄσπαρτα διὰ τὰ δυναμώσουν.

Γενικῶς ἡ Θεσσαλία παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἶναι ὁ δεύτερος, μετὰ τὴν Μακεδονίαν, σιτοβολὸν τῆς χώρας μας. Ἐκ τῶν 2 600 000 στρεμμάτων καὶ πλέον, τὰ ὁποῖα καλλιεγοῦνται εἰς Θεσσαλίαν, τὰ 2 000 000 περίπου ἀπασχολοῦνται μὲ σιτηρά. Ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεγοῦνται πολλὰ ἀμπέλια, μορεῶνες, καπνά, ὄσπρια, λαχανικά.

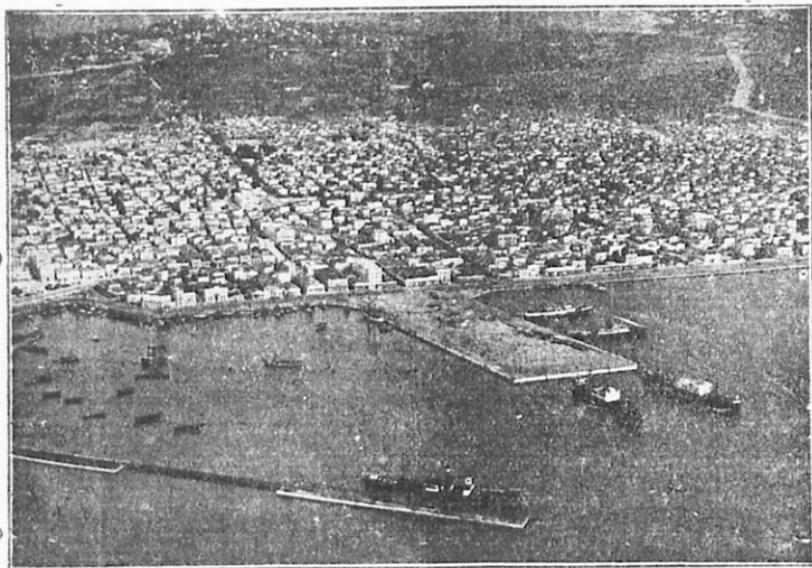
Εἰς τὴν Μαγνησίαν παράγονται φαγώσιμοι ἐλαῖαι, ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ λάδι, ἀκόμη δὲ μήλα, τὰ περίφημα «φιρῖκια» καὶ ἄλλοι καρποὶ καὶ κηπουρικὰ εἶδη. Ἡ περιφέρεια τοῦ Βόλου παράγει περίπου τὰ μισὰ μήλα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ δασικὸς πλοῦτος τῶν Θεσσαλικῶν ὄρεων εἶναι μέγας, ἀλλ' ἔλλείπει καὶ ἐδῶ ἐπαρκῶν μέσων συγκοινωνίας εἰς τὰ ὄρεινὰ μέρη μένει ἀνεκμετάλλευτος.

Ἡ κτηνοτροφία τῆς περιοχῆς, ἂν καὶ σημαντικὴ, εἶναι στάσιμος. Παρατηρεῖται ἐλάττωσις εἰς τὰ μεγάλα ζῶα καὶ εἰς τὰ πρόβατα, καὶ τοῦτο, διότι ἠλαττώθησαν καὶ αἱ βοσκαί. Πρὸ τινων ἀκόμη ἔτων αἱ βοσκαί εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἦσαν πολλαί. Ἀφ' οὔτου ὅμως τὰ μεγάλα τσιφλίκια διενεμήθησαν εἰς τοὺς ἀκτήμονας, πολλαὶ ἀπὸ τὰς βοσκὰς αὐτὰς ἐκαλλιεργήθησαν, ἐπειδὴ ἡ καλλιέργεια ἀποδίδει περισσότερον εἰσόδημα παρὰ ἡ βοσκή. Περιορίσθη προσέτι καὶ ἡ ἀγροανάπαυσις, διότι οἱ γεωργοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ δυναμώσουν τὰ χωράφια τῶν με λιπάσματα, ἀντὶ νὰ τ' ἀφήνουν χέρσα. Οὕτω ἡ κτηνοτροφία ἔχασε καὶ αὐτὰς τὰς προσωρινὰς βοσκὰς τῶν ἀγροαπαύσεων. Οἱ κτηνοτρόφοι τῆς Θεσσαλίας εἶναι νομάδες γνωστοὶ μὲ τὸ

ὄνομα Καραγκούνηδες, βόσκουν δὲ τὰ ποιμνιά των εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, μεταναστεύοντες τὸ φθινόπωρον (Ἄγ. Δημητρίου) εἰς τὰ χαμηλά, τὰ χειμαδιά, καὶ τὴν ἄνοιξιν (Ἄγ. Γεωργίου) εἰς τὰ βουνά.

Βιομηχανία. Ἀξιόλογον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Θεσσαλίας εἶναι ὁ Βόλος. Ἐκεῖ ἔχουν ἰδρυθῆ πολλὰ ἔργοστάσια κλω-

Φωτ. Τοπογρ. Ἰγληρ. Ἰγπογρ. Συγκοινωνίας

30. Ὁ Βόλος, τὸ μέγα ἐπίγειον τῆς Θεσσαλίας.

(Αἱ προβλήτες, ἡ εὐρεία προκυμαία, τὰ πολλὰ ἀτμόπλοια τί σημαίνουν.)

στούφαντουργίας, γεωργικῶν ἐργαλείων, ἀλευρόμυλοι κλπ. Τὰ ὑφάσματα τοῦ Βόλου εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ εὐρωπαϊκά. Τὴν τοιαύτην βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν ὁ Βόλος τὴν ὀφείλει προπάντων εἰς τὴν θέσιν του, ἣτις τὸν κατέστησε μοναδικὸν ἐπίγειον τῆς Θεσσαλίας καὶ τὸ σημαντικώτερον ἐμπορικὸν τῆς κέντρον. X

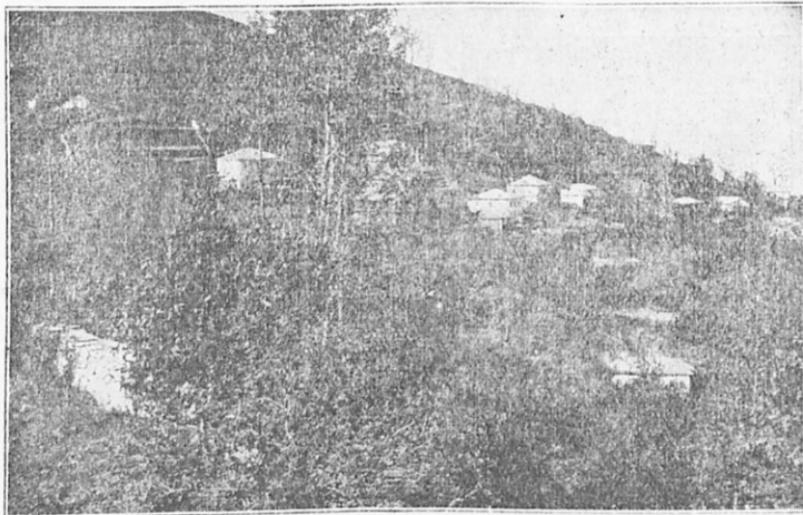
X ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Θεσσαλία ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1881, ὅτε προσηγήθη μαζὶ μὲ τὴν Ἄρταν.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνέρχεται εἰς 510 000 κατοίκους, ὅλους Ἕλληνας, πλὴν ἐλαχίστων Ἰσραηλιτῶν τοῦ Βόλου, καὶ ὀλίγων Κουτσοβλάχων ποιμένων ζώντων περὶ τὴν Πίνδον.

Διοικητικῶς ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομοῦς :

1. *Νομὸς Λαρίσης Πύλεις* : Ἡ **Δίρσις** (24 000), πρωτ. παρὰ τὸν Πηνειόν, συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Θεσσαλικὸν ἐπίγειον, τὸν Βόλον, ἐπίσης δὲ μὲ τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Θεσσαλονικίην. Ἡ Λάρισα, εὐρισκομένη εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀνατολικῆς πε-

Φωτ. Ὀδοιπορικῶν Συνδέσμων

31. Ὁ **Κισσός**, ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ καταπράσινα καὶ ἐροσιρὰ γὰρῖα τοῦ Πηλίου.

διάδος καὶ ἐκεῖ ὅπου διασπαρῶνονται οἱ περισσότεροι δρόμοι τῆς Θεσσαλίας, ὑπῆρξεν ἀνεκάθεν ἡ *φυσικὴ ἀετιῆς πρωτεύουσα*. Ἦτο δὲ ἡ κυριώτερα θεσσαλικὴ πόλις, μέχρις ὅτου ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ναυτιλιακὴ κίνησις τοῦ Βόλου ἔδωσαν εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον τὰ πρωτεῖα.

Ὁ **Βόλος** (42 000), εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Παγασητικοῦ, συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Λάρισαν, τὴν Καρδίτσαν, τὰ Τρίκαλα, τὴν Καλαμπάκην. Διὰ τοῦ Βόλου γίνεται ἡ ἐξαγωγή τῶν σιτηρῶν, τῶν καπνῶν καὶ τῶν ἄλλων προϊόντων τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐκεῖ εἶναι συγκεντρωμένη ἡ βιομηχανία τῆς. Τὸ **Βελεστίνον**, πατρὶς τοῦ Ρήγα Φερραίου. Ὁ **Τύρναβος**, ἡ **Ἀγνιά**, ὁ **Ἀλμυρός**, τὰ **Φάρσαλα**. Ἐπὶ τοῦ Πηλίου εὐρίσκονται 24 χωρία ὠραῖα καὶ πλούσια, ἀποτελοῦντα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εὐτυχοῦσαν ὁμοσπονδίαν. Κυριώτερα τῶν χωρίων τούτων εἶναι : ἡ **Μακρηνίτσα**, ἡ **Πορταριά**, αἱ **Μηλέαι**, ἡ **Ζαγορὰ κλπ.**

2. Νομός Τριζάλων. Πόλεις: Τὰ **Τρίγκαλα** (20 000), πρωτ. ἐπὶ τοῦ Λιθαίου, συνδεομένη σιδηροδρομικῶς μὲ τὸν Βόλον.

Ἡ **Καρόδιτσα** (15 000), μὲ σιδηροδρομικὸν σταθμὸν. Ἡ **Καλαμπάκα** καὶ παρ' αὐτὴν οἱ ὑψηλοὶ καὶ ἀπότομοι βράχοι τῶν **Μετεώρων**, ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὁποίων σώζονται βυζαντινὰ μοναστήρια.

Γεωργικὴ παραγωγὴ Θεσσαλίας

Ἐίδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς
Σιτηθὰ	2 000 000	650 000 000
ὄσπρια	90 000	30 000 000
Λαχανικά	5 000	50 000 000
Καπνὰ (μέσος ὄρος)	80 000	90 000 000
Σησάμιον	55 000	5 000 000
Ἀμπέλοι	110 000	75 000 000
Ἐλαιον (μέσος ὄρος)	—	27 000 000
Ἐλαῖα (μέσος ὄρος)	—	50 000 000

(1. Συγκρίνατε τὴν παραγωγὴν τῶν σιτηθῶν μὲ τὴν παραγωγὴν ὄλων τῶν ἄλλων εἰδῶν. 2. Παραβάλετε τὴν παραγωγὴν Θεσσαλίας μὲ τὴν παραγωγὴν Θράκης (σελ. 31) καὶ Μακεδονίας (σελ. 18). 3. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας ἐλαίας καὶ καπνῶν (σελ. 159 καὶ 163).

Φωτ. *Οδοιπορικοῦ Συνδέσμου

32. Τὸ Μέτσοβο, ἐπὶ τῆς Πίνδου, πατρίς τῶσων ἔθνικῶν εὐεργετῶν.
(Παρατηρήσατε σχῆμα καὶ ὕλικά στεγνῶν).

4. Η ΠΕΙΡΟΣ

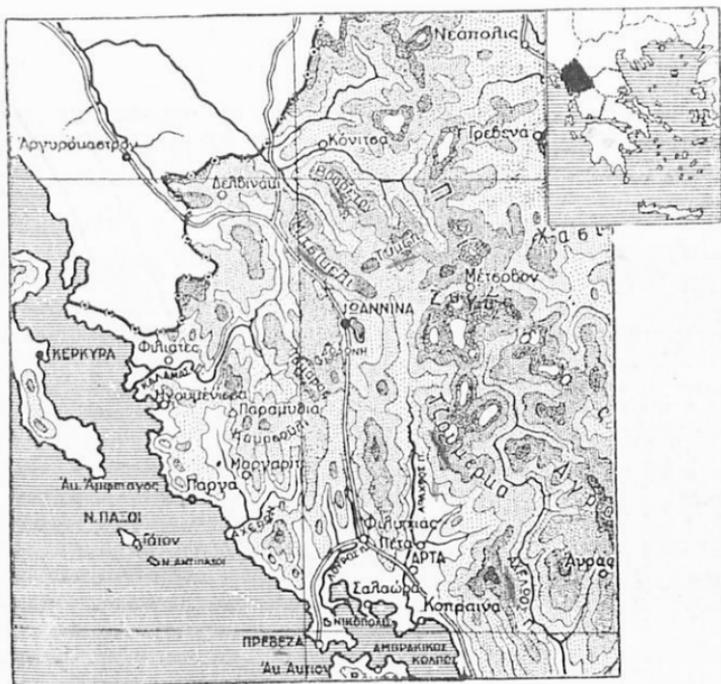
(9 05) τετραγ. χιλιόμετρα — 333 01) κάτοικοι!

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Ἡ Ἠπειρος κατέχουσα τὸ ΒΔ τμήμα τῆς Ἑλλάδος ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ Ἴόνιον πέλαγος μέχρι τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Δ. Μακεδονίαν. Ἡ Ἠπειρος διασχίζεται ἀπὸ πολλὰς μακρὰς ὄροσειράς, παραλλήλους μὲ τὴν Πίνδον. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν σχηματίζονται στενόμακροὶ κοιλάδες, ἐντὸς τῶν ὁποίων τρέχουν οἱ πολλοὶ ποταμοὶ τῆς περιοχῆς (βλ. τομὰς σελ. 16 καὶ 37)

Ἡ τοιαύτη διεύθυνσις τῶν ὄρέων καὶ τῶν κοιλάδων τῆς Ἠπείρου ἀποτελεῖ τὸ μέγα φυσικὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγκοινωνιῶν τῆς. Ἡ μόνη ἀξιόλογος συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία τῆς εἶναι ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Πρεβέζης - Ἰωαννίνων - Κονίτης, ἀκολουθοῦσα τὴν αὐτὴν μὲ τὰς κοιλάδας Β-Ν διεύθυνσιν.

Ἡ μακρὰ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰ ἄλβανικὰ

33. Χάρτης τῆς Ἠπείρου.

(Κλίμαξ 1 : 2 000 000. Ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου 0,01 τοῦ μέτρου ἰσοδυναμεῖ μὲ 20 χιλιόμετρα εἰς τὴν πραγματικότητα).

(1. Ὅρισατε τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς Ἠπείρου. 2. Παραβάλετε τὸν χάρτην μὲ τὰς καθέτους τομὰς τοῦ ἐδάφους (σελίδες 16 καὶ 37). 3. Παρατηρήσατε τὸν χάρτην τῶν βροχῶν (σελ. 148) ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἠπειρον. 4. Διατὶ ἡ μεγάλη ὁδὸς τῆς Ἠπείρου ἀκολουθεῖ διεύθυνσιν Β-Ν; 5. Περιγράψατε πόθεν αὕτη διέσχεται διὰ τὰ φθάσῃ ἐκ Προβέζης εἰς τὰ ἀλβανικὰ σύνορα. 6. Πόθεν νομίζετε ὅτι δύναται γὰ διέλθῃ ἡ νέα ὁδὸς Ἠγουμενίσσης—Ἰωαννίνων;)

Φωτ. Ἑλλ. Ὄρειβατικοῦ Συνδέσμου

34. Πίνδες. Αἱ κορυφαὶ Σμόλικας (2632 μ.) καὶ Φοῦρκα.

σύνορα κατέρχεται πρὸς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, φέρει κατὰ τόπους διάφορα ὀνόματα, ὡς: *Γράμμος* παρὰ τὰ σύνορα, *Τύμφη* ἢ *Πάπυρον* νοτιώτερον κλπ. Παρὰ τὸ Μέτσοβον σχηματίζεται ἡρεμος καὶ εὐκολοδιάβατος ὁράχης, ὁ *Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου*, τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς μακρᾶς ταύτης ὄροσειρᾶς. Ἐξ αὐτοῦ ἀποσχίζονται δυτικῶς καὶ ἀνατολικῶς πολλὰ ὄρη. Οὕτω πλὴν αὐτῆς τῆς Πίνδου καὶ τῶν Χασίων, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος καὶ Πηνειοῦ, ἀποσχίζονται δυτικῶς:

α) Τὸ *Βραδέτον*, τὸ ὁποῖον, διευθυνόμενον ΒΑ, χωρίζει τὰ νερὰ τοῦ Ἀώου πρὸς Β καὶ τοῦ Ἀράχθου πρὸς Ν.

β) Τὰ *Τζουμέγκα* μὲ διεύθυνσιν πρὸς Ν, ὑδροκρίτης Ἀχελώου καὶ Ἀράχθου.

Τοιουτοτρόπως ὁ Ζυγὸς τοῦ Μετσόβου ἀποβαίνει εἶδος ὄρεινοῦ κόμβου, περὶ τὸν ὁποῖον, τάσσονται ἀκτινοειδῶς αἱ κοιλάδες πολλῶν ποταμῶν, εὐκολύνουσαι τὴν μεταξὺ Ἠπείρου-Θεσσαλίας-Δ. Μακεδονίας συγκοινωνίαν.

Ἄλλαι διακλαδώσεις τῆς Πίνδου εἶναι τὸ *Μιτσικέλι* βορείως τῶν Ἰωαννίνων, ὁ *Τόμαρος* νοτιώτερον, νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ Τομάρου εἶναι τὰ *βουνὰ τοῦ Σουλίου*.

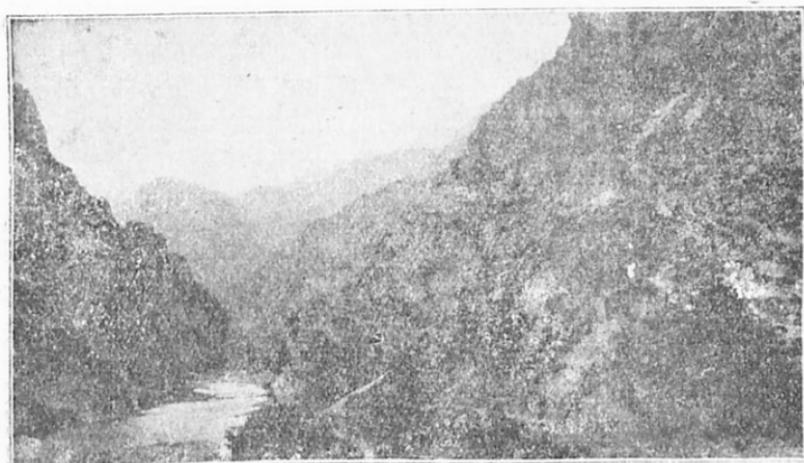
Τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου ἀποτελούμενα ἀπὸ ἀσβεστολίθου, ἀνυψοῦνται ἀπὸ βαθυτάτας χαράδρας, τὰς ὁποίας διήνοιξαν καὶ ἐβάθηναν τὰ νερά. Αἱ κλιτύες τῶν εἶναι βραχώδεις, ἀπότομοι καὶ πολλάκις ἀπροσπέλαστοι. Οὕτω ἐξηγεῖται πῶς ὀλίγοι Σουλῶται ἠδυνήθησαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν τῶν μέγα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ κράτους τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.

Ἡ Ἠπειρος, χώρα ὄρεινή, μόνον εἰς τὰ παράλια ἔχει πεδινὰς ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐσηματίσθησαν ἀπὸ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν. Τοιαῦται εἶναι, τὸ μικρὸν *βαθύπεδον τῆς Πρεβέξης* καὶ ἐλώδεις, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκτάσεις παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀξιολογοτέραν πεδινὴ ἐκτασις εἶναι τὸ *ὕψιπεδον τῶν Ἰωαννίνων*.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Αἱ τόσαι παράλληλοι ὄροσειραὶ εἶναι φυσικὸν νὰ χωρίζουν τὰ νερὰ εἰς πολλὰς κοίτας, αἱ ὁποῖαι φθάνουν εἰς τὴν θάλασσαν, χωρὶς τὰ συναντηθῆναι καὶ νὰ σχηματίσουν μεγάλον ποταμόν. Μόνον τὰ πρὸς Β τῶν Ἰωαννίνων νερὰ συναντῶνται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἀώου, ὅστις διαρρέων τὴν Ν. Ἀλβανίαν χύνεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Οἱ σημαντικώτεροι πο-

ταμοὶ τῆς Ἠπειροῦ εἶναι ὁ **Ἀραχθός**, ὁ **Λοῦρος**, ὁ **Ἀχέρων** καὶ ὁ **Θύαμις** ἢ **Καλαμᾶς**. Ἐν τούτοις οἱ μικροὶ οὗτοι ποταμοὶ ἔχουν σχετικῶς πολλὰ νερὰ χάρις εἰς τὰς ἀφθόλους βροχάς, τὰς ὁποίας δέχεται ἡ Ἠπειρος.

Ὅλα τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν τούτων δὲν ρέουν μέσα εἰς τὰς

35. Ἡ περιφημὸς χαράδρα τοῦ Ἄλφου παρὰ τὴν Κόνιτσαν.

κοίτας τῶν. Πολλὰ ρέουν καὶ ὑπὸ τὰς κοίτας, εἰς ὑπογείους ροάς, τὰς ὁποίας διήνοιξαν μέσα εἰς τὰ ἀσβεστολιθικά πετρώματα, πὸν ἀποτελοῦν τὸ ὑπόστρωμά των.

Εἰς τὰς βραχώδεις ἀσβεστολιθικάς πάλιν κλιτύας τῶν βουνῶν ἔσκαψαν σὺν τῷ χρόνῳ βαθεῖας σκοτεινὰς φάραγγας, μέσα εἰς τὰς ὁποίας μᾶλλον ἀκοίει κανεὶς νὰ βογγοῦν, παρὰ βλέπει, τὰ κατακημιζόμενα νερά. Ἰδιαιτέρως ἄγρια, ἐμπνέουσαι φόβον, εἶναι «αἱ τραχεῖαι καὶ ἀπροσπέλαστοι φάραγγες τοῦ Ἀχέροντος, ἀπὸ τὸ αἰώνιως σκιερὸν βᾶθος τῶν ὁποίων ἐξέρχονται τὰ ὕδατά του, διὰ νὰ χυθοῦν ἔπειτα εἰς ἓν φοικωδῶς μiasματικὸν τέλμα, τὴν «**Ἀχερουσίαν**». Πῶς λοιπὸν νὰ μὴ φαντασθῶν οἱ ἀρχαῖοι ὅτι ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἶναι ποταμὸς τοῦ Ἄδου :

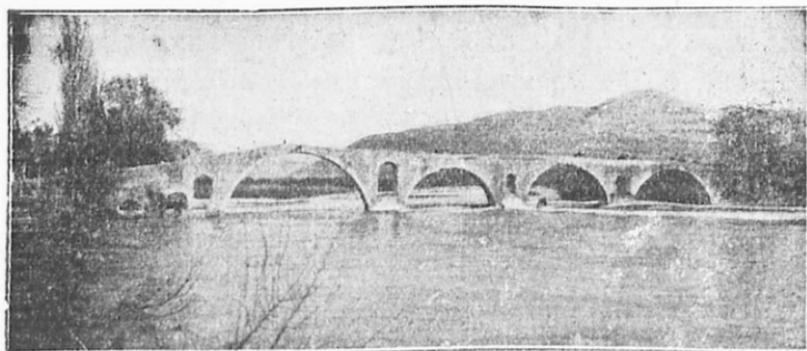
Εἰς καταβόθρας χωνεῦσιν καὶ τὰ νερὰ τῆς μικρᾶς λίμνης **Λαψίστης**, ἡ ὁποία τροφοδοτεῖται ἀπὸ τὰ περισσὰ νερὰ τῆς λίμνης τῶν **Ἰωαννίνων**. ✕

✕ **Παράλια.** Εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Ἠπειροῦ εὐρίσκεται ὁ **Ἀμβρακικὸς κόλπος**, σχηματισθεὶς διὰ καταβυθίσεως τοῦ ἑδά-

φους εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν. Ἡ βορεία παραλία τοῦ κόλπου δὲν εἶναι σταθερά, ἀλλὰ διαρκῶς μεταβάλλεται ἔκ τῶν προσχώσεων τῶν ποταμῶν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἀπέκλεισαν ἀβαθῆ μέρη τῆς θαλάσσης καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν λιμνοθάλασσαι, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται σήμερον ὡς ἰχθυοτροφεῖα.

Εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, πλάτους περίπου 500 μέτρων, εὐρίσκεται ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, τὸν ὁποῖον συνδέει μὲ τὰ Ἰωάννινα μακρὰ ἀμαξιτὴ ὁδός. Εἰς τὰ ΒΑ παραλία σχηματίζεται ὁ λιμὴν τῆς Ἡγουμενίσσης, ὁ ὁποῖος ἔχει σήμερον μόνον τοπικὴν σημασίαν, θ' ἀποβῆ ὅμως σημαντικώτερος, καθ' ὅσον θὰ συνδεθῆ δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν μὲ τὸ ἐσωτερικόν.

Κλίμα. Ἡ Ἠπειρος, ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς συγχροὺς δυτικούς καὶ ΝΔ ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὸ Ἰόνιον φορτωμένοι ὑδροατμούς, δέχεται ἀφθόνους βροχάς, ἀφθονωτέρας οἰουδὴποτε ἄλλου μέρους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ὑδροατμοὶ οὗτοι φθάνουν εἰς τὴν ψυχροτέραν ἀτμόσφαιραν τῶν βουνῶν, συμπυκνώνονται καὶ ὑγροποιοῦνται. Ὅσον δὲ ὠθοῦνται πρὸς τὰ ὑψηλότερα ὄρη, τόσον περισσότερον ψύχονται καὶ τόσον περισσότερον ἀποβάλλουν τὴν

Φωτ. ἐξ ἀεροπλάνου

36. «Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύριον», τοῦ ὁποῖου ἡ θεμελιωσις ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου περιεβλήθη μὲ τὸν γνωστὸν θρόνον τοῦ πρωτομάστορα. Ἡ λιθινὴ αὕτη γέφυρα εἶναι πιθανῶς ἔργον τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων.

ὑγρασίαν τῶν. Ἐὰν ἔπειτα δυνηθοῦν καὶ ὑπερβοῦν τὴν Πίνδον, ἐλαχίστην πλέον ὑγρασίαν διατηροῦν, τὴν ὁποίαν καὶ ἀποβάλλουν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν κλιτύων τοῦ ὄρους. Διὰ τοῦτο σπανιώτατα δυτικοὶ ἄνεμοι ἠμποροῦν νὰ φέρουσιν βροχὴν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλίας.

Ἄλλ' ἢ Πίνδος ἐπιδοῶ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἠπειροῦ. Μακρὰ καὶ ὀγκώδης ἐν εἶδει πελωρίου τείχους, μὲ τὴν ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσίν της, ἐμποδίζει τοὺς τόσον συχνούς ξηροὺς βορείους ἀνέμους νὰ διέλθουν πρὸς τὴν Ἠπειρον. Οὕτω δὲ εἰς τὰ παρὰ τῆς περιοχῆς ταύτης τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ θαλάσσιον, πολὺ γλυκύτερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι εἰς πολὺ νοτιώτερα παρὰ τῆς Αἰγαίου, τὰ ὁποῖα προσβάλλονται ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ παρὰ τῆς Ἠπειροῦ εὐδοκίμει ἡ ἐλαία, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, κίτρα κ.λ.). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς χώρας, ὅπου αἱ Β-Ν ὄροσειραὶ ἐμποδίζουν τὴν θαλασσίαν αὔραν νὰ φθάσῃ, ἐκεῖ τὸ κλίμα εἶναι ψυχρότερον μὲ πολλὰς χιόνας κατὰ τὸν χειμῶνα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Ἠπειρος, χώρα ὄρεινὴ καὶ τραχεῖα, μὲ ἀφθόνους βροχὰς καὶ πλουσίαν βλάστησιν, εἶναι κυρίως χώρα **κτηνοτροφικῆ**, ὅπου δύναται πρὸ πάντων νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ **νομαδικῆ κτηνοτροφία**. Πράγματι εἰς τὴν Ἠπειρον τρέφονται πλέον τοῦ 1 000 000 αἰγοπροβάτων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν καὶ τὸν κυριώτερον πλοῦτον τῶν κατοίκων της.

Καλλιεργητικαὶ ἐργασίαι γίνονται κυρίως εἰς τὰς παραθαλασσίας πεδινὰς ἐκτάσεις. Ἐκεῖ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καλλιεργοῦνται καλαμπόκια, καὶ εἰς τὰς ἐλώδεις ἐκτάσεις ὄριζα.

Καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν παραλιακὴν γραμμὴν (Ἄρτα, Πρέβεζα, Πάργα) συναντῶνται ἐλαιῶνες καὶ κῆποι ὀπωροφόρων δένδρων.

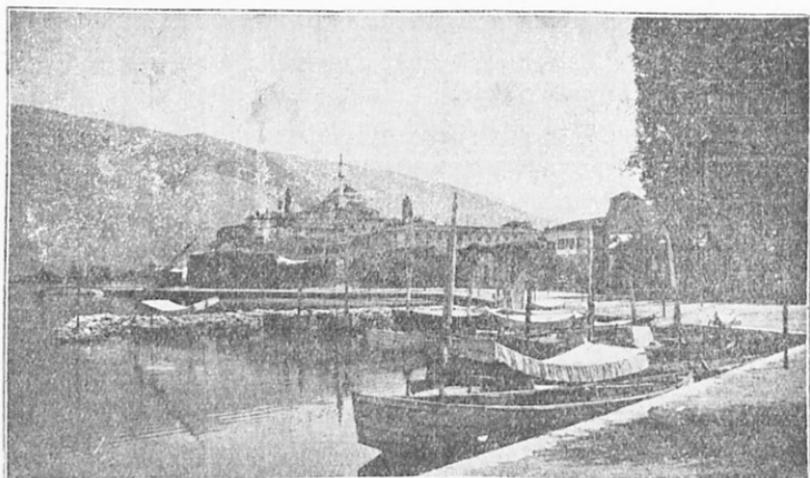
Ἐν τῷ συνόλῳ της ὅμως ἡ Ἠπειρος εἶναι χώρα πτωχὴ καὶ οἱ παροικιωδῶς λιτοδίαιτοι καὶ οἰκονόμοι κάτοικοί της μεταναστεύουν εἰς τὰς πόλεις τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἢ τοῦ ἐξωτερικοῦ διὰ νὰ εὗρουν ἐργασίαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Τὸ τμήμα τῆς Ἠπειροῦ, τὸ μεταξὺ τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ἄραχθου, ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1881. Τὸ ὑπόλοιπον ἠλευθερώθη κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1912-13.

Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἠπειροῦ, καθαρῶς ἑλληνικὸς, ἀνέρχεται εἰς 300 000. Καὶ καθὼς τὸ ἔδαφος τῆς περιοχῆς εἶναι κομματια-

σμένον εἰς μέγα πλῆθος κοιλάδων καὶ ὄροσπεδίων, οὕτω καὶ ὁ πλῆθος νομῶς τῆς εἶναι ἐπίσης μοιρασμένον εἰς πλῆθος μικρὰ χωρία, καθ' ὅλην τὴν χώραν. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων τα περιέβαλον ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας μὲ ἰδιαιτέραν στοργὴν καὶ τὰ ἐπλούτισαν μὲ λαμπρὰ σχολεῖα, γερύρας καὶ ἄλλα

37. Τὰ Ἰωάννινα, ἡ κορδία τῆς Ἠπείρου, παρὰ τὴν λίμνην. Εἰς τὸ βέθος τὸ ὄρος Μιτακέλι.

κοινοφελῆ ἔργα. Κέντρον ἐμπορικὸν καὶ βιοτεχνικόν, ἀληθινὴ μητρόπολις τοῦ χωριστοῦ πληθυσμοῦ, εἶναι τὰ Ἰωάννινα.

Ἡ Ἠπειρος διαίρεται εἰς τρεῖς νομοὺς :

1. *Νομὸς Ἰωαννίνων*. Πόλεις: Τὰ **Ἰωάννινα** (20 000), παρὰ τὴν ὁμώνυμον λίμνην. Εἰς τ' ἀνατολικά τὸ **Συρράκον**, πατρὶς τοῦ ποιητοῦ Κρυστάλλη. Ἡ **Κόνιτσα** παρὰ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα. Τὸ **Μέτσοβον** πρὸς τὰ θεσσαλικὰ σύνορα.

2. *Νομὸς Πρεβέζης*. Πόλεις: Ἡ **Πρέβεζα** πρωτ. τοῦ νομοῦ καὶ κέντρος λιμῆν τῆς Ἠπείρου. Ἡ **Φιλιπιάς** ἐπὶ τῆς διασταύρωσεως τῶν ὁδῶν Πρεβέζης-Ἰωαννίνων καὶ Ἄρτης-Ἰωαννίνων. Εἰς τὸν νομὸν Πρεβέζης ὑπάγεται διοικητικῶς καὶ ἡ Λευκάς τὴν ὁποίαν θὰ ἐξετάσωμεν μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους.

3. Νομός Ἄρτας. Πόλεις: Ἡ Ἄρτα ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ μὲ ἐπίγειον τὴν **Κόπραϊναν** εἰς τὸν Ἀμβρακικόν. Παρὰ τὴν Ἄρταν τὸ ἱστορικὸν **Πέτα**.

4. Νομός Θεσπρωτίας. Πόλεις: Ἡ **Ηγουμένισα** ἔναντι τῆς Κερκύρας συνδέεται διὰ γέας ἀμαξιτῆς ὁδοῦ μὲ τὰ Ἰωάννινα. ΝΑ αὐτῆς εὐρίσκεται ἡ **Πάργα** παραθαλάσσια κομόπολις, ἔνδοξος διὰ τὴν στάσιν τῶν κατοίκων της, ὅταν ἐπολιόθη αὕτη ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς εἰς τὸν Ἀλῆ-τισῶν.

Φωτ. Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου

38. Το σπίτι τοῦ Κρυστάλλη εἰς τὸ Συρράκον. Τύπος χωρικοῦ σπιτιοῦ τῆς Ἠπείρου (στερεὰ λιθόκτιστος οἰκοδομή, στέγη ὑψηλὴ πλακόστρωτος).

Φωτ. Καίτης Κομιώτη

39. Τὰ Βαρδούσια, μία άποφισ από τόν δαίδαλον τών βουνών τής Αιτωλίας.

5. ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(7 800 τετρ. χιλόμετρα—230 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφολογία τής ξηρᾶς. Ἡ δυτική Στερεά Ἑλλάς ἀποτελεῖ συνέχειαν τής Ἠλείου μετὰ τῆς ὁποίας ἔχει πολλές ὁμοιότητας (βλ. *χάρτην* σελ. 61). Περιλαμβάνει δέ :

1. Τὴν ἐκτεταμένην *ὄρεινὴν περιοχὴν*, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Πίνδου καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, χωρίζει δὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν. Τὸ βόρειον τμήμα τῆς ὄρεινῆς ταύτης περιοχῆς ἀποτελοῦν τὰ *Ἄγραφα*, ὄρη τραχεὰ καὶ δύσβατα. Νοτιώτερον αὐτῶν ὑψώνεται ὡς μεγαλοπρεπῆς πυραμῖς ὁ *Τυμφορηστὸς* ἢ *Βελοῦχι*. Ἐτι νοτιώτερον ἡ ὄρεινὴ ζώνη πλατύνεται καὶ σχηματίζει δυτικῶς τὸ *Πανατωλικὸν* με διεύθυνσιν Δ-Α καὶ ἀνατολικῶς τὴν *Οἶτην*. Πρὸς Ν. ὑψώνονται τὰ *Βαρδούσια* καὶ ἀνατολικῶς αὐτῶν ἡ *Γκιόνα*, τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Στερεᾶς (2510 μ.). Τέλος κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ παραιάσσονται ἄλλαι ὄρο-

σειραί. Αὐταὶ φράσσουσιν ἐκ τοῦ νότου τὸν τεράστιον αὐτὸν λαβύρινθον τῶν βουνῶν καὶ καθιστοῦν σχεδὸν ἀδύνατον τὴν συγκοινωνίαν τῶν στενῶν ἄλλωστε κοιλάδων τοῦ μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Οὕτω ἡ ἐκτεταμένη αὕτη ὄρεινὴ περιοχὴ δὲν ἔχει ἄλλας διεξόδους παρὰ μόνον τὰς κοιλάδας τοῦ Ἀγελῶου πρὸς Δ καὶ τοῦ Σπερχειοῦ πρὸς Α. Τὰς διεξόδους ταύτας χρησιμοποιοῦν οἱ νομάδες ποιμένες, διὰ τὰ ὁδηγοῦν τὰ ποιμνιά τῶν τὴν ἀνοιξιν εἰς τὰς βοσκὰς τῶν ὑψηλῶν κοιλάδων καὶ ὄροπεδίων τῆς περιοχῆς καὶ τὸ φθινόπωρον εἰς τὰ «χειμαδιὰ» τοῦ κάτω Ἀγελῶου, τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τῆς Θεσσαλίας. Τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ χρησιμοποιεῖ καὶ ἡ μόνη ὑπάρχουσα ἀμαξιτὴ ὁδὸς Λαμίας-Καρπενησίου, διὰ τῆς ὁποίας ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰσχωρήσῃ μεταξὺ τῶν βουνῶν.

Ἡ χώρα αὕτη ἡ τόσον δύσβατος καὶ ἀπροσπέλαστος μὲ τὰ πυκνὰ κατὰ τόπους δάση της, τὰς ἐκτεταμένας βοσκὰς της, τὰ ἄφθονα νερά της, τὰ ἀπρόσβλητα κρησφύγετά της ὑπῆρξε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας τὸ σπουδαιότερον κέντρον τῶν κλεφτῶν. Τὰ Ἄγραφα μὲ τὰ 50 χωριά τῶν οὐδέποτε ὑπεδουλώθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν.

2. Δυτικῶς τῆς κεντρικῆς ταύτης ὄρεινῆς περιοχῆς σχηματίζεται τὸ **Λιτωλικὸν βαθύπεδον**, τὸ ὁποῖον κλείεται πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἴονίου ἀπὸ τὰ **Ἀκαρνανικὰ** ὄρη. Τὸ βαθύπεδον τοῦτο, διαρροέμενον ἀπὸ τὸν Ἀγελῶον καὶ τὸν Εὐῆνον, καλύπτεται ἐν μέρει ἀπὸ λίμνας καὶ ἔλη. Τὸ Λιτωλικὸν βαθύπεδον, ἀνοικτὸν πρὸς Ν. εἰς τὴν θάλασσαν, ἀποτελεῖ τὴν φυσικὴν ὁδόν, ἣτις ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν Β-Ν ἠπειρωτικῶν κοιλάδων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Διὰ τῆς φυσικῆς αὐτῆς ὁδοῦ διέρχεται σήμερον ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Κρουνερίου-Ἀγρινίου καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Μεσολογγίου-Ἀρτης.

Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Τὰ ἄφθονα ὕδατα τῆς Δ. Στερεᾶς διανεμόνται εἰς τρεῖς κυρίως κοίτας, τοῦ Ἀγελῶου ἢ Ἀσπροποτάμου, τοῦ Εὐῆνου ἢ Φίδαρη καὶ τοῦ Μόρνου. Οἱ δύο τελευταῖοι δέχονται τὰ νερά τοῦ νοτίου τμήματος τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς ἀπὸ τοῦ Πανατωλικοῦ μέχρι τῶν Βαρδουσιῶν καὶ τῆς Οἴτης καὶ ρέουσιν ἐντὸς στενῶν, ἀδιαβάτων πολλάκις, χαράδρων καὶ κοιλάδων, αἱ ὁποῖαι δὲν δύνανται καὶ νὰ ἀποτελέσουν εὐκόλους φυσικοὺς δρόμους διὰ τὴν συγκοινωνίαν.

Ὁ Ἀγελῶς ἔχει πολὺ μεγάλην κοίτην. Αἱ ποδοῖαί του πηγὰ εὐρίσκονται νοτίως τοῦ Ζυγοῦ τοῦ Μετσόβου. Καὶ κατ' ἄρχὰς ῥεεῖ εἰς στενὴν κοιλάδα μεταξὺ Πίνδου καὶ Τζουμέρκων (ἄνω κοίτη). Ἐπειτα εἰσέρχεται εἰς χαμηλοτέραν καὶ εὐρύτεραν κοιλάδα (μέση κοίτη), ὅπου δέχεται τοὺς παραποτάμιους τοῦ Ἀγραφιώτικου καὶ

40. «Τὸ γεφύρι τοῦ Μανώλη» ἐπὶ τοῦ Ἀγραφιώτικου. Γέφυρα μονότοξου λιθίνῃ, στενῇ, ἐνώνουσα ἡμιονικὰς ὁδοὺς. ἔχει μῆκος 36 μέτρα καὶ ἐκτίσθη τὸ 1659. Εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς ὅπου αἱ βαθεῖαι χαράδραι καὶ οἱ ὀρηκτοὶ χειμαρροὶ διακόπτουν πᾶσαν ἐπικοινωνίαν, αἱ γέφυραι αὗται, ἐνώνουσαι ἡμιονικὰς ὁδοὺς, ἀποτελοῦν θαυμαστὰ ἔργα κοινωνικῆς ὠφελείας. Καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἡ λαϊκὴ φαντασία τὰς περιέβαλε μεθ' ἑρῶν καὶ παραδόξων.

Μέγδοβα, οἱ ὁποῖοι χαράσσουσιν τὰς ὄρεινὰς διαβάσεις εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν. Τέλος κατέρχεται εἰς τὴν πεδιάδα (κάτω κοίτη) καὶ διὰ μέσου ἐλωδῶν ἐκτάσεων χίνεται εἰς τὸ Ἴόνιον. Εἶναι διαβατὸς μόνον κατὰ τὸ θέρος ἀπὸ ὀρισμένων πόρων, εὐρισκομένων ἐκεῖ ὅπου ἡ κοίτη του πλατύνεται καὶ γίνεται ἀβαθεστέρα. Διὰ τοῦ Ἀγελῶου μεταφέρουν ξυλείαν, τὴν ὁποίαν ὑλοτομοῦν ἐπὶ τῶν ὄρεων παρὰ τὰς ὄχθας του, ἀφήνοντας αὐτὴν νὰ παρυσυρθῇ ἀπὸ τὸ ρεῦμά του,

Λίμνας ἡ περιοχὴ ἔχει πολλὰς καθὼς καὶ ἕλη :

Ἡ **Τριχωνίς** παρὰ τὸ Ἀργίνιον εἶναι μεγάλη, βαθεῖα καὶ ἰχθυοτρόφος. Δυτικῶς συγκοινωνεῖ μετὰ τὴν **Λυσιμαχίαν**, ἡ ὁποία χίνεται εἰς τὸν Ἀγελῶον. Ὅταν ὁ ποταμὸς πλημμυρίζῃ, ἐνοῦται μετὰ τὰς λίμνας καλύπτων τὴν περίξιν πεδιάδα.

Ἡ **Ὀζηρὸς** καὶ ἡ **Ἀμβρακία** εὐρίσκονται δυτικῶς τοῦ ποταμοῦ. Παρὰ τὰς ἐκβολὰς δὲ τοῦ Ἀγελῶου καὶ τῶν ἄλλων ποταμῶν σχηματίζονται ἐλώδες ἐκτάσεις.

Χ **Παράλια.** Τὰ νότια παράλια τῆς Α. Στερεᾶς βρέχονται ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὁ ὁποῖος ἐσχηματίσθη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν μέσα εἰς τεράστιον ρήγμα τοῦ ἐδάφους καὶ ἐχώρισε τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὰ παράλια ταῦτα, ἀπότομα καὶ βραχώδη ἐκεῖ ὅπου φθάνουν τὰ ὄρη μέχρι τῆς θαλάσσης, εἶναι ἀπεναντίας, χθαμαλά

παρά τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν καὶ εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου.

Παρά τὴν ἔξοδον τοῦ Κορινθιακοῦ εὐρίσκεται ὁ μικρὸς, ἀλλ' ἀσφαλὲς *λιμὴν τῆς Ναυπάκτου*. Πέραν τῆς Ναυπάκτου μέθοι τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Στερεᾶς, οὐδεὶς ἄλλος λιμὴν σχηματίζεται. Δυστυχῶς δὲν δύναται ὁ λιμὴν τῆς Ναυπάκτου νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, διότι μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ παρεμβάλλονται αἱ ὄροσειραὶ τῶν παραλίων καὶ ἐμποδίζουν τὴν δημιουργίαν εὐκόλων συγκοινωνιῶν. Ἔνεκα τούτου ἡ Ναύπακτος παρέμεινε στάσιμος. Ἀλλὰ καὶ ἡ περιοχὴ Μεσολογγίου-Ἀργινίου, τὴν ὁποίαν δὲν ἀποκλείουν βουνὰ ἀπὸ τὴν πρὸς Ν θάλασσαν, στερεῖται καλοῦ λιμένος.

Δυτικῶς τοῦ Ἀντιρρίου σχηματίζεται βαθεῖα κολπώδης ἐσοχὴ πρὸς Β, ἡ *λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου*. Αὕτη ἦτο ἄλλοτε

Φωτ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας

41. Τὸ Αἰτωλικὸν ἐπὶ μικρᾶς νησιδος. Δεξιὰ κάτω καὶ ἄνω αἱ δύο γέφυραι αἱ ἐνώουσαι τὴν νησίδα μὲ τὴν ξηράν.

κόλπος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶχοντο ὁ Ἀγελῶος,* ὅστις διὰ τῆς ἰλῦος του μετέβαλε τὸν κόλπον εἰς λιμνοθάλασσαν. Σήμερον ὁ ποταμὸς οὗτος χύνεται εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Ἀλλὰ οἱ δυτικοὶ ἄνεμοι καὶ τὰ ρεύματα ὠθοῦν τὴν ἰλὴν του πρὸς τὴν ἀβαθῆ λιμνοθάλασσαν καὶ ὅταν φθάνη αὕτη ἐκεῖ ὅπου ὁ βυθὸς ἀρχίζει

νά είναι ἀβαθής, κατακαθίζει. Οὕτω σχηματίζονται τὰ χαμηλά, στενόμακρα νησιά, τὰ ὁποῖα φράσσουν τὴν λιμνοθάλασσαν ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ πελάγους. Σήμερον αὕτη ἀποτελεῖ ἐν τῶν σημαντικωτέρων ἰχθυοτροφείων μας.

Εἰς τὸν μυχὸν τῆς λιμνοθάλασσης τοῦ Μεσολογγίου εὐρίσκεται τὸ στενὸν στόμιον τῆς **λιμνοθαλάσσης** τοῦ **Αἰτωλικοῦ**. Ἐνῶ δὲ ἡ πρώτη εἶναι λίαν ἀβαθής καὶ βατὴ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασίν της, ἡ ἄλλη, ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Αἰτωλικοῦ, εἶναι βαθεῖα, φθάνουσα κατὰ τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος μέχρι βάθους 30 μέτρων. Ἐπὶ τοῦ στομίου, τὸ ὁποῖον ἐνώνει τὰς δύο λιμνοθαλάσσας, καὶ ἐπὶ βραχῶδους νησίδος εἶναι τὸ Αἰτωλικόν, συνδεόμενον μὲ τὴν ἑκατέρωθεν ξηρὰν διὰ λιθίνων γεφυρῶν.

Ἐξερογόμενοι εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος συναντῶμεν κατὰ πρῶτον τὴν χθιμαλὴν ἐλώδη παραλίαν, ὅπου ἐκβάλλει ὁ Ἄγγελως. Ἡ παραλία αὕτη μὲ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ διαρκῶς μετατίθεται πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέσα εἰς τὴν οὕτω σχηματιζομένην πεδιάδα, εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν παραλίαν, βλέπει κανεὶς νὰ ὑψώνονται πετρώδεις λόφοι, οἱ ὁποῖοι ἐν τούτοις πρὸ ὀλίγων ἀκόμη αἰῶνων δὲν ἦσαν παρὰ νησίδες.

Βορειότερον τὰ παράλια ἀκολουθοῦν τὴν ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσιν τῶν Ἀκαρνανικῶν ὄρεων, καὶ ἐκεῖ σχηματίζονται οἱ λιμένες τοῦ **Ἀσιακοῦ**, τοῦ **Μύτικα** καὶ τῆς **Ζαβέροδας**. Οἱ λιμένες οὗτοι ἔχουν ἐντελῶς τοπικὴν σημασίαν διότι ἀποκλείονται ὑπὸ τῶν Ἀκαρνανικῶν ὄρεων καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν γόνιμον περιοχὴν τοῦ Ἀγορινίου. Τὰ βόρεια τέλος παράλια τῆς Δ. Στερεᾶς σχηματίζονται ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου εὐρίσκονται οἱ λιμένες τῆς **Βονίτσης** καὶ τῆς **Ἀμφιλοχίας**, τοπικῆς ἐντελῶς σημασίας.

Κλίμα. Τὸ κλίμα τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδος ἔχει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὸ κλίμα τῆς Ἡπείρου : Ἡ Δ. Στερεὰ ἐκτεθειμένη ὡς καὶ ἡ Ἡπειρος εἰς τοὺς δυτικοὺς καὶ νοτιοδυτικοὺς ἀνέμους, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολλοὺς ὑδρατμούς ἀπὸ τὸ Ἴόνιον, δέχεται ἀφθόνους καὶ κανονικὰς βροχὰς. Ἐνεκα τούτου καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς περιοχῆς πολὺνδροι.

Ἐξ ἄλλου ὁ ὄρεινός ὄγκος μὲ τὴν ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσίν του, ὁ ὁποῖος χωρίζει τὴν δυτικὴν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ὑψώνεται ὡς πελώριον τείχος καὶ φράσσει τὴν περιοχὴν ταύτην κατὰ τῶν συγχῶν βορείων καὶ βορειοανατολικῶν ἀνέμων. Ἐνεκα

τούτου ἔχομεν εἰς τὰ παράλια τῆς δυτικῆς Στερεᾶς ἄπολὺ γλυκὺ-
τερον θαλάσσιον κλίμα παρὰ εἰς τὰ παράλια τῆς ἀνατολικῆς.

Ἐπὶ τῆς κεντροικῆς ὅμως ὄρεινῆς περιοχῆς οἱ χειμῶνες εἶναι
δρομεῖς μὲ πολλὰ χιόνια, τὰ ὁποῖα μέσα εἰς τὰς σκιεράς χαράδρας
τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος. Τὸ
κλίμα ἐνταῦθα εἶναι ἠπειρωτικόν, προσομοιάζον πρὸς τὸ κλίμα
πολὺ βορειοτέρων χωρῶν.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Τὸ γλυκὺ θαυμασίον κλίμα τῶν παραλίων
εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλαίας, ἡ ὁποία προχωρεῖ καὶ εἰς τὸ
ἐσωτερικόν, εἰς τὰς προφυλαγμένας ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους
πεδινὰς ἐκτάσεις τοῦ Ἁγρινίου καὶ τῆς Τριχωνίδος. Εἰς τὴν Ναύ-
πακτον καλλιιεργεῖται καὶ κορινθιακὴ σταφίς. Εἰς τὰ κεντρικὰ ὄρη
μὲ τὸ ἠπειρωτικόν κλίμα σχηματίζονται δάση μεγάλα, κυρίως ἐλάτης
καὶ ὄξυα. Ἄλλ' εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς, ἄνω τῶν 1500 μέ-
τρων, δάση δὲν ὑπάρχουν καὶ δὲν φύονται ἐκεῖ παρὰ μόνον
χόρτα τῆς ἀλπεικῆς ζώνης, ὅπως λέγονται.

Εἰς τὰ δάση καὶ τὰ ἀπρόσιτα σημεῖα τῶν ὄρων ζῶσι πολλὰ
ἄγρια ζῶα, κυρίως ἄγρια αἶγες, λύκοι, ἀλώπεκες, ἀγριοχόχοι κλπ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάς, ὄρεινὴ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι, ὡς καὶ
ἡ Ἡπειρος, κυρίως περιοχὴ κτηνοτροφικῆ. Τὰ λειβάδια τῶν
ὑψηλῶν κοιλάδων καὶ ὄροπεδίων τῆς ἀποτελοῦν πλουσίας θερι-
νὰς βοσκὰς πολυαρίθμων ποιμνίων αἰγοπροβάτων. Ταῦτα κατὰ
τὸ φθινόπωρον ὀδηγοῦνται εἰς τὰ χειμαδιά, τὰς ἀκατάλληλους δη-
λαδὴ διὰ καλλιέργειαν ἐκτάσεις τῶν χαμηλῶν κοιλάδων καὶ πεδιά-
δων τῆς Αἰτωλίας, τοῦ Σπερχεῖοῦ καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ἐκ τῶν κτηνο-
τροφικῶν προϊόντων τῆς περιοχῆς φημίζεται τὸ *τυρὶ τῶν Ἀγρῶνων*.

Εἰς τὰ δάση τῆς περιοχῆς ταύτης δὲν γίνεται συστηματικὴ
ἐκμετάλλευσις, διότι δὲν ὑπάρχουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι πρὸς με-
ταφορὰν τῆς ξυλείας. Μόνον εἰς τὰ παρόχθια τοῦ Ἀχελῷου δάση
γίνεται ὑλοτομία, διότι ἐκεῖ καὶ κινητήριος δύναμις ὑπάρχει διὰ
τὰ νεροπρίονα (τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ) καὶ ἡ ξυλεῖα μεταφέρεται
εὐκόλως ριπτομένη εἰς τὸν ποταμόν. Σημαντικὸν δασικὸν προϊόν
συλλεγόμενον κυρίως εἰς τὰ δάση τῆς Ἀκαρνανίας εἶναι ὁ καρπὸς
τῆς βαλανιδιάς (5 000 000 ὀκ. περίπου, δηλ. τὸ ἐν τέταρτον τῆς
ὅλης ἐλληνικῆς παραγωγῆς), χρήσιμος διὰ τὴν βυρσοδεψίαν.

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάς με τὰς ἀφθότους βροχὰς τῆς καὶ τὰς δασωμένας ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς ἔχει μέσα εἰς τὰς χαμηλὰς κοιλάδας τῆς ἔδαφος γόνιμον. Τὸ μαυρόχρωμα τῶν κοιλάδων τούτων προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν φυτικῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας μεταφέρουν ἐκεῖ τὰ νερὰ ἐκ τῶν γύρω δασωμένων βουνῶν, εἶναι καταλληλότερον διὰ τὴν γεωργίαν.

Οὕτω ἡ περὶ τὸ Ἄργιόνιον πεδινὴ ἔκτασις παράγει ἀφθονα προϊόντα: *κρασί, ὄσπρια* καὶ κυρίως *καπνὰ* πολλὰ καὶ ἑξαιρέτα, γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα «*καπνὰ τοῦ Ἄργιόνιον*». Τὸ ἐμπόριον δὲ τούτων ἀποτελεῖ καὶ τὴν βάσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου. Παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν καλλιεργοῦνται *καλαμπόκια* καὶ εἰς τὰ θεομότερα μέρη ἡ *ἐλιά*.

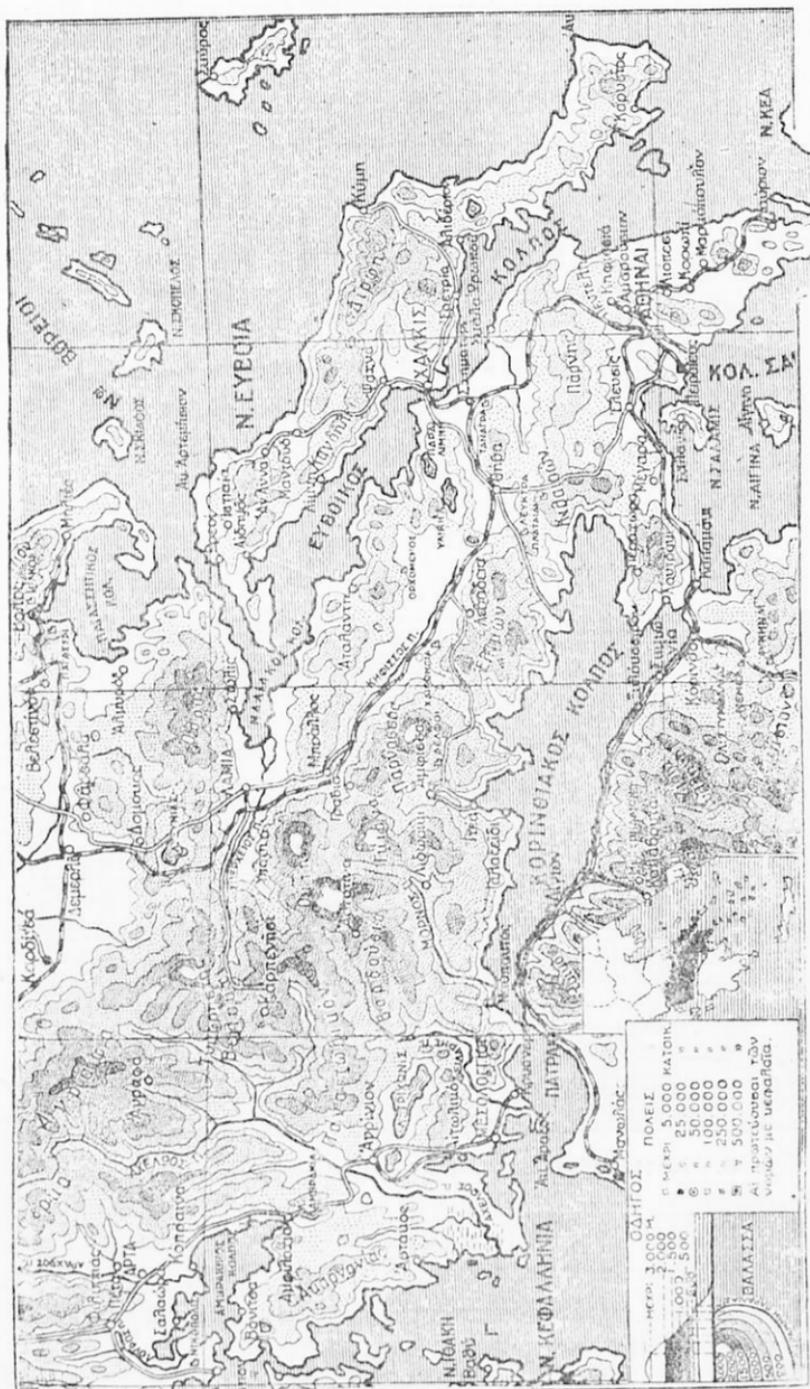
Ἐξ ἄλλου ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ἀπὸ τὰ πλουσιότερα καὶ παραγωγικότερα ἰχθυοτροφεῖα μας. Ἡ τοιπούρα καὶ ὁ κέφαλος τοῦ Μεσολογγίου πωλοῦνται εἰς μεγάλας ποσότητας εἰς τὰς Πάτρας καὶ τὰς Ἀθήνας. Φημισμένον ἐπίσης προϊόν τῆς λιμνοθάλασσης εἶναι τὸ *ἀγγοτάραχον*, ἑξαγόμενον ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Κύριον ἐμπορικὸν κέντρον τῆς Δ. Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι αἱ Πάτραι ἐπὶ τῆς ἀντιρουνῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου. Ἐξυπηρετοῦν αὐταὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς περιοχῆς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Κρουονερίου-Μεσολογγίου-Ἄργιόνιον καὶ εἰδικῶν ἀτμοπλοίου, τὸ ὁποῖον ταξιδεῦει μετὰ τῶν Πατρῶν-Κρουονερίου. Ἐπίσης αἱ Πάτραι συνδέονται ἀτμοπλοϊκῶς μὲ τὸν Ἀστακόν, Μύτιζα, Ζαβέρδα, Βόνιτσαν καὶ Ἀμφιλοχίαν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Δ. Στερεὰ Ἑλλάς, ὄρεινὴ κατὰ τὴν μεγαλυτέραν τῆς ἔκτασιν, εἶναι ἄρτια κατοικημένη. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνέρχεται εἰς 230 000 κατοίκους ἐγκατεστημένους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χωρὰ ποιμενικὰ ἐπὶ τῶν ὄρεων, γεωργικὰ εἰς τὴν πεδιάδα. Οἱ κάτοικοι τῶν Ἀγοάφων εἶναι τύποι ἀνθρώπων ὀρεσιβίων μὲ ὑψηλὸν ἀνάστημα καὶ ἀρρενωπὸν χαρακτῆρα.

Διοικητικῶς ἡ Δ. Στερεὰ ἀποτελεῖ τὸν νομὸν *Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας*, μὲ πρωτ. τὸ *Μεσολόγγιον* (10 000), ἔνδοξον διὰ τὰς πολιορκίας καὶ τὴν ἠρωϊκὴν ἔξοδον τῶν ὑπερασπιστῶν του κατὰ τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἐκτισμένον παρὰ τὴν λιμνοθάλασσαν, ἀποζῆ κυρίως ἐκ τῆς ἀλιείας καὶ τῶν ἀλυσκῶν. Τὸ

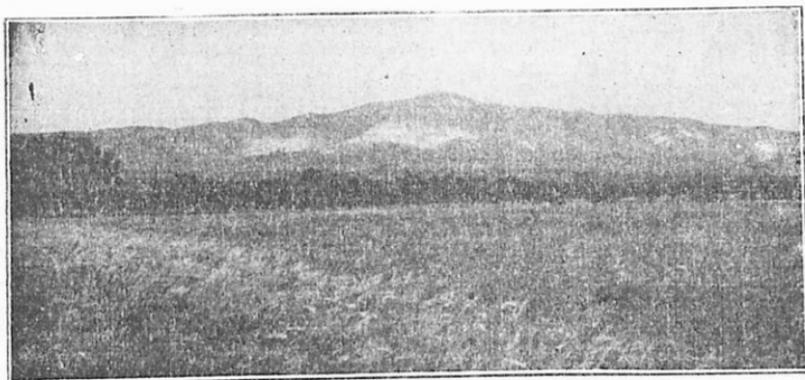
42. Χάρτης φυσιώδ; και πολιτικός Ελλάδος; και Εύβοια; (καταμάρτυ; Β. σελ. 42).

Ἄργιον (15 000), πόλις μεσογειακὴ με ζωηρὸν ἐμπόριον καπνῶν. Ἡ **Ναύπακτος**. Τὸ **Καρπενήσιον** ἐπὶ τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς με μόνην συγκοινωνίαν διὰ τῆς ὁδοῦ Καρπενησίου-Λαμίας. Τὸ **Αἰτωλικὸν** εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ὁμωνύμου λιμνοθαλάσσης. Ὁ **Ἄστακός**, ἡ **Βόνιτσα**, ἡ **Ἀμφιλοχία**, μικροὶ λιμένες εἰς τὸ Ἰόνιον καὶ τὸν Ἀμβρακικόν.

Παρατηρήσεις εἰς τὸν χάρτην τῆς Α. Στερεᾶς : (1. Χαράξατε τὰ ὄρια δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. 2. Συγκρίνατε τὸ ὄρεινόν τιμῆμα με τὸ πεδινὸν τοῦ κάτω Ἀχελώου. 3. Παρατηρήσατε πόθεν διέρχεται ἡ ὁδὸς Μεσολογγίου Ἄρτης. 4. Παραβάλατε τοὺς χάρτας βροχῶν (σελ. 148), δασῶν (σελ. 167) καὶ παραγωγῆς (ἐλαίας, σταφίδος, καπνῶν, σελ. 159, 161, 163).

43. Τὸ Μεσολόγγι καὶ ὁκ ἀθρέπτης τῆς λιμνοθαλάσσης του.

Φωτ. 'Οδοιπορικοῦ Συνδέσμου

44. Ἡ Πεντέλη, ἡ ὁποία ἔδωσε τὰ μάρμαρά της διὰ τὰ ναὶ οικοδομηθῆ καὶ τὰ στολισθῆ με ἀθάνατα μνημεῖα ἢ ὡραία πόλις τῆς Ἀθηνᾶς. Τὰ λευκάζοντα σημεῖα εἶναι τὰ σημερινὰ λατομεῖα μαρμάρου.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(1300) τετρ. χιλιόμετρα — 1 330 000 κάτοικοι

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μορφή τοῦ ἐδάφους. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ὄροσειράς καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν ὅπου ὑψώνεται ἡ πυραμὶς τοῦ Τυμφρηστοῦ, διακλαδίζεται πρὸς Ἀ ἢ μακρὰ ὄροσειρὰ τῆς *᾽Οθρως* με διεύθυνσιν Δ-Α, ἣτις χωρίζει τὴν Στερεὰν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Νοτιώτερον ἡ *Ὀΐτη* καὶ τὸ *Καλλιδρομίου* ἀποτελοῦν ἄλλην ὄροσειρὰν με ὁμοίαν διεύθυνσιν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραλλήλων ὄροσειρῶν σχηματίζεται ἡ *κοιλὰς τοῦ Σπερχαιοῦ*, ἡ ὁποία διαρκῶς ἐπεκτείνεται πρὸς τὴν θάλασσαν με τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Ἐκτὸς ὅμως τῶν προσχώσεων, φαίνεται ὅτι συντελεῖται καὶ βαθμιαία, πολὺ βραδεῖα, ἀνύψωσις τοῦ ἐδάφους. Τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀρχαῖον *σιενὸν τῶν Θερμοπυλῶν*, τὸ ὁποῖον εὗρισκετο εἰς τὸ ἄκρον τῆς κοιλάδος, μεταξὺ Καλλιδρομίου καὶ θαλάσσης (πλάτους ὃ μόλις μέτρων κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λεωνίδου), μετεβλήθη σήμερον εἰς εὐρύχωρον ἐλώδη πεδιάδα 10 περίπου χιλιομέτρων πλάτους.

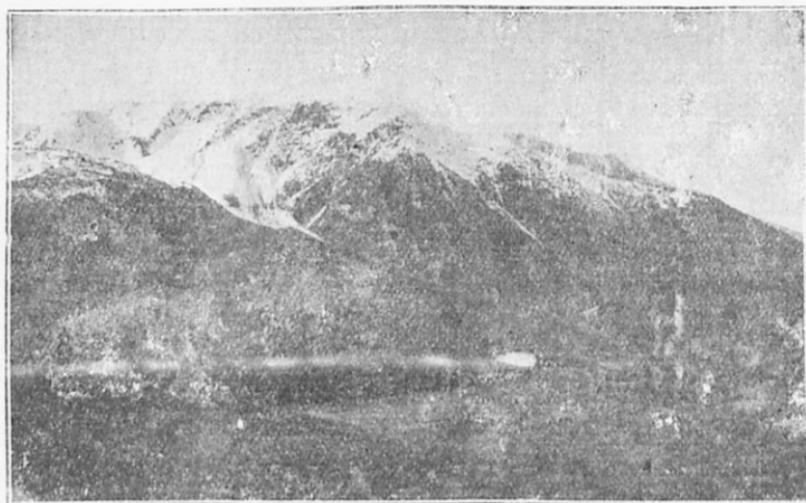
Νοτιοανατολικῶς σχηματίζεται τὸ *λεκανοπέδιον τῆς Βοιω-*

τίας, τὸ ὁποῖον χωρίζεται διὰ χαμηλῆς γυμνῆς λοφοσειρᾶς εἰς δύο, τὴν λεκάνην τῆς Κωπαίδος πρὸς Β καὶ τὴν λεκάνην τῶν Θηβῶν πρὸς Ν. Τὸ Βοιωτικὸν λεκανοπέδιον εἶναι ἐντελῶς κλειστὸν ἀπὸ τὰ Β καὶ ΒΑ μὲ τὴν ὄροσειρὰν Οἴτης-Καλλιδρομίου, ἡ ὁποία συνεχίζεται μὲ χαμηλότερα βουνὰ κατὰ μῆκος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου πρὸς τὴν Χαλκίδα. Δυτικῶς δὲ καὶ νοτιῶς τὸ λεκανοπέδιον κλείεται ἐπίσης μὲ τὴν ὄρεινὴν ἄλυσιν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Παρνασσὸν καὶ καταλήγει διὰ τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Κιθαιρῶνος εἰς τὴν Πάρονθα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ βοιωτικὸν λεκανοπέδιον κλείεται πανταχόθεν ὑπὸ βουνῶν.

Ἡ λεκάνη τῆς Κωπαίδος ἐκαλύπτετο ἄλλοτε ὀλόκληρος σχεδὸν ἀπὸ ἔλη, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀπεστραγγίσθησαν μὲ διώρυγας καὶ τὰ νερά των διωχευθήσαν δι' ὑπογείου σήραγγος εἰς τὰς χαμηλότερας λίμνας Ἑλικὴν καὶ Παραλίμνην καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

Νοτιῶς τῆς Βοιωτίας τέλος εὐρίσκεται ἡ τριγωνικὴ Χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡ Μεγαρίς. Ἐνταῦθα ὑψώνονται ἡ Πεντέλη, γνωστὴ διὰ τὰ μάρμαρά της, ὁ Ὑμηττὸς καὶ ἡ λοφώδης ἔκτασις τοῦ Δαυρείου, ὅπου ἐπάρχουν ἀξιόλογα μεταλλεῖα.

Μεταξὺ τῶν ὑψωμάτων τούτων σχηματίζονται τὰ μικρὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἐλευσίνας πρὸς τὸν Σαρωνικόν, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῶν Μεσογείων. Τὰ λεκανοπέδια Ἀθηνῶν καὶ Ἐλευσίνας μικρὰ καὶ ὄχι πολὺ γόνιμα, ἀνοικτὰ ὅμως

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑποερ. Σηγοιωτιάς
45. Ὁ Παρνασσὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἐξ ἀεροπλάνου.

πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ μὲ μεγάλους καὶ ἀσφαλεῖς λιμένας εἰς τὰ παράλια των (λιμὴν Πειραιῶς, Ἐλευσῖνος) φαίνονται ὡς νὰ προωρισθῆσαν νὰ γίνων μᾶλλον ὀρυμητήρια ναυτῶν καὶ ἐμπορῶν παρὰ χῶραι γεωργικαί.

§ **Παράλια.** Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς, καθὼς καὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶναι πολύμορφα. Βαθεῖς κόλποι καὶ μακροὶ χερσόνη-

46. Χάρτης τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

(1. Καὶ αἱ τρεῖς σιδηροδρὲ γραμμαὶ φθάνουν μέχρι τοῦ λιμένος. Διὰ τί; 2. Αἱ προκυμαῖαι καὶ οἱ προβλήτες εἰς ἓνα μόνον λιμένα τί χρειάζονται; 3. Οἱ δύο κωματοθραύσται εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ προλιμένος διατί κατασκευάσθησαν;)

σοὶ ἐναλλάσσονται, ἐνῶ πλῆθος νήσων κατὰ συστάδας ἢ μεμονωμένων τάσσονται πρὸ τῶν τόσων ἀνωμίλων παραλίων. Οὕτω πρὸς τὰ ΒΑ σχηματίζεται ὁ **Μαλιακὸς** κόλπος, τοῦ ὁποῖου ὁ κύριος ἄξων εἶναι ἐστραμμένος ΝΑ. Μετὰ τὸν Μαλιακὸν καὶ ὡς συνέχεια αὐτοῦ σχηματίζεται ὁ **Εὐβοϊκὸς** μεταξὺ Στερεᾶς καὶ

Ευβοίας με την ατήν ΝΑ πάντοτε διεύθυνσιν. Τὸ στενωτέρον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ παρὰ τὴν Χαλκίδα (πλάτους 40 μέτρων) ἀποτελεῖ τὸν *πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει στηθῆ κινητὴ γέφυρα.

Νοτιώτερον τὰ *παράλια* τῆς Ἀττικῆς διεύθυνονται πρὸς Ν καὶ μετὰ τὸ ἀκροατήριον *Σούνιον*, ὅπου καταλήγει ἡ χερσόνησος τῆς Ἀττικῆς, στρέφονται ΒΔ διὰ τὰ σχηματίζουν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ *Σαρωνικοῦ κόλπου*, ὅστις χωρίζει τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὴν Ἀργολίδα. Εἰς τὸν ἀνατολικὸν μυχὸν τοῦ κόλπου σχηματίζονται δύο μεγάλοι καὶ σπουδαῖοι φυσικοὶ λιμένες: α) Ὁ τοῦ *Πειραιῶς*, ὅστις συγκεντρώνει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου. Καὶ β) ὁ τοῦ *Κερασιρίου* μεταξύ Σαλαμῖνος καὶ Στερεᾶς, χρησιμοποιούμενος ὡς πολεμικὸς ναύσταθμος. Ὁ Πει-

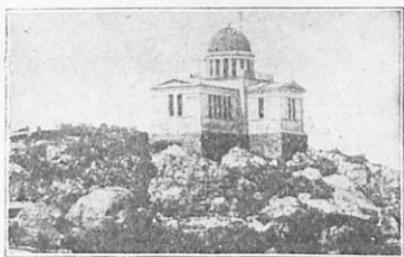
47. Πῶς ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου εὐκόλυνε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Πειραιῶς μετὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

(Οικονομία χρόνου, ὁσπανης καὶ κόπου).

ραιεὺς ἔγινεν ὁ σπουδαιότερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἔχει πολλὰ πλεονεκτήματα: 1) Εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρος καὶ βαθὺς ὥστε νὰ χωρῇ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα. 2) Ἔχει στόμιον κανονικὸν ὥστε οὔτε τὰ πλοῖα δυσκολεύονται κατὰ τὴν εἴσοδον ἢ ἔξοδόν των, οὔτε τὰ κύματα ἠμποροῦν νὰ τὸν ἀναταράξουν. 3) Ἔχει γύρω γύρω ὑψόμενα, τὰ ὁποῖα τὸν προσφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. 4) Τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περικλείουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, χω-

λοποννήσου. 5) Εύρίσκεται εις την διασταύρωσιν τῶν θαλασσίων ὁδῶν καὶ εἰς ἴσην περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Ἴονιους νήσους, καὶ τὰς ἀνατολικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. 6) Τέλος εἶναι ἐπίγειον τῆς μεγαλύτερας ἑλληνικῆς πόλεως καὶ πρωτεύουσῃς τοῦ κράτους. Πῶς, λοιπόν, μετὰ ταῦτα φυσικὰ προσόντα νὰ μὴ ἀποβῆ ὁ σημαντικώτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς χώρας μας ;

Εἰς τὸν δυτικὸν μυχὸν τοῦ Σαρωνικοῦ ἔχει ἀνοιχθῆ ἐπὶ τοῦ χαμηλοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου διῶρυξ (μῆκος 6300 μ., πλάτους εἰς τὴν ἐπιφανείαν 24 μ. καὶ βάρους 8 μ.), ἡ ὁποία κατέστησεν εὐκολωτάτην τὴν συγκοινωνίαν

48. Τὸ ἀστεροσκοπεῖον τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τῶν Νυμφῶν, ὅπου εὐρίσκονται ἀστρονομικά, μετεωρολογικά, σεισμογραφικά κλπ. ὄργανα.

τοῦ Πειραιῶς μετὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οὕτως ὁ λιμὴν αὐτὸς ἀπέβη ὁ κύριος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς χώρας μας.

Τὰ παράλια τῆς Στερεᾶς εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἔχουν τρεῖς κόλπους : τὸν κόλπον τῶν **Αἰγιοσθένων**, τῆς **Ἀντικύρας** καὶ τῆς **Ἰτέας**, ὅστις εἶναι καὶ ὁ σπουδαιότερος, διότι ἐξ αὐτοῦ εἶναι σχετικῶς εὐκόλος ἡ συγκοινωνία μετὰ τὴν βόρειον Ἑλλάδα διὰ Μπράλλου καὶ Λαμίας.

Κλίμα. Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλὰς ἔχει κλίμα ξηρὸν. Βρέχει σχεδὸν μόνον τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τότε κατ' ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ μετὰ βροχὰς οραδαίας. Γενικῶς ἐνταῦθα πίπτουν πολὺ ὀλιγώτεροι βροχαὶ παρὰ εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὑπολογίζεται ὅτι ἂν τὰ νερὰ τῶν βροχῶν παρέμεναν εἰς τὴν θέσιν ὅπου πίπτουν, χωρὶς νὰ τρέξουν πρὸς τὴν θάλασσαν, οὔτε νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὸ ἔδαφος, οὔτε νὰ ἔξατμισθοῦν, θὰ ἐσηματιζέτο κατ' ἔτος στρωμα ὕδατος πάχους εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα τὸ πολὺ 0,60 τοῦ μέτρου (εἰς τὴν Ἀττικὴν μόλις 0,40), εἰς δὲ τὴν δυτικὴν 1 μέτρον καὶ εἰς τὴν Ἠπειροῦν ἄνω τοῦ 1,20 (βροχόμετρα).

Ἡ ἔλλειψις βροχῶν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι οἱ δυτικοὶ καὶ νοτιοδυτικοὶ ἀνεμοὶ δὲν δύνανται νὰ φέρουν

ἕως ἔδῳ τοὺς ὑδατομοὺς τοῦ Ἴονίου πελάγους. Διερχόμενοι ἄνωθεν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν βουνῶν τῆς κεντρικῆς ὄροσειρᾶς ψύχονται καὶ οἱ ὑδατομοὶ των ὑγροποιοῦνται καὶ καταπίπτουν εἰς βροχάς. Ὅταν δὲ διέλθουν τὰ ὄρη καὶ πνεύσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα εἶναι πλέον ἀπεστραγγισμένοι. Ἀλλὰ καὶ

Φωτ. Ν. Ζογραφῶν

49. Αὐλὴ οἰκίας εἰς τὰ Μέγαρα.

(Ὑπὸ τὸ ξηρὸν κλίμα τῆς Ἄν. Στερεάς, ἡ αὐλὴ τῆς οἰκίας, σκιαζομένη συνήθως ὑπὸ ἀναδενδράδων, εἶναι τὸ πλέον συχναζόμενον μέρος τῆς οἰκίας. Ἐκεῖ συνήθως ἐργάζονται οἱ οἰκετοί, ἐκεῖ κοιμῶνται τὰς καλοκαιρινὰς νύκτας, ἐκεῖ πολλάκις δέχονται τοὺς ἐπισκέπτας των).

οἱ συχνοὶ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φυσοῦν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, συντελοῦν εἰς τὴν ξηρασίαν. Διότι μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν κάποτε ὀλίγας χιόνας καὶ βροχάς. Τὸ καλοκαίρι, ὁπότε πνεοῦν κανονικῶς καὶ εἶναι γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα *εἰτησία* ἢ *μελέμια*, καθαρίζουν τὴν ἀτμόσφαιραν ἀπὸ κάθε ἕγχνος ὑγρασίας.

Τὰς βροχάς εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν φέρουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι πνεοῦν κυρίως τὸ φθινόπωρον, καὶ τότε ἀρχίζει ἡ βροχερὰ ἐποχὴ. Τὴν ἄνοιξιν φυσοῦν ἐπίσης νότιοι ἄνεμοι, ἀλλ' αἱ βροχαὶ εἶναι πολὺ σπανιώτεροι.

Ἔνεκα τῶν συχῶν βορείων ἀνέμων εἶναι καὶ ὁ χειμὼν βα-

φύτερος ἐνταῦθα. Ἰδίως μέσα εἰς τὰ κλειστά λεκανοπέδια τῆς Βοιωτίας, ὅπου ἡ θαλασσία ἐπίδρασις δὲν ἤμπορεῖ νὰ φθάσῃ καὶ νὰ μετριάσῃ τὰς ὑπερβολὰς τοῦ ψύχους καὶ τῆς ζέστης, οἱ χειμῶνες εἶναι παγεροὶ καὶ τὰ καλοκαίρια πολὺ θεορῶα.

Τὸ ξηρότερον μέρος τῆς Στερεᾶς εἶναι ἡ Ἀττικὴ. Τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, τὸ ὅποῖον πίπτει κατ' ἔτος ἐνταῦθα μόλις φθάνει, ὡς εἴπομεν, τὰ 0,40 τοῦ μέτρου. Ἀλλὰ καὶ τὰ νερὰ αὐτά, πίπτοντα ὀραγαδαίως, καὶ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐδάφους, δὲν δύνανται νὰ εἰσδύσουν εἰς αὐτό, καὶ γίνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη ξηρασία τῆς Ἀττικῆς, ἡ ὁποία φημιζέται ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους διὰ τὴν ἕκτακτον διανύγειαν τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς, τὸ θαυμάσιον γαλανὸν χροῶμα τοῦ οὐρανοῦ τῆς, καὶ τὸν πλοῦτον τοῦ φωτὸς ποὺ τὴν καταγάζει. Εὐτυχῶς ὅτι ἡ Ἀττικὴ δὲν ὑποφέρει, ἂν καὶ μὲ τόσον διανυγῆ ἀτμοσφαιραν, ἀπὸ τὴν καιστικότητα τῶν ἠλιακῶν ἀκτίνων. Διότι, ἀντιθέτως ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἔχει λεκανοπέδια ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θαλασσίαν αἴθραν, τὸν δροσερὸν **μπάτην**, ὁ ὁποῖος φρεσᾷ τὰς θεορῶας ὥρας τῆς ἡμέρας.

Μὲ τὸ ξηρὸν δὲ αὐτὸ κλίμα ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐπόμενον ὅτι δὲν ἔχει τοὺς πολυπόρους ποταμοὺς τῆς δυτικῆς καὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ **Σπερχειὸς** καὶ ὁ **Βοιωτικὸς Κηφισὸς** ἐλάχιστα νερὰ ἔχουν. Ὁ **Ἀσωπὸς**, ὁ **Κηφισὸς** τῶν Ἀθηνῶν, ὁ **Ἰλισσὸς** μόνον ὅταν βροχῆ παρέχουν τὴν εἰκόνα ποταμῶν.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Ἀνάλογος μὲ τὸ κλίμα τῆς Στερεᾶς εἶναι καὶ ἡ βλάστησίς τῆς. Εἰς τὰ παράλια καὶ ἐκεῖ, ὅπου δύναται νὰ φθάσῃ ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, ἣτις σχηματίζει ἐκτεταμένους ἐλαιῶνας, μέσα δὲ εἰς τὰ λεκανοπέδια ἡ ἄμπελος. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις ἐξ ἄλλου καλύπτονται κυρίως ἀπὸ **χαλέπιον πεύκην**, ἣτις σχηματίζει ἐκτεταμένα καὶ ὠραῖα δάση, καταφύγιον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πειραισιῶν κατὰ τοὺς θεορῶους μῆνας τοῦ ἔτους. Ἐπίσης καλύπτουν μεγάλας ἐκτάσεις δάση ἐκ θάμνων **ἀειθαλῶν πλατυφύλλων φυτῶν** (σχίνου, δάφνης, μυρτιάς, κουμαριάς, ἀγριελαίας κλπ.), τὰ ὁποῖα ἀγαποῦν τὸ θαλάσσιον κλίμα.

Ἐπάνω εἰς τὴν Πάργηθα καὶ τὸν Κιθαιρῶνα σχηματίζονται ὠραῖα δάση **ἐλάτης**. Εἰς τὸν Παρονασσὸν ὑπάρχουν δάση **δρυνῆς πεύκης** καὶ **ἐλάτης** κλπ.

Εἰς χώραν τόσον ξηρᾶν, ὅπου δὲν ὑπάρχουν πολλὰ φυσικὰ πηγὰί, εἶναι ἐπόμενον νὰ μὴ ὑπάρχουν μεγάλα ἄγρια ζῶα. Ἐν

τούτοις εἰς τὸν Παρνασσὸν ζῶσιν ἄγριαι αἶγες καὶ λύκοι καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὄρη τσακάλια, ἀλώπεκες καὶ ἄλλα μικρὰ ἄγρια ζῶα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ἡ Ἀττικὴ μὲ τὸ ξηρὸν ἔδαφος δὲν εἶναι πολὺ γόνιμος. Τὸ κοκκινόχρωμα τῶν πεδινῶν τῆς ἐκτάσεων, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ τὰ γύρω γυμνά, κατὰ τὸ πλεῖστον, βουνὰ εἶναι πτωχὸν εἰς θρεπτικὰς οὐσίας. Ἐν τούτοις ἡ Βοιωτία καὶ ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ ἔχουν ἐδάφη ἀρκετὰ γόνιμα, ὡς εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς Κωπαΐδος, ἀρκετὰ *τυρφῶδες*, ἀφοῦ ἐκεῖ ἐσήποντο ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ὄζαι καὶ φύλλα φυτῶν. Τὰ ξηρὰ ἐδάφη τῆς Ἀττικῆς, τῆς Μεγαρίδος, τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ κλπ. καλλιεργοῦνται κυρίως δι' ἀμπέλων (ροδίτες, σαβατιανὰ κλπ.) ἢ σκεπάζονται ἀπὸ ἐλαιῶνας. Γνωσταὶ εἶναι αἱ *ἐλαῖαι* τῆς *Ἀμφίσης*. Εἰς τὰ γονιμώτερα ἐδάφη τῆς Κωπαΐδος καλλιεργοῦνται σιτηρὰ καὶ βάμβαξ, τὸν ὁποῖον ἐπεξεργάζονται τὰ ἐκκοκιστήρια τῆς Λεβαδείας, κινούμενα διὰ τοῦ ρεύματος τῆς πλουσίας πηγῆς τῆς. Εἰς τὰ καλὰ ἐδάφη τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καλλιεργοῦνται καπνά, τῶν ὁποίων ἡ ἐπεξεργασία γίνεται εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄγονον Ἀττικὴν ἐκτὸς τῶν ἀμπελώνων (Μεσόγεια, Μαριάδων, Μέγαρα) καὶ τῶν ἐλαιῶνων (Ἀθῆναι, Ἐλευσίς, Μέγαρά) καλλιεργοῦνται καὶ εἶδη, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν καὶ ἔδαφος ἐξαιρετικὰ γόνιμον καὶ ὕδωρ ἄφθονον, ὡς εἶναι τὰ *λαχανικά* καὶ τὰ *ἄνθη*. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μὲ ἐπιμελῆ καλλιέργειαν καὶ χημ.κὰ λιπάσματα. Τὸ ἀπαιτούμενον ὕδωρ ἀντλεῖται ἐκ μεγάλων βάθους μὲ ἠλεκτροκινήτους ἢ πετρελαιοκινήτους ἀντλίας. Βεβαίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ προϊόντα τῶν λαχανοκήπων καὶ ἀνθοκήπων τούτων στοιχίζουσι ἀκριβότερα, ἐξοδεύονται ὅμως εὐκολώτατα εἰς τὰς μεγάλας ἀγοράς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Οἱ ἀνθοκήποι τῶν Ἀθηνῶν ἔγιναν μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν οἱ πρῶτοι τῆς Ἑλλάδος.

Σημαντικὸν δασικὸν προϊόν εἶναι ἡ *ὀητίνη* τῶν *πεύκων*, τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιοῦν διὰ νὰ ἀρωματίζουσι τὸν οἶνον (κρασὶ ῥετσαϊνᾶτο) ἢ νὰ κατασκευάζουσι νέφτι. Ἡ ὀητινοσυλλογὴ ὅμως, ἐπειδὴ ἐξαντλεῖ τὰ δένδρα, ὁλοῦν περιορίζεται καὶ ἀπαγορεύεται, ἰδίως ἐκεῖ ὅπου τὰ δάση χρησιμοποιοῦνται πρὸς παραθερισμόν.

Κτηνοτροφία. Ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι περιορισμένη, διότι αἱ βοσκαὶ χρησιμοποιοῦνται ὁλοῦν

περισσότερον διὰ τὴν γεωργίαν. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἐξαίρετοι βοσκαὶ εἰς τὸν Παφνασσόν, τοῦ ὁποίου φημίζεται τὸ *λευκὸ τυρί*, τὴν Πάρνηθα, κλπ. ὄρη. Τὸ γάλα τοῦ πληθυσμοῦ Ἀθηνῶν-Πειραιῶς προέρχεται κυρίως ἀπὸ τὰ *βουστάσια*, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰς τὰ περὶχωρα. Εἰς τὴν Ἀττικοβοιωτίαν ἔχει σημαντικὴν ἀνάπτυξιν ἡ ὄρνιθοτροφία, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εὐρίσκουν ἄμεσον κατανάλωσιν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ.

Βιομηχανία. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἡ γεωργία οὔτε ἡ κτηνοτροφία. Εἶναι ἡ *βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἀκμὴ* τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς. Πράγματι αἱ δίδυμοι αὗται πόλεις μὲ τὰ περὶχωρά των ἀποτελοῦν τὸ *μεγαλύτερον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον* τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῶν 2000 περίπου μεγάλων ἐργοστασίων τῆς χώρας μας, τὰ ἡμίση εὐρίσκονται ἐνταῦθα, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ ἀπειροπληθῆ μικρά. Ἐπίσης εἰς τὸν Πειραιᾶ συγκεντρώνεται τὸ ἥμισυ τῶν ἐμπορευμάτων, ὅσα μεταφέρονται εἰς ἑλληνικοὺς λιμένας. Ἡ μεγάλη αὕτη βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις ὀφείλεται εἰς τὴν κεντροικὴν θέσιν, τὸν καλὸν λιμένα, καὶ τὸν μεγάλον πληθυσμόν, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ συγκεντρώνεται, ἀφ' οὗτου αἱ Ἀθῆναι ἔγιναν πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐργοστασίων τούτων κατασκευάζουν *τρόφιμα* (*ἄλευρα, ζυμαρικά, χορσιὰ καὶ ποτά, γλυκίσματα, κονσέρβες, σοκολάτα, πάγον κλπ.*). Ἐπειτα ἐργονται τὰ *κλωστοῦφαντουργεῖα* (*ὑφάσματα, πλεκτά, τάπητες, φανέλες*), τὰ *χημικὰ ἐργοστάσια*, τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν *χρώματα, φάρμακα, λιπάσματα, σαποῦνια, λίπη κλπ.* Τέλος τὰ *μηχανουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, χαρτοποιεῖα* κλπ. Μέγα ἐργοστάσιον *ἠλεκτροπαραγωγῆς* παράγει τὸ ἀναγκαῖον ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμόν τῶν δύο πόλεων καὶ τὴν κίνησιν τῶν τραίμ, τοῦ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου καὶ πολλῶν ἐργοστασίων. Ἡλεκτροκίνητα ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια τὰ ὁποῖα κατασκευάζουν *ἐπιπλα, ἐποδήματα, βιβλία, ἐνδύματα.* Ἐργοστάσια εὐρίσκονται προσέτι εἰς τὴν Ἐλευσίνα (*τσιμέντων, σαπῶνων κλπ.*), εἰς τὰ Μεσόγεια (*οἴνων*), εἰς τὸ Λαύριον (*μετάλλων*), εἰς τὴν Λεβάνειαν (*βάμβακος*) κλπ.

Συγκοινωνία. Ἡ μεγάλη αὕτη βιομηχανία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτυχθῆ χωρὶς καλὴν συγκοινωνίαν (βλ. χάριτην συγκοινωνιῶν). Πράγματι ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθῆναι εἶναι τὸ μεγαλύτερον

κέντρον συγκοινωνιῶν, θαλασσίων καὶ χερσαίων, τῆς χώρας μας. Οὔτω: α) Μὲ τὸν Πειραιᾶ συνδέονται ἀεροπορικῶς ὅλαι αἱ παραλιακαὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος. β) Ἀναχωροῦν ἐκ Πειραιῶς δύο μεγάλαι σιδηροδρομικαὶ ἀρτηρίαι, ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Πελοποννήσου καὶ ἡ γραμμὴ Πειραιῶς-Λαοῖσης-Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία

Φωτ. Τοπογρ. Ὑπερ. Ὑποναγ. Συγκοινωνίας

50. Πειραιεύς.

Ὁ μυχὸς τοῦ λιμένος, ὅπου χάρις εἰς τὰ ἀρκετὰ βαθὰ νερά του πλευρίζουν τὰ πλοία τῆς ἀκτοπλοίας καὶ ἀπὸ ὅπου ἀναχωροῦν δι' ὅλας τὰς παραλιακὰς πόλεις τῆς χώρας μας.

τελικῶς συνδέει τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Εὐρώπην. γ) Ἐπὶ πλέον, λόγῳ τῆς κεντρικῆς τῶν θέσεως, αἱ Ἀθηναὶ εἶναι ὁ κεντρικὸς σταθμὸς τῶν ἑλληνικῶν ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν (Ἀθηνῶν-Πατρῶν, Ἀθηνῶν-Ἀγρινίου-Ἰωαννίνων, Ἀθηνῶν-Μυτιλήνης-Κωνσταντινουπόλεως, Ἀθηνῶν Θεσσαλονίκης κλπ.). Ὑπάρχουν ἀκόμη οἱ σιδηροδρομοὶ Ἀθ.-Πειραιῶς, Ἀθ.-Λαοῖου, καὶ Ἀθ.-Κηφισιάς. Τὴν σιδηροδρομικὴν ταύτην συγκοινωνίαν συμπληρῶνει πυκνὸν δίκτυον καλῶς ἐστρωμένον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

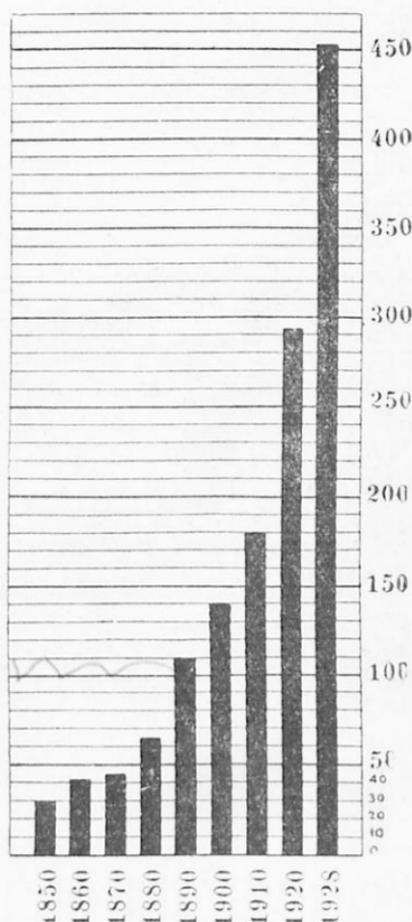
Σπουδαιοτάτη συγκοινωνιακή ἀρτηρία εἶναι ὁ λεγόμενος Λαοισαϊκὸς (δηλ. ὁ σιδηρόδρομος Πειρ.-Ἀθ.-Λαοίσης-Θεσ/νίκης), ἡ γραμμὴ δηλ. ἣτις ἐνώνει τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπην. Ὁ Λαοισαϊκὸς ἀφοῦ διατρέξῃ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀνέρχεται χαμηλὸν ἀγχένα μεταξὺ Πεντέλης καὶ Πάρνηθος καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν λεκάνην τῶν Θηβῶν. Ἐκεῖθεν εὐκόλως διαβαίνει τοὺς λόφους πρὸς παρεμβάλλονται μεταξὺ Θηβῶν καὶ Κωπαίδος, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ, διέρχεται τὸν ἀγχένα τοῦ Μπράλλου, ὁ ὁποῖος σχηματίζεται μεταξὺ Οἴτης καὶ Καλλιδρομίου, καὶ μεταπίπτει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ. Ἐκεῖθεν ἀναβαίνει τὸν κάπως ὑψηλότερον (800 περίπου μέτρα) ἀγχένα τῆς Ὀθρυος διὰ νὰ μεταπέσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ διὰ τῶν Τεμπῶν νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς ἀνερχόμενος εἰς 1 330 000 περίπου εἶναι ἀνισότατα κατανεμημένος.

Τὸ πλεόν πυκνοκατοικημένον τμήμα τῆς Στερεᾶς καὶ γενικῶς τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἡ Ἀττικὴ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπερβαίνει τὰς 900 000 κατοίκων καὶ ἐξ αὐτῶν αἱ 800 000 περίπου κατοικοῦν τὰς Ἀθήνας, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μεγάλα καὶ πολυάνθρωπα προάστειά των. Ἡ μεγάλη αὐτὴ συσσώρευσις πληθυσμοῦ εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἄγονον Ἀττι-

ΑΘΗΝΑΙ χιλιάδες κατοίκων

51. Πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθήναι εἰς τὸ διάστημα 80 περίπου ἐτῶν.

κὴν ὀφείλεται εἰς τὴν κεντρικὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς, τοὺς καλοὺς λιμένας τῆς, τὰς συγκοινωνιακὰς εὐκολίας τῆς, καὶ εἰς τὸ ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Διοικητικῶς ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ χωρίζεται εἰς δύο νομοὺς :

1. Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Πόλεις: Αἱ Ἀθῆναι (500 000),

Φωτ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

52. Αἱ Ἀθῆναι ὅπως τὰς βλέπουν οἱ ἀεροπόροι.

Εἰς τὸ κέντρον τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη καὶ ἡ Ἀκαδημία.

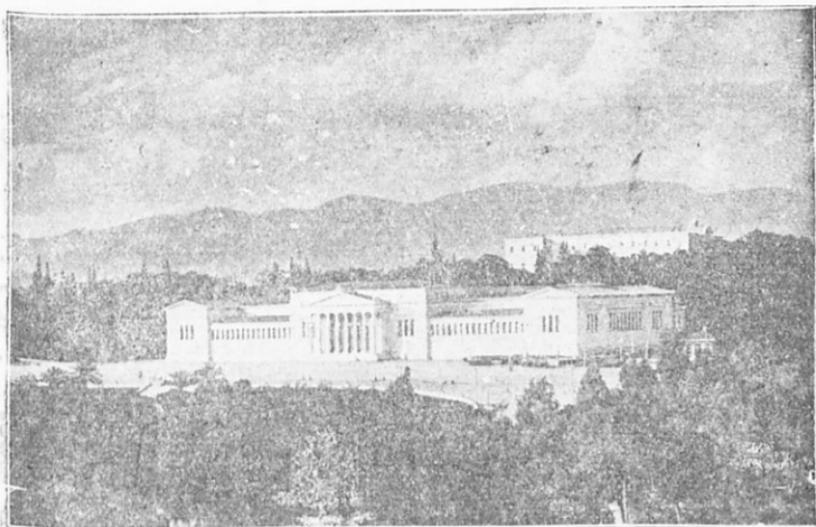
πρωτεύουσα τοῦ νόμου καὶ τοῦ κράτους. Ἐνταῦθα διαμένει ἡ Α.Μ. ὁ Βασιλεὺς καὶ ἐδρεύει ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα, αἱ ἀνώταται δικαστικά, ἐκκλησιαστικά καὶ πολιτικά ὑπηρεσίαι. Ἐν Ἀθήναις εὐρίσκονται τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια (Πανεπιστήμιον, Πολυτεχνεῖον), πλουσιώταται βιβλιοθήκη (Ἐθνικὴ, Βουλῆς, Μπενάκειος, Γεννάδειος), μουσεῖα (ἀρχαιολογικόν, νομισματικόν, ἱστορικά, φυσικῆς ἱστορίας, ζωγραφικῆς, λαϊκῆς τέχνης κλπ.), κλινικαὶ παντὸς εἶδους κλπ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀμορφότερας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς. Τὴν στολίζουσιν λαμπρὰ μαρμαρόκτιστα οἰκοδομήματα (ἡ Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πολυτεχνεῖον, τὸ Στάδιον, τὸ Ζάπτεϊον κλπ.).

Αἱ Ἀθήναι εἶναι νέα πόλις, κτισθεῖσα κατὰ τὸ διάστημα τῶν 100 τελευταίων ἐτῶν. Ἡ μεγάλη αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ της, ἰδίως κατὰ τὰ τελευταῖα 20 ἔτη, ἐπροκάλεσεν ἔλλειψιν νεροῦ. Πρὸς θεραπείαν δὲ τοῦ κακοῦ κατεσκευάσθη μεγάλη τεχνητὴ λίμνη πλησίον τοῦ Μαραθῶνος ἐκ τῆς ὁποίας διοχετεύεται εἰς τὰς Ἀθήνας δι' ὑπογείου σήραγγος ἄφθονον ὕδωρ (βλ. σελ. 76, 77 καὶ 78).

Αἱ Ἀθήναι ἔχουν ἔνδοξον ἱστορίαν. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον μελετοῦν καὶ θαυμάζουσιν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ἦτο κυρίως πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ κυριώτερα ἐστία του, πατρὶς καὶ διαμονὴ πλείστων φιλοσόφων, ποιητῶν, ρητόρων, καλλιτεχνῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Πλείστων μνημείων τῆς ἀρχαίας πόλεως σώζονται τὰ ἐρείπια. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Παρθενῶν, τὸ Ἐρέχθειον καὶ τὰ Προ-

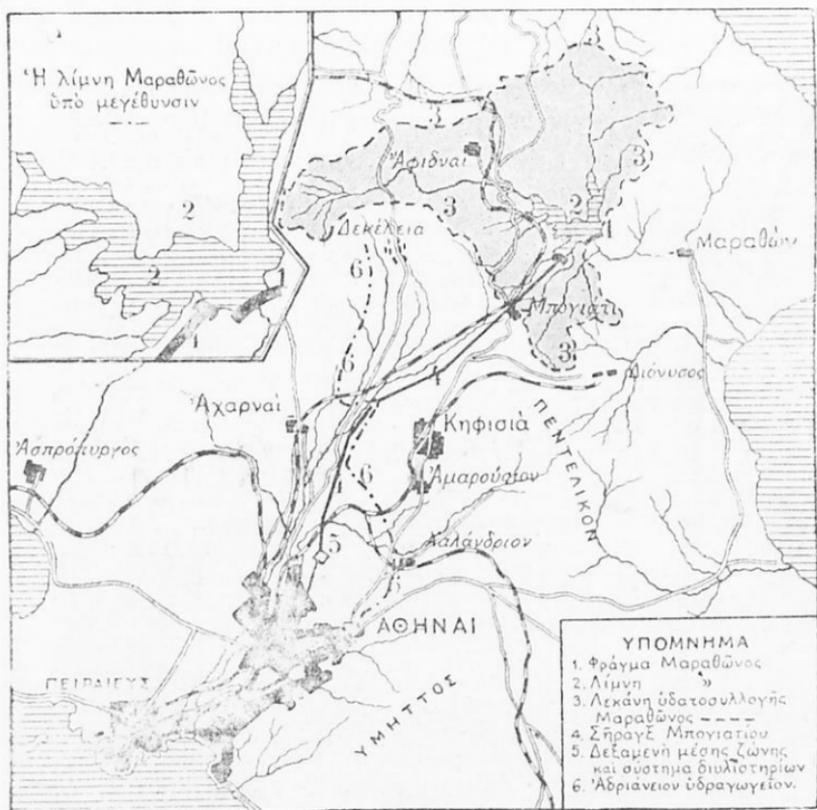
Φωτ. Ν. Ζαργάρον

53. Ἀθήναι

Τὸ Ζάππειον, εἰς τὰς μεγάλας αἰθούσας τοῦ ὁποίου ὀργανοῦνται ἐκθέσεις βιομηχανικαὶ καὶ καλλιτεχνικαί, ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς. Ὅπισθεν φαίνονται τὰ παλαιὰ ἀνάκτορα.

πύλαια, κάτωθεν δ' αὐτῆς θέατρα καὶ ναοὶ (Θησεῖον, Ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς κλπ.).

Ἐκτὸς τῶν μνημείων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος σώζονται καὶ ἔργα ρωμαϊκῆς τέχνης (Πύλη Ἀδριανοῦ), καθὼς καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας, ὡς τὸ Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐχρησι-

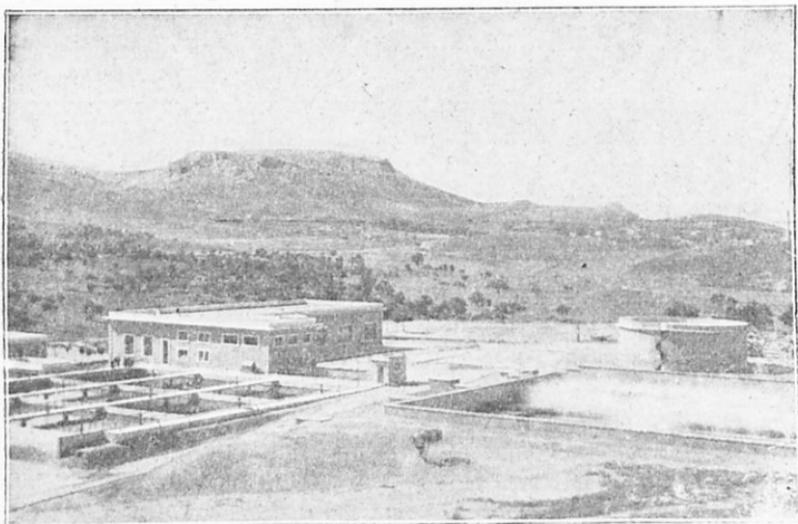
54. Χάρτης ὑδρεύσεως τῶν Ἀθηνῶν.

(Ἡ τεχνητὴ λίμνη Μαραθῶνος ἔχει ἐπιφάνειαν 2 400 000 τετρ. μέτρων καὶ βάθος 50 μ., παρέχει δὲ ἡμῶν κυβικὸν μέτρον νεροῦ κατὰ δευτερόλεπτον. Περιέχει 41 000 000 κυβικὰ μέτρα νεροῦ. Ἡ σηραγὴ Μπυγιάτιου ἔχει μῆκος 13 400 μέτρα, εἶναι δὲ ὑψηλὴ 2.30 μέτρα καὶ πλατεῖα 2.30 μ. Τὸ ὅλον δίκτυον τῶν ἀγωγῶν ὑδρεύσεως φθάνει περίπου τὰ 900 χιλιόμετρα. Ἡ περὶ τὴν λίμνην περιοχὴ ἀποτελεῖ τὴν λεκάνην τῆς ὑδατοσυλλογῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἔκτασις εἶναι περὶ τὰ 150 τετρ. χιλίωμ. Ἡ λίμνη εἶναι περιφραγμένη μὲ πασσάλους ὥστε νὰ μὴ πίπτουν μέσα ζῶα, ἐροίφθη δὲ εἰς αὐτὴν εἶδος ἰχθύων, ἰταλικῆς προελεύσεως, οἱ ὅποιοι ζοῦν τρώγοντες τοὺς ἀνωφελεῖς κώνωπας).

55. Το φράγμα του Μακρυνών, σπουδαιότερον τεχνικόν ἔργον.

(Ἐχει μήκος 285 μ., ὕψος 54 μ., πλάτος δὲ εἰς τὴν βάσιν 48 μ., εἰς δὲ τὴν στέμιν 4,5 μ. Συγκρατεῖ 41 ἑκατομμ. κυβ. μ. νεροῦ)

56. Τὸ σύστημα τῶν διυλιστηρίων τῆς ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν

(Ἀριστερὰ δεξαμενὰ ὅπου διυλίζεται τὸ ὕδωρ καὶ κατακαθίζουσι αἱ στερεαὶ οὐσίαι. Δεξιὰ τὸ ἀεριστήριον, ὅπου τὸ νερὸ ἀναπηδᾷ ἀπὸ εἰδικῶν πίδακας καὶ... κονιοποιεῖται; οὕτω δὲ ἀπορροφᾷ ἀέρα καὶ γίνεται ὑγιεινότερον. Αἱ ἐγκαταστάσεις αὗται θεωροῦνται ὅτι τὸς τελειότερας τοῦ κόσμου).

Φωτ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας

57. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου.
(Ἀναγνωρίσατε τὰ διάφορα ἀρχαῖα οἰκοδομήματα).

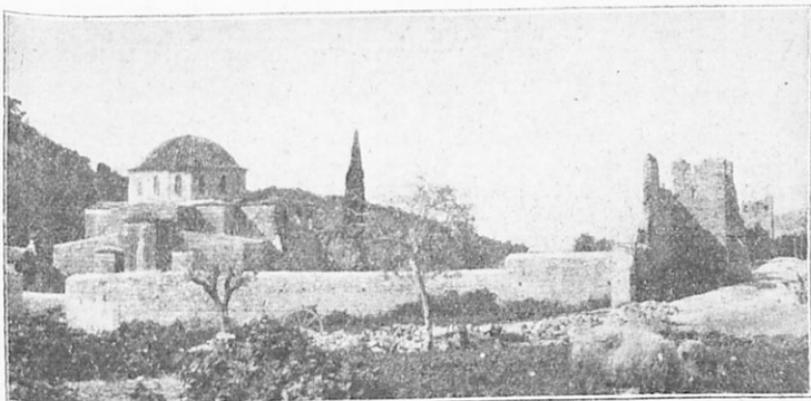
μοποιείτο μέχρι πρότινος προς ὕδρευσιν τῆς πόλεως. Ἐπίσης σώζονται μικροί, ἀλλὰ κομφοί ναοὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς (οἱ Ἁγ. Θεόδωροι, ὁ Ἁγ. Ἐλευθέριος παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ἡ Καπνικαφέα κλπ.).

Ὁ **Πειραιεύς** (250 000), πόλις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανική. Συνδέεται σιδηροδρομικῶς μετὰ τὴν Πελοπόννησον, Στερεάν, Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀτμοπλοικῶς μετὰ ὅλας τὰς νήσους καὶ παραλιακὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου. Ἐπί-

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

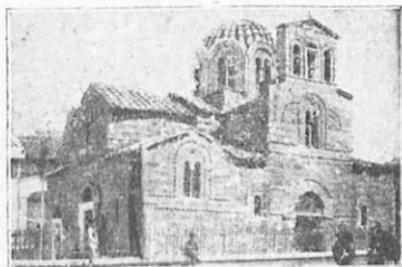
58. Ὁ Παρθενών, τὸ ὑπέροχον μνημεῖον τῆς ἀρχαιότητος.

Φωτ. Ὀδοπορικῶν Συνδέσμου

59. Ἡ μονὴ Δαφνί, ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν, περιφραγμὸς διὰ τὰς ψηφιδωτὰς εἰκόνας τῆς.

σης δὲ μετὰ τοὺς μεγάλους λιμένας τῶν ξένων χωρῶν. Ὁ Πειραιεύς εἶναι ὁ σπουδαιότερος εἰσαγωγικὸς λιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ ἐκφορτώνονται πλέον ἀπὸ τὸ ἕμισυ τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ ὁποῖα προμηθευόμεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Μία σύγκρισις μετὰ τοὺς ἄλλους λιμένας τῆς χώρας μας

60. Οἱ Ἁγιοὶ Θεόδωροι, κομψὸς βυζαντινὸς ναὸς τῶν Ἀθηνῶν κτισθεὶς κατὰ τὸ 1049 ἔτος.

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

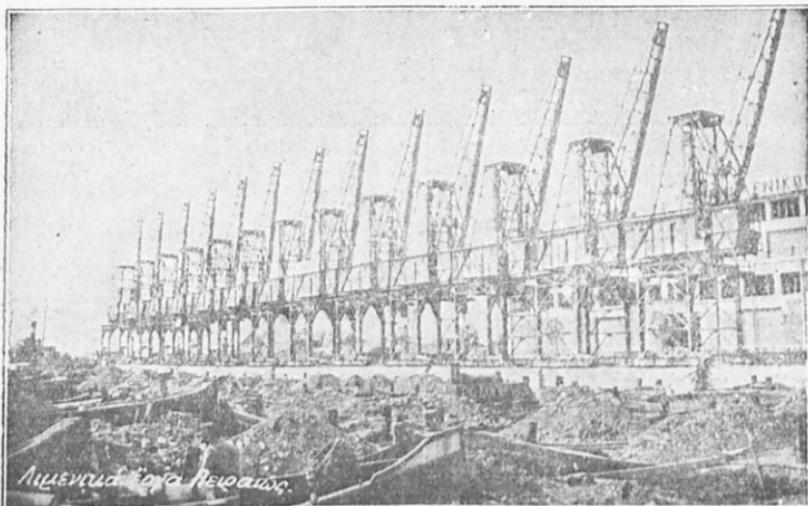
61. Οἱ ἀπομεινάντες στῦλοι τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

σπουδαιότερων λιμένων τῆς Μεσογείου.

Ἄλλαι πόλεις: Ἡ Ἐλευσίς βιομηχανική καὶ γεωργική. Τὰ **Μέγαρα** (λάδι, κρασί). Τὸ **Δαύριον** (μεταλλεύματα ἀργυροῦχου μο-

ῥὰ δεῖξῃ τὴν μεγάλην ἐμπορικὴν σημασίαν τοῦ Πειραιῶς. (βλ. χάρτην ἐμπορικὸν σ. 181).

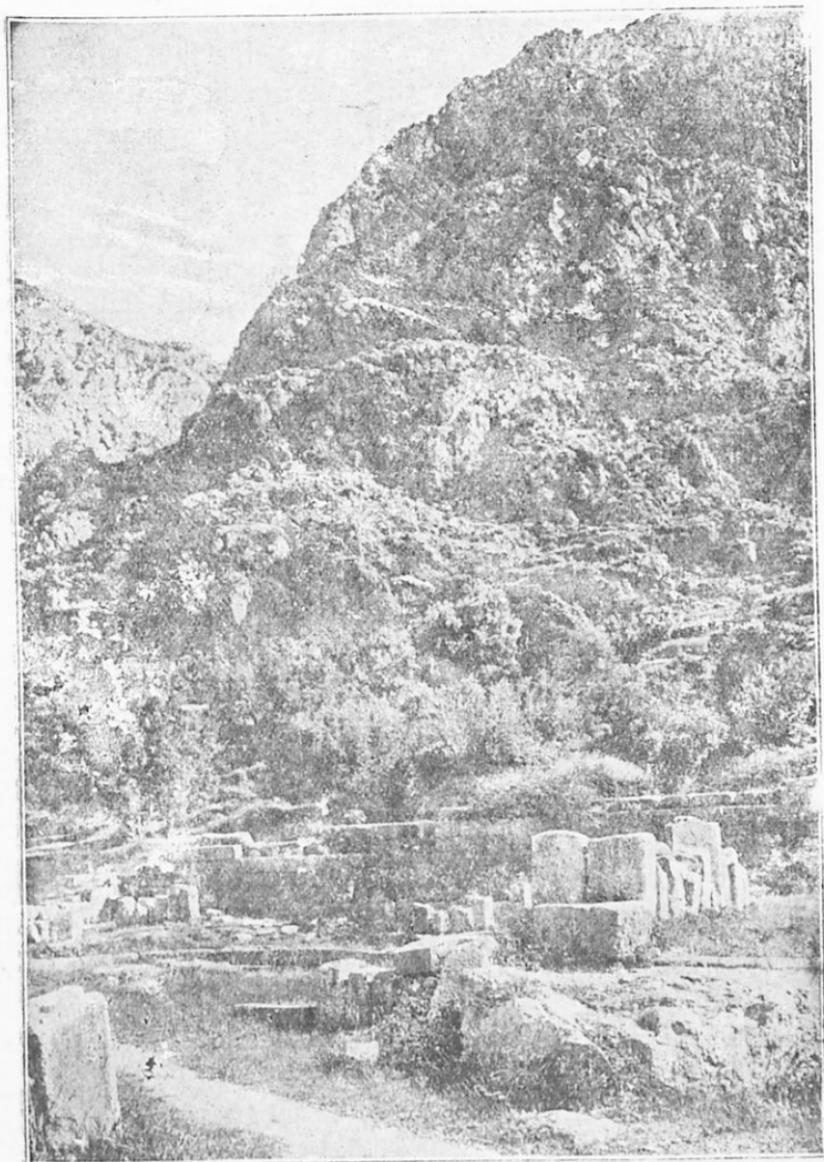
Χάριν τῆς καλύτερας λειτουργίας τοῦ λιμένος ἔχουν κατασκευασθῆ προκυμαῖαι, ὅπου τὰ πλοῖα πλευρίζουν καὶ οἱ ἐπιβάται ἐπιβιβάζονται καὶ ἀποβιβάζονται εὐκόλως. Ἐπίσης ἔχουν ἐγκατασταθῆ πολλοὶ μεγάλοι γερανοὶ διὰ τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν ἐμπορευμάτων καὶ ἔχουν κατασκευασθῆ 3 δεξάμεναι διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν πλοίων. Τοιουτοτρόπως ὁ Πειραιεὺς καὶ ἕνεκα τῆς θέσεώς του καὶ ἕνεκα τῶν τεχνικῶν ἔργων του εἶναι εἰς τῶν

62. Οἱ γερανοὶ τοῦ Πειραιῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν ἀριστερὰν (τῷ εἰσερχομένῳ) πλευρὰν τοῦ λιμένος διὰ τὴν ταχέαν ἐκφόρτωσιν τῶν ἀτμοπλοίων. Πρὸ αὐτῶν πλῆθος φορτηγίδων φορτωμένων γαιάνθρακα καὶ ἐμπορεύματα.

λύβδον καὶ ἄλλα). Αἱ **Θῆβαι**. Ἡ **Δεβάδεια** (γεωργικὴ καὶ βιομηχανικὴ).

Εἰς τὸν νομὸν Ἀττικοβοιωτίας ἀνήκουν διοικητικῶς αἱ νῆσοι

Φωτ. Ν. Ζογγρόν

63. Ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ Παρνασσοῦ αἱ **Φαιδριάδες** πέτραι καὶ τὰ ἔρειπια τοῦ περιφήμου μαντείου τῶν Δελφῶν.

Δι. Δημηριάτον, Γεωγραφία, Α' Γυμν., ἔκδ. 7η 1938

6

τοῦ Σαρωνικοῦ **Σαλαμίς**, **Αἴγινα**, **Πόρος** καὶ ἡ χερσόνησος τῶν **Μεθάνων**, καθὼς καὶ τὰ πρὸς Ν τῆς Πελοποννήσου **Κύθηρα** καὶ **Ἀντικύθηρα**.

2. *Νομοὶ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος.* Πόλεις: Ἡ **Λαμία** (15 000), πρωτ. τοῦ νομοῦ. Συνδέεται πρὸς τὴν κυρίαν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν τοῦ Λαοισαϊκοῦ μετὰ διακλάδωσιν εἰς τὸν σταθμὸν Λιανοκλάδιου (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλίσ). Πλησίον τῆς Λαμίας ἡ **Ῥπάτη** μετὰ θερμὰ ἱαματικά λουτρά. Ἐπίγειον τῆς Λαμίας εἶναι ἡ **Στυλίσ**, μετὰ τῆς ὁποίας συνδέεται σιδηροδρομικῶς.

Ἡ **Ἀταλάντη** παρὰ τὸν Εὐβοϊκόν. Ἡ ἐλαιοπαραγωγὸς **Ἀμφισσα** καὶ τὸ ἐπίγειόν της **Ἰτέα** εἰς τὸν Κορινθιακόν. Πλησίον αὐτῶν ἐπὶ τῶν βραχωδῶν ὑψωμάτων τοῦ Παρνασσοῦ σώζονται τὰ εἰρηεῖα τῶν **Δελφῶν**. Τὸ ναυτικὸν **Γαλαξίδι**. Τὸ **Λιδωρικί** ἐπὶ τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς, κέντρον κτηνοτροφικόν.

64. Ὁ ναὸς τῆς Ἀπτέρου Νίκης
εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Φωτογραφία ΑΣΟ

65. "Απλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν. Ἡ κορινθιακὴ σταφίς, κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν εἶδος, εἶναι τὸ χαρακτηριστικώτερον προϊόν· τῆς Πελοποννήσου.

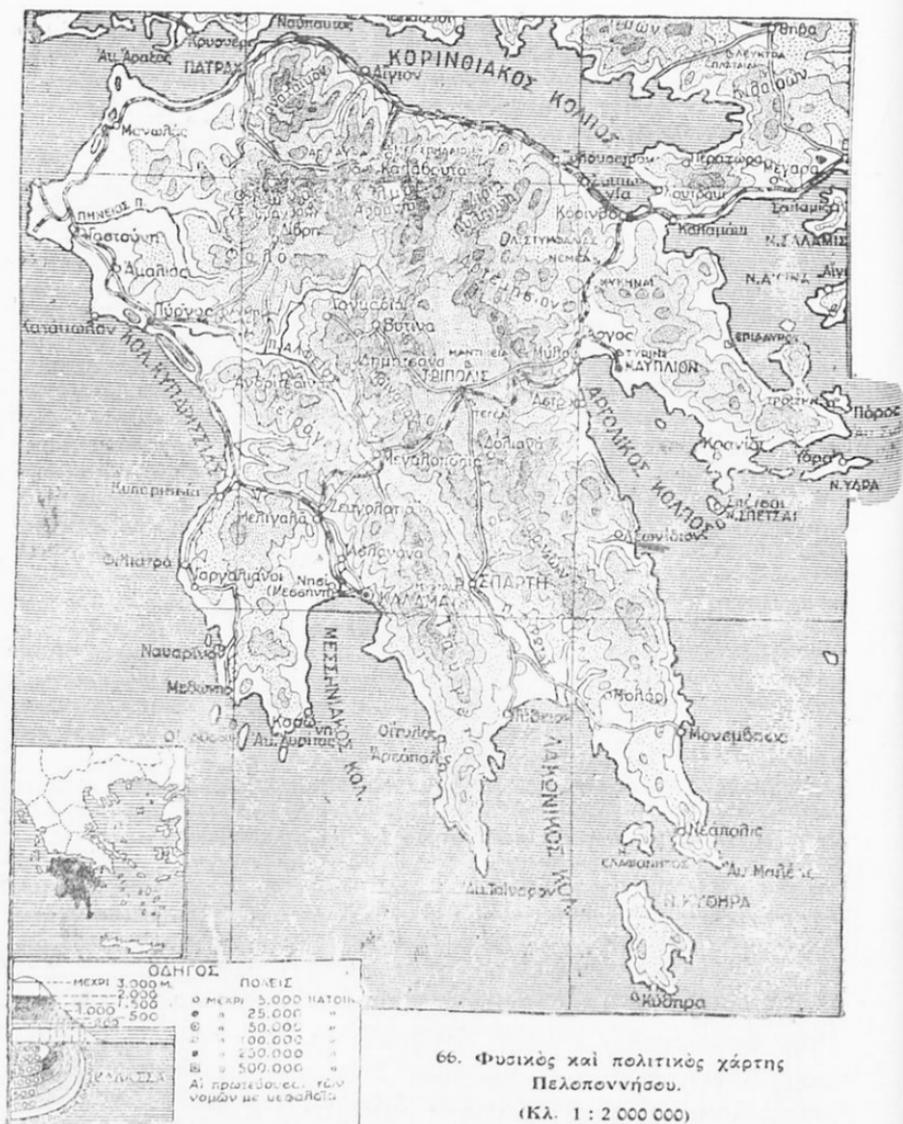
6. ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

(22 300 τετρ. χιλιόμετρα—1 100 000 κάτοικοι)

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Θέσις. Ἡ Πελοπόννησος ἀποτελεῖ τὸ νοτιώτερον τμήμα τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν Στερεάν διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ κόλπου. Ἡ χερσόνησος αὕτη εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἦτο ἠνωμένη μετὰ τὴν Στερεάν, μέχρις ὅτου ἐσχηματίσθη τὸ μέγα ρήγμα τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ. Ἀνάλογα ρήγματα τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ξηρᾶς, τὰ ὅποια κατεκλύσθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης, εἶναι καὶ οἱ ἄλλοι κόλποι τῆς χερσονήσου.

Μορφή τοῦ ἐδάφους. Ἡ Πελοπόννησος, ὑψηλὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ μετὰ τὰς χαμηλὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀποτελεῖ χώραν κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινὴν. Τὸ κέντρον

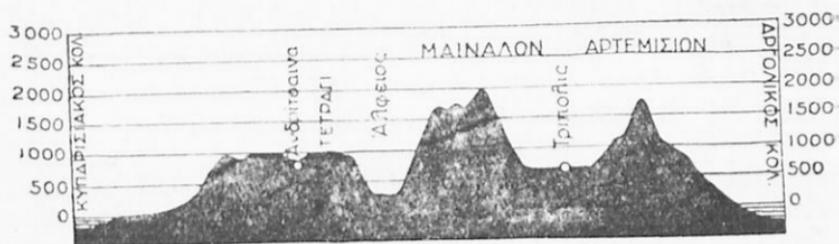

(1. Παραβάτε την όπισθεν τομήν τοῦ ἐδάφους με τὸν χάρτην. 2. Παρατηρήσατε τὴν διάδοσιν τῶν ὀρέων ἐκ Β πρὸς Ν. 3. Παρακολουθήσατε τὰς δύο μεγάλας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ προσέξατε πῶς χρησιμοποιοῦν τὴν μορφὴν τοῦ ἐδάφους ἢ παρακάμπτον τὰς ἀνιμαλίαις του. 4. Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας παραγωγῆς (ἐλαίας, καπνῶν, μετὰξης) καὶ συγκοινωνίας).

τῆς χερσονήσου κατέχεται ἀπὸ τὸ ὑψίπεδον τῆς Ἀρκαδίας, χωριζόμενον εἰς δύο λεκάναις ὑπὸ τοῦ ὄρους **Μαίναλον**, τὴν **λεκάνην τῆς Τριπόλεως** καὶ τὴν **λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως**.

Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο, ἔχον ὕψος περὶ τὰ 500 μέτρα, ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ κυριωτέρου ὄρεινοῦ συγκροτήματος τῆς Πελοποννήσου. Τὸ βορειότερον ὄρος τοῦ συγκροτήματος τούτου εἶναι τὸ **Παναχαϊκὸν (Βοδιάς)**. Πρὸς Ν αὐτοῦ ὑψώνεται ὁ ὄγκωδης καὶ πολυκόρυφος **Ἐρῦμανθος (Ὀλωνός)**, ὅστις ἐνοῦται πρὸς Α μετὰ τὸ ἀπότομα **Ἀροάνια (Χελμὸς)** καὶ αὐτὰ πάλιν μετὰ τὴν φαρογώδη **Κυλλήνην (Ζήρια)**. Τοιοῦτοτρόπως σχηματίζεται ἀδιαπέραστον ὄρεινὸν ὄγκωδες τεῖχος, τὸ ὁποῖον κλείει τὸ ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον ἀπὸ τὸν Β. Ἐκ τοῦ ὄγκου τούτου διακλαδίζονται πρὸς Ν δύο ὄροσειράι: ἡ ὄροσειρὰ **Ἀρτεμισίου - Παρθενίου**, ἣ ὁποία κλείει τὸ ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον ἐξ Α, καὶ τὸ **Μαίναλον**, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὴν λεκάνην τῆς Τριπόλεως ἀπὸ τῆς Μεγαλοπόλεως. Ταῦτα συνεχίζονται νοτιώτερον μετὰ τὸν **Πάργωνα (Μαλαιβόν)**, ὅστις καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Μαλέαν**. Τοιοῦτοτρόπως σχηματίζεται τεραστία σειρὰ ὄρεων, ἡ ὁποία χωρίζει τὴν Πελοπόννησον εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν.

Δυτικῶς τοῦ ὄρεινοῦ τούτου συμπλέγματος, καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν ΒΑ-ΝΑ διεύθυνσιν, σχηματίζεται δευτέρα σειρὰ ὄρεων, ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ ὄρη **Λύκαιον**, **Τετράγιον** καὶ **Ταῦγετον**, ὅστις εἶναι τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς Πελοποννήσου (2407 μ.). Εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον τῆς Μεσσηνίας ὑψώνονται ἐντελῶς δευτερεύοντα βουνὰ ἢ **Ἰθώμη** καὶ ὁ **Μαθίας**. Εἰς δὲ τὴν Ἀργολικὴν χερσόνησον τὸ **Ἀραχναῖον** καὶ τὸ **Δίδυμον**. Μεταξὺ Ἀραχναίου καὶ Κυλλήνης σχηματίζονται τὰ ἱστορικὰ στεγὰ τῶν **Δερβεναζίων**.

67. Τομή τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ εἰς τὸν Κυπαρισσιακὸν κόλπον.

(Τὰ ὄρη εἶναι δεκάκις ὑψηλότερα τοῦ κανονικοῦ).

Ἡ μεγαλυτέρα πεδινὴ ἔκτασις τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ **Ἡλεία**, ἡ ὁποία διαρρέεται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς χερσονήσου, τὸν Ἀλφειὸν καὶ τὸν Πηνειόν. Αἱ ἄλλαι πεδινὰ ἔκτασις τῆς Πελοποννήσου εὐρίσκονται εἰς τοὺς μυχοὺς τῶν βαθέων κόλπων τῆς. Ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι ἡ πλουσία **Μεσσηνιακὴ κοιλάς**, ἡ **κοιλὰς τοῦ Εὔρωτα**, ἡ μικρὰ **πεδιάς τοῦ Ἀργους** καὶ ἡ στενὴ **παραλιακὴ λωρὶς τοῦ Κορινθιακοῦ**.

Υ Ποταμοὶ καὶ λίμναι. Αἱ μεγάλοι ὄροσειραί, αἱ ὁποῖαι διασχίζουν τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν χωρίζουν εἰς πολλὰς λεκάνας, χωρίζουν ἐπίσης καὶ τὰ νερά της εἰς πολλὰς ποταμίας περιοχάς. Ἀξιολόγους λοιπὸν ποταμοὺς δὲν δύναται νὰ ἔχη παρὰ μόνον ἡ δυτικὴ Πελοπόννησος μὲ τὰς ἀφθόλους βροχάς της. Ὁ σημαντικώτερος ὅλων εἶναι ὁ **Ἀλφειός**, ὅστις συγκεντρώνει τὰ νερά τῆς λεκάνης Μεγαλοπόλεως καὶ τῶν νοτίων κλιτύων τοῦ Ἐρουμάνθου καὶ τῶν Ἀρσανίων, δηλ. τῆς περιοχῆς ἡ ὁποία δέχεται

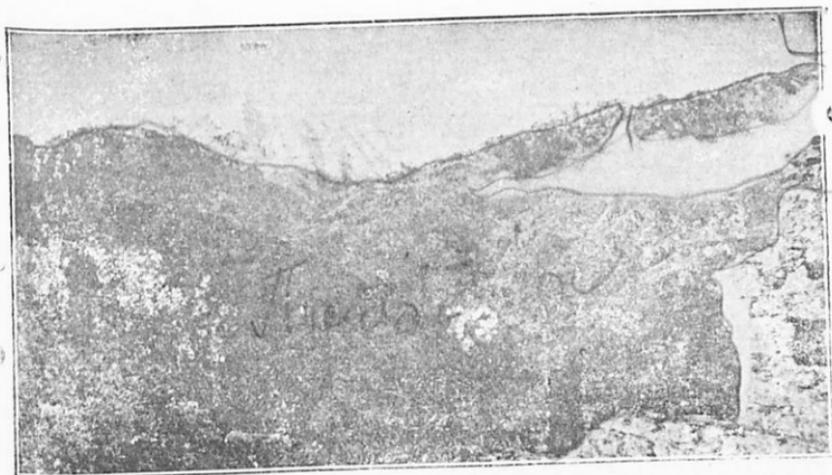

Φωτ. Ἑλλ. Ὀρειβατικοῦ Συνδέσμου
68. Ἡ Κυλλήνη (Ζήρια).

τὰς περισσοτέρας βροχάς (βλ. τὸν **χάρτην τῶν βροχῶν**). Ὁ **Λάδων** εἶναι ὁ σπουδαιότερος παραπόταμος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι χύνονται ἀπὸ ὑπογείους καταβόθρας καὶ τὰ νερά τῆς κοιλάδος **Φενεοῦ**. Ὁ Λάδων ὀνομάζεται κατὰ τόπους καὶ **Ρουφιάς**, διότι ἡ ἄσβεστολιθικὴ κοίτη του ἔχει καταβόθρας μέσα εἰς τὰς ὁποίας

ἔξαφανίζονται τὰ νερά του, διὰ τὴν ἀναφανοῦν καὶ πάλιν κατοιτῶν.

Ἄλλοι ποταμοὶ εἶναι: ὁ **Πηνειός**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν Ἥλιδα, ὁ **Πάμισος** εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὁ **Εὐρώτας** εἰς τὴν Λακωνίαν. Εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον χύνονται οἱ μικροὶ ποταμοὶ **Σελινοῦς**, **Βουραϊκός** καὶ **Κοῤῥαθίς** διὰ μέσου βαθυ-

69. Ὁ Ταῦγετος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Μιστρά

ταίων βαράθρων, ὅπου σχηματίζουν πολλοὺς καταρράκτας.

Πολλὰ ἀπὸ τὰ νερά τῆς Πελοποννήσου τρέχουν ὑπογείως μέσα εἰς καταβόθρας, αἱ ὁποῖαι συχνὰ ἐκβάλλουν εἰς τὸν βυθὸν τῆς πέριξ θαλάσσης. Οὕτω τὰ νερά τοῦ κλειστοῦ λεκανοπεδίου τῆς Τροιπόλεως, τὸ ὁποῖον εἰς παλαιότεραν γεωλογικὴν ἐποχὴν ἦτο λίμνη, χωνεύουν μέσα εἰς καταβόθρας. Ἐπίσης τὰ νερά τῆς πεδιάδος τοῦ Ἄργους κινεῖνται ὑπὸ τὸ ἔδαφος καὶ διὰ τοῦτο μέρος τῆς πεδιάδος ταύτης εἶναι ἄγονον, διότι δὲν ἀρδεύεται.

Ὑπογείως ροὰς ἔχουν καὶ αἱ λεκάναι **Φερεὸς** καὶ **Συμφαλῆς**. Τὰ νερά ἐντὸς αὐτῶν, ὁσάκις φράσσονται αἱ καταβόθραι, συγκεντρώνονται, ὁσάκις δὲ ἀνοίγονται, διαρρέουν. Ἡ Φερεὸς εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἔχει τελείως ἐκκενωθῆ καὶ καλλιεργεῖται, ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλει λίμνην.

Ἡ **Παράλια**. Δυτικῶς τοῦ Σαρωνικοῦ σχηματίζεται ἡ Ἀργολικὴ χερσόνησος, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν πολλαὶ νῆσοι καὶ χερσόνησοι (ἢ Ὑδρα, αἱ Σπέτσαι, ὁ Πόρος, τὰ Μέθανα). Μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ κυρίου κορμοῦ τῆς Πελοποννήσου εἰσχωρεῖ βαθέως

εις τὴν ξηρὰν ὃ **Ἀργολικὸς** κόλπος, τοῦ ὁποῖου ὁ κύριος ἄξων διευθύνεται ἐπίσης ΝΑ. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ ἐν μέσῳ φρουριῶν εἶναι ὁ *λιμὴν τοῦ Ναυπλίου*. Ὁ λιμὴν οὗτος, πολὺ σπουδαῖος ἄλλοτε διὰ τὴν Πελοπόννησον, σήμερον ἔχει ἐντελῶς τοπικὴν σημασίαν καὶ ὑφίσταται μεγάλον συναγωνισμόν ἀπὸ τὸν σιδηρόδρομον.

Ἀπὸ τὸν μυχὸν τοῦ Ἀργολικοῦ διευθύνεται πρὸς τὸν **Μαλέαν** ὄμαλὴ παραλιακὴ γραμμὴ, *παράλληλος* μὲ τὸν Πάροννα. Ὅπως δὲ εἰς τὰ ἀνατολικά παρὰ τὴν ἑσθίαν τῆς Θεσσαλίας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα

70. Ὁ λιμὴν τοῦ Ναυκρίνου.

(Χαρακτηριστικοὶ ἀπορρώγες καὶ μονήρεις βράχοι δυτικῆς Ἑλλάδος).

οἱ βόρειοι καὶ οἱ νότιοι ἄνεμοι ἐργάζονται ἀενάως διὰ τὴν πλήρη ἐξομάλυνσιν τῶν ἀνωμαλιῶν τῶν παραλίῶν τούτων.

Εἰς τὰ νότια τῆς Πελοποννήσου, ἀμέσως μετὰ τὸν τρικνημιώδη **Μαλέαν** σχηματίζεται ὁ ὄρμος τῶν **Βοιῶν** (τὰ Βάτικα), πολὺτιμον καταφύγιον εἰς τοιαύτην θέσιν. Ἐπειτα ἀκολουθεῖ τὸ τόξον τοῦ **Δακωνικοῦ** κόλπου.

Πρὸς Ν τοῦ ὄρμου Βοιῶν ὑψοῦται ἡ ὄρεινὴ καὶ πετρώδης νῆσος **Κύθηρα** καὶ ΝΑ αὐτῆς τὰ **Ἀντικύθηρα**. Αἱ δύο αὗται νῆσοι ἀποτελοῦν, τρόπον τινά, συνέχειαν καὶ ἐνωτικὸν κρίκον τῆς Πελοποννήσου καὶ μάλιστα τῆς κεντρικῆς τῆς ὄροσειρᾶς πρὸς τὴν Κρήτην.

Δυτικῶς τῆς Μάνης σχηματίζεται ὁ **Μεσσηνιακὸς** κόλπος, κλειόμενος ἐκ Δ ὑπὸ χερσονήσου, καταληγουσῆς εἰς τὸ ἀκρωτή-

ριον **Ἀκρίταν**. Παρ' αὐτὸ εὐρίσκεται τὸ ἄθροισμα τῶν μικρῶν νήσων *Οἶνουσῶν*.

Εἰς τὰ πρὸς τὸ Ἴόνιον παραλία σχηματίζεται ὁ μέγας φυσικὸς λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου, ὅπου κατεστράφη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ Τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος. Ὁ λιμὴν οὗτος προφυλάσσεται κατὰ τῶν δυτικῶν ἀνέμων ἀπὸ τὴν βραχώδη νησίδα *Σφακτηρίαν*.

Ἐχὼν ὅμως ὁ λιμὴν οὗτος ἐνώπιόν του μεγάλην ἀνοικτὴν θάλασσαν, χωρῆζόμενος δὲ ἀπὸ τὴν πλουσίαν Μεσσηνίαν διὰ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Μαθία, δὲν εἶναι πολυσύχναστος καὶ ἡ ἐμπορικὴ του ἀξία εἶναι πολὺ μικρά.

Βορειότερον σχηματίζεται ὁ ἀνοικτὸς **Κυπαρισσιακὸς κόλπος**.

Κατὰ μῆκος τῶν βορείων παραλίων τούτου εὐρίσκονται μικραὶ, στενόμακροι λίμναι, ἡ *Ἀγυλινίτσα* καὶ ἄλλαι. Αἱ λίμναι αὗται φαίνεται ὅτι ἦσαν ἄλλοτε κολλίσκοι, τὰ στόματα τῶν ὁποίων ἔφραξαν οἱ συχνοὶ ἐνταῦθα δυτικοὶ καὶ ΝΔ ἄνεμοι, ὠθοῦντες ἴλην διὰ τῶν κυμάτων. Ἐπειτα δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ἐγλύκαναν τὰ νερά των οἱ χεῖμαρροι, οἱ ὁποῖοι χύνονται ἐντὸς αὐτῶν.

Περαιτέρω ἐκτείνεται ἡ χθαμαλὴ παραλία τῆς Ἠλείας μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου **Ἀράξου**. Μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ **Ρίου** σχηματίζεται ὁ **κόλπος τῶν Πατρῶν** μὲ τὸν τεχνητὸν λιμένα τῆς πόλεως εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν του.

Ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου ἐντὸς τοῦ **Κορινθιακοῦ κόλπου** χαμηλὴ κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι κανονικὴ μέχρι τῆς Κορίνθου, πέραν τῆς ὁποίας τὰ Γεράνεια ὄρη σχηματίζουν τὴν χερσόνησον τῆς Περαχώρας.

Κλίμα. Ἡ Πελοπόννησος περιβρεχομένη πανταχόθεν καὶ διαμελίζομένη βαθύτατα ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἔχει εἰς τὰ παραλία της καὶ τὰς πεδιάδας καὶ κοιλάδας τῶν κόλπων της γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα.

Διὰ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν παραλιακὴν ζώνην καὶ ἕως ἐκεῖ πὺν φθάνει ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης ἀπέραντοι ἐλαιῶνες, πορτοκαλλεῶνες καὶ σταφιδάμπελοι καλύπτουν τὴν γῆν. Εἰς τὰς νοτίους μάλιστα κοιλάδας τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας, αἱ ὁποῖαι, προφυλαγμέναι ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους μὲ τὰ ἱψηλὰ ὄρη τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου, μένου ἀνοιχταὶ πρὸς τοὺς νοτίους θερμοὺς καὶ ὑγροὺς ἀνέμους, ὅχι μόνον ἐλαῖα καὶ ἐσπεριδοειδῆ εὐδοχιμοῦν, ἀλλ' ἀκόμη καρποφοροῦν καὶ φυτὰ τῆς Ἀφρικῆς, καθὼς οἱ φοίνικες καὶ ἡ μπανάννα.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὁμως τῆς ἡερσονήσου καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν καὶ ἀποκλεισμένων ἐκ τῆς θαλάσσης ἀρκαδικῶν ὄροπεδίων, τὸ κλίμα ἀποκλίνει πρὸς τὸ ἡπειρωτικόν. Ἐκεῖ οἱ χειμῶνες εἶναι βαρεῖς καὶ τὰ χιόνια καλύπτουν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τὰ βουνά, ἐπὶ πολλὰς δὲ κάποτε ἑβδομάδας καὶ τὰς πεδιάδας. Εἰς τὴν ὑψηλὴν αὐτὴν χώραν ἐπίσης εἶναι συχναὶ αἱ καταγίδες καὶ αἱ βροχαὶ κατὰ τὸ θέρος.

Ὡς πρὸς τὰς βροχὰς ἡ Πελοπόννησος χωρίζεται ὑπὸ τῶν μεγάλων ὄροσειῶν της, ὅπως καὶ ἡ Στερεά, εἰς πολύομβρον δυτικὴν καὶ εἰς ξηρὰν ἀνατολικὴν (*παρτηρηῖσατε τὸν χάρτην τῶν βροχῶν*). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς, Ἄλφειός καὶ Πηνειός, ἔχουν πολὺ περισσότερα νερὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποταμοὺς τῆς ηερσονήσου. Εἰς τὴν δυτικὴν Πελοπόννησον πίπτει κατ' ἔτος διπλάσιον ποσὸν βροχῆς ἀπὸ ὅσον πίπτει εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διότι οἱ ὕδαταμοὶ, τοὺς ὁποίους φέρουν ἐκ τῆς θαλάσσης οἱ ΝΔ καὶ Ν ἄνεμοι, διερχόμενοι ἄνωθεν τῶν ὄρεῶν, ψύχονται καὶ καταπίπτουν εἰς βροχὰς. Ὅταν δὲ οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πελοπόννησον, ἔχουν χάσει μέγα μέρος τῆς ὑγρασίας των. Οὕτω βρέχει περισσότερον εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Μεσσηνίας, παρὰ εἰς ἐκείνην τοῦ Εὐρώτα, τὴν ὁποίαν φράσσει ἐκ Δ ὁ Ταῦγετος. Ἀκόμη ὀλιγοτέρας βροχὰς δέχεται ἡ Κυνουρία, τὴν ὁποίαν ἐπὶ πλέον ἀποκλείει ὁ Πάρονων. Τὸ ξηρότερον δὲ μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Ἀργολικὴ ηερσονήσος ὅπου βρέχει ὅσον καὶ εἰς τὴν Ἀτικὴν.

Φυτὰ καὶ ζῶα. Ἡ βλάστησις εἰς τὴν ξηρὰν Ἀργολίδα, εἶναι πτωχὴ ὡς καὶ ἡ τῆς Ἀτικῆς. Τὸ κύριον δασικὸν δένδρον της εἶναι ἡ *χαλέπιος πεύκη*. Εἰς τὴν δυτικὴν ὁμως πολύομβρον Πελοπόννησον, ἡ βλάστησις εἶναι πλουσιωτέρα. Εἰς τὴν Μεσσηνίαν ἰδίως, τὴν Ἀνδριτσαινῶν, καὶ εἰς τὴν Φολόην ὠραιότατα θαμνώδη δάση ἀπὸ *δάφνας* καὶ *μικροδάφνας*, *κουμάρους*, *μύρτους*, *σχίνους*, *ρείκια*, *σπάρτα* καὶ ἄλλα. Δάση ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ σχηματίζονται ἡ *ἀριά*, ὁ *πρίνος*, ἡ *βελαντιδιὰ* καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἡ *ἐλάτη* (Βυτίνα, Ἀροάνια, Ταῦγετος) καὶ ἡ *ὄρεινὴ πεύκη* (Κυλλίνη, Πάρονων, Ταῦγετος). Τέλος αἱ ὑψηλαὶ κορυφαὶ τῶν ὄρεῶν δὲν ἔχουν παρὰ ξηρόχορτα τῆς ἀλπεικῆς ζώνης.

Ἄγρια μεγάλα ζῶα εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐλάχιστα ζῶσιν.

Ἐπάνω εἰς τὰ βουνά της, μέσα εἰς τὰ δάση της ὀλίγοὶ λύκοι

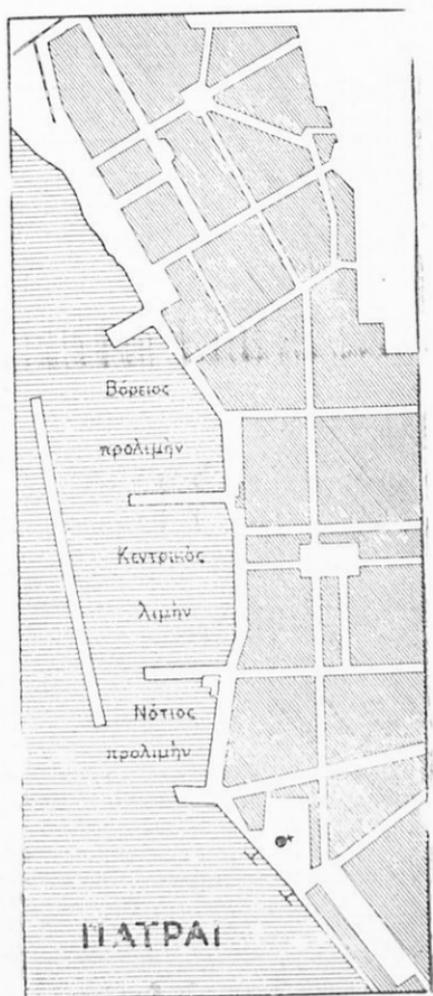
υπάρχουν και αλώπεκες. Αί άγριαι αίγες και οί άγριοίχοιροι έχουν πλέον έξοντωθή από τους κυνηγούς.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Γεωργία. Άν και μέγα μέρος τής Πελοποννήσου είναι όρεινόν, αί δέ πεδινάί της έκτάσεις δέν είναι όλαί γόνιμοί, έν τούτοις είναι μία από τας πλέον καλλιερρημένας έλληνικάς χώρας. Ή μεγάλη αύτη γεωργική ανάπτυξις τής Πελοποννήσου όφείλεται εις τό θαναμάσιον κλίμα των παραλίων της και εις τά άφθονα νερά τής δυτικής και νοτίου περιοχής της. Έκτός όμως από τας ευνοϊκάς φυσικάς συνθήκας και ή καλή συγκοινωνία τής χερσονήσου ύποβοηθεϊ την ανάπτυξιν τής γεωργίας της. Διά των σιδηροδρόμων της και των ατμοπλοίων, τά όποια επισκέπτονται τούς λιμένας της, τά πλούσια προϊόντα της μεταφέρονται άμέσως εις τούς τόπους τής καταναλώσεως.

Τό χαρακτηριστικότερον προϊόν τής Πελοποννήσου είναι ή μαύρη **κορινθιακή σταφίς**, άποτελοῦσα έν από τά σημαντικότερα εισοδήματα τής χώρας μας.

Ή κορινθιακή σταφίς παράγεται καθ' όλην τήν παραλιακήν ζώνην του Κορινθιακού και του Ίονίου έως τας Καλάμας, με μικράς διακοπάς. Ή πλέον έκλεκτή ποιότης παράγεται εις τό Αίγιον. Έν

71. Ο τεχνητός λιμήν, προστατευόμενος από μεγάλον κυματοθραύστην.

Πελοποννήσῳ καλλιεργοῦνται 560 000 στρέμματα σταφιδαμπέλων (βλ. *χάρτην σταφίδος καὶ ἀμπέλου, σελ. 161*).

Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν τῆς σταφίδος παράγονται καὶ πολλὰ ἄλλα εἶδη, καθὼς σῖτος, σταφύλια καὶ ξανθὴ σουλιτρίνα εἰς τὴν Κορινθίαν, ἢ ὅποια καταναλίσκεται εἰς τὴν ἀγορὰν Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς καὶ εἰς τὸ ἔξωτερικόν, ὅπου ἀποστέλλεται καὶ χλωρά. Φημισμένα κρασιά γίνονται εἰς τὴν Τεγέαν καὶ τὴν Αἰγιαλίαιαν, ἐκλεκτὰ ὀπωρικὰ εἰς τὰς Πάτρας κλπ. Ἄλλὰ ὁ τόπος ὅπου τὰ προϊόντα τῆς γῆς εἶναι ἄφθονα καὶ ἀρίστης ποιότητος, εἶναι ἡ μικρὰ κοιλάς τῆς Μεσσηνίας. Ἐδῶ παράγονται αἱ ἐκλεκταὶ ἑλαῖαι Καλαμῶν, τὰ ξηρὰ σῦκα τῶν Καλαμῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια γίνεται πολὺ μεγάλη ἐξαγωγή, πορτοκάλια, λαχανικά κλπ. Προσέτι ὑπάρχουν μεγάλαι ἐκτάσεις μορεῶνων καὶ παράγεται μεγάλη ποσότης κουκουλίων. Μορεῶνες, κῆποι ἐσπεριδοειδῶν καὶ ἐκτεταμένοι ἐλαιῶνες, ἐπίσης δὲ βαμβάκοφυτεῖαι ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον νότιον πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου, ἰδίως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα. Εἰς τὴν Κυνοουρίαν εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ *δενδροκαλλιέργεια τῶν ὀπωροφόρων*, παράγεται δὲ καὶ ἄφθονον ἔλαιον. Τέλος εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους καλλιεργοῦνται κηπουρικὰ εἶδη, ἰδίως *πεπόνια* (τὰ ἀργίτικα) καὶ *λαχανικά*, τὰ ὅποια μεταφέρονται πρὸς κατανάλωσιν

Γεωργικὴ παραγωγή Πελοποννήσου

Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμας
Σιτηρὰ { σῖτος	1 100 000	350 000 000
{ ἄλλα σιτηρὰ	1 000 000	250 000 000
*Ὄσπρια	100 000	30 000 000
Λαχανικά	100 000	150 000 000
Καρτὰ (μέσος ὄρος)	30 000	20 000 000
*Ἀμπέλου	460 000	310 000 000
Σταφίδες	560 000	1 200 000 000
*Ἐλαιον (μέσος ὄρος)	—	500 000 000
Ἐλαῖα (μέσος ὄρος)	—	10 000 000

(1. Συγκρίνατε τὸν πίνακα τοῦτον μὲ ἐκεῖνον τῆς Θεσσαλίας (σελ. 45), Θράκης (σελ. 31) καὶ τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν παραγωγῆς Μακεδονίας (σελ. 18). 2. Παρατηρήσατε ποῖον εἶδος καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει τὸ περισσότερον εἰσόδημα. 3. Συμβουλευθῆτε *χάρτην ἑλαιίας, σταφίδος καὶ ἀμπέλου*).

εις τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἢ συσκευάζονται εἰς κονσέρβας καὶ διατηροῦνται καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

Γενικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον καλλιεργοῦνται 3 000 000 στρέμματα. Ἐξ αὐτῶν τὰ 2 000 000 χρησιμοποιοῦνται διὰ σιτηρὰ καὶ 560 000 διὰ τὴν σταφίδα.

Εἰς τὰς ὄρεινὰς βουκίας καὶ παρὰ τὰς ἐλώδεις ἐκτάσεις τῶν ποταμῶν διατρέφονται περὶ τὰς 2 300 000 αἰγοπροβάτα. Φημίεται τὸ φρέσκο βούτυρον καὶ τὸ γιανούρι τῆς Μανωλάδος/

Βιομηχανία. Τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Πελοποννήσου εἶναι αἱ *Πάτραι*, ὅπου ὑπάρχουν, πλὴν ἄλλων, πολλὰ ἐργοστάσια καθαρισμοῦ καὶ συσκευασίας τῆς σταφίδος, ἐπίσης δὲ οἰνοπνευματοποιεῖα κατασκευάζοντα οἰνοπνεύματα ἀπὸ τὴν κακῆς ποιότητος σταφίδα. Τοιαῦτα ἐργοστάσια, χρησιμοποιοῦντα ὡς πρώτην ὕλην τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Οὕτως οἰνοπνευματοποιεῖα λειτουργοῦν εἰς τὴν Σικωνίαν (Κιάτο), τὸ Αἴγιον, τὸν Πύργον, τὰς Καλάμας. Μεταξουργεῖα, ἐργοστάσια συσκευῆς σύκων εἰς τὰς Καλάμας. Κονσερβοποιεῖα, διὰ τὰ λαχανικὰ (ντομάτες, μελιτζάνες, μπάμιες κλπ.) εἰς τὸ Ἄργος καὶ τὸ Ναύπλιον. Εἰς τὴν Τρίπολιν ὑπάρχουν φανελλοποιεῖα χρησιμοποιοῦντα τὸ μαλλὶ τῶν ποιμνίων τῆς περιοχῆς. Εἰς δὲ τὰ σπουδαιότερα ἐλαιοπαραγωγικὰ μέρη λειτουργοῦσι μηχανικὰ ἐλαιοτριβεῖα ἐπιστημονικῆς ἐξαγωγῆς καὶ καθαρισμοῦ τοῦ ἐλαιολάδου.

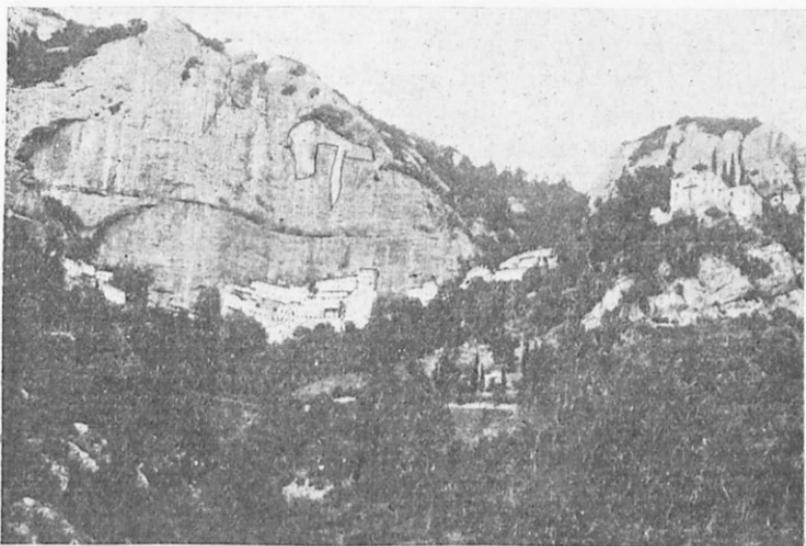
Τοιοιουτρόπως πολλὰ βιομηχανικὰ ἐργοστάσια εἰς τὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου χρησιμοποιοῦν ὡς πρώτας ὕλας τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς. Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐργοστάσια, καθὼς π.χ. χαρτοποιίας. Τὸ χαρτὶ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου ἔχει κατασκευασθῆ εἰς τὰ μεγάλα ἐργοστάσια τοῦ Αἴγιου.

« **Συγκοινωνία.** Ἡ Πελοπόννησος ἔχει πολὺν καλὴν συγκοινωνίαν σιδηροδρομικὴν, ὄδικὴν καὶ ἀεροπλοικίην. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, με ἀφετηρίαν τὸν Πειραιᾶ, διχάζεται εἰς Κόρινθον εἰς δύο γραμμάς· ἡ μία διὰ τῆς πεδινῆς καὶ πυκνοκατοικημένης ζώνης τοῦ Κορινθιακοῦ φθάνει εἰς Πάτρας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Πύργον καὶ Καλάμας. Ἡ γραμμὴ αὕτη εἶναι ὀλόκληρος σχεδὸν ἐστρωμένη ἐπὶ πεδινῶν ἐδάφους. Λὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἄλλην γραμμὴν Κορίνθου-Τριπόλεως-Καλαμῶν, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως ἐκ τῶν ΒΑ πρὸς

72. Αί Πάτραι είναι ὁ «Πειραιεύς» τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

τὰ ΝΔ καὶ εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀνέλθῃ ὑψηλοῦς αὐχένας διὰ νὰ διέλθῃ ἐκ Τριπόλεως καὶ Μεγαλοπόλεως. Ἡ γραμμὴ αὕτη κατὰ πρόωτον διέρχεται ἀπὸ τὰ Δερβενάκια διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργους. Ἐκεῖθεν ἀνέρχεται ἀνηφορικῶς πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν. Ἔπειτα κατέρχεται πρὸς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως, διὰ νὰ μεταπέσῃ τέλος εἰς τὴν Μεσσηνιακὴν κοιλάδα.

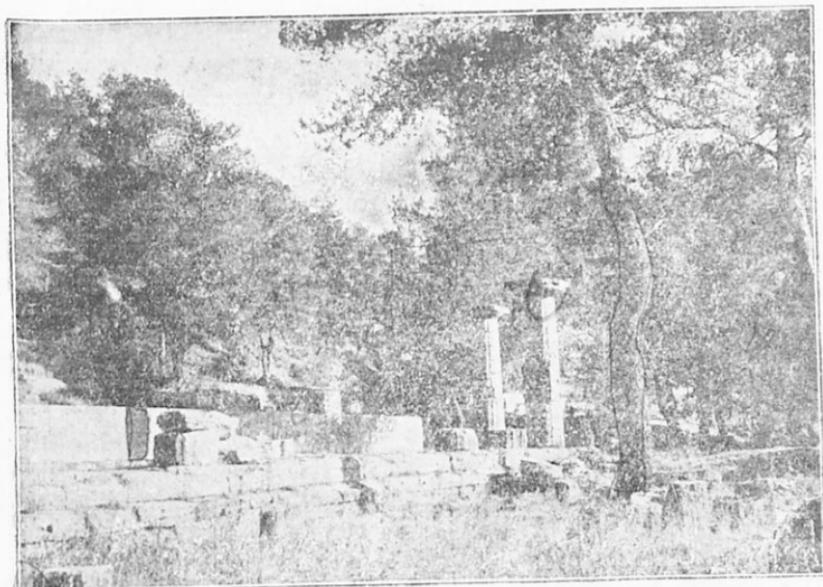

73. Τὸ Μέγα Σπήλιον, ἱστορικὴ μονὴ ἐκτισμένη εἰς τὰς παρειάς καὶ τὰ κοιλάματα πελωρίου βράχου. Κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934.

Πλήν τῶν κυρίων αὐτῶν γραμμῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι τοπικῆς σημασίας: ὁ ὀδοντωτὸς τῶν Καλαβρυτῶν, αἱ βοηθητικαὶ γραμμαὶ τῆς Κυλλήνης (Γλαφέντζας), τοῦ Κατακόλου, τῆς Ὀλυμπίας, τῆς Κυπαρισσίας, τῆς Μεγαλοπόλεως, τοῦ Ναυπλίου.

Τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν συμπληρώνει τὸ αὐτοκίνητον. Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων, ἐνεργεῖται δι' αὐτοκινήτων ἡ συγκοινωνία Τριπόλεως-Σπάρτης-Γυθείου. Ἐπίσης Τριπόλεως-Βυτίνας, Μεγαλοπόλεως-Δημητσάνης, Κυπαρισσίας-Πύλου κλπ.

Τέλος ἡ Πελοπόννησος ἐξυπηρετεῖται διὰ δύο ἀεροπλοικίων

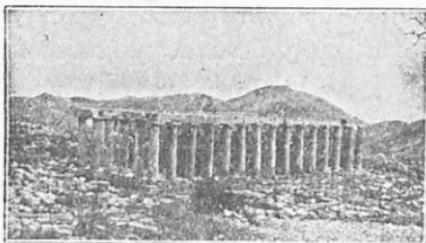
74. Ἡ Ὀλυμπία, πατρίς τῶν γυμναστικῶν ἀγῶνων.

γραμμῶν, τῆς γραμμῆς Κορινθιακοῦ (Πειραιεὺς-Πάτρα) καὶ τῆς νοτίας γραμμῆς μέχρι Καλαμῶν καὶ Κυπαρισσίας.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Ὁ πληθυσμὸς, κυρίως γεωργικὸς, ἀνέρχεται εἰς 1 100 000, εἶναι δὲ κατανεμημένος ἀναλόγως τῆς εὐφορίας τῶν διαφόρων μερῶν. Τὸ πλεόν πυκνοκατοικημένον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ἡ Μεσσηνία, ὅπου ἔχουν σχηματισθῆ μεγάλα καὶ πυκνά γεωργικὰ χωρία. Πυκνὸς εἶναι ἐπίσης ὁ πληθυσμὸς τῆς περιφερείας τῶν Πατρῶν, τῆς Ἠλείας καὶ τῆς πεδινῆς ζώνης τοῦ Κορινθιακοῦ.

75. Ὁ ἐν Φιγαλιᾷ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.

ρεᾶς καὶ ἐν μέρει τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἡλείου. Αἱ Πάτραι διεξάγουν μέγα ἐμπόριον σταφίδος καὶ ἔχουν κατ' εὐ-
θεϊαν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν. Στεροῦνται
ὅμως καλοῦ φυσικοῦ λιμένος, τὸν ὁποῖον ἀναπληρῶνει ἐν μέρει
τεχνητὸς τοιοῦτος.

Τὸ **Αἴγιον** (11 000), εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ὁποῖου γίνεται
ἡ καλυτέρα σταφίς. Τὰ **Καλάβρυτα**, εἰς τὴν ὀρεινὴν ζώνην τῆς
Β Πελοποννήσου, συνδεόμενα μὲ τὴν κυρίαν σιδηροδρομικὴν
γραμμὴν δι' ὄδοντωτοῦ σιδηροδρόμου. Πλησίων τῶν Καλαβρύ-
των εὐρίσκονται αἱ ἱστορικαὶ μοναὶ τῆς Ἀγίας Λαύρας καὶ τοῦ
Μεγάλου Σπηλαίου.

2. Νομὸς Ἡλείας. Πόλεις: Ὁ **Πύργος** (20 000) πρωτ., εὐρί-
σκεται ἐν μέσῳ τῆς μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος τῆς Ἡλείας.
Ἀνατολικῶς αὐτοῦ εἶναι ἡ ἀρχαία Ὀλυμπία, ἐν μέσῳ καταφύτου
τοπίου. Εἰς τὸ μουσεῖον αὐτῆς φυλάσσεται μεταξὺ πολλῶν ἄλλων,
τὸ περίφημον ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλους, ὁ Ἐρμῆς, καὶ ἡ Νίκη

76. Ἡ Παντάνασσα τοῦ Μιστρά.

Διοικητικῶς ἡ Πελοπόννη-
σος χωρίζεται εἰς 6 νομοὺς:

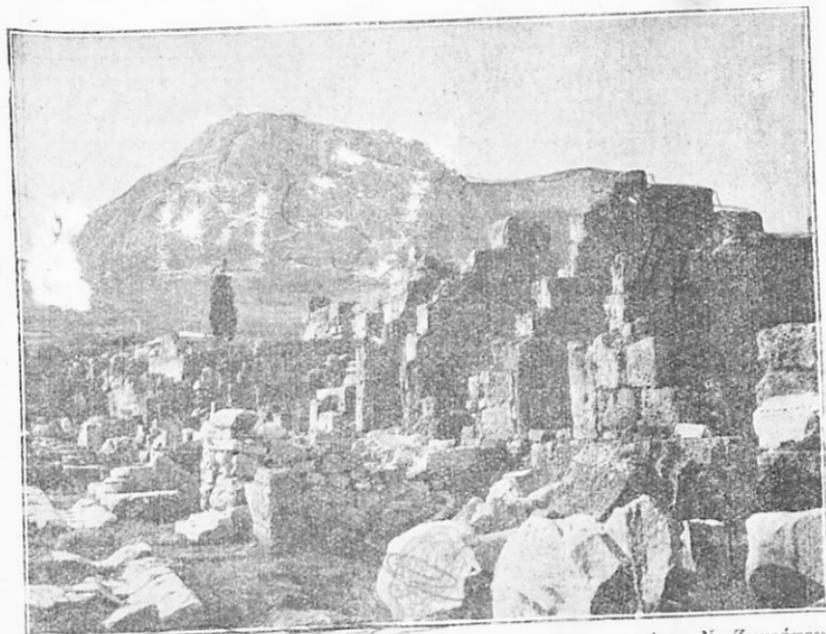
1. Νομὸς Ἀχαΐας. Πόλεις:
Αἱ **Πάτραι** (61 000), πρωτ.
τοῦ νομοῦ, ἡ τετάρτη πόλις
τῆς χώρας μας. Εἶναι πόλις
ὄραία, μὲ καλὴν ρυμοτομίαν,
καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς ΒΔ
Πελοποννήσου καὶ τῆς Δ Στε

τοῦ Παιωνίου. Ἐπίκειον τοῦ
Πύργου τὸ **Κατάκωλον**, ὅπου
κατὰ τὸ φθινόπωρον μεγάλα
φορητὰ φορτῶνουν διὰ τοὺς
λιμένας τοῦ ἐξωτερικοῦ τὴν
σταφίδα τῆς περιοχῆς. Ἡ
Ἀμαλιάς (12 000). Ἡ **Γα-
σιούνη**, τὰ **Λεχαινὰ** εἶναι με-
γάλα γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

3. Νομὸς Μεσσηνίας. Πό-
λεις: Αἱ **Καλάμαι** (30 000),
σημαντικὸν βιομηχανικὸν καὶ
ἐμπορικὸν κέντρον τοῦ νομοῦ

Ἡ **Μεσσήνη** ἢ **Νησί**, τὸ **Μελιγαλά**, τὸ **Ζευγολατιό** εἶναι μεγά-
 λαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις. Εἰς τὰ δυτικὰ παράλια ἡ ἱστορικὴ **Πύ-
 λος** μετ' τὸν μεγάλον ἀσφαλῆ λιμένα της. Οἱ **Γαργαλιάνοι**, τὰ
Φιλιατρά καὶ ἡ **Κυπαρισσία** πρὸς τὰ παράλια τοῦ Ἰονίου.

4. **Νομός Λακωνίας**. Πόλεις: Ἡ **Σπάρτη**, πρωτ. εὐρίσκεται
 εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ἐν μέσῳ ἐλαιῶνων καὶ πορτο-
 καλλεῶνων. Πλησίον αὐτῆς, ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ Ταῦγέτου,

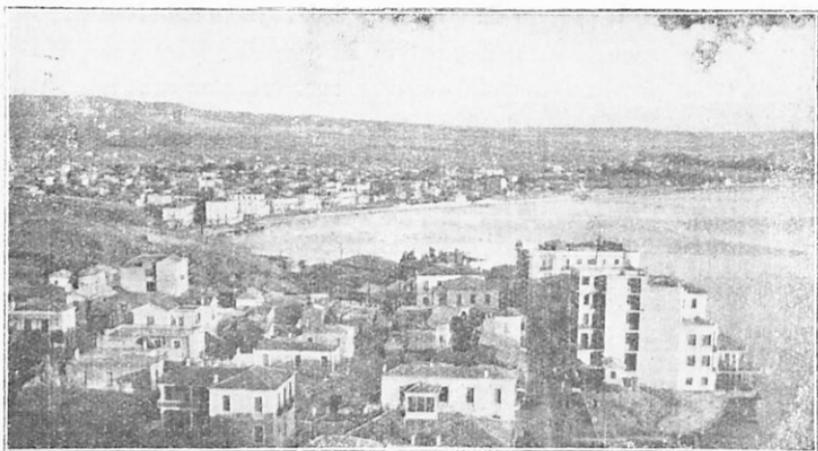

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

17. Ὁ Ἀκροκόρινθος καὶ τὰ ἔρειπια τῆς ἀρχαίας Κορίνθου.

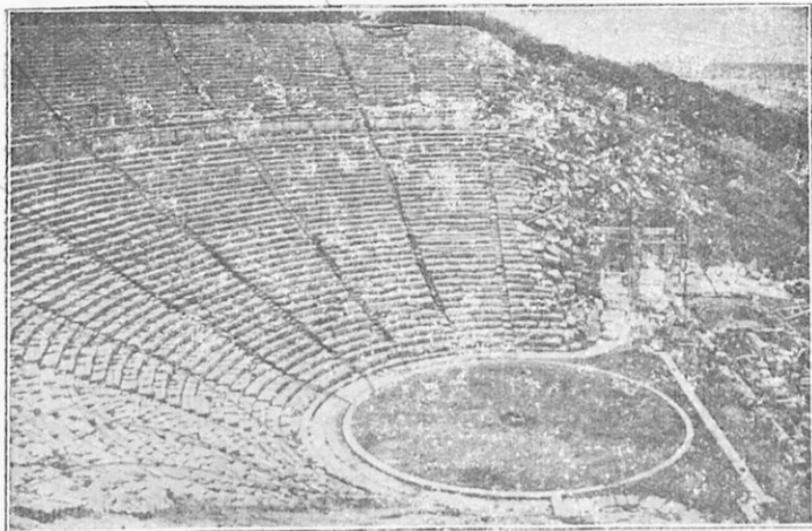
μέγας ἔρειπιῶν προκαλεῖ τὴν περιέργειαν τοῦ θεατοῦ. Εἶναι ὁ
Μιστράς μετ' τοὺς βυζαντινοὺς ναοὺς του καὶ τ' ἄλλα ἔρειπωμένα
 οἰκοδομήματά του, ἡ παλαιὰ αὐτῆ πρωτεύουσα τοῦ Λεσποταίου
 τοῦ Μωρέως. Τὸ **Γύθειον**, ἐπίνειον τῆς Σπάρτης. Οἱ **Μολαοὶ**
 εἰς Ἐπίδαυρον Λιμηράν. Ἡ **Ἀρεόπολις** εἰς τὴν Δυτικὴν Μάνην.

5. **Νομός Ἀρκαδίας**. Πόλεις: Ἡ **Τρίπολις** (15.000), πρωτ.
 εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὄροσπεδίου. Πλησίον αὐτῆς σώζονται τὰ ἔρει-
 πια τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων τῆς **Μαντινείας** καὶ τῆς **Τεγέας**.
 Ἡ **Βυτινα** πλησίον δάσους ἐλατῶν, ὅπου ἐκτίσθησαν σανατόρια.
Μεγαλόπολις, **Δημητσάνα** εἰς τὴν Γορτυνίαν. **Λεωνίδι** εἰς τὴν
 Κυνουρίαν.

78. Τὸ Λουτρόλι, ἡ μεγαλύτερα λουτρόπολις μας.

6. Νομοὶ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας. Πόλεις: Τὸ **Ναύπλιον**, πρωτ., ἐκτισμένη ἐν μέσῳ συγκροτήματος ἐνετικῶν φρουρίων. Ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν. Τὸ **Ἄργος** (11 000) καὶ βορείως αὐτοῦ, ἐπὶ ὑψώματος, τὰ ἐρεῖπια τῶν *Μικηρῶν*. Εἰς τὴν Ἀργολίδα ἡ **Ἐπίδαυρος** με θαυμάσιον ἀρχαῖον θέατρον. Ἐνταῦθα ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τὸ 1822 ἐψήφισε τὸ πρῶτον δημοκρατικὸν πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ **Κόρινθος** παρὰ τὸν ἰσθμὸν, πολλάκις καταστραφεῖσα

79. Τὸ ἀρχαῖον θέατρον τῆς Ἐπιδάυρου.

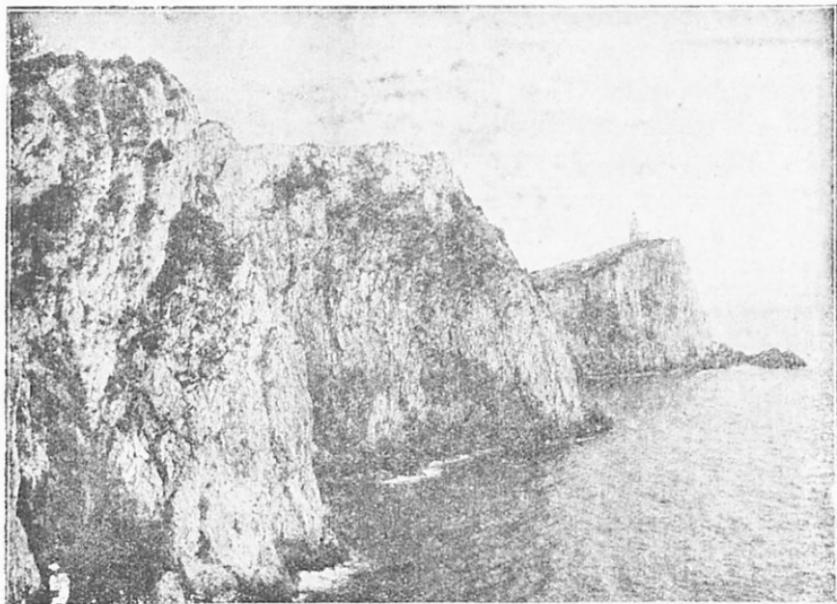
ἀπὸ σεισμούς. Πέραν τῆς διώρυγος εὐρίσκεται τὸ **Λουτρόκι**, ἡ μεγαλύτερα λουτρόπολις τῆς Ἑλλάδος. Ἡ **Σικωνία (Κιάτο)**, τὸ **Συλόκαστρον**, εἶναι μεγάλα σταφιδοπαραγωγικὰ κέντρα. Εἰς τὸν νομὸν αὐτὸν ἀνήκουν καὶ αἱ ἱστορικαὶ νῆσοι **Σπέτσαι** καὶ **Υἴδρα**.

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

ΣΟ. Γύθειον.

(Γοίας διαφορὰς εὐρίσκετε μὲ τὰς οἰκίας Μετσόβου—εἰκὼν 32.)

81. Λευκάς. Αί δυτικάί άκταί τών Ίονίων νήσων, ύπολείμματα μεγάλων ρηγμάτων και καταβυθίσεων του εδάφους.

7. ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ

Κεφαλληνία	817 τετρ. χιλόμετρα	—	58 000 κάτοικοι
Κέρκυρα	590 »	»	107 000 »
Ζάκυνθος	401 »	»	42 000 »
Λευκάς	292 »	»	30 000 »
Ίθάκη	103 »	»	10 000 »
Παξοί	20 »	»	3 000 »

Κίθιρα

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Κατά μήκος τών δυτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος ἀναπτύσσεται μακρὰ σειρὰ, 100 καί πλέον, νήσων μέσα εἰς τὸ Ἰόνιον πέλαγος. Αἱ μεγαλύτεραι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ **Κέρκυρα**, οἱ **Παξοί**, ἡ **Λευκάς**, ἡ **Κεφαλληνία**, ἡ **Ίθάκη** καί ἡ **Ζάκυνθος**. Ἡ νησιωτική αὐτή ζώνη ἀκολουθοῦσα ΒΔ-ΝΑ διεύθυνσιν εἶναι παράλληλος καί πρὸς τὰς κυρίας ὄροσειράς τῆς χώρας μας καί πρὸς τὰ δυτικά αὐτῆς παράλια. Οἱ γεωλόγοι παραδέχονται ὅτι αἱ νῆσοι αὐταί

ἀπειτέλουν ἄλλοτε, πρὸ πολλῶν ἑκατομμυρίων ἐτῶν, μίαν ἄλλην ὄροσειράν, ἣ ὁποία κατεβυθίσθη καὶ δὲν ἀπέμειναν ἔξω τῶν ὑδάτων παρὰ μόνον τὰ ὑψηλότερα μέρη της, τὰ ὁποῖα ἐσχημάτισαν τὰς σημερινὰς νήσους.

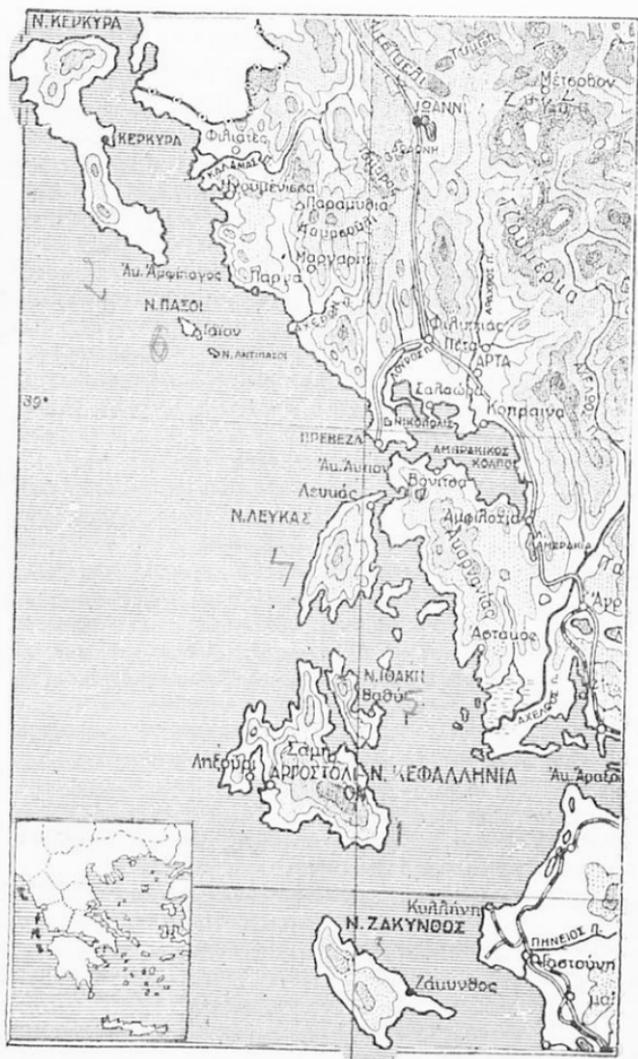
Μορφολογία τοῦ βυθοῦ. Ὁ βυθὸς τοῦ Ἰονίου, μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῶν ἠπειρωτικῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι πολὺ βαθύς, ἀποτελεῖ δὲ τρόπον τινὰ μίαν βαθμίδα ὄχι βαθυτέραν τῶν 200 μέτρων. Ἐπὶ τῆς βαθμίδος ταύτης εὐρίσκονται αἱ Ἰόνιοι νῆσοι. Δυτικῶς ὁμοίως αὐτῶν, ὁ βυθὸς τῆς θαλάσσης κατέρχεται ἀποτόμως εἰς μεγάλα βάθη, μέχρι 1000, 2000 καὶ ἄνω τῶν 2000 μέτρων. Οὕτω αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου τάσσονται εἰς τὸ χεῖλος τεραστίου κορημνοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ μεγαλύτερον βάθος (4406 μέτρα) εὐρίσκεται ΝΔ τοῦ Ἀκρίτα πλησίον τῶν Οἰνουσῶν. Ὀνομάζεται δὲ ἡ θέσις αὕτη τοῦ πελάγους *φρέαρ τῶν Οἰνουσῶν*. Αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μεγαλύτερον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ὁ βυθὸς τοῦ Ἰονίου, ἀφοῦ κατέλθῃ εἰς τὰ μεγαλύτερα βάθη του, ἔπειτα, καθόσον προχωρεῖ πρὸς Δ, ἀρχίζει ν' ἀνυψώνεται, μέχρις ὅτου συναντήσῃ τὰ ἰταλικά παραλία. Ἀποτελεῖ τοιοῦτοτρόπως, εἰς τὸ σύ-

82. Τὸ Ἰόνιον πέλαγος

(1. Αἱ γραμμαὶ εἰς τὴν θάλασσαν εἶναι **βυθομετρικαὶ καμπύλαι** καὶ δεικνύουν τὸ βάθος τοῦ βυθοῦ. Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι τὰ μεγάλα βάθη (1000 καὶ 2000 μ.) ἀρχίζουν πολὺ πλησίον τῶν ἀκτῶν, ἰδίως Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ ΝΔ Πελοποννήσου.
2. Χρωματίσατε τὰ μεταξὺ τῶν καμπύλων διαστήματα, μὲ ἀνοικτότερον κίτρινον τὰ ρηχὰ, καὶ βαθύτερον τὰ βαθέα, καὶ οὕτω θὰ ἔχετε ὡραῖον καὶ πολὺν παραστατικὸν χάρτην).

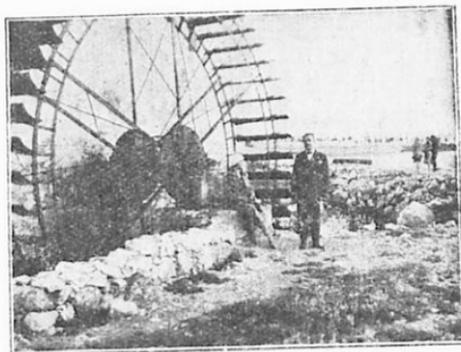

83. Χάρτης των νήσων του Ἴονιου (κλ. 1 : 2 000 000)

(1. Παρατηρήσατε εἰς τὸν μικρὸν χάρτην (κάτω ἀριστερὰ) τὴν θέσιν τῶν Ἰονίων νήσων σχετικῶς μὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. 2. Ποία ἢ πλέον ὄρεινὴ καὶ ποία ἢ πλέον πεδινὴ νῆσος; 3. Συγκρίνατε τὸν χάρτην τῆς ἐλαίας καὶ σταφίδος, ἐπίσης δὲ τὸν χάρτην τοῦ ἐμπορίου. 4. Παραβάλατε καὶ τὸν χάρτην συγκοινωνίας τοῦ Ἴονιου διὰ τῆς διώρυγος, εἰκ. 47).

βολόν του, βαθύτατον καὶ πλατὺ βάρανθρον, τὰ ὑψηλὰ χεῖλη τοῦ ὁποίου ἀποτελοῦν πρὸς τὸ μέρος μας (ἀνατολικῶς) τὰ παράλια τῶν Ἰονίων νήσων, φέραν δὲ τῆς θαλάσσης (δυτικῶς) τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας

Μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεναί. Τὰ ὑψηλότερα ὄρη εἶναι ὁ **Αἶνος** εἰς τὴν Κεφαλληνίαν μὲ δάση ἐλατῶν (κεφαλληνιακὴ ἐλάτη), ὁ **Παντοκράτωρ** εἰς τὴν Κέρκυραν, ἢ **Ἐλάτη** εἰς τὴν Λευκάδα. Πεδινὰ ἐκτάσεις μεγάλα δὲν ὑπάρχουσιν. Αἱ λοφώδεις ὄμως ἐκτάσεις καὶ αἱ πλαγίαι τῶν βουνῶν, καθὼς καὶ αἱ μικραὶ κοιλάδες ἔχουν χόματα εὐφορώτατα καὶ εἶναι κατάφρτοι ἀπὸ ἐλαίας, ἀμπέλους καὶ ὀπωροφόρα δένδρα.

84. Νερόμυλοι κινούμενοι διὰ θαλασσοῦ ρεύματος παρά τὸ Ἄργοςτόλιον.

Παράλια. Εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου ὑπάρχουν πολλοὶ ὄρμοι καὶ λιμένες. Ὁ λιμὴν τῆς Κερκύρας, τῆς Λευκάδος, τῆς Σάμης ἐν Κεφαλληνίᾳ, τοῦ Βαθέος ἐν Ἰθάκῃ, τῆς Ζακύνθου, εὐδρίζονται ὅλοι εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια. Ἀντιθέτως τὰ δυτικά παράλια εἶναι λίαν ἀπότομα, μὲ πολὺ βαθέα νερὰ καὶ τελείως ἀλίμενα. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἄργοςτολίου (ἐπιφάνεια 3 1/2 τετρ. χιλίωμ.) σχηματίζεται ἐντὸς κόλπου εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Κεφαλληνίας. Παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τούτου, ἐπὶ τῆς ἀσβεστολιθικῆς παραλίας, ὑπάρχει περιεργοτάτη καταβόθρα, ἀφοῦ εἰς αὐτὴν τρέχει ἀδιακόπως ἰσχυρὸν ρεῦμα θαλασσοῦ ὕδατος. Τὸ ρεῦμα τοῦτο χρησιμοποιοῦν δύο νερόμυλοι ὡς κινητήριον δύναμιν.

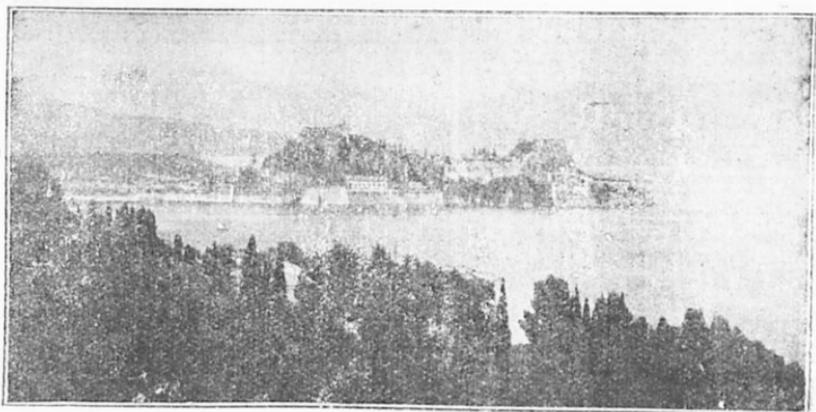
Κλίμα. Αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἔχουν γλυκὴν θαλάσσιον κλίμα μὲ ἀφθόνους βροχάς. Ἡ πλουσιωτέρα εἰς βροχὰς εἶναι ἡ Κέρκυρα. Εἰς τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματος καὶ τὰς ἀφθόνους βροχὰς ὀφείλεται ἡ πλουσιωτάτη βλάστησις τῶν νήσων τούτων καὶ ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν γεωργικῶν αὐτῶν προϊόντων. Ἡ ἐλαία, ἕνεκα τῆς

γλυκύτητος τοῦ κλίματος, καλλιεργεῖται καὶ εἰς τὰς ὑψηλὰς κλι-
τύας τῶν ὄρεων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι ἀποτελοῦν μίαν ἀπὸ τὰς πλέον καλλιεργη-
μένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Τὴν περισσοτέραν καλλιεργημένην
ἐκτασιν κατέχουν αἱ ἄμπελοι, αἱ σποραὶ καὶ ἔπειτα ἡ κορινθιακὴ
σταφῆς (ἰδίως εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ Ζάκυνθον). Μεγάλας
ἐκτάσεις κατέχουν ἐλαιῶνες, παράγοντες μεγάλης ποσότητος ἐλαίου.
Ἐκ τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν Ἰονίων νήσων φημίζονται τὰ
κρασιὰ τῆς Κεφαλληνίας, τὰ βαθύχρωμα τῆς Λευκάδος καὶ τῆς
Κερκύρας, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται πρὸς χρωματισμὸν τεχνη-
τῶν κρασιῶν, τὸ λάδι, τὰ πορτοκάλια τῆς Κερκύρας κλπ.

Ἡ κτηνοτροφία εἶναι πολὺ περιορισμένη. Οἱ ἵπποι καὶ
ἡμίονοι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε εἰς τὴν συγκοινωνίαν,
ἐκτοπίζονται ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα, λίαν εὔχρηστα εἰς τὸ πυκνότερον
δίκτυον καλῶν ἀμαξιτῶν ὁδῶν, πὸν ἐνώνει ὅλα τὰ χωρία τῶν

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

85. Κέρκυρα, ἡ κατάφυτος νῆσος τοῦ Ἰονίου μετὰ τὰς ὡραίας ἐξοχὰς.

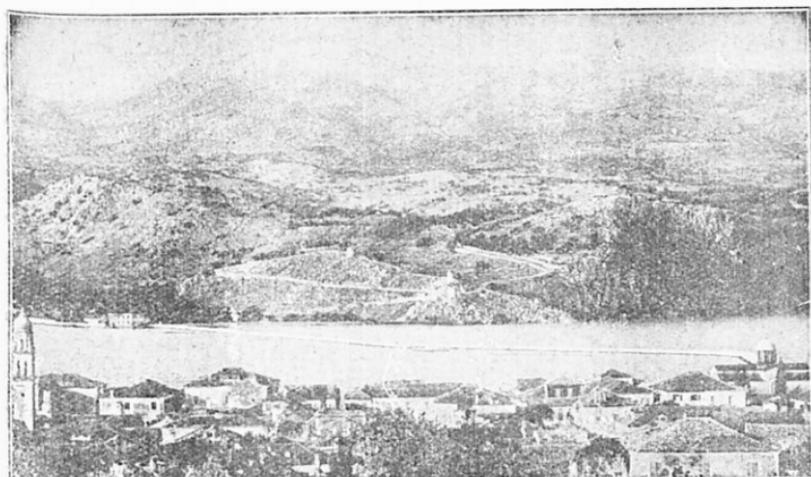
νήσων μετὰ τὴν πρωτεύουσαν ἐκάστης. Τὰ αἰγοπρόβατα ἐπίσης
περιορίζονται λόγῳ τῶν ἀναδασωτικῶν προσπαθειῶν, αἱ ὁποῖα
γίνονται εἰς τὰ ἀκαλλιεργήτα ἐδάφη.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Αἱ Ἴόνιοι νῆσοι (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Κυθήρων
—7 ἐν ὄλῳ μεγάλαι νῆσοι, δι' αὐτὸ καὶ Ἑπτάνησος) ἀποτελοῦν

μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπὸ τοῦ 1864. Ἔως τότε ἀπετέλουν τὴν «Ἴονιον πολιτείαν» μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκυβερνῶντο ἀπὸ Ἄγγλων ἀρμοστήν.

Ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῶν Ἰονίων νήσων (ἐκτὸς τῶν Κυθήρων) ἀνέρχεται εἰς 250 000. Ὁ πληθυσμὸς οὗτος, πυκνότερος ἐδῶ παρὰ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, συντηρεῖται ἐπὶ τῶν ὄρει-

85. Τὸ Ἄργοςτόλιον καὶ ἡ μεγάλη λιθινὴ αὐτοῦ γέφυρα.

νῶν τούτων νήσων λόγῳ τῆς ἐντατικῆς καλλιιεργείας τῆς γῆς, ἐν μέρει δὲ καὶ ἀπὸ τὴν ναυτιλίαν καὶ μετανάστευσιν.

Διοικητικῶς ἡ Ἐπιάνησος χωρίζεται εἰς τρεῖς νομοὺς (ἡ Λευκάς ἀποτελεῖ ἐπαρχίαν τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, τὰ δὲ Κύθηρα τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας).

1. *Νομὸς Κερκύρας* περιλαμβάνων τὴν Κέρκυραν, τὰς πρὸς Β ἀυτῆς νησίδας (Ὄθωνοί, Ἐρρικουσαί, Μαθράκι), καὶ τὰς πρὸς Ν Παξοὺς καὶ Ἀντιπάξους.

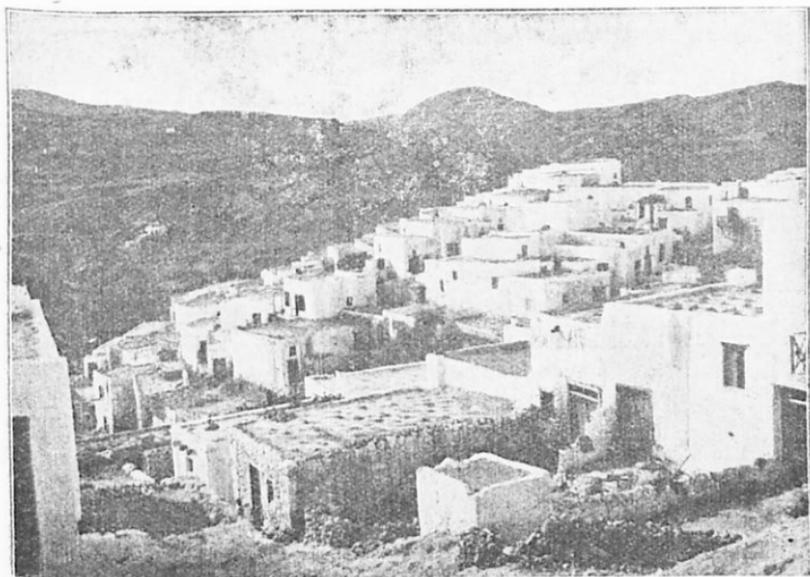
Πόλεις: Ἡ **Κέρκυρα** (35 000). Ὁ λιμὴν αὐτῆς ἔχει ἔξαιρετικὴν σημασίαν, διότι εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ Πειραιῶς-Ἰταλίας καὶ εἶναι ὁ πλησιέστερος πρὸς τὴν Εὐρώπην ἑλληνικὸς λιμὴν. Εἰς τὴν Κέρκυραν εὑρίσκονται πλεῖστα ἔξοχα θεωρούμενα ἀπὸ τὰς ὄρειότερας τῆς Ἑλλάδος.

2. *Νομὸς Κεφαλληνίας* περιλαμβάνων τὴν Κεφαλληνίαν καὶ Ἰθάκην. Πόλεις: Τὸ **Ἀργοστόλιον**, μὲ εὐρυχωρότατον καὶ ἀσφα-

λέστατον λιμένα. Τὸ **Δηξούριον** ἔναντι τοῦ Ἀργοστολίου. Τὸ **Βαθύ** τῆς Ἰθάκης.

3. **Νομὸς Ζακύνθου**, περιλαμβάνων τὴν Ζάκυνθον, «τὸ ἀνθος τῆς Ἀνατολῆς», ὅπως ὀνομάσθη διὰ τὴν ὠραιότητά της. Πρὸς Ν τῆς Ζακύνθου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι Στροφάδες. Ἡ Ζάκυνθος εἶναι πατρις τοῦ ποιητοῦ Σόλομοῦ. Πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ ἢ πόλις **Ζάκυνθος** (12 000).

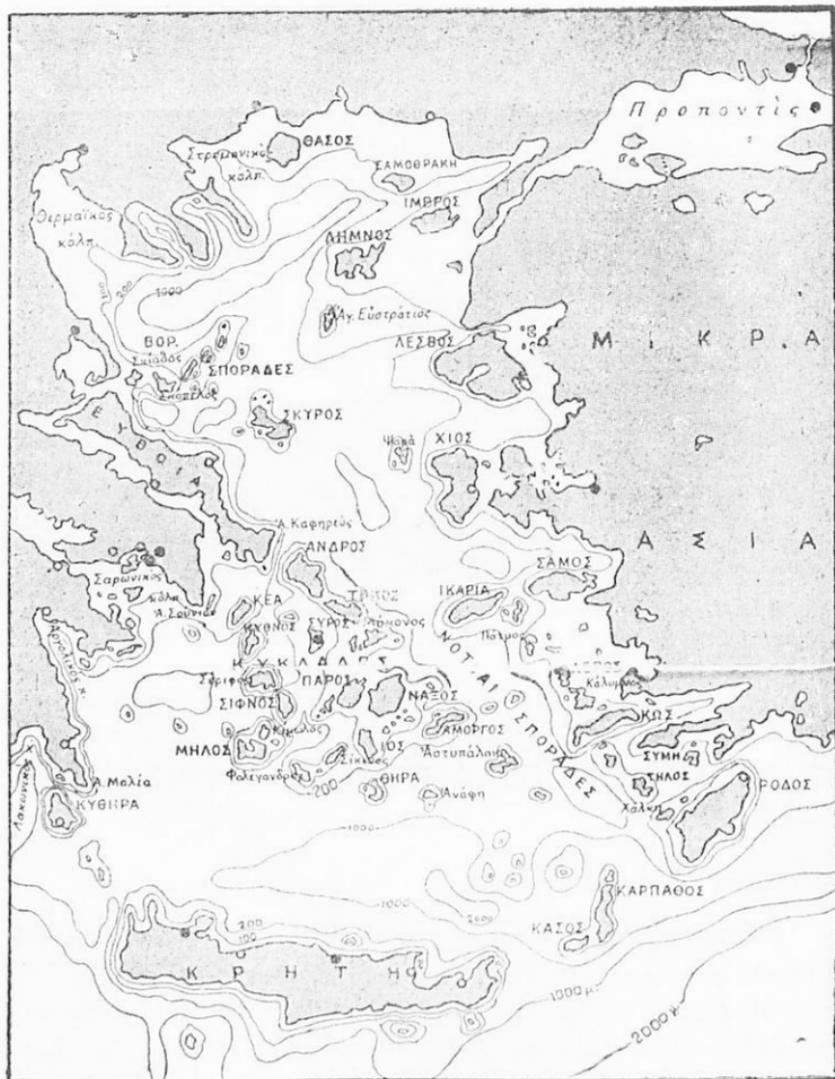
87. Ἡ Σκῆρος μετὰ τὰ σπίτια τοῦ αἰγαιοπελαγικοῦ τύπου (στῆγαι ὀριζόντιοι ἐστρωμένοι μετὰ πηλόν ἢ πλάκας. Παραβάλετε οἰκίας εἰκόνων 32 καὶ 80).

9. ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Θέσις. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μετὰ τὸ ὠραῖον βαθυκύανον χροῶμα του εὐρίσκεται μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας, χωρίζεται δὲ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον καὶ κλείεται διὰ τῆς ἀλύσεως τὴν ὁποίαν σχηματίζουν αἱ νῆσοι Κύθηρα-Ἀντικύθηρα-Κρήτη-Κάσος-Κάρπαθος-Ρόδος. Τοιοῦτοτρόπως τὸ Αἰγαῖον ἀποβαίνει μία κλειστὴ θάλασσα μετὰ τρεῖς φυσικὰ ἐξόδους: μίαν πρὸς τὰ ΒΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ μετὰ τὴν Προποντίδα καὶ πέραν αὐτῆς μετὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον· δευτέραν πρὸς τὰ ΝΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ πρὸς τὴν Δ. Μεσόγειον· καὶ τρίτην πρὸς τὰ ΝΑ, διὰ τῆς ὁποίας συγκοινωνεῖ πρὸς τὸ ἀνατολικώτερον τμήμα τῆς Μεσογείου.

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας θαλάσσας, διότι εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὸν μεγάλον θαλάσσιον δρόμον Μεσογείου-Εὐξείνου, διὰ τοῦ ὁποίου διεξάγεται τὸ ζωηρὸν ἐμπό-

88. Τὸ Αἰγαίον πέλαγος.

(1. Αἱ ἐντὸς τῆς θαλάσσης γραμμαὶ εἶναι βυθομετρικαὶ καμπύλαι καὶ δεικνύουν τὸ βάθος ὡς ἐξῆς : α) Μεταξὺ παραλίας καὶ πρώτης καμπύλης ἔχομεν βάθος τὸ πολὺ 100 μέτρων. β) Μεταξὺ πρώτης καὶ δευτέρας καμπύλης βάθος τὸ πολὺ 200 μ. γ) Μεταξὺ δευτέρας καὶ τρίτης βάθος τὸ πολὺ 1000 μ. δ) Ἐντὸς τῆς τρίτης καμπύλης τὸ βάθος εἶναι μεγαλύτερον ἀπὸ 1000 μ. Καὶ ὅπου τὸ βάθος ὑπερβαίνει καὶ τὰς 2000 μ. ὑπάρχει καὶ τετάρτη καμπύλη).

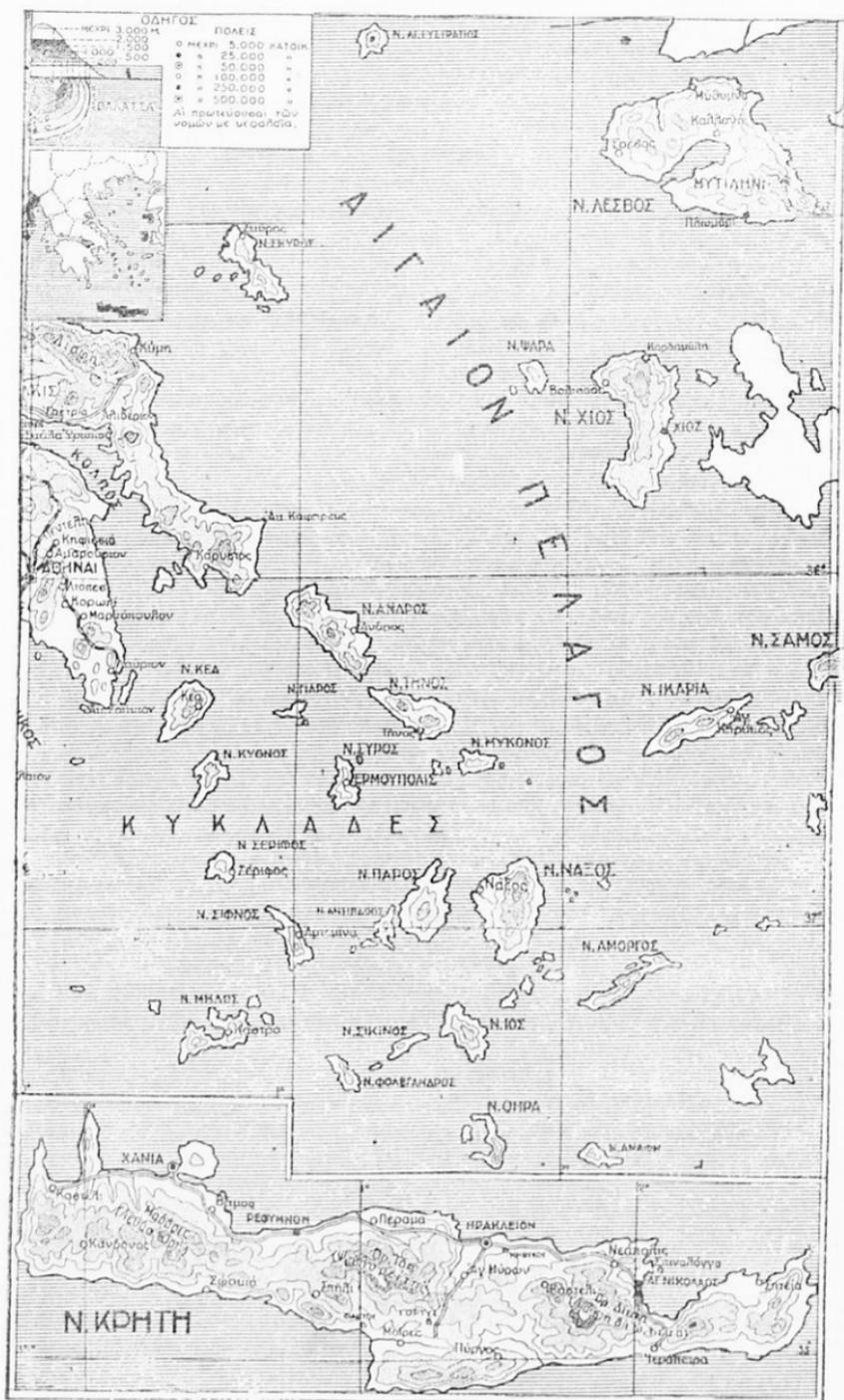
οιον τῶν ἰσχυρῶν βιομηχανικῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μὲ τὰς πλουσίας γεωργικὰς χώρας τῆς ἀνατολικῆς.

Παράλια. Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, μὲ τὸν Β-Ν ἄξονά του διπλάσιον περιῶπου τοῦ Δ-Α, μὲ τὸν καταπληκτικὰ μέγαν ἀριθμὸν βαθέων κόλπων, ὁ ὁποῖος τὸ στεφανώνει, μὲ τὸ μέγα πλῆθος μεγάλων καὶ μικρῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι τὸ στολίζουν, ἔχει, σχετικῶς μὲ τὴν ἔκτασίν του τὸ μεγαλύτερον μῆκος παραλίων ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας θαλάσσας τῆς Μεσογείου. Σπάνια εἶναι τὰ σημεῖα ὅπου ἡ γραμμὴ τῶν παραλίων του εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν σχηματίζει ἔσοχάς καὶ ἔξοχάς, καθὼς εἰς τὴν Θράκην καὶ εἰς τὰ ἀνατολικά παραλία τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Κενουρίας. Ἡ ὑπόλοιπος γραμμὴ τῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν θανασιτὴν ἐναλλαγὴν βαθέων κόλπων καὶ μακροτάτων χερσονήσων.

Ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῶν ἑλληνικῶν παραλίων τοῦ Αἰγαίου διευθύνονται πρὸς τὰ ΝΑ. Οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ Μαγνησία καὶ ὁ Παγασητικὸς, ὁ Εὐβοϊκός, ἡ Ἀττικὴ καὶ ὁ Σαρωνικὸς, ἡ Ἀργολίς καὶ ὁ Ἀργολικὸς. Ἀντιθέτως οἱ κόλποι καὶ αἱ χερσόνησοι τῶν Μικρασιατικῶν παραλίων, στρέφονται πρὸς Δ καὶ ΝΔ. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ χερσόνησοι Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας, τείνουν νὰ φέρουν πλησιέστερα τὰς δύο χώρας, ἐνῶ οἱ κόλποι των, ἀνοικτοί, ἀπέναντι οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, περιμένουν ἔτοιμοι νὰ δεχθῶν τοὺς ναυτικοὺς καὶ τοὺς ἐμπόρους των.

Καὶ διὰ τὰ διευκολυνθῆ ἀκόμη περισσότερον ἡ ἐπικοινωνία τῶν δύο χωρῶν, τὸ Αἰγαῖον εἶναι ἐγκατεσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων. Πρὸς Ν. τὸ νησιωτικὸν τόξον τῶν *Κυθῆρων*, *Ἀντικυθῆρων*, *Κρήτης*, *Κάσου*, *Καρπάθου* καὶ *Ρόδου*. Εἰς τὸ μέσον αἱ *Κεκλάδες* δυτικῶς καὶ αἱ *νότιοι Σποράδες* ἀνατολικῶς. Βορειότερον ἡ *Εὐβοία* καὶ αἱ *βόρειοι Σποράδες* δυτικῶς, καὶ ἀπέναντι αὐτῶν ἡ *Λέσβος*, ἡ *Χίος* καὶ τὰ *Ψαρά*, ἡ *Σάμος* καὶ ἡ *Ἰκαρία*. Εἰς τὸ Θρακικὸν τέλος τμήμα τοῦ Αἰγαίου, ἡ *Θάσος*, ἡ *Σαμοθράκη*, ἡ *Ἰμβρος*, ἡ *Ἀἴμος*, ἡ *Τένεδος*.

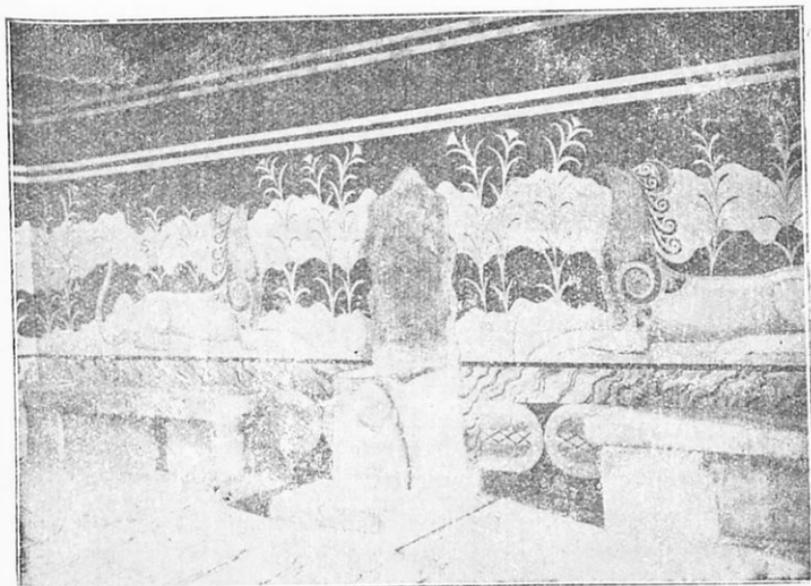
Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος λοιπὸν μὲ τὰ πολύκολπα παραλία του, τὸ μέγα πλῆθος τῶν νήσων του καὶ τοὺς πανταχοῦ προχείρους λιμένας καὶ ὄρμους καὶ καταφύγια, ἦτο προσωρισμένον ὅχι νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ χωρίσῃ, ἀλλὰ νὰ φέρῃ πλησίον καὶ νὰ θέσῃ εἰς ἐπικοινωνίαν τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι κατόκησαν τὰς γύρω του χώρας.

89. Χάρτης των νήσων του Αιγαίου πελάγους (κλ. 1 : 2 500 000).

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Με τὰς φυσικὰς δὲ εὐκολίας, ποὺ τὸ Αἰγαῖον προσφέρει εἰς τοὺς ταξιδεύοντας, ἐπὶ ἤρξεν, ἀπὸ τὴν πλέον μακρυνὴν ὄρχειότητα, ἡ μόνη σχεδὸν θάλασσα, μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν ἠδύναντο, μὲ τὰ μικρὰ καὶ ἀτελέστατα πλοῖα τῶν προϊστορικῶν χρόνων νὰ ἐμπορεύονται ἀσφαλῶς. Οὕτω ἡ θάλασσα αὕτη ἀπέβη σὺν τῷ

90. Ὁ θρόνος τοῦ Μινῶς εἰς μεγάλην αἴθουσαν τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ.

χρόνῳ κέντρον μεγάλου προϊστορικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν *Αἰγαῖον πολιτισμὸν* καὶ τὸν ὁποῖον σπουδάζομεν σήμερον εἰς τὰ θαυμαστὰ λείψανα τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς μακρυνῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Ἡ μορφή τοῦ βυθοῦ. Ὁ βυθὸς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὄχι τόσο βαθὺς ὅσον τοῦ Ἰονίου, εἶναι ἐν τούτοις περισσότερον ἀκανόνιστος (χάρτ. 88). Οὕτω εἰς τὰ νότιά του μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων σχηματίζεται μέγα βαθὺ κοίλωμα ἀπὸ τὸν Μαλέαν ἕως τὴν Κάροπαθον. Τὸ κοίλωμα τοῦτο τοῦ βυθοῦ, παράλληλον μὲ τὴν Κρήτην, τὴν ὁποῖαν χωρίζει ἀπὸ τὰς Κυκλάδας, ἔχει μέγιστον βάθος περὶ τὰ 2500 μέτρα. Πρὸς Β ὁ βυθὸς ἀνυψοῦται ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰς Κυκλάδας καὶ σχηματίζει ἐκεῖ ἐκτεταμένον ὑπο-

θαλάσσιον ὄροπέδιον εἰς βάθος 100-200 μέτρων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηνται αἱ περισσότεραι τῶν Κυκλάδων.

Πρὸς τὰ Β πάλιν τοῦ Αἰγαίου, μεταξὺ βορείων Σποράδων καὶ Χαλκιδικῆς, σχηματίζεται ἄλλο βαθὺ κοίλωμα μὲ διεύθυνσιν ΝΔ-ΒΑ ἀπὸ τὴν Μαγνησίαν ἕως πέραν τοῦ Ἁγ. Ὁρους. Ἡ λεκάνη αὕτη φθάνει μέχρι βάρους 1200 μ. καὶ συνεχίζεται εἰς ὄλεν μικρότερον βάθος πρὸς τὸν Μέλανα κόλπον τῆς Θράκης. Πρὸς τὰ κοιλώματα λοιπὸν ταῦτα κλίνουν οἱ κόλποι καὶ διεύθυνονται οἱ ἄξονες τῶν χειρσονήσων τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς παλαιὰν γεωλογικὴν ἐποχὴν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος δὲν ὑπῆρχεν. Εἰς τὴν θέσιν του μία μεγάλη ξηρὰ ἤνῳνε τὴν Μ. Ἀσίαν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία βεβαίως δὲν εἶχε τὸ σημερινὸν σχῆμα. Ἡ ἑλληνοασιατικὴ αὕτη ἡπειρος, σκεπασμένη μὲ δάση, λειβάδια καὶ μεγάλας λίμνας, ἔτροφε μεγάλα θηλαστικά ζῷα, τῶν ὁποίων ἀπολιθώματα ἀνευρέθησαν εἰς Πικέρμι, Ἀλιάκμονα κλπ. Ἡ χώρα αὕτη ὠνομάσθη ἀπὸ τοὺς γεωλόγους *Αἰγῆς*.

Καθ' ὅσον ὅμως παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, τὸ ἔδαφος τῆς Αἰγίδος ἐχαμήλωνε καὶ σιγὰ σιγὰ εὐρέθη ὑπὸ τὰ ὕδατα καὶ ἐσχισμάτισε τὸν βυθὸν τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς καὶ αἱ κορυφαὶ τῶν ὄρεών της, παραμείναντα ἔξω ἀπὸ τὰ ὕδατα ἐσχισμάτισαν τὰς νήσους του.

Κλίμα. Οἱ συχνότεροι ἄνεμοι τοῦ Αἰγαίου, χειμερινοὶ καὶ θερινοί, εἶναι οἱ **βόρειοι**. Οὗτοι πνέοντες κατὰ τὸν χειμῶνα ἐλαττώνουν τὴν θερμοκρασίαν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ψῦχος εἰς τὸ Αἰγαῖον εἶναι δριμύτερον παρὰ εἰς τὸ Ἴόνιον.

Κατὰ δὲ τὴν θερινὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους πνέουν οἱ **ετησῖαι (μελέμια)**, ἐπίσης ξηροὶ βόρειοι ἄνεμοι. Οὗτοι φέρουν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Ἀποδιώκοντες τοὺς ὑδροατμούς, κάμνουν τὴν ἀτμόσφαιραν διαυγεστέραν, οὕτω δὲ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτίνες φθάνουν εἰς τὸ ἔδαφος μὲ ὅλην τὴν καυστικότητα. Νότιοι ἄνεμοι φυσοῦν μόνον κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ σπανιώτερον τὴν ἀνοιξίαν, φέροντες ὀλίγας βροχὰς ἐκ τῆς Μεσογείου.

Πλὴν τῶν γενικῶν τούτων ἀνέμων, εἰς τὸ Αἰγαῖον πνέουν καὶ οἱ τοπικοὶ ἄνεμοι τῶν θαλασσῶν μας, αἱ **αὔραι**, ἡ **θαλασσία αὔρα ἢ μπάτης**, ἐκ τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν ξηρὰν, κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ ἡ **ἀπόγειος αὔρα**, ἡ ὁποία ἀντιθέτως φυσᾷ τὴν νύκτα, ἐκ τῆς ξηρᾶς πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὴν ἀπόγειον χο-

σιμοποιούντες οἱ ἄλιεῖς φεύγουν ἐκ τοῦ λιμένος τὴν νύκτα, διὰ τὴν ἐπιστρέφουν τὴν ἡμέραν μὲ τὸν μπάτην.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ σημασία τοῦ Αἰγαίου ὀφείλεται ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀλιείαν του καὶ εἰς τὰ προϊόντα τῶν νήσων του, ἀλλὰ προπαντὸς εἰς τοὺς λιμένας του καὶ εἰς τὴν θέσιν του. Εἰς τὸ Αἶγαϊον εὐρίσκονται 3 σημαντικοὶ λιμένες, ὁ **Πειραιεύς**, ἡ **Θεσσαλονίκη** καὶ ἡ **Σμύρνη**, ἐξυπηρετοῦντες μεγάλας ἐνδοχώρας, μὲ τὰς ὁποίας συνδέονται διὰ μακρῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. Οὕτως ὁ Πειραιεὺς μὲ τὴν ἀκτοπλοΐαν καὶ τοὺς σιδηροδρόμους του ἐξυπηρετεῖ τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ γενικῶς τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ τὰς νήσους. Ἡ Θεσσαλονίκη τὴν Μακεδονίαν, νότιον Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ Σμύρνη μέγα μέρος τῆς Μ. Ἀσίας.

Τὸ Αἶγαϊον ἐξυπηρετεῖ τὰς συγκοινωνίας τῶν περὶ αὐτὸ χωρῶν καὶ μὲ τοὺς βαθεῖς κόλπους του, εἰς τὸν μυχὸν τῶν ὁποίων εὐρίσκονται τὰ ἐπίνεια πυκνοκατοικημένων πεδινῶν περιοχῶν.

Τὸ Αἶγαϊον, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, χρησιμοποιεῖται ὡς ὁδὸς μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Δ. Εὐρώπης καὶ τῶν χωρῶν τῆς Μαύρης θαλάσσης. Διὰ τοῦ Αἰγαίου διέρχονται αἱ θαλάσσιαι συγκοινωνίαι τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Ν. Ρωσίας, τοῦ Κανζάσου, πρὸς τὸν ὑπόλοιπον κόσμον. Καὶ οἱ λιμένες τοῦ Αἰγαίου, πρὸ πάντων ὁ Πειραιεὺς, χρησιμοποιοῦνται ὡς διαμέσοι σταθμοὶ τῶν ἀκτοπλοίων, τὰ ὁποῖα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν Μεσογείου-Εὐξεινίου.

Αἱ νῆσοι. Τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐξετάσωμεν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρᾶν:

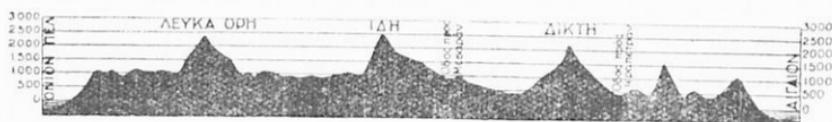
- α) Κρήτη.
- β) Κυκλάδες.
- γ) Εὐβοία καὶ Β. Σποράδες.
- δ) Νῆσοι τοῦ Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου.

α) Κρήτη

(8222 τετρ. χιλιόμετρα — 400 000 κάτοικοι)

Ἡ Κρήτη, ἡ μεγαλύτερα τῶν ἑλληνικῶν νήσων, ἔχει ἔδαφος ὄρεινόν. Μία μεγάλη ὄροσειρὰ διασχίζει τὴν νῆσον ἐκ Δ πρὸς Α

με υψηλότερα ὄρη τὰ *Λευκά*, τὴν *Ἴδην* (*Ψηλορείτην*) καὶ τὴν *Δίκτην* (*Δασηθιώτικα*). Μεταξὺ αὐτῶν σχηματίζονται ὑψηλότεροι ἢ χαμηλότεροι ἀνόχες, διὰ τῶν ὁποίων συγκοινωνεῖ ἡ βορεία μετὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου.

91. Τομὴ τῆς ὄρειας τῆς Κρήτης ἐκ Δ. πρὸς Α.
(Τὰ ὄρη ἔχουν ὑπερυψωθῆ δεκάκις διὰ τὰ φαίνονται)

(1. Συγκρίνατε τὴν τομὴν μετὰ τὸν χάρτην τῆς Κρήτης. 2. Παρατηρήσατε πόθεν εἶναι δυνατὴ διάβασις ἀπὸ τὰς πόλεις τῶν βορείων παραλίων πρὸς τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς νήσου).

Ἡ μεγάλη αὐτὴ ὄρεισιν ἀθεωρεῖται συνέχεια τῶν κεντρικῶν ὄρεων τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια διασχίζουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ Ἀλβανικὰ σύνορα μέχρι τῶν νοτίων ἀκρωτηρίων τῆς Πελοποννήσου, ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ. Παράλληλος μετὰ τὴν μεγάλην ὄρεισιν τῆς Κρήτης, καὶ πρὸς Ν αὐτῆς, ὑψώνεται ἄλλη, χαμηλὴ καὶ μικρὰ, ἡ ὁποία κλείει τὴν κοιλάδα τῆς *Μεσαράς*.

Ἡ Κρήτη εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν νοτίαν, ἔχει πολλοὺς κόλπους, λιμένας καὶ χερσονήσους. Μεγαλύτεροι εἶναι οἱ κόλποι *Κισσάμου*, *Χανίων*, ὁ μεγάλος καὶ ἀσφαλὴς λιμὴν τῆς *Σούδας*, ὁ κόλπος τοῦ *Μεραμπέλου*. Τοιοῦτοτρόπως ἡ βορεία αὕτη πλευρὰ, ἡ ὁποία βλέπει πρὸς τὸ Αἰγαῖον, παρουσιάζει φυσικὰ πλεονεκτήματα διὰ τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τὰς ἄλλας νήσους καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως ἡ νοτιὰ πλευρὰ ὅχι μόνον εἶναι ἀλίμενος, ἀλλὰ καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἀντικρυνὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ὑπὸ μεγάλης ἀνοικτῆς καὶ ἐρήμου ἀπὸ νήσους καὶ καταφύγια θαλάσσης. Ἐπὶ πλέον ἡ θάλασσα εἰς τὰ νότια τῆς Κρήτης εἶναι ἀποτόμως βαθεῖα, εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς ἀπόστασιν (βλ. χάρτ. σελ. 108). Εἶναι εὐνόητον λοιπὸν διατὶ πρὸς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς νήσου ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ σημαντικώτεροι πόλεις τῆς νήσου καὶ αἱ ὁδοὶ συγκοινωνίας.

Ἡ Κρήτη παράγει πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν εἶναι σιτηρὰ, κρασιὰ καὶ λάδι. Φημίζονται τὰ

τωριά της, τὰ κρασιά τῶν Ἀρχάνων, τὰ πορτοκάλια της, τὰ κάστανά της καὶ τὰ πολλὰ εὐχνομα χαρούπια της. Αἱ καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις ὑπερβαίνουν τὸ 1 ἑκατομμύριον στρέμματα. Εἰς τὴν Κρήτην ὑπάρχει ἐξαιρέτος βιομηχανία ἐλαίου καὶ σαπόνων.

Τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης.

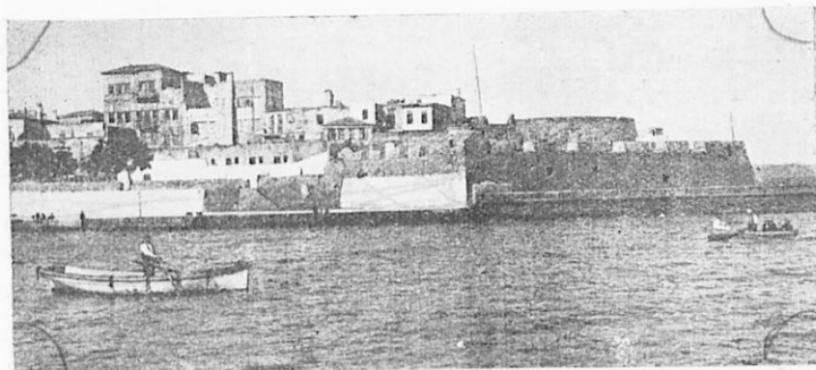
<i>Εἶδη καλλιέργειας</i>	<i>Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα</i>	<i>Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς</i>
Σιτηρὰ	550 000	260 000 000
᾽Οσπρία	73 000	30 000 000
Λαχανικά	45 000	60 000 000
᾽Αμπελοὶ	185 000	115 000 000
Σταφίς (σοφλιανίνα καὶ ροζακιά)	75 000	150 000 000
᾽Ελαιον (μέσος ὄρος)	—	350 000 000

(1. Ποῖον εἶναι τὸ κυριώτερον γεωργικὸν προϊόν τῆς Κρήτης; 2. Συγκρίνατε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μὲ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν βορείων χωρῶν τῆς Ἑλλάδος. 3. Συμβουλευθῆτε τὸν χάρτην τῆς ἐλαίας, σελ. 159).

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ 1912, ὅποτε ἠνώθη μετὰ πολλὰς καὶ ἡρωϊκὰς ἐπαναστάσεις. Ἔχει πληθυσμὸν 400 000 περίπου, ἀμιγῆ ἑλληνικόν, καὶ διαιρεῖται εἰς 4 νομούς:

1. *Νομὸς Χανίων*, πρωτ. **Χανιά** (27 000), ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ Κρήτης.

2. *Νομὸς Ρεθύμνης*, πρωτ. ἡ **Ρεθύμνη**, ΝΑ τῆς ὁποίας εὑρίσκεται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ ᾽Αρχαδίου.

92. Τὰ Χανιά καὶ τὸ ἱστορικὸν μεσαιωνικὸν φρούριόν των.

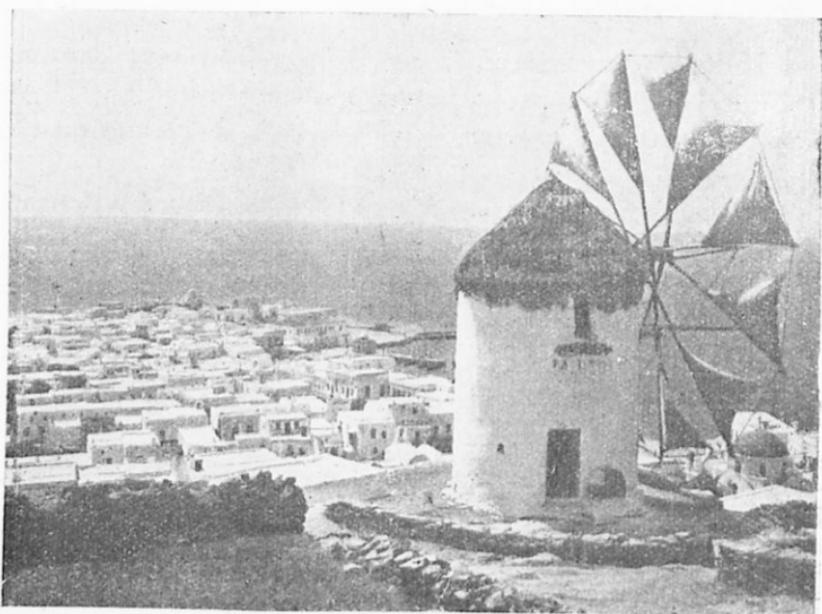
3. Νομός *Ἡρακλείου*, πρωτ. τὸ *Ἡράκλειον* (35 000), ἡ ἑμπορικωτέρα πόλις τῆς Κρήτης. Παρ' αὐτὴν ἀνεκαλύφθησαν τὰ εὐρείπια τῆς Ἀρχαίας *Κνωσοῦ*, προϊστορικῆς πόλεως τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ.

4. Νομός *Λασηθίου*, πρωτ. ὁ *Ἅγιος Νικόλαος*.

Χ β) Κυκλάδες

(2 580 τετρ. χιλόμετρα — 130 000 κάτοικοι)

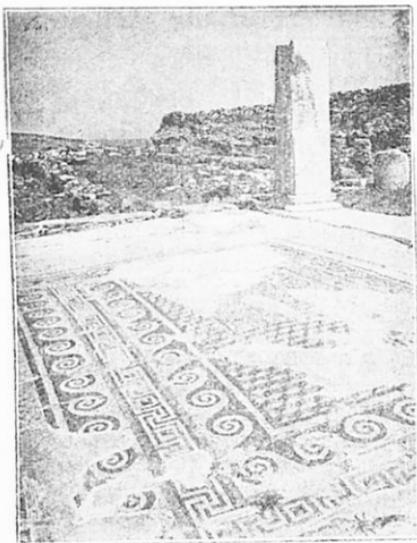
Αἱ μεγαλύτεραι τῶν Κυκλάδων γήσων εἶναι ἡ *Ἄνδρος*, *Τήνος*, *Μύκονος*, *Νάξος*, *Ἄμοργός*, *Κέως*, *Κύθνος*, *Σέριφος*, *Σίφνος*, *Μῆλος*, *Σῦρος*, *Πάρος*, *Ἴος*, *Θήρα*. Τὸ ἔδαφος πολλῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡφαιστειογενές, περικλείει δὲ μεγάλην ποικιλίαν σπανίων πολλὰκις ὄρυκτων. Οὕτω εἰς τὴν *Νάξον* ἐξάγεται ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν κόσμον *σμύρις*, εἰς τὴν *Θήραν* ἡ *θηραϊκὴ γῆ*, χρησιμοποιουμένη εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ τοιμέντου, εἰς τὴν *Πάρον* τὰ καθαρότερον καὶ τελειότερον χρυσαλλωμένα *λευκὰ μάρμαρα*,

Φωτ. Ν. Ζιωγράφου

93. Ἡ *Μύκονος*, ἐν ἀπὸ τὰ ὀλόφωτα νησιά τοῦ Αἰγαίου. (Ὁ ἀνεμόμυλος ἀλέθει τὸν σμιγόν (ἀνάμικτον σίτον καὶ κριθῆν), ὁ ὁποῖος καλλιεργείται εἰς τὰς Κυκλάδας. Αἱ οἰκίαι αἰγαιοπελαγικοῦ τύπου σκεπασμένοι με πηλόν ἢ πλάκας Παραβάλετε εἰκ. 32, 80 καὶ 87).

εἰς τὴν Σέριφον, Σίφνον, Κύθνον, Σῦρον, *σίδηρος*, εἰς τὴν Μῆλον *γύψος* κ.λ. Ἡ Θήρα ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν μέρος ἡφαιστείου, τοῦ ὁποῦ οὐ κρατῆρ σχηματίζει τὸν βυθὸν τῆς πρὸ αὐτῆς βαθείας κυκλικῆς θαλάσσης.

Φωτ. Ν. Ζοργιάδου

94 Ἡ Δῆλος, ὅπου δὲν ἀπομένουν παρὰ πτωχαὶ ἀναμνήσεις τῆς παλαιᾶς τῆς λαμπρότητος.

Πλὴν τῶν ὀρυκτῶν προϊόντων αἱ πετρώδεις Κυκλάδες παράγουν διάφορα σιτηρὰ καὶ οἶνον. Ἡ Σῦρος εἶναι γνωστὴ διὰ τὰ πολλὰ προῖμα λαχανικά της, τὰ ὁποῖα πωλοῦνται εἰς ὑψηλὰς τιμὰς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ.

Αἱ Κυκλάδες ὀνομάσθησαν οὕτω διότι ἀποτελοῦν, τρόπον τινά, κύκλον πέριξ τῆς ἑρῶς διὰ τοὺς ἀρχαίους νήσου Δήλου. Εἰς τὴν μικρὰν καὶ ξηρὰν ταύτην νησίδα ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἀρχαιότητα πλουσιώτατα κτίρια λατρείας. Ἡ Δῆλος ἀποτελεῖ σήμερον ἓνα ἀπὸ τοὺς πλέον ἐνδιαφέροντας ἀρχαιολογικοὺς τόπους.

Αἱ Κυκλάδες ἀποτελοῦν ἓνα νομὸν μὲ πρωτ. τὴν Ἐρμούπολιν (22 000), πόλιν ναυτικὴν καὶ βιομηχανικὴν. Ἡ Ἐρμούπολις ἔχει πολλὰ ἐργοστάσια καὶ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν κέντρον τῆς χώρας μας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τὰ πρωτεῖα ταῦτα, ὀλίγα ἔτη ἀργότερον, τὰ κατέκτησεν ὁ Πειραιεὺς, ὅστις συγκεντρώνει πολὺ περισσότερα φυσικὰ καὶ τεχνικὰ προσόντα. X

Γ) Εὐβοία

(3580 τετρ. χιλιόμετρα — 162 000 κάτοικοι)

Ἡ Εὐβοία, ἡ δευτέρα κατὰ τὸ μέγεθος νῆσος τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἀνατολικῶς τῆς Στερεᾶς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν χωρίζεται διὰ τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου. Εἰς τὸ στενώτερον σημεῖον τούτου σχημα-

95. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ Στενὸν τοῦ Εὐβοίου, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἡ κινητὴ γέφυρα.)

τίζεται ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐβοίου (στενὸς 40 μέτρα). Ἐνταῦθα παρατηρεῖται περίεργον φαινόμενον παλιουρίας. Τὰ νερὰ τῆς θαλάσσης ἐπὶ 6 1/2 ὥρας τρέχουν ὡς ὀρητικὸς ποταμὸς (μὲ ταχύτητα 11 περίπου χιλιομέτρων τὴν ὥραν) ἀπὸ τὸν βόρειον πρὸς τὸν νότιον Εὐβοϊκόν, καὶ κατόπιν ἐπὶ ἄλλας 6 1/2 ὥρας ἀντιθέτως. Κάθε φορὰν, ποὺ πρόκειται τὸ ρεῦμα νὰ μεταστραφῆ, γίνεται δι' ὀλίγην ὥραν ἠρεμία. Τῆς ἠρεμίας ταύτης ἐπωφελοῦνται τὰ πλοῖα διὰ νὰ διέλθουν τὸ στενόν, ἀνοιγομένης τῆς ἄνωθεν αὐτοῦ γεφύρας. (Παρακολουθεῖτε τὸν χάστην 42 σελ. 61).

Ἡ διεύθυνσις τῆς νήσου εἶναι ΒΔ-ΝΑ. Εἰς τὰ ΒΔ ἀνυψοῦται τὸ ὄρος **Τελέθριον**, σχηματίζον τὸ ἀκρωτήριον Ἀρτεμίσιον. Νοτιώτερον εἶναι τὸ ὄρος **Κανδήλι** καὶ κατὰ τὸ πλατὺ μέσον τῆς νήσου ἡ ὀγκώδης **Δίρφυς**. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τέλος ὑψοῦται τὸ ὄρος **Ὀχη**, σχηματίζον τὸ ἀκρωτήριον Καφηρέα. Μεταξὺ τῶν ὄρειων ἀνυψώσεων σχηματίζονται μικραὶ πεδινὰ ἐκτάσεις, ὅπου καλλιεργοῦνται ἄμπελοι, σιτηρὰ καὶ ἐλαῖαι. Σπουδαῖον ὀρυκτόν, ἐξαγόμενον εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς νήσου, εἶναι ὁ **λευκὸς λίθος**. Εἰς δὲ τὴν Κύμην, τὸ Ἀλιβέριον κτλ. ὑπάρχουν πλούσια **λιγνιτορυχεῖα**.

Ἡ Εὐβοία μαζὶ μὲ τὰς βραχώδεις νήσους **Σκῦρον** καὶ **Βορσεῖους** **Σποράδα**; (Σκίαθον, Σκόπελον, Ἀλόνησον κτλ.) ἀποτελεῖ τὸν νομὸν Εὐβοίας μὲ πρωτ. τὴν **Χαλκίδα** (17000), παρὰ τὸ στενὸν Εὐβοίου. Διὰ γεφύρας κινητῆς ἡ Χαλκίς ἐνοῦται μὲ

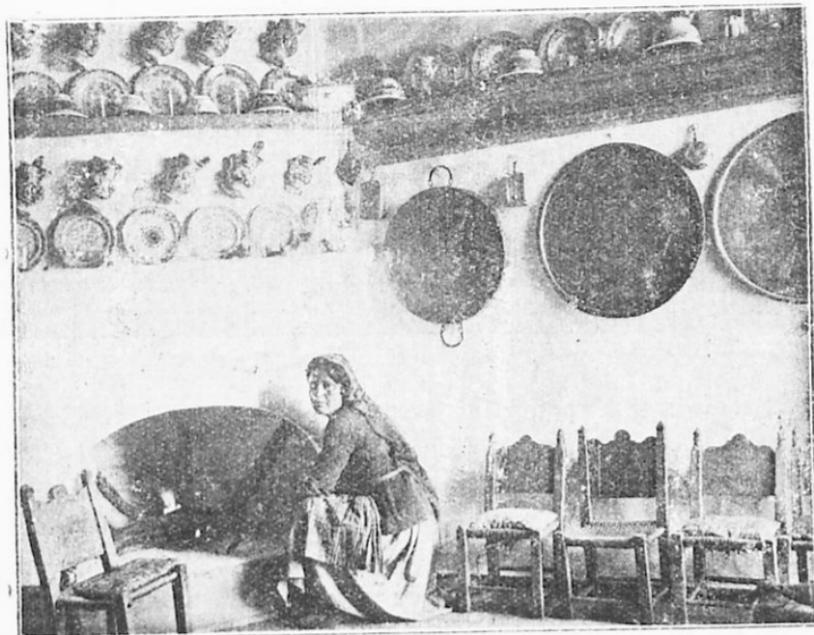
τὴν ἔναντι βοιωτικῆν ἀκτὴν, ὅπου καὶ ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς.

Ἄλλα πόλεις: Τὸ Ἄλιβέριον μὲ ἀξιόλογα λιγνιτοουχεῖα. Ἡ Δίμνη μὲ ὄρυγεῖα λευκολίθου. Ἡ Αἰδηψὸς μία ἀπὸ τὰς μεγάλας λουτροπόλεις μας. Ἡ Ἰουαία. Ἡ Κύμη μὲ πολὺ σημαντικὰ λιγνιτοουχεῖα. Ἡ Κάρυστος εἰς τὰ ΝΑ τῆς νήσου. Ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων εὐρίσκονται μικροὶ συνοικισμοὶ μὲ χωριτωμένα σπιτάκια. Φημίζονται τὰ σπιτία τῆς Σκύρου, καθὼς καὶ πολλῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, διὰ τὴν ἀρχιτεκτο-

Φωτ. Ν. Ζωγράφου

96. Δρόμος εἰς τὴν Σκύρον.

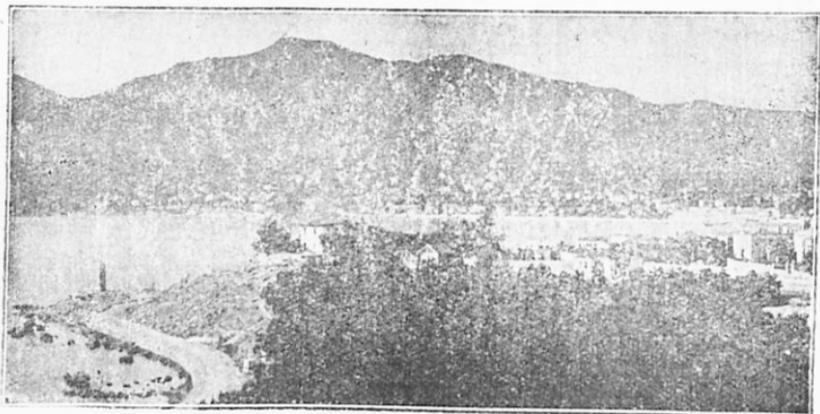
97. Ὁραϊότατα δείγματα λαϊκῆς δικκοσμητικῆς ἐπιπλῶν καὶ οἰκιακῶν σκευῶν παρέχει ἡ Σκύρος. Σήμερον πολλὰ ἐργοστάσια τῶν Ἀθηνῶν κατασκευάζουσι ἐπιπλα καὶ σκευὴ ξύλινα, πήλινα ἢ ἐκ πορσελάνης κατὰ τὰ λαϊκὰ αὐτὰ πρότυπα.

νικήν των. Ἐπίσης δὲ καὶ τὰ οἰκιακὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ διὰ τὸν ρυθμὸν καὶ τὰς διακοσμήσεις των.

δ) Νῆσοι Ἀνατολικοῦ Αἰγαίου.

Λέσβος	1614	τετρ.	χιλιόμετρα	145 000	κάτοικοι
Χίος	855	»	»	78 000	»
Σάμος	491	»	»	60 000	»
Λήμνος	477	»	»	24 000	»
Ἰκαρία	257	»	»	12 000	»
Ψαρά	41	»	»	800	»

Αἱ νῆσοι αὗται, ἀποτελοῦσαι τελευταῖον σταθμὸν τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔχουν ἔδαφος ποικιλώτατον. Ἡ Λέσβος, ἡ μεγαλυτέρα ὅλων, ἔχει ἔδαφος λοφῶδες καὶ κατάφυτον ἀπὸ ἐλαίας. Ἡ Χίος ὅμως εἶναι ὄρεινὴ καὶ πετρώδης κατὰ τὸ πλεῖστον, μὲ ὑψηλότερον ὄρος τὸ **Πελληναῖον**. Εἰς τὴν Σάμον ὑψοῦται ὁ

68. Μυτιλήνη, ὁ λιμὴν καὶ εἰς τὸ βάθος δεξιὰ ἡ πόλις.

Κερκετεύς. Ἐν τούτοις αἱ νῆσοι αὗται, ἂν καὶ πετρώδεις, παρῶν ἐξαιρετὰ καὶ φημισμένα γεωργικὰ προϊόντα. Ἡ Χίος παρῶν μαστίχην ἀπὸ τὰ μαστιχόδενδρα, τὰ δὲ μανταρίνια τῆς εἶναι ἐξαιρετὰ. Ἡ Σάμος φημίξεται διὰ τὰ κρασιά τῆς. Ἡ Λέσβος ἔχει βιομηχανίαν σαπῶνων (εἰς τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῦνται, ὡς γνωστόν, ὡς πρώτη ἕλη προϊόντα ἐλαιοκομικά), καὶ ἡ Χίος καὶ ἡ Σάμος βιομηχανίαν δερμάτων.

Αἱ νῆσοι αὗται, πυκνὰ κατοικημένα, ἀποτελοῦν τρεῖς νομούς:

1) *Νομὸς Λέσβου* (Λέσβος καὶ Λήμνος) πρωτ. ἡ **Μυτιλήνη**

(28 000), όπου ενεργείται μέγα εμπόριον ελαίου. **Πλωμάριον** με εργοστάσια σαπωνοποιίας, και πολλοὶ καὶ εὐποροὶ ἀγροτικοὶ συνοικισμοί. Εἰς τὴν ἄδενδρον Λῆμινον τὸ **Κάστρο**.

2) **Νομός Χίου** (Χίος καὶ Ψαρά), πρωτ. ἢ **Χίος** (22 000). Τὰ Ψαρά εἶναι πετρώδης καὶ πτωχὴ νῆσος ἀλιέων καὶ ναυτιζῶν. Ὑπῆρξε κατὰ τὸ Εἰκοσιένα μία ἀπὸ τὰς 3 νήσους ("Υδρα, Σπέτσιαι, Ψαρά), αἱ ὁποῖαι προσέφεραν τὸν πολυάριθμον στόλον των καὶ τοὺς ἐμπειροὺς ναυτικούς των εἰς τὸν ἀγῶνα.

3) **Νομός Σάμου** (Σάμος-Ἰκαρία), πρωτ. ὁ **Λιμὴν Βαθέος**, ὁ εὐρυχωρότερος λιμὴν τῆς Ἑλλάδος (7 περίπου τετρ. χιλιομέτρα), ἔχει μετὰ τοῦ Βαθέος 14 000. **Ἅγιος Κηρύκος** ἐπὶ τῆς Ἰκαρίας.

ΦΥΣΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς :

1. Ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ κατέχει τὸ νοτιώτερον τμήμα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

2. Εὐρίσκεται μεταξὺ δύο ἄλλων χερσονήσων, τῆς Μικρασιατικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς, καὶ ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ αὐτῶν.

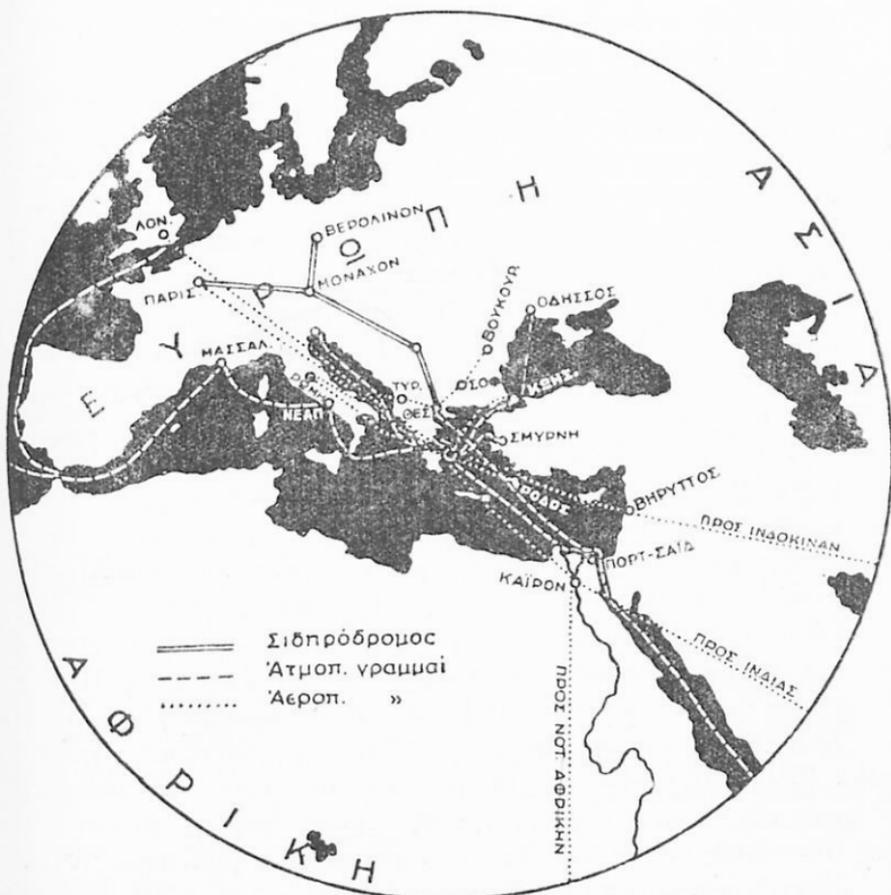
3. Αἱ θάλασσαί της, τὸ Ἴόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον, εὐρίσκονται πρὸ τῶν εισόδων δύο ἄλλων μεγάλων θαλασσῶν, τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰς τὰ παραλία τῶν ὁποίων ἔχουν τοὺς λιμένας των μεγάλοι καὶ πλούσιοι ἠῶραι.

4. Τέλος δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πλουσίαν Αἴγυπτον καὶ ἀπὸ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἣτις ὀδηγεῖ πρὸς ἄλλας πλουσίας καὶ ἐκτεταμένας χώρας τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας.

Τοιοιτοτρόπως ἡ χώρα μας εὐρίσκεται ἐπὶ τοῦ σημείου ὅπου διασταυρῶνται αἱ συγκοινωνίαι πλουσιῶν χωρῶν καὶ σπουδαίων θαλασσῶν.

Τὴν εὐνοϊκὴν ταύτην θέσιν τῆς Ἑλλάδος καθιστᾷ ἀκόμη σπουδαιότεραν ὁ πλούσιος διαμελισμὸς τῶν παραλίων της, μετὰ τὸ πλῆθος τῶν λιμένων καὶ ὄρμων της καὶ τὸν μέγαν ἀριθμὸν τῶν νήσων της, αἱ ὁποῖαι τῆς ἐχρησίμευσαν ἀνέκαθεν ὡς σταθμοὶ καὶ γέφυραι εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν της μετὰ τῶν γειτονικῶν χωρῶν.

Ἐνεκα τῆς προνομιαικῆς ταύτης θέσεώς της ἡ Ἑλλὰς ἠδυνήθη ἐνωρίτατα ν' ἀποβῆ τὸ ἐμπορικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀπὸ τοὺς λαοὺς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, μετὰ τοὺς ὁποίους ἦλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν, παρέλαβε τὰ πρῶτα

99. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῆς διασταυρώσεως διεθνῶν συγκοινωνιῶν καὶ γέφυρα μεταξύ Ἑυρώπης-Ἀσίας-Ἀφρικῆς.

(1. Παρατηρήσατε ὅτι ἡ γραμμὴ Κεντρ. Ἑυρώπης-Θεσσαλονίκης-Σουεὶς ἀποτελεῖ σχεδὸν εὐθεΐαν. Ὅμοίως ἡ γραμμὴ Ἀδριατικῆς-Πειραιῶς-Αἰγύπτου. Τί συμπεραίνετε ἐκ τούτου; 2. Ἐξετάσατε ὁμοίως τὰς διεθνεῖς ἀεροπορικὰς γραμμὰς Ρώμης-Ρόδου (ἰταλική), Παρισίων-Βηρυτοῦ (γαλλική), Λονδίνου-Αἰγύπτου (ἀγγλική). 3. Ποία ἡ συντομωτέρα συγκοινωνία μεταξύ Μεσογείου καὶ τῶν βαλκανικῶν πρωτευουσῶν Σόφιας, Βελιγραδίου, Βουκουρεστίου;)

στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ καὶ μετέδωκεν εἰς αὐτοὺς ἀργότερα τὸν ἰδικόν της πολιτισμόν.

Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς ἔνεκα τῆς θέσεως της ταύτης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ της, ὁ ὁποῖος τὴν καθίστα ἐπίζηλον, ὑπέστη καὶ συμφοράς. Διότι εὐρίσκειται ἀκριβῶς εἰς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ κατακτηταί, ὅσοι ἐπῆλθον ἐκ τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην (Πέρσαι, Ἀραβες, Τοῦρκοι) καὶ ἀντιθέτως ἐκ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀσίαν (Ρωμαῖοι, Γαλάται, Φράγκοι, Βενετοί). Ὅλοι οὗτοι διὰ τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπε νὰ διέλθουν καὶ ταύτην πρώτην νὰ κατακτήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἱστορία τῆς χώρας μας, ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν γεωγραφικὴν της θέσιν.

Καὶ σήμερον δὲ ἡ Ἑλλάς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σημεῖον διασταυρώσεως πολλῶν διεθνῶν γραμμῶν συγκοινωνίας. Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν φθάνουν αἱ σιδηροδρομικαὶ συγκοινωνίαι ἐκ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης διὰ νὰ συνεχισθοῦν ἔπειτα πρὸς τὴν Αἴγυπτον ἀτιμολοικῶς. Ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονικῆς ἐξυπηρετεῖ τὰς βορειοτέρας βαλκανικὰς χώρας, τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ Βουλγαρίαν, τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ σταθμὸν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Πλὴν τούτου διὰ τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν διέρχονται αἱ συγκοινωνίαι Εὐξείνου Πόντου καὶ Μεσογείου, Ἀ. Εὐρώπης καὶ Σουεζ. Τέλος ἡ Ἑλλάς εἶναι ὁ διάμεσος σταθμὸς τῶν ἀεροπορικῶν συγκοινωνιῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης μὲ τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Οὕτω διέρχονται ἐξ Ἑλλάδος αἱ ἀεροπορικαὶ συγκοινωνίαι Ἰταλίας-Κωνσταντινουπόλεως-Ρόδου, Γαλλίας-Συρίας-Ἰνδοκίνας, Ἀγγλίας-Αἰγύπτου-Ἰνδιῶν.

2. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗ Ο ΣΤΕΡΕΟΣ ΦΛΟΙΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

1. Πυριγενή πετρώματα. Εἰς ἐποχὴν πάρα πολὺν μακρο-γῆν, ἑκατομμύρια ἔτη πρὶν νὰ δημιουργηθῇ ὁ ἄνθρωπος, πρὶν νὰ ἐμφανισθοῦν ζῶα καὶ φυτά, ἡ γῆ ἦτο μία μᾶζα διάπυρος, ὅπως ὁ ἥλιος, καὶ ἠκτινοβόλει, καθὼς ἐκεῖνος, φῶς καὶ θερμότητα. Τὰ ὑλικά τὰ ὁποῖα τὴν ἀπετέλουν ἦσαν εἰς κατάστασιν ρευστὴν ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴν ζέσθην, πολλὰ δὲ εἶχον ἐξατμισθῆ καὶ οἱ πυκνοὶ καὶ θερμοὶ ἀτμοὶ τῶν περιέβαλλον τὴν γῆν.

Ἡ μᾶζα αὕτη, ἀποβάλλουσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέρος ἀπὸ τὴν θερμότητά της, ἐφύγετο. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἦλθε μία ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς στερεοῦς φλοιός. Τὰ ὑλικά πού ἐστερεοποιήθησαν διὰ νὰ σχηματίσουν τὸν πρῶτον αὐτὸν φλοιόν, τὰ ὀνομάζομεν **πετρώματα πυριγενῆ**. Τοιαῦτα πετρώματα πυριγενῆ εἶναι οἱ *γρανῖται*, οἱ *κρυσταλλικοὶ σχιστόλιθοι* καὶ ἄλλα.

2. Τὰ πρῶτα ὄρη τῆς γῆς. Ἡ γῆ μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ἐξηκολούθησε νὰ φύγεται καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ συστέλλεται. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο ὅτι ὁ φλοιὸς τῆς ἐρροτιδώθη, ἐσχημάτισε δηλ. πτυχάς, ὅπως ὁ φλοιὸς ξηρανομένου μήλου. Αἱ πτυχαὶ αὗται ἀπετέλεσαν **τὰ πρῶτα ὄρη τῆς γῆς**. Εἰς τὴν ἀνώμαλον τῶρα ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἔλαβον καὶ τὰ νερὰ τὴν θέσιν των. Ἐνῶ δηλ. κατ' ἀρχὰς ἐκάλυπτον κανονικῶς ὀλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ ἐσχημάτιζον ἀέραντον ἀβαθῆ θάλασσαν, τῶρα συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τοῦ φλοιοῦ καὶ ἐσχημάτισαν τοὺς ὄκεανούς.

3. Τὰ ὕδατογενῆ πετρώματα. Ἀπὸ τὰ πυριγενῆ πετρώματα ἐσχηματίσθησαν τὰ **ὕδατογενῆ**. Τὰ νερὰ δηλ. τῶν βροχῶν διαλύοντα ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ πυριγενῆ πετρώματα καὶ παρασύ-

ροντα τὰ ὑλικά των, τὰ ἔφερον πρὸς τὰς θαλάσσας, εἰς τὸν βυθὸν τῶν ὁποίων καὶ ἐστρώοντο. Τὰ στρώματα ταῦτα τῆς ἰλύος μετὴν πάροδον τῶν αἰῶνων ἐσκληρύνθησαν καὶ ἐσημάτισαν τὰ **ὑδατογενῆ πετρώματα**. Ὑδατογενῆ πετρώματα εἶναι οἱ ἀμμόλιθοι, οἱ ἀργιλλικοὶ σχιστόλιθοι, οἱ ἀσβεστόλιθοι κλπ.

Μέσα εἰς τὰ ὑδατογενῆ πετρώματα ἀνευρίσκομεν λείψανα φυτῶν καὶ ζώων, τὰ ὁποῖα ἔξω ὅταν τὰ πετρώματα ταῦτα ἐσηματίζοντο. Τὰ λείψανα ταῦτα εἶναι πλέον ἀπολιθωμένα καὶ ὀνομάζονται ἀπολιθώματα.

4. Γεωλογικοὶ αἰῶνες. Οἱ γεωλόγοι μελετῶντες τὰ ἀπολιθώματα ταῦτα, εὐρίσκουν ποῖα πετρώματα ἐσηματίσθησαν πρῶτα

100. Φυτὰ τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος.

Ἡ ὠραία αὕτη πρᾶσινάδα πτέριδος δὲν ἔχει κοπή ἀπὸ τοὺς κήπους μας. Χίλια ἑκατομύρια ἔτη ἔχουν ἴσως περάσει, ἀφ' ὅτου μετ' ἄλλων φυτῶν ἐκάλυπτε τὸ ὑγρὸν ἔδαφος τοῦ πλανήτου μας εἰς πυκνάς μάζας. Ἄνευρίσκονται εἰς τὰ λιθάνθρακοφόρα στρώματα διὰ νὰ μᾶς δώσουν μίαν ἰδέαν τῶν φυτῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα προέρχονται οἱ λιθάνθρακες.

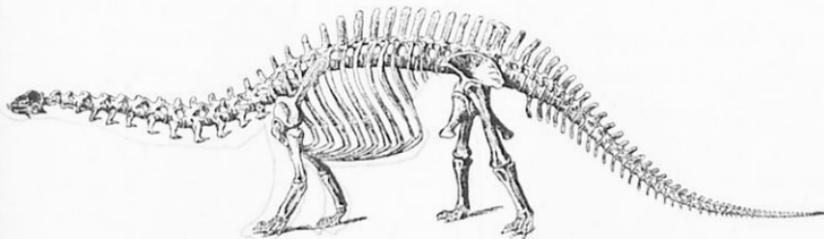
καὶ ποῖα κατόπιν. Τὰ παλαιότερα πετρώματα τὰ διακρίνουν, διότι περιέχουν λείψανα ἀτελεστάτων ζώων καὶ φυτῶν. Τὰ νεότερα δέ, διότι περιέχουν λείψανα τελειοτάτων ζώων καὶ φυτῶν. Τοιουτοτρόπως λοιπόν, μελετώντες τὰ ἀπολιθώματα, σπουδάζομεν τὴν ἱστορίαν τῆς λιθοσφαιρας, δηλ. τοῦ φλοιοῦ τῆς γῆς.

Ἡ Ἱστορία αὕτη χωρίζεται εἰς πέντε μεγάλας ἐποχάς ἢ αἰῶνας. Οἱ αἰῶνες οὗτοι, ἕκαστος τῶν ὁποίων διήρκεσεν ἑκατομμύρια ἐτῶν, εἶναι οἱ ἑξῆς :

α) **Ὁ ἀζωϊκὸς αἰὼν.** Τὰ πετρώματα τὰ ὁποῖα ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν παναρχαίαν ταύτην ἐποχὴν δὲν περιέχουν ἀπολιθώματα ζώων καὶ φυτῶν καὶ χαρακτηρίζονται διὰ τοῦτο ὡς πετρώματα ἀζωϊκά.

β) **Ὁ παλαιοζωϊκὸς αἰὼν.** Τότε ἀνεφάνησαν τὰ πρῶτα ἀτελέστατα ζῶα καὶ φυτά. Τὰ φυτά ὅμως αὐτὰ κατεκάλυψαν σὺν τῷ χρόνῳ τὴν γῆν καὶ ἐσχημάτισαν πυκνὰ δάση. Περὶ τὸ τέλος τοῦ παλαιοζωϊκοῦ αἰῶνος πελώρια μᾶζαι ἀπὸ τὰ φυτὰ αὐτὰ κατεχώθησαν μέσα εἰς τὸ ἔδαφος καὶ ἐκεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπηνθρακώθησαν καὶ ἀπελιθώθησαν. Τοιουτοτρόπως ἐσχηματίσθησαν οἱ λιθάνθρακες, τοὺς ὁποίους ἀνορύσσομεν σήμερον εἰς τὰ ἀνθρακωρενχεῖα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς γῆς.

γ) **Ὁ μεσοζωϊκὸς αἰὼν** εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν τεραστίων σαυροειδῶν, τῶν μεγαλυτέρων ἀπὸ ὅσα ποτὲ ἔζησαν ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ βροντόσαυρος εἶχε μῆκος 15 μέτρων, ὁ ἰχθυόσαυρος ἔφθανε τὰ

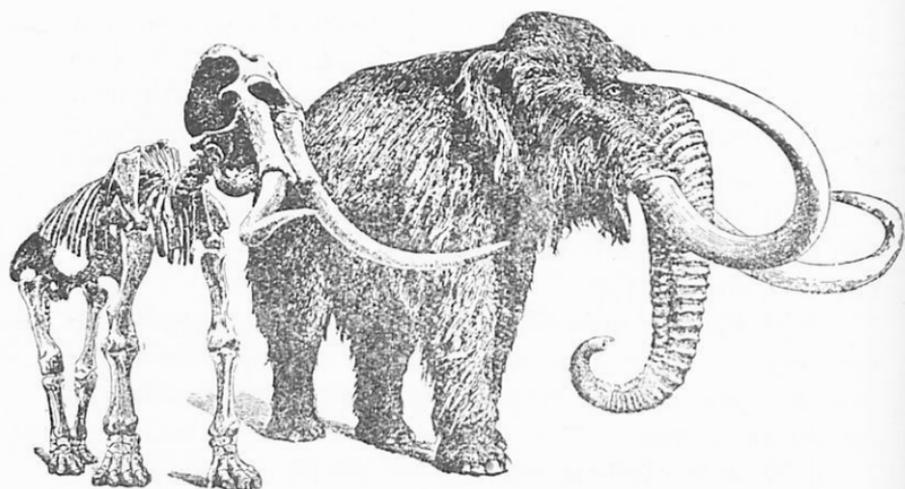
101. Ὁ βροντόσαυρος; τοῦ μεσοζωϊκοῦ αἰῶνος.

(Ἡ εἰκὼν εἶναι 150 φορές μικροτέρα τοῦ πραγματικοῦ. Ὑπολογίσατε τὰς διαστάσεις τοῦ ζώου).

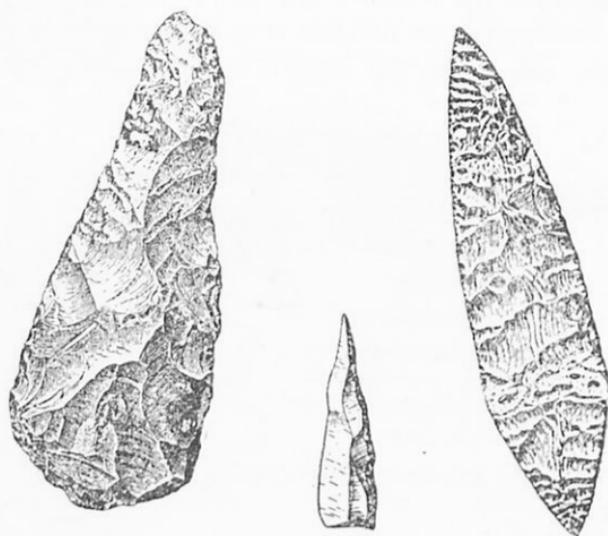
7 ἕως 8 μέτρα. Τὰ τεράστια αὐτὰ ζῶα ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

δ) **Ὁ καινοζωϊκὸς αἰὼν** εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων θηλαστικῶν. Τὸ γιγάντιον ζῶον *δεινοθήριον* ἦτο ὁ ἀρχαιότατος ἐλέφας.

ε) **Ὁ ἀνθρωποζωϊκὸς αἰὼν**, ἡ ἐποχὴ δηλ. κατὰ τὴν ὁποίαν

102. Δύο πρόγονοι του σημερινού ελέφαντος, οι οποίοι έζησαν πρό χιλιάδων αιώ-
νων. 'Ο εις (άριστ.), **ελέφας ό μεσημβρινός**, έζησε περί τó τέλος του καινοζωϊκού
αϊώνος. 'Ο άλλος (δεξ.), ó **μχμουθ**, έζησε κατά τás αρχάς του άνθρωποζωϊκού και
έκτοτε εξαφανίσθη. Μαμουθ εύρέθησαν όχι μόνον σκελετοί απολιθωμένοι, αλλά και
όλόσωμοι μέσα εις τούς πάγους τής Σιβηρίας, όπου διατηρήθησαν με τás σάρκας των
και τó δέρμα των, ως εις ψυγείον.

103. Λίθινα εργαλεία της προϊστορικής περιόδου (λι-
θική εποχή) από σκληρόν πυρόλιθον (τσακμακόπετρα),
πελεκημένα με πολύ μεγάλην ύπομονήν και τέχνην.

ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς γῆς ὁ ἄνθρωπος. Τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου παρακολουθοῦμεν ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς ἀπολιθωμένους σκελετούς, τοὺς ὁποίους ἀνευρίσκομεν μέσα εἰς τὰ νεώτατα γεωλογικὰ στρώματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ ἐργαλεῖα καὶ ὄπλα του (εἰκ. 103). Τὰ πρῶτα ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς χρήσεως ὁ ἄνθρωπος τὰ κατεσκεύαζεν ἀπὸ ὄστᾶ καὶ λίθους, πολὺ δὲ ἀργότερα ἀπὸ μέταλλα. Ἡ περίοδος αὕτη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὴν ἱστορίαν του, ὀνομάζεται *περίοδος προϊστορική*.

ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗΣΑΝ ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ

Ἡ μορφή τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ Ἑλλάς σήμερον δὲν ἦτο πάντοτε ἡ αὐτὴ κατὰ τοὺς διαφόρους γεωλογικοὺς αἰῶνας.

1. Κατὰ τὸν *παλαιοζωϊκὸν* αἰῶνα ὅλη σχεδὸν ἡ ἐπιφάνεια τῆς Ἑλλάδος ἐκαλύπτετο ὑπὸ τῶν ὑδάτων καὶ μικρὰ τινα μόνον τμήματα αὐτῆς ἐξεῖχον ὑπὸ μορφὴν νήσων.

2. Κατὰ τὸν *μεσοζωϊκὸν* αἰῶνα συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν τῆς στρώματα μεγάλου πάχους, οὕτω δὲ ἐσχηματίσθησαν πετρώματα ἀσβεστολιθικά, ἀμμώδη καὶ ἀργιλώδη.

3. Κατὰ τὸν *καινοζωϊκὸν* αἰῶνα συνέβησαν καθ' ὅλην τὴν γῆν μεγάλα διαταραχαὶ καὶ ἐσχηματίσθησαν εἰς τὸν φλοιὸν αὐτῆς νέαι πτυχώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγέννησαν τὰ μεγάλα ὄρη τῆς γῆς, τὸς Ἄλπεις, τὰ Ἰμαλαῖα κλπ. Αἱ πτυχώσεις αὗται ὀνομάσθησαν *ἀλπεικαὶ πτυχώσεις*. Κατὰ τὴν περίοδον λοιπὸν αὐτὴν, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἑκατομμύρια ἔτη, ἀνεδύθη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, διὰ πρῶτην φορὰν, ὀλόκληρος ἑκτασις τὴν ὁποίαν καταλαμβάνουν σήμερον αἱ Ἰόνιοι νῆσοι, ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς, τὸ Αἰγαῖον καὶ ἡ δυτικὴ Μ. Ἀσία. Τὴν ἑκτασιν ταύτην ὀνομάζουν οἱ γεωλόγοι *Αιγνίδα* ἢ *Ἑλληνο-ασιατικὴν* ἠπειρον. Μετὰ τὴν ἀνάδυσιν τῆς Αἰγνίδος συνέβησαν νέαι μεγάλαι διαταραχαί. Ἀλλαχοῦ ἐγένοντο μεγάλα ρήγματα εἰς τὸ ἔδαφος καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν ταφροειδεῖς κοιλότητες, ὅπως π.χ. ὁ Κορινθιακὸς κόλπος, ἡ κοιλὰς τῶν Σερβίων, ὁ Εὐβοϊκὸς κόλπος, ἡ κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ, ὁ Ἀμβρακικὸς, ἡ Βοιωτικὴ λεκάνη, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, οἱ κόλποι τῆς Μεσσηνίας, Λακωνίας καὶ Ἀργολίδος κλπ. Ἄλλαχοῦ πάλιν ἐβυθίσθησαν πλατεῖαι ἐκτάσεις καὶ ἐσχηματίσθησαν λεκανοειδεῖς κοιλότητες ὅπως λ.χ. ἡ Θεσσαλία. Τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα δὲν ἐβυ-

θίζοντο, ἀλλ' ἔμενον εἰς τὴν παλαιάν των θέσιν, ἐσχημάτιζον βουνά. Εὐκόλα διακρίνομεν τὰ βουνὰ αὐτά, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται **ρηξιγενῆ**, ἀπὸ τὰ ἄλλα πὺν ἀποτελοῦν **πτυχῶσεις** τῆς γῆς καὶ ὀνομάζονται **πτυχῶσιγενῆ**. Τὰ πτυχῶσιγενῆ ἀποτελοῦν συνήθως μακρὰς ὄροσειράς. Ἐνῶ τὰ ρηξιγενῆ ἀποτελοῦν ὄγκους μὲ ἀποτόμους κλιτύς· Ρηξιγενῆ εἶναι π.χ. τὸ Πήλιον, ὁ Παρνασσός, ἡ Πάρνης, Γεράνεια καὶ πολλὰ ἄλλα.

Πολλάκις αἱ λεκανοειδεῖς κοιλότητες πὺν ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν γεωλογικὴν αὐτὴν ἐποχὴν, κλεισμένα πανταχόθεν, ἐπληροῦντο ἀπὸ ὕδατα καὶ ἐγίνοντο λίμναι, ὅπως π.χ. ἡ Θεσσαλία, τὸ ὄροπέδιον τῆς Ἀρκαδίας καὶ ἄλλα.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἦτο πολὺ θερμότερον τοῦ σημερινοῦ καὶ ἐπομένως ἔζων ἐν αὐτῇ φυτὰ καὶ ζῷα θερμῶν χωρῶν. Τῶν ζῴων τούτων εὐρέθησαν πολλὰ καὶ σπουδαῖα ἀπολιθώματα εἰς τὴν πλησίον τῶν Ἀθηνῶν θέσιν Πικέρι.

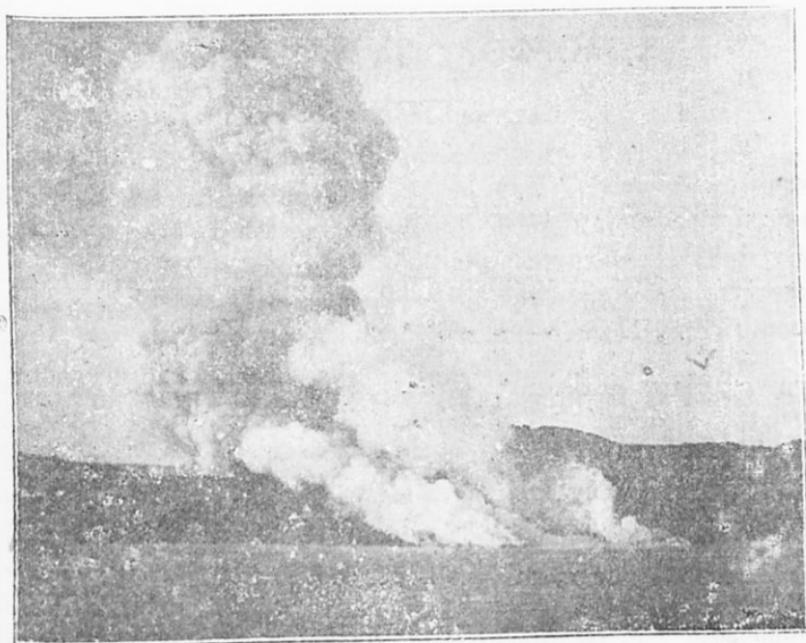
4. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀνθρωποζωικοῦ αἰῶνος, ἔνεκα βραδείας καθιζήσεως, ἡ ὁποία διήρκεσε μακρότατον χρόνον, ἐχαμήλωσεν ὅλη ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας ἔκτασις. Καθ' ὅσον δὲ ἐχαμήλωνεν, ἐγέμιζεν ἀπὸ νερὰ καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὰ ὑψηλότερα τμήματα τῆς ξηρᾶς, παραμείναντα ἔξω τῶν ὑδάτων, ἐσχημάτισαν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἔλαβε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν πὺν ἔχει σήμερον.

Σεισμοί. Θερμαὶ πηγαί. Ἠφαιστεια. Εἰς τὰ σημεῖα ὅπου τὸ ἔδαφος ἔπαθε μεγάλας ρωγμὰς καὶ καταβυθίσεις συμβαίνουν συνήθως σεισμοί. Οὕτω αἱ μᾶλλον εὐσειστοὶ περιοχαὶ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου, ἰδίως ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κεφαλληνία, τὰ περὶ τὸν Κορινθιακὸν μέρη, τὰ κατὰ μῆκος τοῦ Εὐβοϊκοῦ (Ἀταλάντη, κλπ.), ἡ Χαλκιδική, κλπ. Συμβαίνουν δηλ. ἐκεῖ μετακινήσεις τῶν στρωμάτων τοῦ γήινου φλοιοῦ, διὰ τὰ καταλάβουν ταῦτα σταθεροτέραν θέσιν ἐντὸς τοῦ ρήγματος. Ἐνεκα τῶν μετακινήσεων αὐτῶν σείεται τὸ ἄνωθεν ἔδαφος δηλ. γίνεται **σεισμός**.

Κατὰ μῆκος τῶν ρηγμάτων παρατηροῦνται καὶ ἄλλα φαινόμενα, ὅπως εἶναι αἱ **θερμαὶ πηγαί**. Τοιαῦτα εὐρίσκονται εἰς τὸ ρήγμα τοῦ Σπερχειοῦ (Υπάτη, Θερμοπύλαι, Λιδηφός), τοῦ Κορινθιακοῦ (Λουτράκι), τοῦ Ἰονίου (Κυλλίνη, Καϊάφα) καὶ ἄλλαχοῦ. Τὰ νερὰ τῶν θερμῶν πηγῶν, ἐρχόμενα ἐκ μεγάλου βάθους περιέ-

χουν πολλά αέρια και διαλελυμένα στερεά. Αναλόγως δὲ μὲ τὰ συστατικά τους αὐτὰ χαρακτηρίζονται ὡς θειοῦχα, σιδηροῦχα κλπ.

Ἡφαιστειον ἐν ἐνεργείᾳ ἔχομεν εἰς τὴν **Θήραν**. Τελευταία ἐκρηξις συνέβη τὸ 1925. Ὁ κρατὴρ τοῦ ἡφαιστείου τούτου εἶναι ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Τὰ τοιχώματα τοῦ παλαιοῦ κρατῆρος ἀποτελοῦνται ἀπὸ τὰς τρεῖς νήσους **Θήραν-Θηρασίαν-Ἀσπρονῆσι**. Εἰς τὸ κέντρον τῆς λεκάνης ὑπάρχουν τρεῖς ἄλλαι νησίδες αἱ «**Καυμέναι**», αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῆς λάβας τῶν ἐκρήξεων. Τὸ ἡφαιστειον τῶν **Μεθάνων** ἔπαθεν ἐκρηξιν τὸ 375 π. Χ. Ἡφαιστεια ἐπίσης, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἄλλοτε ἐν ἐνεργείᾳ, εἶναι ἡ **Μήλος**, ἡ **Αἴγινα**, θέσις παρὰ τὸν Ἄλιαν τὸν τοῦ Βόλου καὶ βορειότερον παρὰ τὴν Ἔδεσσαν κλπ.

Φωτ. Ὀδοιπορικοῦ Συνδέσμου

104. Τὸ ἡφαιστειον Θήρας κατὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ 1925.

105. Αί γυμνά και ύψηλα κορυφαί τοῦ Ὀλύμπου (Ἀλπεική ζώνη).

3. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

Ἡ Ἑλλάς εἶναι χώρα ὄρεινή. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐδάφους της ἀποτελεῖται ἀπὸ ὄρη, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλα σχηματίζουν μακρὰς ὄροσειράς, ἄλλα δὲ ὄγκους μεμονωμένους. Πεδινὰ ἐκτάσεις ἀξιόλογοι μόνον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν ὄρέων, μεγαλύτεραι εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θράκην καὶ Θεσσαλίαν, μικρότεραι εἰς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. **Κεντρική ὄροσειρά.** Τὴν Ἑλλάδα διασχίζει ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ ὀγκώδης καὶ μακρότατος ὄρεινός κορμός, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν, ὅταν ἐξητάσαμεν χωριστὰ τὰς διαφόρους περιοχὰς μὲ διάφορα κατὰ τόπους ὀνόματα (Γράμιμος, Ζυγὸς καὶ Πίνδος εἰς τὴν Ἠπειρὸν καὶ Θεσσαλίαν, Ἄγραφα, Τυμφορηστός, Βαρδούσια κλπ. εἰς τὴν Στερεάν, Παναγαῖζόν-Πάρονον εἰς τὴν Πελοπόννησον). Ὁ ὄρεινός αὐτός κορμός, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν *κεντρικὴν ὄροσειρὰν τῆς Ἑλλάδος*, συνδέεται βορειότερον πρὸς τὸν *Σκάρδον* τῆς Ἀλβανίας, ὅστις πάλιν ἀποτελεῖ διακλάδωσιν τῶν *Διναρικῶν Ἀλπεων*. Ἀλλὰ καὶ ἡ *ὄροσειρὰ τῆς Κρήτης*, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν νῆσον ἀπὸ Δ πρὸς Α, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ ἰδίου ὄρεινοῦ συστήματος, συνεχιζομένου περαιτέρω διὰ τῆς Κάσου καὶ Ρόδου πρὸς τὸν *Ταῦρον* τῆς Μ. Ἀσίας. Οὗτω

ἀπὸ τὰς Διναρικὰς ἄλπεις μέχρι τοῦ Ταύρου σχηματίζεται τεράστιον ὄρεινόν τόξον, τὸ ὁποῖον οἱ γεωγράφοι ὠνόμασαν **Διναροταυρικὸν τόξον**.

Ἡ κεντρικὴ ὄροσειρὰ χωρίζει τὴν χώραν μας εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν καὶ ἐπηρεάζει πολὺ τὸ κλίμα μας, τὰ προϊόντα μας καὶ τὰς συγκοινωνίας μας.

1. Καὶ πρῶτον ἀναγκάζονται οἱ τόσον συχνοὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Β καὶ ΒΑ ἄνεμοι, νὰ ἐμφανίζονται εἰς τὴν δυτικὴν ὡς ΒΔ. Ἐπειτα ὑποχρεώνονται οἱ ὕγραὶ καὶ βροχεροὶ Δ καὶ ΝΔ ἄνεμοι νὰ ἀφήσουν τὴν ὑγρασίαν καὶ τὰ νερὰ τῶν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, προτοῦ περάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν. Γενικῶς δὲ τὸ κλίμα εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι γλυκύτερον παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν, ἢ ὁποία ὑποφέρει ἀπὸ τοὺς ξηροὺς τῆς βορείους ἀνέμους. Ἡ κεντρικὴ λοιπὸν ὄροσειρὰ εἶναι σημαντικὸν κλιματικὸν ὄριον εἰς τὴν χώραν μας. Εἶναι ἐπίσης ὄριον τῆς βλαστήσεως, δηλ. τοῦ πλοῦτου τῆς βλαστήσεως. Αἱ πολλὰ καὶ συνεχεῖς βροχαὶ τῆς Δ. Ἑλλάδος βροθοῦν τὴν μεγαλύτεραν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δὲν εὐρίσκουν τόσον εὐνοϊκοὺς ὄρους.

2. Ἡ κεντρικὴ ὄροσειρὰ ἀποτελεῖ προσεὶ τὸν κύριον ἰδιοκρίτην τῆς Ἑλλάδος, ὅστις χωρίζει τὰ νερὰ εἰς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ρέουν πρὸς τὸ Ἴόνιον καὶ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ρέουν πρὸς τὸ Αἰγαῖον.

3. Ἀλλὰ ἡ μεγάλη αὕτη ὄροσειρὰ δὲν ἀποτελεῖ μόνον ὄριον τοῦ κλίματος καὶ τῆς βλαστήσεως καὶ τῶν ποταμίων περιοχῶν. Εἶναι ἐπίσης ὄριον ἀδιάβατον κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον. Πράγματι ἀπὸ τὰ ἀλβανικὰ σύνορα ἕως τὸν Κορινθιακὸν κόλπον οὐδεμίαν σοβαρὰν συγκοινωνίαν ὑπάρχει μεταξύ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος (βλ. *χάρτην συγκοινωνιῶν κατωτέρω*).

Ὁ Κορινθιακός, ὁ ὁποῖος διακόπτει τὴν συνέχειαν τῶν ὄρέων, συμπληρωμένος μὲ τὴν διώρυγαν τῆς Κορίνθου, καθὼς καὶ ἡ

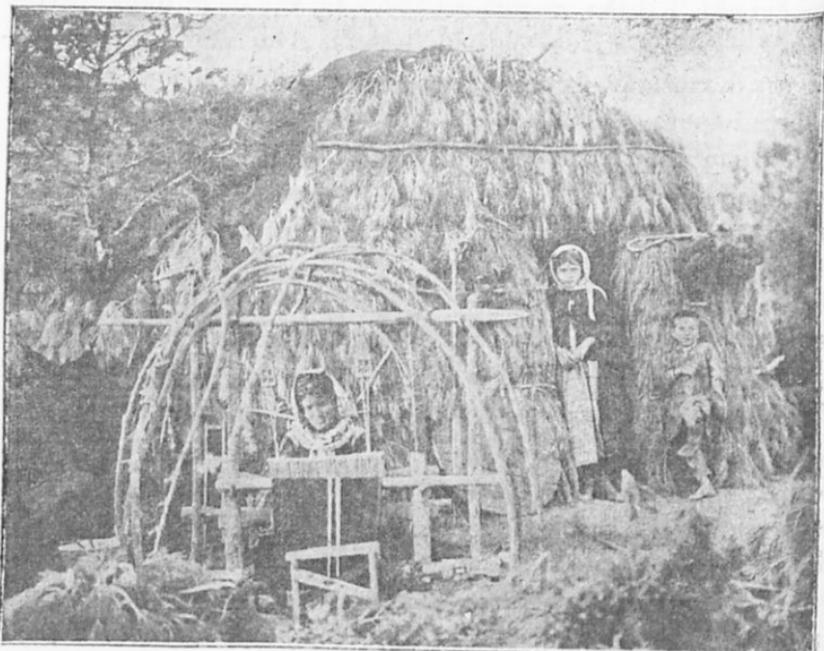

106. Ἰσραῖον καταφύγιον διὰ τοὺς ὄρειβάτας ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου.

(Ἐντὸς αὐτοῦ εὐρίσκουν μαγειρικὰ σκευὴ καὶ κλινσοκεπάσματα διὰ νὰ δειπνήσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν τὴν νύκτα).

στενή πεδινή λωρίς τῶν βορείων παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἀποτελοῦν τὸν μόνον φυσικὸν δρόμον μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἑλλάδος. Τὴν κεντρικὴν ὄροσειρᾶν, ἐκτὸς τῆς τολημερᾶς ἀναβάσεως τῆς σιδηροδρομικῆς καὶ μιᾶς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ εἰς τὸ ἀρκαδικὸν ὄροπέδιον, καμμία ἄλλη ὁδὸς δὲν ἀνέροχεται.

4. Ἐκ τῆς κεντρικῆς ὄροσειρᾶς ἀποσχίζονται καθ' ὄλον τὸ μῆκος τῆς διακλαδώσεις. Καὶ εἰς μὲν τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα αἱ διακλαδώσεις αὐταὶ ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν αὐτὴν ΔΑ-ΝΑ διεύθυνσιν καὶ αἱ κοιλάδες ποῦ σχηματίζονται μεταξὺ τῶν ὄρέων αὐτῶν, ἔχουν ἐπίσης τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, καὶ αἱ κοῖται τῶν πο-

107. Εἰς τὴν Πάρνηθα.

Ἡ ζωὴ ἐπάνω εἰς τὰ ὄψηλά βουνὰ ἔχει πάντοτε ἐξαιρετικὴν χάριν. Οἱ νομάδες ποιμένες τὸ καλοκαίρι κατασκευάζουν τὰς καλύβας τῶν μὲ τὸν τρόπον, ποῦ βλέπετε εἰς τὴν εἰκόνα.

ταμῶν καὶ οἱ δρόμοι (π.χ. ὁδὸς Γυθείου-Τριπόλεως, Μεσολογγίου-Ἄρτης, Πρεβέζης-Ἰωαννίνων). Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὅμως Ἑλλάδα αἱ διακλαδώσεις τῆς κεντρικῆς ὄροσειρᾶς ἀκολουθοῦν πολλὰκις διεύθυνσιν Δ-Α. Τοιαῦται εἶναι τὰ βόρεια βουνὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ Ὄθρος, ἡ Οἶτη-Καλλίδρομον, ὁ Κιθαιρῶν καὶ ἡ Πάρνης. Ἐδῶ

αί συγκοινωνίαι θ' ἀντιμετώπιζαν δυσυπερβλήτους δυσχερείας, ἀν
 αὐτοὶ ὄροσειραὶ αὐταὶ δὲν ἐσχημάτιζον ἀρκετὰ χαμηλοὺς ἀγένας καὶ
 χαράδρας, διὰ τῶν ὁποίων νὰ διέρχωνται αὐτὰ σιδηροδρομικαὶ γραμ-
 μαὶ καὶ οἱ ἀμαξιτοὶ δρόμοι (*παρακολούθησε ἐπὶ τοῦ χάριτον τὴν
 σιδηροδρ. γραμμὴν Πειραιῶς-Θεσσαλονίκης*). Ἦτο, λοιπόν, φυ-
 σικὸν αὐτὰ ὄροσειραὶ ν' ἀποτελέσουν κατὰ τὴν ἀρχαιό-
 τητα σπουδαῖα φυσικὰ ὄχυρώματα, τὰ ὁποῖα ἐπροστάτεον τὴν νο-
 τίαν Ἑλλάδα, τὰς Ἀθήνας καὶ πολὺν περισσότερον τὴν Σπάρτην ἀπὸ
 τὰς ἐπιδρομάς, αὐτὰ ὁποῖα ἐνηγοῦντο ἐκ βορρᾶ (Θερμοπύλαι π.χ.).

Β'. Τὸ σύστημα τῆς Ροδόπης. Τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς
 Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀποτελοῦν χωριστὸν σύστημα ὁρέων μὲ
 διεύθυνσιν Δ-Α, **τὸ σύστημα τῆς Ροδόπης.** Πρὸς Ν τῶν ὁρέων
 αὐτῶν, τοῦ Ὄρβήλου δηλ. καὶ τῆς Ροδόπης ἀπλώνονται, πεδιά-
 δες μὲ διεύθυνσιν ὁμοίως Δ-Α. Τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀκολουθοῦν
 καὶ αὐτὰ συγκοινωνίαι Μακεδονίας-Θράκης (*βλ. σιδηροδρομικὰς
 γραμμάς καὶ ὁδοὺς Θεσσαλονίκης-Θράκης*).

Γ'. Ἄλλα ὄρη. Μερικὰ ὄρη δὲν ἀποτελοῦν ὄροσειράς, ἀλλ'
 ἀνυψοῦνται ὡς **ὄγκοι μεμονωμένοι**, καθὼς ὁ Ὄλυμπος, τὸ
 ὑψηλότερον ἐλληνικὸν ὄρος (2918 μ.)¹⁾, ὁ Παρνασσός, ἡ Πάρ-
 νη, τὸ Πεντελικόν.

Τὰ ὄρεινὰ συστήματα δὲν διαφέρουν μεταξὺ τῶν μόνον ὡς
 πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν διεύθυνσιν, δηλ. μορφολογικῶς. Διαφέρουν
 καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν πετρωμάτων ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται.
 Οὕτω εἰς μὲν τῆς Κεντρικῆς ὄροσειράς τὰ ὄρη συνηθέστεροι εἶναι
 οἱ ἀσβεστόλιθοι, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν τεραστίους ὄγκους. Εἰς
 τὰ βουνὰ τῆς Ροδόπης οἱ γρανίται καὶ οἱ γνεύσιοι καὶ εἰς τὴν
 Πεντέλην, τὸν Ὑμηττὸν καὶ ἄλλα οἱ σχιστόλιθοι καὶ τὰ μάγμαρα.

ΑΙ ΠΕΔΙΑΔΕΣ

1. Μεταξὺ τῶν διασταυρουμένων ὄροσειρῶν σχηματίζονται αὐ-
 τὰ πεδινὰ ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος, ἄλλοτε ὑψίπεδοι, ὅταν εὐρίσκωνται

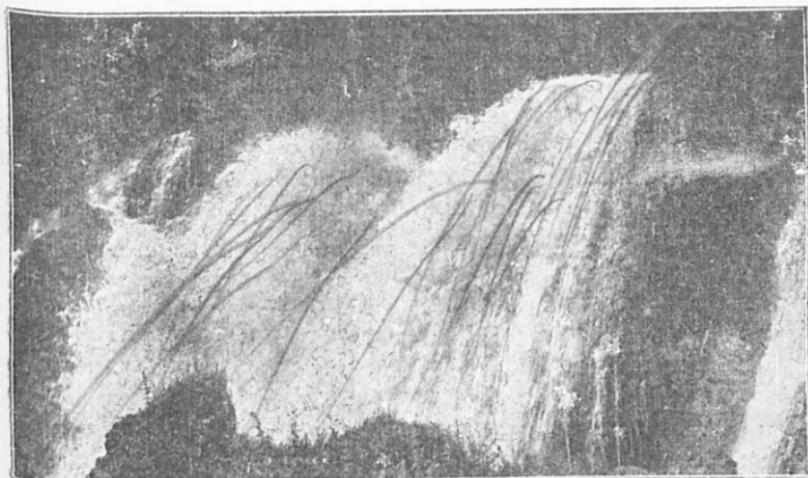
¹⁾ Τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι: ὁ Ὄλυμπος 2918 μ.,
 ἡ Πίνδος 2632, ὁ Γράμμος 2520, ὁ Βόρρος 2523, ἡ Γκιόνα
 2510, ἡ Ἴδη 2498, τὰ Λευκὰ ὄρη 2482, ἡ Τύμφη 2480, ὁ Παρνασσ-
 ος 2457, τὰ Τζομεῖρα 2429, ὁ Ταῦγετος 2407, ἡ Κυλλήνη 2376,
 ὁ Τυμφρηστὸς 2315, ὁ Ἐρύμανθος 2224, ἡ Κερκίνη 2030 κλπ.

ἄνω τῶν 200 μέτρων ὑπὲρ τὴν θάλασσαν (Ἀρκαδίας, Φλωρίνης), ἄλλοτε βαθύπεδοι, ὅταν τὸ ὕψος τῶν ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης δὲν φθάνῃ τὰ 200 μέτρα (Ἠλείας, Βοιωτίας, Θεσσαλονίκης κλπ.).

2. Αἱ πεδιάδες διακρίνονται μεταξύ των ὡς κλεισταὶ λεκάναι (Θεσσαλία) ἢ ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν (Ἀθηνῶν, Μεσσηνίας κλπ.). Αὐταὶ αἱ διαφοραὶ ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ κλίμα των, τὴν βλάστησίν των καὶ τὰς καλλιεργείας των. Αἱ κλεισταὶ πεδιάδες ἔχουν κλίμα μᾶλλον ἠπειρωτικὸν μὲ μεγαλυτέρας ἀντιθέσεις μεταξύ χειμῶνος καὶ θέρους. Ἀντιθέτως αἱ ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, προπάντων τῆς νοτίου Ἑλλάδος, ἔχουν κλίμα μέτριον.

3. Αἱ πεδιάδες μας εἶναι φυσικὰ καὶ τὰ κέντρα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πατρίδος μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἕως σήμερον. Ἐννοοῦμεν λοιπὸν εὐκόλα διατὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ζῶντες εἰς τὰ ἀποκεκλεισμένα λεκανοπέδια, χωρὶς εὐκόλα καὶ ἀνεπτυγμένα μέσα συγκοινωνίας, ἦσαν καὶ οἱ ἴδιοι χωρισμένοι εἰς τόσα μικρὰ κρατίδια καὶ μικρὰς φυλετικὰς ομάδας, μὲ πολλὰς διαφορὰς εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸν χαρακτῆρα, τὸν πολιτισμὸν, τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος, τὰ ἥθη των κλπ. Διότι ἔμενε κλεισμένη κάθε πολιτεία μὲ τὰ περίχωρά της εἰς τὴν περίφρακτον ἀπὸ ὄρη περιοχὴν της (αἱ Ἀθῆναι εἰς τὴν Ἀττικὴν, αἱ Θῆβαι εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἡ Σπάρτη εἰς τὴν Λακεδαίμονα κλπ.). Ὅπως ἐπίσης ἐννοοῦμεν διατὶ εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ὅπου αἱ πεδιάδες δὲν χωρίζονται μὲ ἀδιάβατα βουνά, ἀλλὰ μὲ χαμηλὰς λοφώδεις ἐκτάσεις, ἠδυνήθη νὰ δημιουργηθῇ τὸ μέγα μακεδονικὸν κράτος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Σήμερον τὰς τοπικὰς ἀντιθέσεις καὶ διαφορὰς εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὰ ἥθη, τὴν γλῶσσαν κλπ. τείνει νὰ συμβιβάσῃ καὶ ἐξομοίωσῃ ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς συγκοινωνίας (τὸ αὐτοκίνητον, ὁ σιδηρόδρομος, τὸ ἀτμόπλοιον) καὶ τὰ πλούσια μέσα τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας (τὸ σχολεῖον, ὁ τύπος, τὸ βιβλίον κ.τ.δ).

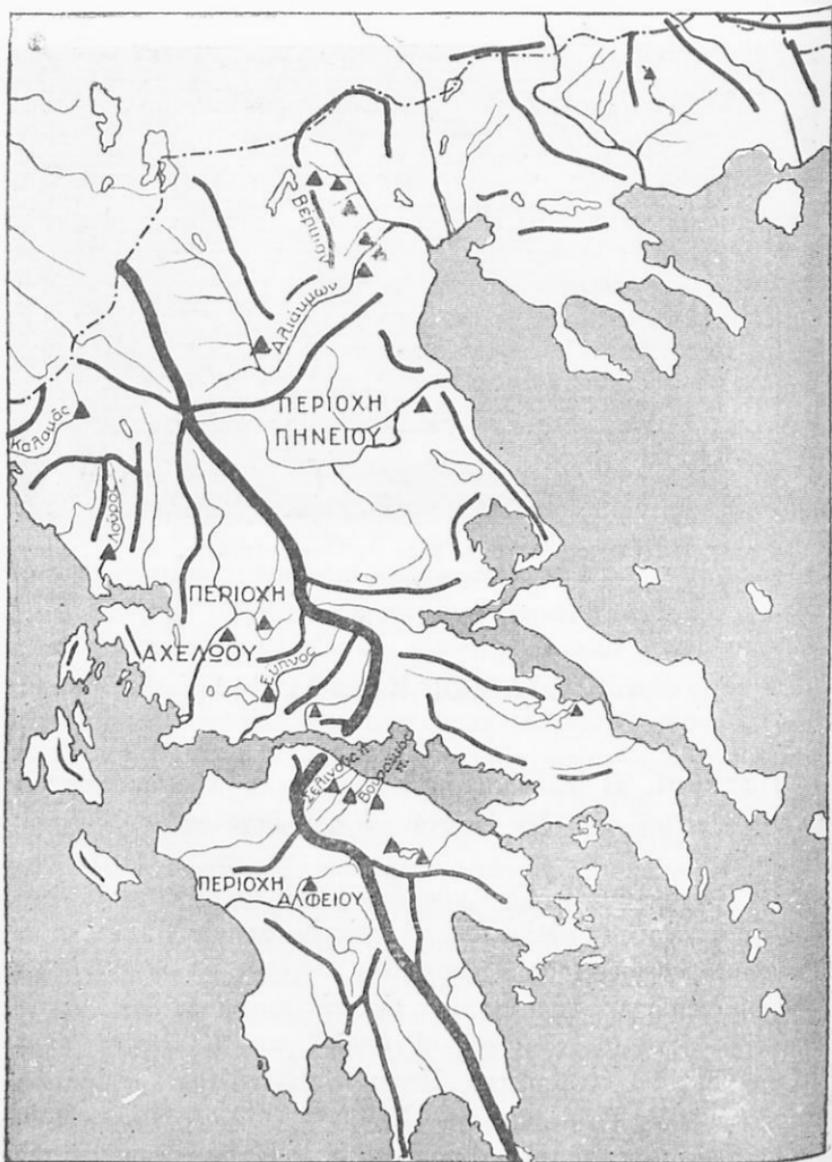
108. Καταρράκτηι τοῦ Βόδα εἰς Ἄγραν Ἐδέσσης
(Δυνάμεις ὑδραυλικά ἀχρησιμοποίητοι).

4. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

Ποταμοί. Ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν μορφὴν τοῦ ἐδάφους της καὶ τὸ ξηρὸν κλίμα της δὲν δύναται νὰ ἔχη μεγάλους πολυὺδρους ποταμούς ¹⁾.

1. Ἐν πρώτοις ἡ χώρα μας εἶναι στενὴ καὶ ἡ κεντρικὴ ὄροσειρὰ διασχίζουσα αὐτὴν ἀπὸ Β πρὸς Ν σχηματίζει μετὰ τῶν πλαγιῶν ὄροσειρῶν μικρὰς ποταμίας περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ὀλίγα νερὰ ἢμποροῦν νὰ προμηθεύουν εἰς τοὺς ποταμούς των. Αἱ μεγαλύτεραι ποτάμιοι περιοχαί, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μέσα εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἡ τοῦ Πηνειοῦ (Θεσσαλία), τοῦ Ἀλιάκμωνος (κοιλιάδες Καστορίας καὶ Σερβίων), τοῦ Ἀχελῷου. Πρὸς Β ὅμως αἱ περιοχαί τοῦ Ἐβρου κατὰ πρῶτον λόγον, καὶ τοῦ Ἀξιοῦ ἔπειτα εἶναι πολὺ μεγαλύτεραι, ἐπεκτεινόμεναι εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας.

¹⁾ Οἱ μεγαλύτεροι ποταμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶναι οἱ ἑξῆς : Ἐβρος 550 χιλμ., Ἀξιὸς 380, Στρυμῶν 375, Ἀλιάκμων 325, Νέστος 275, Ἀχελῷος 242, Πηνειὸς 227, Ἀραχθὸς 133, Θάμισ 120 Ἀλφειὸς 116, Εὐῆνος 102 κλπ.

109. Χάρτης ποταμιών περιοχών και υδραυλικών δυνάμεων.

(1. Αί παχέαι γραμμαί δεικνύουν τὰς όρσειράς, αἱ όποῖαι χωρίζουν τὰ νερά. Ἡ παχύτερα όλων εἶναι ἡ κεντρική όρσειρά, ὁ κυριώτερος υδροκρίτης. 2. Παρατηρίσατε πῶς ἡ περιοχή ἐκάστου ποταμοῦ χωρίζεται ἀπὸ τὴν παρακειμένην καὶ ποῖας πεδιάδας περικλείει. 3. Ὁ ζυγὸς τοῦ Μεισόβου τὰς πηγὰς ποίων ποταμῶν χωρίζει; 4. Τὰ τρίγωνα δεικνύουν σπουδαίας πτώσεις νερῶν, δηλ. «λευκὸν ἄνθρακα». Ποῦ λοιπὸν ὑπάρχει τοιοῦτος;)

2. Αἱ βροχαί μας εἶναι ὀλίγαι, καθὼς καὶ αἱ χιόνες, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ συντηρήσουν μεγάλους ποταμούς. Ἄλλως τε καὶ αἱ ὀλίγαι αὐταὶ βροχαὶ πίπτουν ραγδαίως καὶ τὸ μέγιστον μέρος τῶν ὑδάτων τῶν φθάνει ἀμέσως εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ ποταμοὶ μας οὕτω, μόνον ὅταν βρέξῃ, ἔχουν πολλὰ νερά, ὅποτε ὑπερεκχειλίζονται καὶ καταστρέφουν τὰς παροχθίους καλλιέργειας. Ἐνῶ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον διάστημα τοῦ ἔτους ξηραίνονται ἐντελῶς, ἢ ἔχουν πολὺ ὀλίγα νερά, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι ὅλοι βατοί, ἀκόμη καὶ οἱ μεγαλύτεροι ἀπὸ ὠρισμένους πόρους.

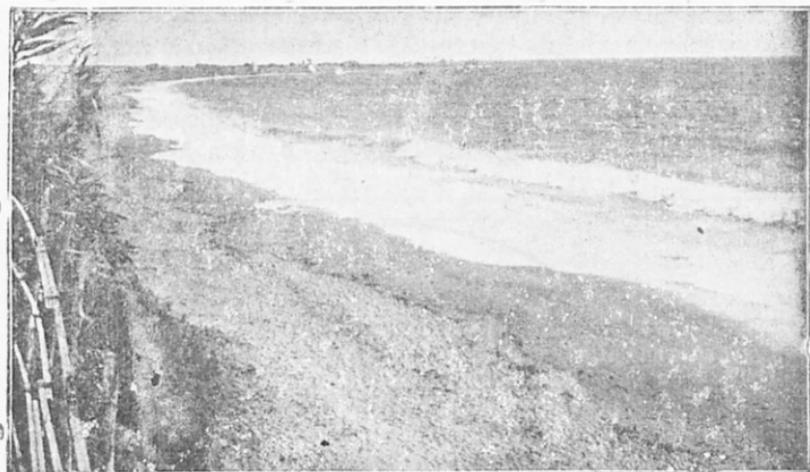
Ἡ μικρὰ ποσότης νερῶν τῶν ποταμῶν μας κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὸ ὅτι βρέχει σπανίως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην ἐξάτμισιν, ποὺ ὑφίστανται τὰ νερά των εἰς τὸ θερμὸν κλίμα μας. Ἐπίσης δὲ εἰς τὸ ὅτι τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χωνεύουν εἰς καταβόθρας καὶ κινουῦνται ὑπὸ τὰς κοίτας των. Τοῦτο συμβαίνει κυρίως εἰς ποταμούς, τῶν ὁποίων ἡ κοίτη ἔχει σχηματισθῆ μέσα εἰς ἀβηστολιθικὰ ἐδάφη.

Φανερὸν εἶναι ὅτι τοιοῦτοι ποταμοί, πτωχοὶ εἰς ὕδατα, ρηχοὶ τὸ καλοκαίρι, ἀπειλητικοὶ καὶ ὀρηκτικοὶ τὸν χειμῶνα, δὲν δύνανται νὰ εἶναι πλωτοί. Ἄλλως τε εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν μας ἡ κοίτη τῶν ποταμῶν μας εἶναι κατὰ τόπους πολὺ κατωφερικὴ, τὰ δὲ νερά των κατακρημνίζονται ἀφορίζοντα μεταξὺ τῶν βράχων. Ἡρεμον εἶναι τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν μας μόνον εἰς τὴν κάτω κοίτην των, μέσα εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας, πρὸς τὰς ἐκβολὰς των. Ἐκεῖ ὅμως εἶναι ἀβαθέστεροι, τὰ δὲ Δέλτα, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται, ἔχουν πολὺ ρηχὰ στόμια.

Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα χρησιμοποιουῦνται καὶ διὰ πότισμα πολὺ ὀλίγον. Ἐπίσης ἐλάχιστα ὡς κινητήριος δύναμις (ὁ Βόδας τῆς Ἐδέσσης, τὸ ρεῦμα τῆς Λεβαδείας, ὁ Γλαῦκος τῶν Πατρῶν, ὁ Γοργολόταμος τοῦ Σπερχειοῦ), ἂν καὶ αἱ ὑδραυλικαὶ των δυνάμεις, πρὸς τὸ παρὸν ἀχρησιμοποίητοι, εἶναι πολὺ μεγάλοι.

Λίμναι. Αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται ἢ μέσα εἰς λεκάνας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν καταβυθισθέντος τοῦ κάτωθεν αὐτῶν ἀβηστολιθικοῦ ἐδάφους (ἡ λίμνη τῆς Καστοριάς, ἡ Ξυνιάς, ἡ Βεγορίτις κλπ.) ἢ εἰς χαμηλὰ σημεῖα τῶν πεδιάδων ὅπου συγκεντρῶνται τὰ νερά, διότι δὲν εὐρίσκουν εὐκόλον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀβαθεῖς καὶ τεναγώδεις.

Αἱ λίμναι καὶ οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μᾶς παρέχον ὀλίγα μὲν ψάρια, τὰ ὅποια καὶ δὲν προτιμῶνται, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν νοστιμώτερα θαλάσσια, ἀφθόγους δὲ κώνωπας (ἀνωφελεῖς), οἱ ὅποιοι μεταδίδουν τὴν ἐλονοσίαν. Εἰς τὴν χώραν μας αἱ λίμναι εἶναι ἐχθροὶ τῶν ἀνθρώπων. Κατέχουν μεγάλας ἐκτάσεις, πολλάκις λίαν γονίμους, καὶ βασανίζουν τοὺς πλησίον ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς μὲ τὴν ἐλονοσίαν. Διὰ τοῦτο ἡ μόνη σκέψις καὶ προσπάθειά μας πρέπει νὰ εἶναι πῶς νὰ τὰς ἀποξηράνωμεν. Πράγματι δὲ μεγάλα ἔργα ἀποξηραντικὰ γίνονται εἰς διαφόρους λίμνας καὶ ἔλη, ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Αἰτωλίᾳ καὶ ἄλλασχοῦ. Ἡδη ἀπεξηράνθησαν παλαιότερον μὲν ἡ Κωπαῖς εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἐσχάτως δὲ αἱ λίμναι Ἀματόβου καὶ Ἀριζάν παρὰ τὸν Ἀξιόν, αἱ ὅποια καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν (βλ. χάρτην σελ. 8). Γίνονται ἤδη ἔργα ἀποξηράνσεως εἰς πλεῖστα ἄλλα ἔλη καὶ λίμνας ἀνὰ τὴν χώραν μας.

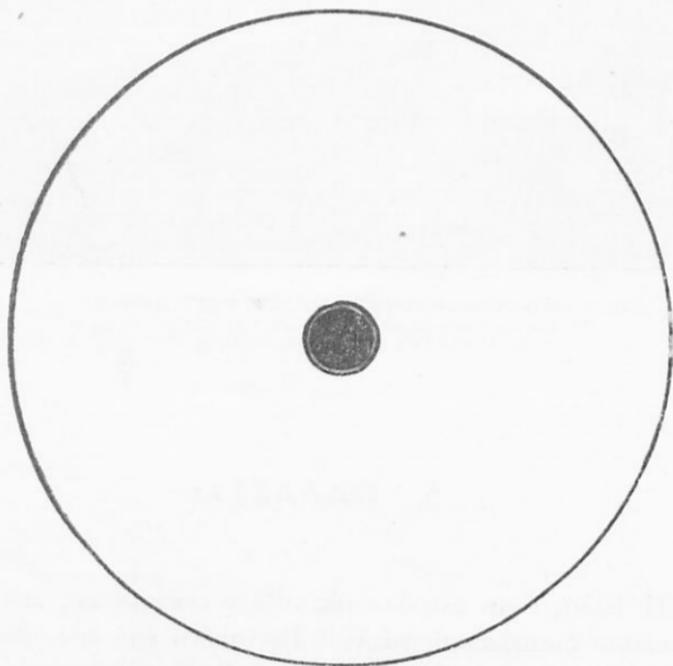

110. Χαμηλή παραλία εις ἓν αὐχὸν κόλπου.
Ἡ θάλασσα συσσωρεύουσα ὕμνον διαρκῶς... ὑποχωρεῖ.

5. ΘΑΛΑΣΣΑΙ

Ἡ Ἑλλάς εἶναι μία ἀπὸ τὰς μᾶλλον εὐνοηθείσας ὑπὸ ἔποιν ἠαλασσίου διαμελισμοῦ χώρας. Βρεχομένη ὑπὸ δύο θαλασσῶν (τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου), οἷτινες τὴν διαμελίζουν εἰς πλῆθος χερσονήσων καὶ νήσων, παρουσιάζει σχῆμα ποικιλώτατον καὶ μήκος παραλίων πολὺ μεγάλον (13 580 χιλιόμετρα), σχετικῶς μὲ τὴν ἐπιφάνειάν της. Ἰσως καμμία ἄλλη χώρα ἐπὶ τῆς γῆς, μὲ τὸ ἔμβαδὸν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔχει τόσον μῆκος παραλίων. Ἐνεκα τοῦ διαμελισμοῦ αὐτοῦ τὸ $\frac{1}{2}$ τῆς Ἑλλάδος εἶναι νῆσοι χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν Πελοπόννησον, τῆς δὲ ὑπολοίπου χώρας κανὲν σημεῖον δὲν ἀπέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν πλέον τῶν 100-120 τὸ πολὺ χιλμ. Τὰ παραλία τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατὰ γενικὸν κανόνα ἀπότομα καὶ βραχόδη. Εἰς ὀλίγα μόνον μέρη εἶναι πεδινά, ὅπως εἰς τὴν Ἡλείαν, τὸ Μεσολόγγιον, τὴν Κόρινθον, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐν γένει εἰς τοὺς μυχούς τῶν κόλπων, ὅπου συνήθως καταλήγουν κοιλάδες καὶ πεδινὰ ἐπιφάνεια. Εἰς τὰ ἀπότομα καὶ βραχόδη παραλία σχηματίζονται πολλοὶ λιμένες καὶ ὄρμοι, χρη-

οιμοποιούμενοι είτε ως τακτικοί ἐμπορικοί λιμένες, είτε και ως καταφύγια ἐν καιρῷ τρικυμίας. Ἡ ὑδρογραφικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἀναφέρει εἰς μὲν τὸ Ἴόνιον 100 λιμένας καὶ 75 ὄρμους, εἰς δὲ τὸ Αἰγαῖον 185 λιμένας καὶ 400 ὄρμους. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἔχουν καὶ βάθος ἀρκετὸν

111. Ὁ μαῦρος κύκλος παριστᾷ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ μεγάλη περιφέρεια τὸ μήκος τῶν παραλίων τῆς. Ἐὰν ἡ χώρα μας δὲν ἦτο δισημιωμένη, ἀλλ' ἀπέτελε π. χ μίαν κυκλωτέραν νῆσον, τὸ μήκος τῶν παραλίων τῆς θά ἦτο ὡς ἡ μικρά περί τὸν μαῦρον κύκλον περιφέρεια.

καὶ εὐρυχωρίαν. Ὁ μεγαλύτερος εἰς ἕκτασιν λιμὴν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ λιμὴν *Βαθέος* εἰς τὴν Σάμον (7 περίπου τετραγ. χιλίωμ.). Ἔπειτα ἔρχονται κατὰ σειρὰν ὁ λιμὴν τῆς *Σούδας* ἐν Κρήτῃ (4 τ. χιλίωμ.), *Αργοστολίου* (3 $\frac{1}{2}$ τ. χιλίωμ.), *Χαλκίδος* (3 τ. χιλ.). Ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει ἐπιφάνειαν μόλις ἐνὸς τετρο. χιλιομ. καὶ κάτι. Ἀπὸ τοῦτο ἤμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δὲν εἶναι ἡ εὐρυχωρία τὸ μόνον φυσικὸν πλεονέκτημα τοῦ καλοῦ λιμένος. (*Συγκρίνατε τὰ γραφόμενα περὶ τοῦ λιμένος Πειραιῶς εἰς τὴν*

σελ. 66. Ἐπίσης τοὺς χάριτας τῶν λιμένων Πειραιῶς, Πα-
τρῶν σελ. 65 καὶ 91. Μορφολογίαν τοῦ βυθοῦ βλέπε εἰς τὰ κε-
φάλαια περὶ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους σελ. 101 καὶ 171).

Αἱ μεγαλύτεροι νῆσοι τῆς Ἑλλάδος.

Ἀριθ.	Ν ῆ σ ο ι	Ἐκτασίς τετρ. χλμ.	Ἀριθ.	Ν ῆ σ ο ι	Ἐκτασίς τετρ. χλμ.
1	Κρήτη	8.222	12	*Ἄνδρος	384
2	Εὐβοία	3.580	13	Λευκάς	292
3	Λέσβος	1.614	14	Κύθηρα	262
4	Χίος	858	15	Ἰκαρία	257
5	Κεφαλληνία	717	16	Σκῆρος	202
6	Κέρκυρα	589	17	Πάρος	195
7	Σάμος	491	18	Τήνος	195
8	Λήμνος	477	19	Σαμοθράκη	180
9	Νάξος	442	20	Μήλος	161
10	Ζάκυνθος	401	21	*Ἄμοργός	123
11	Θάσος	398	22	Ἰθάκη	103

112. Ἀπορρώγες βράχοι.

*Ἡ θάλασσα διαρκῶς ὑποσκάπτουσα
τοὺς βράχους, κατακτᾷ ἔδαφος εἰς
βάρος τῆς ἡρᾶς.

6. ΤΟ ΚΛΙΜΑ

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΛΙΜΑ:

Ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ ἑνὸς τόπου λέγονται ὅτι ἀποτελοῦν τὸ κλίμα του.

1. Ἡ θερμοκρασία ἐξαρτᾶται:

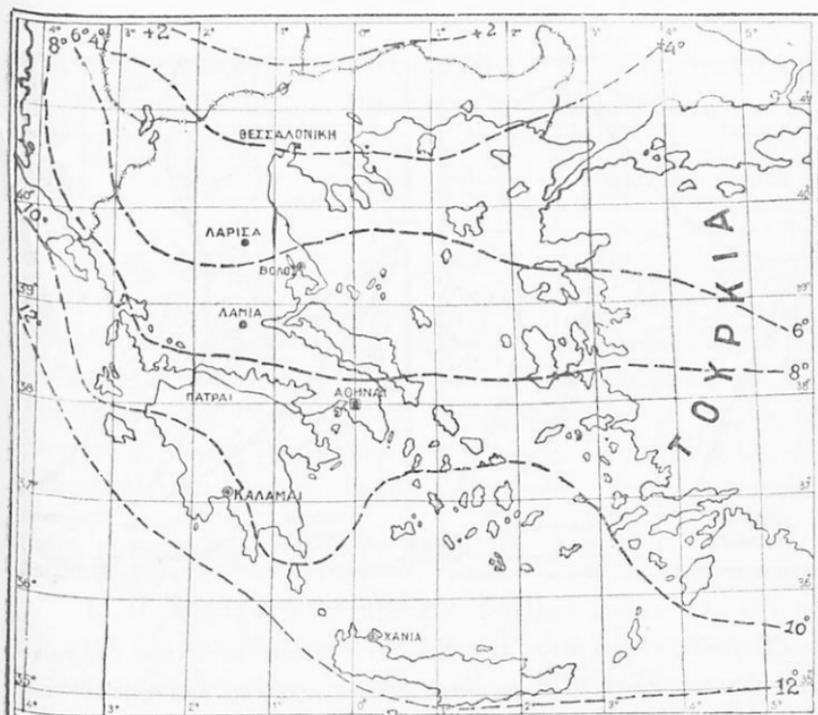
α) Ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόπου ἀπὸ τὸν Ἰσημερινόν. Αἱ βορειότεραι χῶραι ἀπέχουν περισσότερον ἀπὸ τὸν Ἰσημερινόν καὶ εἶναι ψυχρότεραι. Αἱ νοτιότεραι πλησιάζουν πρὸς τὸν Ἰσημερινόν καὶ εἶναι θερμότεραι.

β) Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τόπου. Τὰ ὑψίπεδα ἔχουν μικροτέραν θερμοκρασίαν ἀπὸ τὰς πλησίον χαμηλὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας. Τὰ ὄρη εἶναι ψυχρότερα ἀπὸ τὰ χαμηλὰ μέρη.

γ) Ἀπὸ τὴν ἀπόστασιν τοῦ τόπου ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τόποι παραθαλάσσιοι εἶναι δροσερότεροι τὸ θέρος καὶ θερμότεροι τὸν χειμῶνα, ἀπὸ ἄλλους τόπους ἀπομακρυσμένους ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἐπομένως δύο τόποι, ὅπως π. χ. ἡ Κέρκυρα καὶ ἡ Λάρισα, πὸν δὲν εἶναι ἡ μία βορειότερα τῆς ἄλλης καὶ εὐρίσκονται εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἔχουν διαφορετικὴν θερμοκρασίαν. Ἡ παραθαλασσία Κέρκυρα ἔχει δροσερὸν τὸ θέρος (+24°), ἥπιον τὸν χειμῶνα (+10°). Ἡ Λάρισα, ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, ἔχει θερμότερον τὸ θέρος (+27°), πολὺ ψυχρότερον τὸν χειμῶνα (+4°).

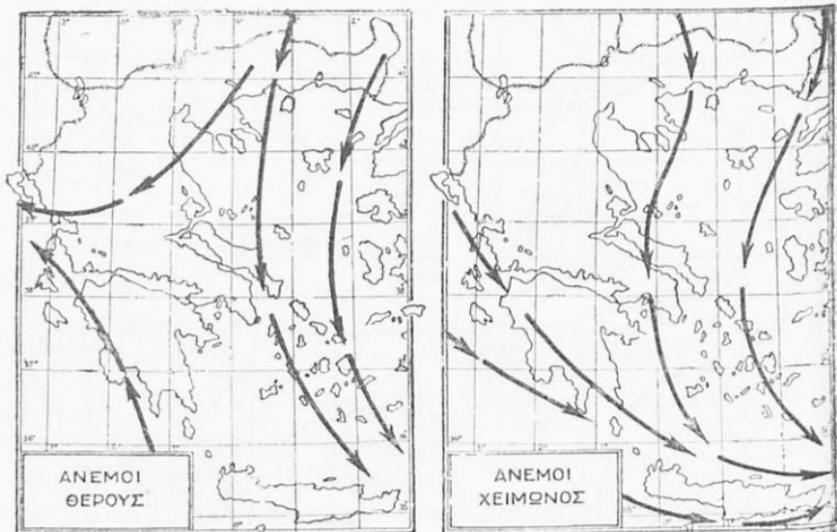
Μὲ ἄλλους λόγους τὸ θαλάσσιον κλίμα τῆς Κερκύρας ἐλαττώνει τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος, εἶναι δηλ. **μέτριον**· τὸ ἠπειρωτικὸν κλίμα τῆς Λαρίσης **αὐξάνει** τὰς ἀντιθέσεις μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος, εἶναι δηλ. **τραχύ**.

2. **Οἱ ἄνεμοι** εἶναι ρεύματα ἀέρος, τὰ ὅποια ρέουν ἀπὸ τὰ ψυχρότερα μέρη πρὸς τὰ θερμότερα. Ἐκεῖ δηλ. ὅπου ὁ ἀῆρ θερμαίνεται γίνεται ἀραιότερος, καὶ τότε σχηματίζεται εἶδος κενοῦ,

Κατὰ τὸν Philippson

113. Ἰσοθερμοὶ ζῶναι Ἰανουαρίου (ἄνω), Ἰουλίου (κάτω).

114. Χάρτης άνέμων.

(Τὰ βέλη δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν μεγάλων ἀνέμων (ὄχι τῶν τοπικῶν). Καὶ καθὼς βλέπει κανεῖς, ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι. 2. Παρατηρήσατε τὴν διαφορὰν τῶν ἀνέμων δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰς ἑκάστην ἐποχὴν).

εἰς τὸν ὁποῖον ὁμοῦ, διὰ τὰ γεμίση, ὁ ἀήρ τῶν ψυχροτέρων μερῶν. Οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φυσοῦν εἰς τὴν χώραν μας τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους, εἶναι ρεύματα ἀέρος τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὴν ψυχρὰν Σιβηρίαν, διὰ τὰ δροσίσιον κάπως τὰς πυροπολουμένας ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀφρικανικὰς ἐρήμους. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον πνέουν περιοδικῶς καθ' ὅλην τὴν θερινὴν ἐποχὴν καὶ ὀνομάζονται *ἐτησῖαι* (μελέτμια).

Αἱ αὔραι, ἡ *θαλασσία* (ὁ *μπάτης*) καὶ ἡ *ἀπόγειος*, τὸν αὐτὸν κανόνα ἀκολουθοῦν. Κατὰ τὰς θερινὰς ὥρας τῆς ἡμέρας ἡ ξηρὰ θερμαίνεται πολὺ ταχύτερον τῆς θαλάσσης, ὁ ἀήρ τῆς ἀραιοῦται καὶ τότε φυσᾷ ἀπὸ τὴν θάλασσαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Τὴν νύκτα ὅμως, ὅποτε πάλιν ἡ ξηρὰ ψύχεται ταχύτερον, ἀπομένει ἡ θάλασσα θερμοτέρα, καὶ ἐπομένως φυσᾷ ἀπὸ τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Εἶναι φανερόν ὅτι οἱ ἄνεμοι ἐπηρεάζουν τὸ κλίμα ἐνὸς τόπου. Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι τείνουν πάντοτε νὰ μετριάσουν τὰς ἀντιθέσεις θερμοτήτος καὶ ψύχους καὶ εἰς αὐτοὺς ὀφείλεται ἡ

γλυκύτης τοῦ κλίματος τῶν ἐλληνικῶν παραλίων. Οἱ ἄνεμοι ὅμως οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ ἐκτεταμένης ἡπείρους, αὐξάνουν τὰς ἀντιθέσεις. Οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι πνέουν ἐπὶ τῆς χώρας μας, ὠθοῦν τρόπον τινὰ πρὸς ἡμᾶς τὸ κλίμα τῶν βορειοτέρων χωρῶν.

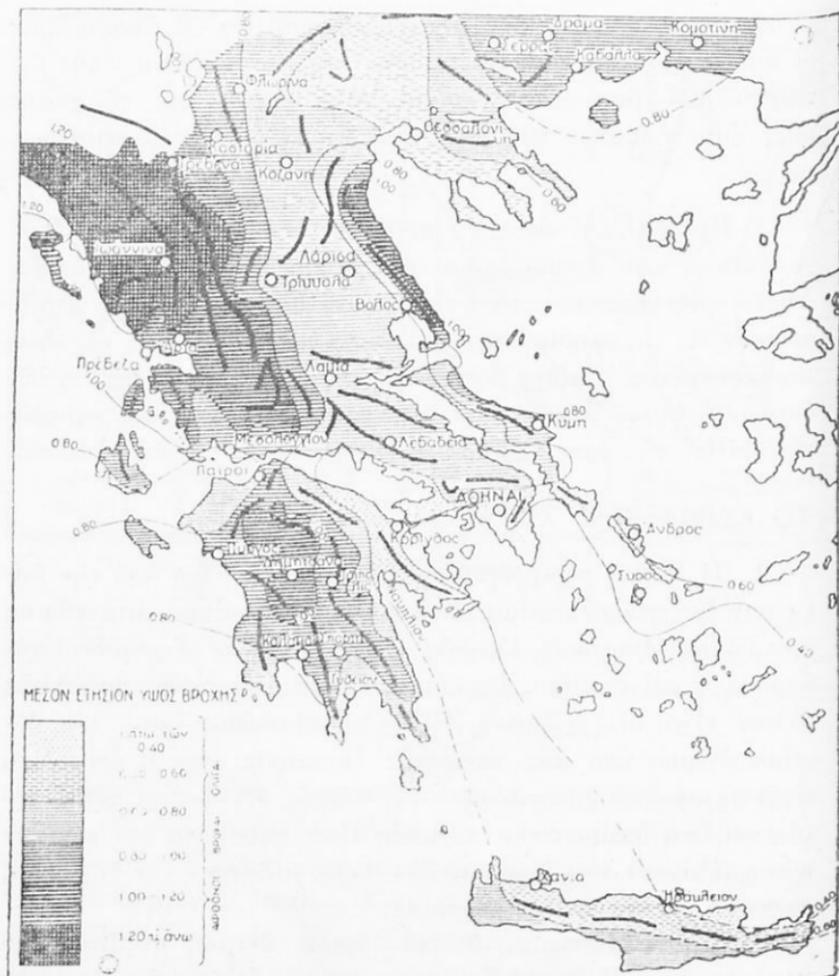
3. **Βροχαί.** Αἱ βροχαὶ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τοὺς ἄνεμους. Βρέχει ὅταν φυσοῦν ἄνεμοι ἐρχόμενοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οἱ ὅποιοι ὠθοῦν τοὺς ὕδατιμοὺς πρὸς τὴν ξηράν. Ἐπομένως βρέχει περισσότερο εἰς τὰς πλησίον τῆς θαλάσσης χώρας παρὰ εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας. Ἐπίσης βρέχει περισσότερο ἐπὶ τῶν ὄρεων, τῶν ὁποίων ἡ ψυχρὰ ἀτμόσφαιρα συμπυκνώνει τοὺς ἀτμοὺς καὶ τοὺς μεταβάλλει εἰς βροχήν, παρὰ τὰ βαθύπεδα.

ΤΟ ΚΛΙΜΑ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΜΑΣ

1. Ἡ Ἑλλὰς περιβροχομένη καὶ διαμελιζομένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν ἔχει γενικῶς κλίμα θαλάσσιον. Ἐν τούτοις κατὰ τόπους παρουσιάζει διαφορὰς. Γενικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον ὁ χειμὼν εἶναι βαρύτερος καὶ τὸ θέρος θερμότερον παρὰ εἰς τὸ Ἴόνιον. Αἰτία τούτου εἶναι ὅτι ἡ δυτικὴ Ἑλλὰς προστατεύεται κατὰ τῶν βορείων ἀνέμων ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ὄροσειρᾶς, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι περισσότερο ἐκτεθειμένη εἰς αὐτούς. Οἱ ἄνεμοι αὐτοὶ ἐρχόμενοι ἀπὸ ἡπειρωτικὴν περιοχὴν εἶναι ξηροὶ καὶ τὸν μὲν χειμῶνα αὐξάνουν τὸ ψῦχος, τὸ δὲ θέρος αὐξάνουν τὴν ξηρασίαν, συνελπῶς δὲ καὶ τὴν θερμοκρασίαν.

Πράγματι οἱ ἐτησίαι, ἂν καὶ βόρειοι ἄνεμοι, αὐξάνουν τὴν θερμοκρασίαν κατὰ τὸ θέρος διότι, ξηροὶ αὐτοὶ, καθαρίζουν τὴν ἀτμόσφαιράν μας ἀπὸ κάθε ἔγχος ὑγρασίας, ἀποδιώκοντες τοὺς ὕδατιμοὺς πρὸς Ν. Τοιοῦτοτρόπως ὅμως ἡ ἀτμόσφαιρα γίνεται διαυγέστερα καὶ αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες θερμαίνουσι τὸ ἔδαφος πολὺ ἰσχυρότερον. Ἐὰν ἡμεῖς αἰσθανώμεθα αἰσθημα δροσερότητος ἐκτιθέμενοι κατὰ τὸ θέρος εἰς τὸν ἄνεμον, τοῦτο ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἐξάτμισιν τοῦ ἰδρωτὸς μας.

2. Αἱ δυτικαὶ χῶραι τῆς Ἑλλάδος δέχονται περισσότερας βροχὰς ἢ αἱ ἀνατολικαί. Οὕτω εἰς τὴν Ἄν. Ἑλλάδα πίπτουν βροχαὶ ὕψους 0,60 τοῦ μέτρου κατὰ μέσον ὄρον, ἐνῶ εἰς τὴν Δυτ. ὑπερβαίνουν τὸ 1 μέτρον. Ἡ μεγαλύτερα διαφορὰ εἶναι μεταξὺ Ἀττικῆς (0,40) καὶ Ἠλείου (ἄνω τοῦ 1,20). Ἡ ἄνισος

115. Βροχομετρικές χάρτης της Ελλάδος.

(1. Το σκοτεινότερον χρώμα δεικνύει μεγαλυτέρας ποσότητας βροχής, τὸ ανοικτότερον μικροτέρας. 2. Αἱ μακροὶ γραμμαὶ με τοὺς ἀριθμοὺς εἰς τὰ ἅκρα ὀνομάζονται **βροχομετρικαὶ καμπύλαι** καὶ χωρίζουν τοὺς διαφόρους τόπους κατὰ τὸ ποσὸν τῶν βροχῶν ποὺ δέχονται. 3. Παρατηρήσατε ποῖα τὰ βροχερώτερα καὶ ποῖα τὰ πτωχότερα εἰς βροχὰς μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ διατί; 4. Αἱ παχέϊαι ἀκανόνιστοι μαῦροι γραμμαὶ δεικνύουν τὴν θέσιν καὶ διεύθυνσιν τῶν ὄροσειῶν· παρατηρήσατε οὖν αἱ βροχομετρικαὶ καμπύλαι εἶναι παράλληλοι καὶ πλησιέστατα πρὸς τὰς ὄροσειράς).

Σημ. Αἱ συνεχεῖς καμπύλαι ἐλήφθησαν ἐκ μελέτης τοῦ κ. Κεφαλᾶ εὐγενῶς παραγορηθείσης εἰς τὸν συγγραφεῖα, καὶ τῆς ὁποίας μέρος ἔχει ἀνακοινωθῆ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν. Αἱ διακεκομμένα καμπύλαι προσετέθησαν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκδόσεων.

αὕτη διανομὴ τῶν βροχῶν, ἣ ὁποία ἐπιδρᾷ τόσον πολὺ εἰς τὴν βλάστησιν καὶ τὴν γεωργίαν, ὁφείλεται εἰς τὴν μορφολογίαν τῆς χώρας μας, καὶ κυρίως εἰς τὴν διάταξιν τῶν ὀρέων τῆς (βλ. *χάρτην βροχῶν*).

3. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὁμως ἐκεῖ ὅπου δὲν φθάνει ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης, ἐπικρατοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἡπειρωτικοῦ κλίματος. Μάλιστα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βουνὰ τῆς κεντρικῆς ὄροσειρᾶς μέχρι τῆς Αἰτωλίας, συναντῶμεν τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης (ἐλάτην, ὄξυάν, ὄρεινὴν πεύκην κλπ.). Τὰ χιόνια καλύπτουν καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα τὰ βουνὰ, συχνὰ δὲ καὶ τὰς πεδιάδας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐπὶ ἑβδομάδας. Τὸ δὲ θέρος ἡ ζέστη εἶναι μεγάλη μέσα εἰς τὰ κλειστὰ λεκανοπέδια τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θράκης κλπ.

4. *Συμπέρασμα*. Γενικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔχομεν κλίμα εὐκρατον. Ἡ θερινὴ ἐποχὴ τοῦ ἔτους εἶναι ἐποχὴ ξηρασίας μετὰ σπανιώτατα παραδείγματα αἰφνιδίων καταιγίδων μετὰ βροχῆς. Ἡ βροχερὰ ἐποχὴ ἀρχίζει τὸ φθινόπωρον, τὰ δὲ πρωτοβρόχια συνοδεύονται ἀπὸ ἀστραπᾶς καὶ βροντᾶς. Ὁ βροχερώτερος μῆν εἶναι ὁ Δεκέμβριος. Ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον καὶ ἔπειτα ἀρχίζουν αἱ βροχαὶ νὰ ὀλιγοστεύουν. Ἀπὸ δὲ τὸν Μάϊον ἀρχίζει ἡ ξηρὰ περίοδος.

Αἱ βροχαὶ εἰς τὴν χώραν μας εἶναι ραγδαῖαι. Μειονέτημα πολὺ ἐπιζήμιον, διότι οὕτω δὲν εἰσδύει ἀρκετὴ ποσότης νεροῦ εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ φεύγει διὰ τῶν χειμάρρων πρὸς τὴν θάλασσαν. Προσέτι δέ, διότι πλημμυρίζουν οἱ ποταμοί, κατακλύζουν τὰς πέριξ γεωργικὰς ἐκτάσεις καὶ προκαλοῦν καταστροφάς.

7. ΧΛΩΡΙΣ - ΠΑΝΙΣ

Χλωρίς. Ἀνάλογα μὲ τὸ κλίμα κάθε τόπου εἶναι καὶ τὰ φυτὰ του, ἢ *χλωρίς του*. Ἡ Ἑλλάς ἔχουσα μίαν θαυμαστὴν ποικιλίαν κλίματος, ἀπὸ τὸ γλυκὺ θαλάσσιον τῶν μεσημβρινῶν παραλίων της, ἕως τὸ δριμύ ἠπειρωτικὸν τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ της, ἔχει πλουσιωτάτην χλωρίδα. Ἐκτὸς τῶν φυτῶν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς μεσογείου θαλάσσης, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνεκάλυψαν οἱ βοτανολόγοι καὶ 600 περίπου εἶδη φυτῶν ἀποκλειστικῶς ἑλληνικά.

Τὸ διάφορα εἶδη τῶν φυτῶν τὰ ἀποτελοῦντα τὴν χλωρίδα μας δὲν φύονται εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς χώρας μας. Κάθε εἶδος φυτοῦ ἔχει τὸ κλίμα τῆς ἰδικῆς του προτιμήσεως· οὕτω ἡ μυρτιά, ἡ ἐλαία, ἡ σταφιδάμπελος ἀγαποῦν τὸ γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα τῶν μεσημβρινῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος. Ἀντιθέτως ἡ ὀξυά, ἡ ἐλάτη καὶ τὰ ἄλλα ἀγαποῦν τὰ χιόνια τῶν ὀρέων.

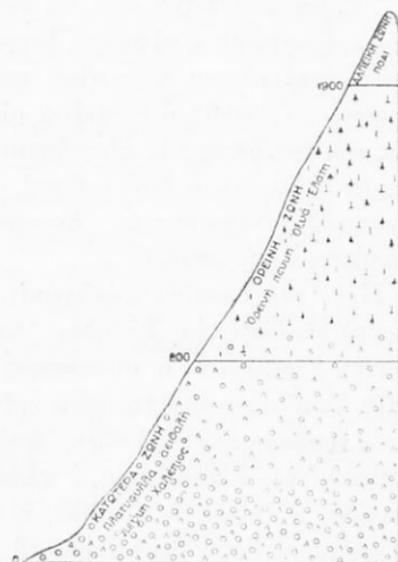
Καθ' ὅσον ἀνερχόμεθα εἰς ὑψηλὰ ὄρη ἢ χλωρίς μεταβάλλεται. Φυτὰ τὰ ὁποῖα ἐβλέπαμεν πλησίον τῆς θαλάσσης, φθάνουν μέχρις ἐνὸς ὕψους καὶ ἔπειτα χάνονται. Ἀντιθέτως δὲ παρουσιάζονται ἄλλα εἶδη ἄγνωστα εἰς τὰ παράλια. Μελετῶντες λοιπὸν οἱ ἐπιστήμονες τὰς προτιμήσεις αὐτὰς τῶν φυτῶν εἰς τὴν χώραν μας ἐχώρισαν τὴν ἑλληνικὴν χλωρίδα εἰς 3 ζώνας.

1. **Ἡ κατωτέρα ζώνη** ἀρχίζει ἀπὸ τὰ παράλια καὶ φθάνει ἕως 800 μέτρα ὕψους ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν συναντιῶμεν μεταξὺ πλείστων ἄλλων εἰδῶν χόρτων καὶ φρυγάνων, *τριφύλλι*, *θυμάρι*, *σφάκα*. Ἐπίσης ἐδῶ σχηματίζονται μεγάλα καὶ ὠραῖα δάση ἀπὸ *πλατύφυλλα*, *ἀειθαλῆ χαμόδενδρα* (κουμαριά, σπάρτον, φυστικιά, βάτος, χαρουπιὰ ἀγριοκυλάρισα). Εἰς τὴν ζώνην αὐτὴν ἀποτελοῦν μικτὰ συνήθως δάση ἢ *χαλέπιος πεύκη*, (τὰ πεῦκα), *ὁ πρίνος*, ἢ *ἀγριελαία*. Εἰς τὴν κα-

τωτέραν ζώνην εὐδοκιμεί ἡ ἐλαία, σχηματίζουσα πολλαχοῦ δάση (τοὺς ἐλαιῶνας), ἡ συκῆ, ἡ σταφιδάμπελος, τὰ ἐσπεριδοειδῆ.

2. **Ἡ ὄρεινή ζώνη** ἀπὸ τὰ 800 ἕως τὰ 1800 μέτρα ὕψος. Ἐδῶ ἀλλάζει ἡ χλωρὸς ἐντελῶς. Ἄλλα εἶδη χορτῶν καὶ φρυγάνων φύονται καὶ ἄλλα εἶδη δένδρων σχηματίζουν δάση. Ἐδῶ θὰ συναντήσωμεν δρυῖς, καστανέας, διάφνας καὶ δάση ὄξυνᾶς καὶ ἐλάτης. Ἐδῶ εὐδοκιμεί ἐπίσης καὶ ἡ ἀπιδέα, ἡ μηλέα, ἡ κερασέα (βλ. δασικὸν χάρτην σελ. 166).

3. **Ἡ ἀλλεικὴ ζώνη** (ἄνω τῶν 1800 μέτρων ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης), ἡ ἄδενδρος περιοχὴ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πίνδου, τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς Γκιόνας, τῆς Κυλλήνης, τοῦ Ταῦγέτου κλπ. Ἐκεῖ τὸ κλίμα ὁμοιάζει μὲ ἐκεῖνο τῆς βορειοτάτης Εὐρώπης, ἡ δὲ δασικὴ βλάστησις δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῆ, καὶ μέσα εἰς τὰς σχισμὰς τῶν βράχων δὲν βλαστάνουν παρὰ μόνον σπάνιοι μικροθαμνοὶ, χαμηλότερα καὶ διάφορα εἶδη πύας.

116. Σχηματογραφικὴ παράστασις τῶν ζωνῶν χλωρίδας.

(Τὶ παριστοῦν τὰ ἐπὶ τοῦ σχήματος σημεία βλ. χάρτην δασῶν σελ. 167).

Πανίς. Ὅχι μόνον τὰ φυτὰ κάθε τόπου εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸ κλίμα του, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα. Ὅλα τὰ εἶδη τῶν ζῶων, τὰ ὅποια, ζῶντα εἰς φυσικὴν κατάστασιν, προτιμοῦν μίαν χώραν, ἀποτελοῦν τὴν πανίδα τῆς χώρας ταύτης, καθὼς τὰ φυτὰ ἀποτελοῦν τὴν χλωρίδα τῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ πανίς δὲν εἶναι πολὺ πλουσία εἰς εἶδη ζῶων. Εἶδη μεγάλων ζῶων εἰς ἀγρίαν κατάστασιν ἐλάχιστα ὑπάρχουν. Λιότι τὰ ζῶα —καὶ μάλιστα εἰς ἀγρίαν κατάστασιν— ἀφθονοῦν ἐκεῖ ὅπου ἀφθονεῖ καὶ ἡ τροφή των. Ἄλλ' εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ ξηρὸν κλίμα τῆς, ὅπου τὰ χορτὰ ξηραίνονται ἀπὸ τὸν Μάϊον, ὅπου τὸ πλεῖστον τῆς χώρας εἶναι γυμνὸν ἀπὸ δάση, κατὰ φυσι-

κὸν λόγον δὲν ἠμποροῦν νὰ ζήσουν καὶ νὰ ἀναπτυθῶν πολλὰ φυτοφάγα ζῶα. Καὶ ἂφοῦ λείπουν τὰ φυτοφάγα δὲν ἠμποροῦν φυσικὰ νὰ ὑπάρξουν καὶ σαρκοφάγα. Ἐς προσθέσωμεν ὅτι μερικὰ εἶδη τὰ ἐξηφάνισεν ἢ πλησιάζει νὰ τὰ ἐξαφανίσῃ τὸ κινίγιον.

Ἄγρια φυτοφάγα ζῶα εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ ἔλαφος, ἡ δορκὰς (ζαρκαδί), ὁ αἶγαγρος (ἀγριόγιδα), ὁ ἀγριοχίρορος. Ὑπάρχουν ἐπίσης μερικὰ τρωκτικὰ καθὼς ὁ σκίουρος (βερβερίτσα), ὁ κάστωρ, ὁ λαγός, ὁ κόνικλος, οἱ ποντικοί. Ἄρπακτικὰ ἢ ἄρκτος (εἰς τὰ δάση τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου), ὁ λύκος, ὁ θῶς (τὸ τσακάλι), ὁ λινξ (ρῆσος), ἡ ἀλώπηξ, ὁ τρόχος (ἀσβός), τὸ κουνάβι, ὁ ἀγριογάτος. Ἐντομοφάγα ὁ ἀκανθόχοιρος, ὁ τυφλοπόντικος, ἡ νυκτερίς.

Πολὺ πλουσιωτέρα ἡ ἑλληνικὴ πανὶς εἶναι εἰς πτηνά. Εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα : Ἐπὶ τὰ ἀρπακτικὰ οἱ γῦπες, οἱ ἰέρακες, ὁ χρυσαετὸς ἢ σταυραετὸς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἡ γλαῦξ. Ἐπὶ τὰ ἀναρριχητικὰ ὁ κοῦκος, ὁ μελισσοφάγος, ὁ περαστικός, τσαλαπετεινὸς καὶ ἄλλα. Ἐπὶ τὰ ξηροβατικὰ ὁ κορυδαλλός, ὁ σπουργίτης, ἡ καρδερίνα, ὁ φλώρος, ἡ κίσσα, ὁ κόραξ, ἡ σουσουράδα, ἡ ἀηδὼν, ἡ χελιδὼν, ἡ πέροδικα, τὸ τρυγόνι κλπ. Εἰς τὰς πεδιάδας ὅπου δὲν λείπουν τὰ ἔλη, ζοῦν ὁ ἀγριογάλλος, ἡ νερόκοτα, τὸ βροχοπούλι, ἡ μεκάτσα, ὁ πελαργός. Εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς λίμνας ἢ ἀγριοπαπια, οἱ πελεκάνοι, οἱ γλάροι καὶ ἄλλα.

Ἐκτὸς ἐλαχίστων εἰδῶν τὰ περισσότερα πτηνά τῆς Ἑλλάδος τρέφονται μὲ ἔντομα καὶ διὰ τοῦτο ἀποβαίνουν πολῦτιμοι συνεργάται τοῦ Ἑλλήνος γεωργοῦ. Ἡ ἀνόητος καταστροφὴ τῶν εἶναι καὶ καταστροφὴ τῆς γεωργίας καὶ πρὸ πάντων τοῦ δένδρου.

Πάντα ταῦτα τὰ εἶδη τῶν πτηνῶν δὲν ζῶσι διαρκῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μερικὰ ἔρχονται ἀπὸ θερμότερας χώρας διὰ νὰ παραθερίσουν καὶ νὰ φητοκῆσουν εἰς τὴν πατρίδα μας, ὅπως ἡ χελιδὼν. Ἄλλα πάλιν ἔρχονται, ἀντιθέτως ἀπὸ βορειότερας χώρας διὰ νὰ παραχειμάσουν ἐδῶ, ὅπου ὁ χειμὼν εἶναι ἤπιος. Μερικὰ ἄλλα ἀπλῶς διέρχονται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ παραμένουν ἐδῶ (ἀγιοπούλι, συκοφάγος). 110 εἶδη παραμένουν μονίμως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ 60 παραθερίζουν. Ἀπὸ τὰ ὅλα γεννοῦν ἐδῶ τὰ αὐγά των καὶ μεγαλώνουν τοὺς νεοσσούς των. Προσέτι παραχειμάζουν ἄλλα 110 εἶδη διὰ νὰ φύγουν μὲ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τῆς ἀνοιξέως. Σταθμεύουν δὲ ἀπλῶς, ταξιδεύοντα δι' ἄλλας χώρας, 60 περίπου εἶδη.

Ἐκτὸς τῶν πτηνῶν ζοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔρπειά, ἰδίως εἰς τὰς θερμοτέρας περιοχάς μας (ἢ ὄχιά, ἢ δενδρογαλιά, σαῦραι, χελῶναι κλπ.) καὶ βάτραχοι. Εἰς δὲ τὰς θαλάσσας μας, τὰς λίμνας καὶ τὰς κοίτας μερικῶν ποταμῶν πλεῖστα εἶδη ἰχθύων. Εἰς τὰς λίμνας ζοῦν ἡ πέρκα, ἡ λιπαριά καὶ ὁ κυπρίνος, εἰς μερικοὺς ποταμοὺς ἡ πέστροφα. Οἱ ἰχθύες ὅσοι ἀλιεῦνται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς λιμνοθάλασσας δὲν εἶναι ὅλοι μόνιμοι κάτοικοι τῶν ἑλληνικῶν ὑδάτων. Πολλὰ εἶδη εἶναι διαβατικά ἢ ἔρχονται εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια ὀρισμένην μόνον ἐποχὴν τοῦ ἔτους, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀλιεῦνται εἰς ὀρισμένην ἐποχὴν. Μεταναστευτικοὶ ἰχθύες εἶναι ἡ σαρδέλλα, ὁ σκόμβρος (σκουμπρί, κολιός), τὰ σαυρίδια, ὁ τόνος (μαγιάτικο), ἡ παλαμίδα. Οἱ κέφαλοι εἰσέρχονται εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου τὸν Μάρτιον. Γενικῶς δὲ κατὰ τὴν ἀνοιξιν οἱ ἰχθύες ἔρχονται πρὸς τὰ παράλια διὰ νὰ γεννήσουν τ' αὐγά των.

Ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα θαλάσσια ζῶα ἡ ἑλληνικὴ πανὶς περιλαμβάνει κυρίως τὴν φώκην, τὸ δελφίνι καὶ τὸ σκυλόψαρον.

117. Τὸ ἀλώνισμα εἶναι μία ἀπὸ τὰς γραφικωτέρας ἐργασίας τῆς οἰτοκαλλιέργειας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ι. ΓΕΩΡΓΙΑ

(Καλλιέργεια, δάση, κτηνοτροφία, ἀλιεία).

Ἡ γεωργία εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἀσχολία τοῦ ἀνθρώπου, διότι μᾶς δίδει τὰ πλέον ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν μας εἶδη, τὰς τροφάς. Ἀπὸ τὴν γεωργίαν προέρχεται τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐθνικοῦ μας εἰσοδήματος καὶ μὲ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας ἀσχολοῦνται οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς χώρας μας.

Ἡ γεωργία εἶναι προσέτι τὸ ὑγιεινότερον καὶ εὐχαριστότερον ἔργον, διότι ἐκτελεῖται εἰς τὰς μαγευτικὰς ἐξοχὰς τῆς πατρίδος μας, μέσα εἰς τὸν καθαρὸν ἀέρα, κάτω ἀπὸ τὸ λαμπρὸν φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἡ μεγάλη ποικιλία τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς χώρας μας ἐπιτρέπει νὰ καλλιεργῶμεν τὰ πλέον διαφορετικὰ εἶδη. Προάγεται δέ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν μεγάλην ποικίλιαν τῶν καλλιεργουμένων εἰδῶν, ἡ Ἑλλάς ἀποτελεῖ σπάνιον παράδειγμα. Ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν ἀκόμη κατορθῶσει νὰ καλλιεργήσωμεν δλόκληρον τὸ δυνάμενον νὰ καλλιεργηθῆ ἔδαφος. Χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς ὄρεινὰς ἀγόνους περιοχὰς καὶ τὰ ἀκατάλληλα διὰ τὴν καλλιέρ-

γειαν πετρώδη ἐδάφη, παραμένουν παχέα ἐδάφη ἀκαλλιέργητα, εἰς τὰ βαθύτερα μάλιστα μέρη τῶν πεδιάδων καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ποταμῶν, διότι καλύπτονται ἀπὸ ἔλη, ἢ πνίγονται κατὰ τὰς πλημμύρας.

Ἡ Γεωργία μας κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν, μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Εἰκοσιένα, ἔκαμε μεγάλας προόδους. Ἄρκει νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι μετὰ τὸν ἑπταετῆ ἐκείνον ἀγῶνα τὰ πάντα ἀπέμειναν κατεστραμμένα.

«Πανταχοῦ ὑπῆρχον οἰκίαι πυρποληθεῖσαι, πόλεις ἐρημωθεῖσαι, χωρῖα καὶ ποιμνία κατεστραμμένα. Ἀυτὰ τὰ δένδρα ἀπεσπασμένα τοῦ ἐδάφους κατέκειντο· οὔτε αἱ ἐλαῖαι καὶ αἱ ἀμπελοὶ διέφυγον τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἡ πενία ἦτο γενική. Βραχίονες ἵνα ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν γεωργίαν ἔλειπον, ὅσοι δὲ ὑπῆρχον, συνήθισαν τὸν χειρισμὸν τοῦ ὄπλου καὶ ἀπέμαθον τὸν τοῦ ἀρότρου. Ἡ ἔλλειψις παντὸς μέσου ἦτο τοιαύτη ὥστε καὶ αὐτῶν τῶν σπόρων ἐστεροῦντο πρὸς καλλιέργειαν. Τὰ εὐφορώτατα μέρη τοῦ νέου κράτους, αἱ ἀκταὶ τῆς Ἀχαΐας, ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα, ἡ ἐριβώλαξ Ἡλεία, ἦσαν παντοειδῶς κατεστραμμένα, ἐντεῦθεν δὲ τοῦ Ἰοθμοῦ μόνον ἐν τῷ λεκανοπεδίῳ τῆς Λεβαδείας εὐρίσκονται ἔχνη τινὰ καλλιεργείας». (*Ἐπ. Κυριακίδου, Ἱστορία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ [1832-1892]*).

Μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν γεωργίαν μας ἔδωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν μεγάλων κτημάτων (τσιφλικίων) τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας καὶ πρὸ παντὸς ἡ προσφυγικὴ ἀποκατάστασις. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοί, ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἠΰξησαν τὸν γεωργικὸν μας πληθυσμὸν καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν πολλῶν νέων ἐκτάσεων, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησιμοποιοῦντο ἄλλοτε ὡς βοσκαί. Σήμερον καλλιεργοῦνται εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ σιτηρά, ὄσπρια καὶ λαχανικά, καπνὰ, βάμβακα καὶ σουσάμι, σταφίδα καὶ ἀμπέλους περίπου 20 000 000 στρέμματα. Εἰς αὐτὰ ὅμως πρέπει νὰ προσθέσωμεν 5 000 000 στρέμματα ἐλαιῶνας, 500 000 στρέμματα διάφορα ἄλλα δένδρα καὶ 4 000 000 στρέμματα ἀγροναπαύσεις, δηλ. χωράφια τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται κάθε δευτέρον ἔτος. Οὕτω ὁλόκληρος ἡ ἐξημερωμένη καὶ καλλιεργουμένη ἔκτασις εἰς τὴν χώραν μας δύναται νὰ ὑπολογισθῇ εἰς 30 ἑκατομμύρια στρέμματα περίπου.

Μένουν όμως ακόμη πολλά να γίνουν δια την γεωργίαν μας. Όσα παράγομεν δὲν μᾶς φθάνουν. Αναγκαζόμεθα νὰ εἰσάγωμεν γεωργικὰ προϊόντα ξένων χωρῶν, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παράγωμεν. Οὕτω δὲν παράγομεν παρὰ μόνον τὸ ἥμισυ περίπου τοῦ σίτου ποῦ χρειάζομεθα, τὸ ἄλλο ἥμισυ τὸ ἀγοράζομεν ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ. Καὶ δὲν εἰσάγομεν μόνον σίτον, ἀλλὰ καὶ ὄσπρια καὶ πατάταν καὶ λαχανικὰ διάφορα, ἀκόμη δὲ καὶ λεμόνια καὶ πορτοκάλια εἰς τὴν χώραν αὐτὴν τῆς πορτοκαλλέας.

Πρέπει λοιπὸν ν' αὐξήσωμεν τὴν γεωργικὴν μας παραγωγὴν. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται μὲ δύο τρόπους: α) μὲ τὸ νὰ αὐξήσωμεν τὰς καλλιεργουμένας ἐκτάσεις, β) μὲ τὸ νὰ κάμωμεν τὴν γῆν πλέον εὐφορον, νὰ αὐξήσωμεν δηλ. τὴν ἀποδοτικότητά της.

Πῶς θὰ εὐρώμεν ὅμως νέας γαίας; α) ἐκχερσώνοντες καλλιεργησίμους γαίας, β) ἀποξηραινόντες τὰ ἔλη τῆς χώρας μας (μόνον εἰς τὴν Μακεδονίαν καλύπτονται ἀπὸ ἔλη ἢ πλημμυρίζονται περὶ τὰ 4 000 000 στρέμματα), γ) ἐμβολιάζοντες καὶ τοιοντοτρόπως ἐξημερώνοντες ἄγρια δένδρα, ἰδίως ἀγριελαιίας, ἀγριοφυσιτικῆς κλπ., αἱ ὁποῖαι καλύπτουν ἐκτάσεις ὀλοκλήρους ἐπὶ τῶν κλιτύων τῶν βουνῶν. Τὴν δὲ ἀποδοτικότητα τῆς γῆς μας θὰ αὐξήσωμεν μὲ τὸ νὰ καλύτερεύσωμεν τοὺς τρόπους τῆς καλλιεργείας: α) νὰ ὀργώνωμεν μὲ σιδήρουσιν ἄροτρον βαθέως καὶ εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας μὲ μηχανικὰ ἄροτρα, β) νὰ σπεύρωμεν ἐκλεκτὸν σπόρον, γ) νὰ καταπολεμῶμεν μεθοδικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς τὰς ἀσθενείας τῶν φυτῶν καὶ τέλος δ) νὰ χρησιμοποιῶμεν χημικὰ λιπάσματα.

Ἡ πρόοδος τῆς χώρας μᾶς καὶ ἑξασφάλις ἀνετιωτέρας ζωῆς εἰς τοὺς κατοίκους της ἑξαρτῶνται ἀπὸ τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς.

ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΙ

Καλλιεργοῦμεν κυρίως διὰ δύο σκοπούς, εἴτε διὰ νὰ παράγωμεν εἶδη διατροφῆς, εἴτε διὰ νὰ προμηθεύσωμεν εἰς τὴν βιομηχανίαν μας γεωργικὰς πρώτας ὕλας.

Εἶδη διατροφῆς. 1. **Σίτος.** Ὁ σίτος, μὲ τὸν ὁποῖον παρασκευάζομεν τὴν κυριωτέραν τροφήν μας, τὸ ψωμί, καλλιεργεῖται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εὐδοκιμεῖ κυρίως εἰς ἐδάφη προσχωσιγενῆ ὄλων τῶν κλιμάτων. Καὶ διὰ τοῦτο μεγάλαι ἐκτάσεις τῶν πεδιά-

δων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Θεσσαλίας, τῆς Στερεᾶς καὶ Πελοποννήσου καλλιεργοῦνται μὲ σίτον.

Ἐκ τῶν 20 περίπου ἑκατομμυρίων στρεμμάτων, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται εἰς τὴν χώραν μας (χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰς ἀγροναπαύσεις καὶ δενδροκαλλιεργείας), διατίθενται διὰ τὸν σίτον περίπου 6 ἑκατομμύρια στρέμματα, τὰ ὁποῖα ἀποδίδουν κατ' ἔτος 450 000 περίπου τόννους, δηλ. τὸ ἕμισυ τῆς ποσότητος ποῦ χρειαζόμεθα διὰ τὸ ψωμί μας. Τὸ ὑπόλοιπον τὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὰς μεγάλας σιτοπαραγωγικὰς χώρας, καὶ ἰδίως τὴν Ἀμερικὴν, Καναδᾶν, Ἡν. Πολιτείαν, Ἀργεντινὴν. Ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἑλῶν καὶ ἡ μεθοδικωτέρα καλλιέργεια θὰ αὐξήσῃ κατὰ πολὺ τὴν παραγωγὴν τοῦ σίτου εἰς τὴν χώραν μας.

Καλλιεργοῦνται μὲ σίτον :

Εἰς τὴν Μακεδονίαν	1 620 000 στρέμ.
» Θράκην	450 000 »
» Θεσσαλίαν	1 120 000 »
» Ἠπειρον	150 000 »
» Δυτικὴν Στερεάν	200 000 »
» Ἀνατολικὴν Στερεάν	900 000 »
» Πελοπόννησον	1 100 000 »
Εἰς τὰς Ἰονίους νήσους	30 000 »
» νήσους τοῦ Αἰγαίου	450 000 »

2. **Τὰ ἄλλα σιτηρά.** Πλὴν τοῦ σίτου καλλιεργοῦμεν ἄλλας τόσας ἐκτάσεις (7 500 000 στρέμμ.) διὰ τὰ ἄλλα σιτηρά: *κριθὴν, βρώμην, ἀραβόσιτον, σίκαλιν, ὄρυζαν.* Ὁ ἀραβόσιτος ἀγαπᾷ τὰ παρόχθια ὑγρὰ ἐδάφη τῶν ποταμῶν καὶ καλλιεργεῖται ἐκεῖ ὅπου δὲν παράγεται σίτος· χρησιμοποιεῖται δὲ διὰ τὸ ψωμί τῶν πτωχότερων περιφερειῶν τῆς χώρας μας (Ἠπειρος). Τὰ περισσώτερα τῶν ἄλλων σιτηρῶν καλλιεργοῦνται κυρίως πρὸς διατροφὴν τῶν ζώων.

3. **Ὄσπρια, πατάτα, λαχανικά.** Τὰ ὄσπρια, (φασόλια, κουκιά, ρεβίθια, φακὴ), ἡ πατάτα καὶ τὰ λαχανικά ἀποτελοῦν μαζί μὲ τὸ ψωμί τὴν βᾶσιν τῆς τροφῆς μας, καλλιεργοῦμεν δ' ἔξ αὐτῶν περὶ τὸ 1 000 000 στρέμματα. Τὰ εἶδη αὐτὰ ἀπαιτοῦν γονιμώτερα ἐδάφη. Πατάτα παράγεται εἰς τὸν Βόλον, τὴν Κέρκυραν καὶ τὰς εὐφόρους κοιλάδας τῆς Πελοποννήσου. Τὰ λαχανικά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ καταναλίσκονται ἀμέσως ἅμα κοποῦν, καλλιεργοῦνται πλησίον τῶν μεγάλων πόλεων ἢ εἰς μέρη μὲ καλὴν συγκοινωνίαν. Μεγάλοι

λαχανόκηποι υπάρχουν έξω τῶν Ἀθηνῶν, πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Πατρῶν, εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄργου κλπ.

4. **Ἐλαία.** Ἐν ἓκ τῶν σπουδαιότερων γεωργικῶν προϊόντων μας εἶναι ὁ καρπὸς τοῦ ἱεροῦ δένδρου τῆς ἐλαίας. Οἱ ἐλαιῶνες μας καλύπτουν περὶ τὰ 5 000 000 στρέμματα καὶ παράγουν κατὰ μέσον ὄρον ἑτησίως 100 000 τόννους ἐλαίου καὶ 30 000 τόννους ἐλαιῶν φραγώσιμων.

Ἡ ἐλαία ἀγαπᾷ θαλάσσιον κλίμα, ὄχι πολὺ ψυχρὸν τὸν χειμῶνα, καὶ διὰ τοῦτο εὐδοκιμεῖ εἰς ὅλα τὰ ἑλληνικὰ παράλια ἐκτὸς ἐκείνων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ὅπου συναντᾶται εἰς πολὺν περιορισμένην ἔκτασιν. Προτιμᾷ τὰ ὄχι πολὺ γόνιμα κοκκινωχώματα, τὰ ὁποῖα συναντῶνται μεταξὺ τῶν ἀσβεστολίθων. Ἐν τούτοις εἰς ὑπερβολικὰ ξηρὸν (ἀμμῶδες) ἢ πολὺ ὑγρὸν (ἐλῶδες) ἔδαφος ἡ ἐλαία δὲν εὐδοκιμεῖ. Μεγάλοι ἐλαιῶνες ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν Ἄμφισσαν, τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐφ' ὄλων τῶν νήσων μας. Εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν Ζάκυνθον, τὴν Λέσβον, τὴν Κρήτην οἱ ἐλαιῶνες σχηματίζουν ἐκτεταμένα διάση. Φημίζονται αἱ φραγώσιμοι ἐλαῖαι τῶν Καλαμῶν, τῶν Πατρῶν, τῆς Ἀμφίσσης, τοῦ Βόλου. Ἐλαία καλὰ παράγονται μόνον ἐκεῖ ὅπου ἔχουν κατασκευασθῆ νέα, ἐπιστημονικῶς λειτουργοῦντα ἐλαιοτριβεῖα (βλ. *χάριτην ἐλαίας*).

Παραγωγή ἐλαίου εἰς τόννους.

(Μέσος ὄρος ἑξαετίας 1927—1932)

<i>Τόπος παραγωγῆς</i>	<i>Ποσότης παραγωγῆς</i>	<i>Τόπος παραγωγῆς</i>	<i>Ποσότης παραγωγῆς</i>
Πελοπόννησος	26 000	Εὐβοία	2 000
Κρήτη	26 000	Σάμος	2 200
Λέσβος	180 0	Ζάκυνθος	2 000
Στερεὰ Ἑλλάς	7 000	Κεφαλληνία	1 500
Κέρκυρα	5 500	Μαγνησία	1 500

Ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ τρίτη χώρα τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἐλαιοπαραγωγὴν, μετὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν.

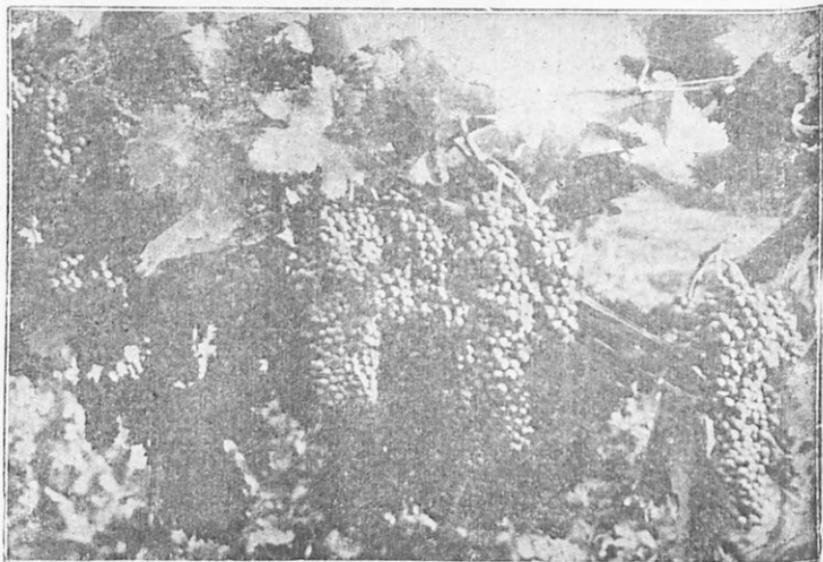
5. **Ἄμπελοι.** Πλέον τῶν 2 400 000 στρέμματα καλλιεργοῦμεν μὲ ἀμπέλους καὶ σταφιδάμπέλους. Αἱ σταφιδάμπελοι εὐρίσκονται κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατὰ μῆκος τῶν παραλίων τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἡ σταφίς, ἡ μαύρη κορινθιακὴ σταφίς, εἶναι καθαντὸ εἶδος ἑλληνικόν. Αἱ σταφίδες τῆς Καλλιφρο-

118. Χάρτης ελάικς.

(1. Δεικνύει ποῦ φέεται ἡ ἐλαία (μαῦρα) καὶ ποῦ δὲν φέεται (λευκά). 2. Ποῦ ὅμως οἱ ἐλαιῶνες ἔχουν τὴν μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ τὴν μεγαλυτέραν παραγωγὴν, ἀναφέρει ὁ στατιστικὸς πίναξ παραγωγῆς ἐλαίου τῆς σελ. 158. Ἡ σύγκρισις τοῦ στατιστικοῦ πίνακος καὶ τοῦ χάρτου δίδει πλήρη εἰκόνα τῆς ἐλαιοπαραγωγῆς εἰς τὴν χώραν μας).

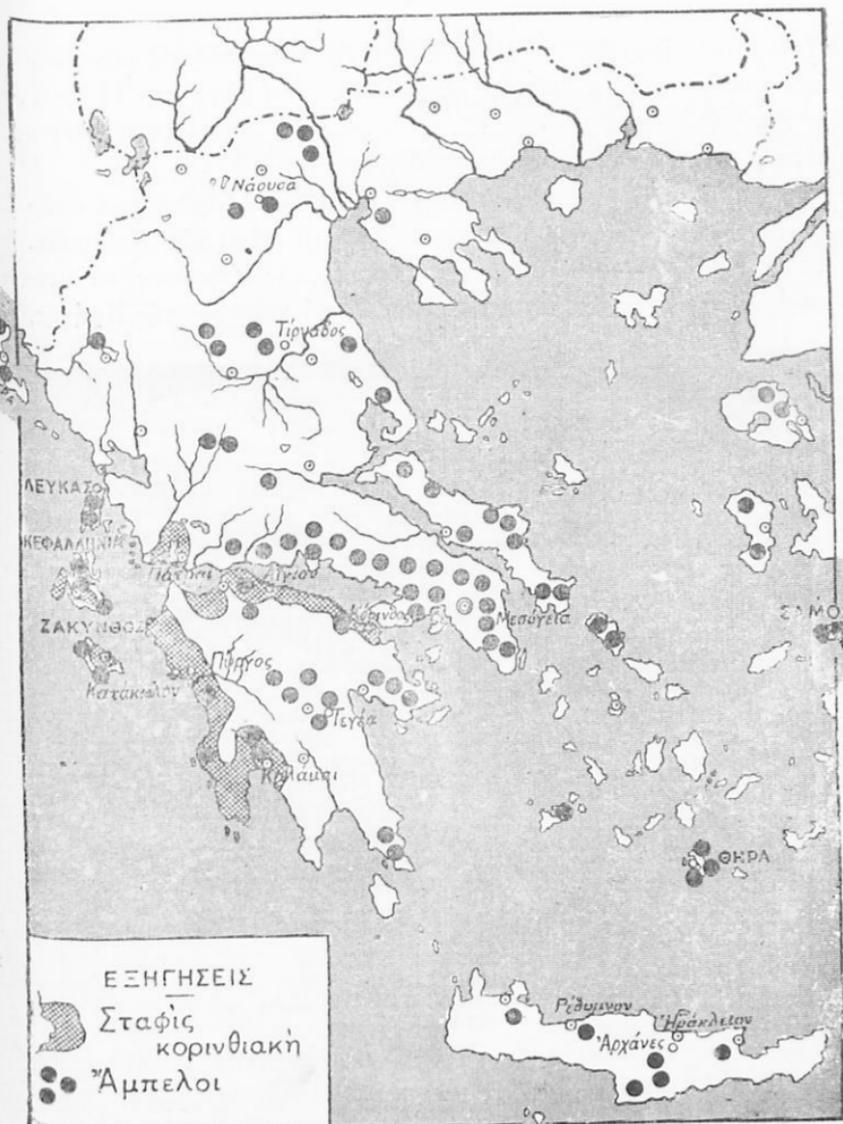
νίας καὶ τῆς Αὐστραλίας εἶναι κατὰ πολὺ κατώτεροι. Καλλιεργοῦμεν μὲ σταφιδάμπελους περὶ τὰ 700 000 στρέμματα, ἡ ἀξία δὲ τοῦ παραγομένου καρποῦ, ὅστις κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξάγεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν, Ὁλλανδίαν, Γερμανίαν κλπ., φθάνει περίπου τὸ 1 καὶ ἥμισυ δισεκατομμύριον δραχμῶν.

119. Κορινθιακὴ σταφίς, πραγματικὸν φυσικὸν γλύκισμα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν σταφιδάμπελον, ἡ ἀμπελος οὔτε τόσον γόνιμα ἐδάφη ἀπαιτεῖ οὔτε τόσον αὐστηρὰ εἶναι εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ κλίματος. Ἀγαπᾷ βεβαίως τοὺς γλυκεῖς χειμῶνας καὶ τὴν βροχεράν, ἀλλ' ἠλιόλουστον ἀνοιξιν καὶ τὸ θερμὸν θέρος διὰ τὴν ὄριμάση τοὺς καρπούς της. Ὅμως ἀντέχει καὶ εἰς τὸ ψῦχος. Διὰ τοῦτο εὐρίσκεται εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὰ παράλια καὶ εἰς τὰ μεσόγεια καὶ εἰς τὰς χαμηλὰς πεδιάδας καὶ ἐπὶ τῶν ὄροσπεδίων. Καλλιεργοῦμεν περὶ τὸ 1 500 000 στρέμματα καὶ παράγομεν οἶνον καὶ σταφυλὰς ἐπιτραπέζιους ἀξίας περίπου ἑνὸς δισεκατομμυρίου δραχμῶν.

Φημίζονται οἱ οἶνοι τῆς Σάμου, τῆς Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος κλπ. Ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ προτιμῶνται οἱ ἑλαφροὶ οἶνοι τῆς Ἀττικῆς, τοὺς ὁποίους ἀρωματίζουν μὲ ρητίνην, γνωστοὶ μὲ τὸ ὄνομα *ρετσίνα*. Αἱ φαγώσιμοι σταφυλαὶ καὶ αἱ σταφίδες, κυρίως ἡ σουλτανίνα, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον εὐχυμα καὶ εὐθηρὰ φροῦτα-

120. Χάρτης καλλιέργειας σταφίδος και οίνου.

(1. Παρατηρήσατε ποῦ καλλιεργεῖται ἡ κορινθιακὴ σταφίς.
 2. Ποῦ περισσότερον καλλιεργεῖται ἡ ἄμπελος. 3. Παραβάλετε
 τοὺς στατιστικοὺς πίνακας καλλιέργειας τῶν δύο εἰδῶν. 4. Συμ-
 βουλευθῆτε καὶ τὸν χάρτην ἐμπορίου).

Τελευταίως ἤρχισεν ἡ ἀποστολὴ νωπῶν σταφυλῶν εἰς εὐρωπαϊκὰς χώρας μέσα εἰς εἰδικῶς κατασκευασμένα βαγόνια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου τῶν νωπῶν σταφυλῶν θέλει προσπορίσει εἰς τὴν χώραν μας μεγάλας ὠφελείας.

6. **Διάφοροι ὀπῶραι.** Αἱ πλέον εὐγενεστοὶ καὶ χυμώδεις ὀπῶραι ὠριμάζονται ἐν Ἑλλάδι. Φημίζονται τὰ σῦκα τῶν Καλαμῶν, τὰ πορτοκάλια τῶν Καλαμῶν, τῆς Κρήτης, τῆς Κερκύρας, τὰ μανταρίνια τῆς Χίου, τὰ μῆλα τοῦ Βόλου, τὰ κάστανα τῆς Κρήτης,

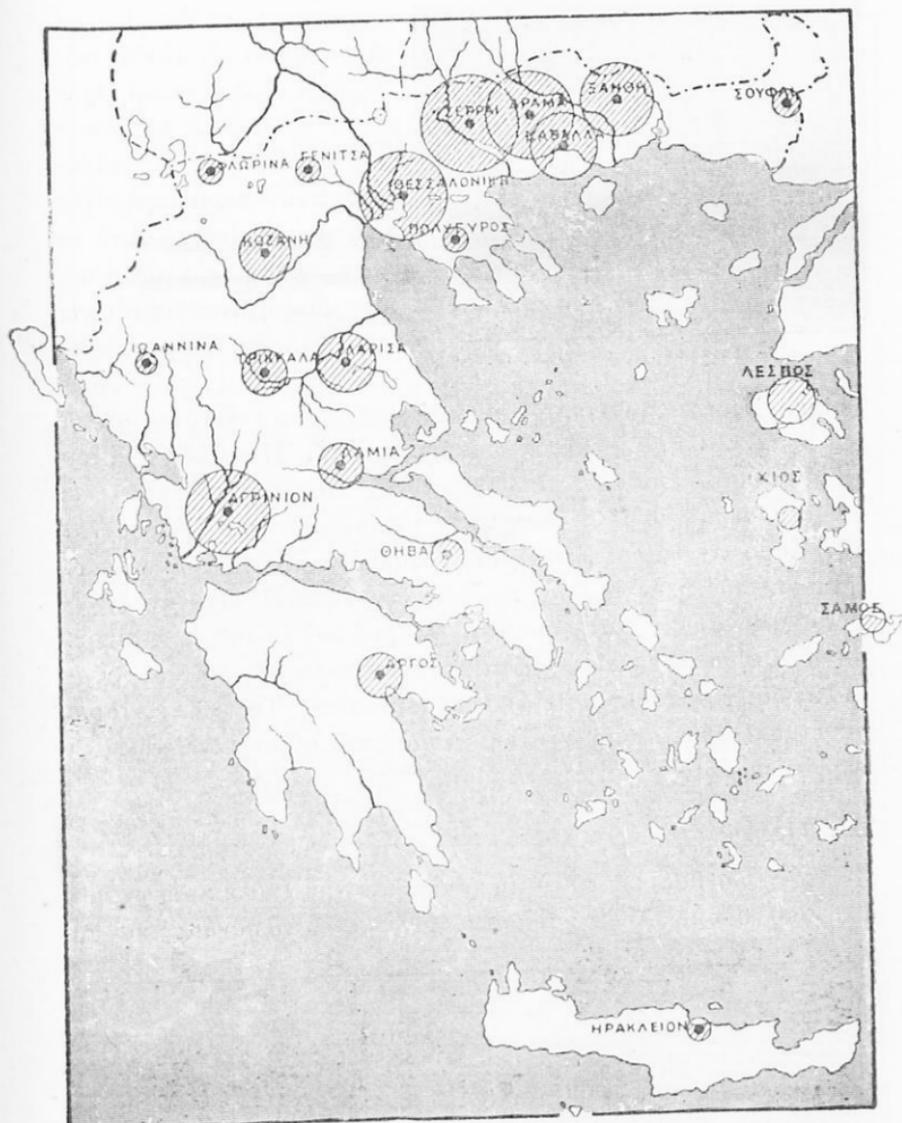

Φωτ. Τοπαρά. Ὑπερ. Ὑπνογ. Συγκοινωνία.

121. **Καβάλλα.** Αἱ πολλὰ πολυώροφα οἰκοδομαὶ εἶναι τὰ «καπνομάγαζα», ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ.

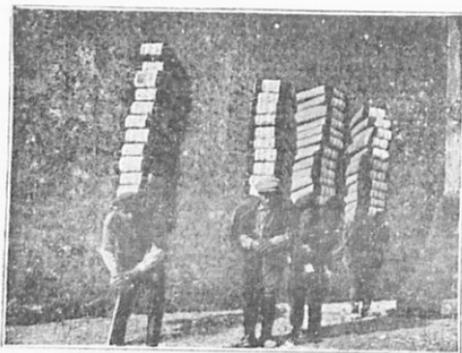
τὰ ἀγλάδια τῶν Πατρῶν κτλ. Ἡ δενδροκαλλιέργεια εἰς τὴν χώραν μας δὲν εἶναι ὅσον ἔπρεπε καὶ ὅσον ἠδύνατο ἀνεπτυγμένη. Ἀποτελεσμα τοῦτου εἶναι ὅτι προμηθευόμεθα λεμόνια ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, μῆλα ἀπὸ τὴν Καλιφορνίαν κτλ. Ὅμως κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἤρχισε νὰ τιμᾶται περισσότερον ἡ δενδροκαλλιέργεια.

Βιομηχανικὰ φυτά. 1. **Καπνά.** Ἡ κυριώτερα καλλιέργειά μας διὰ σκοποὺς βιομηχανικοὺς εἶναι ἡ τῶν καπνῶν. Καλλιεργοῦμεν κατ' ἔτος περὶ τὰ 650 000 στρέμματα καὶ παράγομεν καπνὰ ἀξίας 1500 ἑκατομμυρίων δραχ. περίπου (μέσος ὄρος πενταετίας 1928-1932). Καπνὰ καλλιεργοῦνται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰ ἀνώ-

127. Χάρτης καπνοκαλλιέργειας.

(1. Τὸ μέγεθος τῶν κύκλων δεικνύει τὴν καλλιεργουμένην μὲ καπνὰ ἔκτασιν. 2. Κατατάξατε εἰς μίαν σειρὰν τὰς πόλεις-κέντρα καπνοκαλλιέργειας. 3. Ποία χώρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἢ πλέον καπνοπαραγωγός; 4. Συμβουλευθῆτε τὸν πίνακα γεωργικῆς παραγωγῆς Μακεδονίας. 5. Ἐπίσης τὸν ἐμπορικὸν χάρτην διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν καπνῶν κατὰ λιμένας).

123. Μεταφορά καπνοσεμχτων.

τετα όμως και ἀκριβώτερα παράγονται εις την ἀνατολικήν Μακεδονίαν και Θράκην, γνωστά με τὸ ὄνομα καπνὰ Ξάνθης. Μέγα κέντρον καπνοπαραγωγῆς εἶναι και τὸ Ἄγρινιον. Ἀπὸ τὰ καπνὰ μας μικρὸν μόνον μέρος βιομηχανοποιεῖται εις τὴν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐξάγεται εις τὴν Ἀμε-

ρικήν, Γερμανίαν, Αἴγυπτον και ἀλλαχοῦ (βλ. καπνικὸν χάρτην).

2. **Ἄλλα βιομηχανικὰ φυτά. Βάμβαξ.** Ἡ καλλιέργειά του ἀξάνει καταπληκτικῶς ἀπὸ ἔτους εις ἔτος και εὐδοκιμεῖ εις πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἐβρου και τῆς Κομοτινῆς μέχρι τῶν χαμηλῶν κοιλάδων τῆς Πελοποννήσου. Ἡ παραγομένη ἐν τούτοις ποσότης δὲν ἐπαρκεῖ εις τὴν ἐγχώριον κατανάλωσιν και εἰσάγεται βάμβαξ και ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Τὸ **σησάμιον** καλλιεργεῖται ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ και Θεσσαλίᾳ διὰ τὴν παραγωγήν τοῦ σησαμελαίου. Τὸ **γλυκάνισον**, χρησιμοποιούμενον πρὸς ἀρωματισμὸν τοῦ οἴζου, καλλιεργεῖται εις τὴν Φλώριναν και τὴν Λάρισαν.

ΔΑΣΗ

Ἡ χώρα μας εις πολὺ μακρινὴν ἐποχὴν ἐκαλύπτετο σχεδὸν ὅλη ἀπὸ δάση. Ἀλλὰ καθ' ὅσον ηὔξανεν ὁ πληθυσμὸς και αἱ

Φωτογρ. Ἰνστιτούτου Βάμβακος

124. Συλλογὴ βάμβακος εις τὴν Βοιωτίαν.

125 Χάρτης παραγωγής μετάξης και βάμβακος.

- (1. Οί κύκλοι τῶν βάμβακος (λευκοί) δεικνύουν τὴν καλλιεργουμένην ἔκτασιν.
2. Ποῦ καλλιεργεῖται περισσότερον ὁ βάμβαξ;
3. Οἱ γραμμωτοὶ κύκλοι δεικνύουν τὴν παραγωγὴν κοκκουλίων.
4. Ποῦ παράγεται μεγάλη ποσότης καὶ καλλιεργεῖται ἡ μοσχαί;

ανάγκαι τῆς καλλιιεργείας καὶ τῶν βοσκῶν, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ χώρα ἀπεγυμνώνετο. Τοιουτοτρόπως τὰ δάση ἐξέλιπον ἀπὸ τὰ πεδινὰ καὶ εὐφορα μέρη καὶ περιορίσθησαν εἰς τὰ ὄρεινά καὶ ἄγρονα. Δυστυχῶς ἡ ἀποψιλωτικὴ αὐτὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, καὶ πολλὰ, μεγάλα καὶ ὄμοια δάση ἐπυρπολήθησαν καὶ κατεστράφησαν, διὰ τὰ χρησιμοποιοιθῆναι τὸ ἔδαφος τῶν ὡς βοσκαί. Οὕτως ἀπεγυμνώθησαν ἀπὸ τὰ δάση τῶν καὶ πολλὰ ὄρεινὰ καὶ πετωδεῖς περιοχαί, μερικαὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἔχασαν κάθε ἐλπίδα ἀναδασώσεως, διότι ἀπεπλήθησαν ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ ἀπέμειναν ξηροὶ βράχοι.

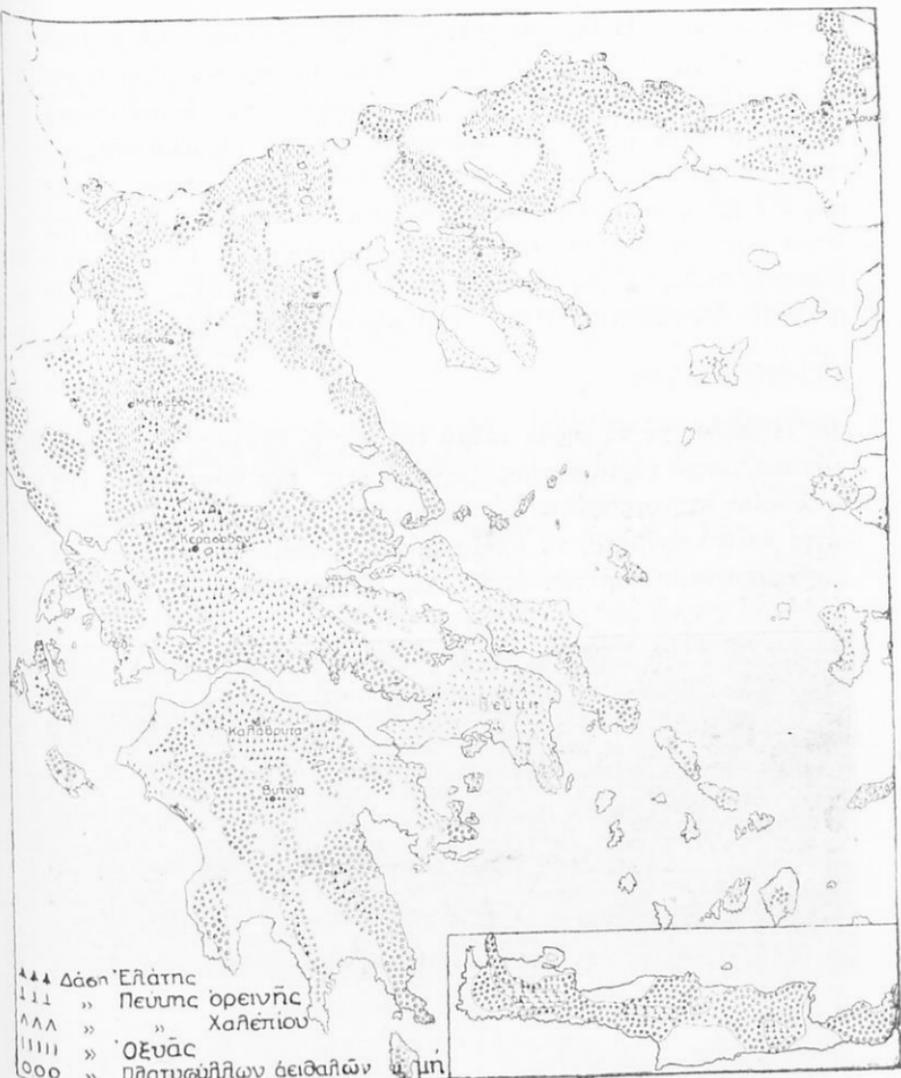

126. Ἐλατόδασος εἰς τὴν Βυτιαν.

Τὰ ἑλληνικὰ δάση σήμερον καλύπτουν ἔκτασιν περίπου 18 ἑκατομμυρίων στρεμμάτων (0,14 τοῦ ἔδαφους μας). Τὰ μεγαλύτερα καὶ πικνότερα δάση μας εὐρίσκονται εἰς τὴν Πίνδον, εἰς τὴν ἀνατ. πλευρὰν τοῦ Βερμίου, εἰς τὴν Ροδόπην, εἰς τὴν Κατερίνην.

Εἰς τὰς ἄλλας περιφερείας, τὴν Στερεάν, τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους, τὰ δάση εἶναι ὀλιγότερα καὶ ἀραιότερα.

Τὰ δάση μας, ὅσα εὐρίσκονται εἰς χαμηλὸν ἔδαφος ἢ πλησίον τῆς θαλάσσης, ἀποτελοῦνται ἀπὸ χαλέπιον πεύκην (Ἄν. Ἑλλάς) πλατάνους, δοῦς καὶ βραχύκομα ἀειθαλῆ (δάφνη, κουμαριά, μυρτιά, σχίνος, ἀγριοελαία κτλ.). Ἐπὶ τῶν ὄρεων, μακρὰν τῆς θαλάσσης, σχηματίζονται δάση ἀπὸ ἐλάτην, ὄξυάν, καστανέαν, λευκό-

Κατὰ τὸν Ν. Λάζον, δασόσχημ.

127. Αἱ δασικαὶ ἐκτάσεις τῆς Ἑλλάδος.

(1. Τελείως γυμναῖ ἀπὸ δάση εἶναι αἱ πεδινὰ καλλιεργούμενα ἐκτάσεις. 2. Αἱ «δασικαὶ ἐκτάσεις» δὲν εἶναι παντοῦ ἴσους δασωμένα. Ποῦ εἶναι τὰ πυκνότερα δάση τῆς Ἑλλάδος; 3. Παρατηρήσατε ποῦ ὑπάρχουν ἐκτεταμένα δάση ἐλάτης, ὄξυς καὶ ὄρεινης πεύκης. 4. Παρατηρήσατε ποῦ ὑπάρχουν δάση πλατυφύλων φρυτῶν καὶ χαλεπίου πεύκης. 5. Συμβουλευθῆτε τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς ἑλληνικῆς χλωρίδος καὶ τὸ σχῆμα τῶν ζωνῶν).

δεσμὸν πεύκης. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐλληνικῶν δασῶν δὲν εἶναι εὐκόλος, διότι δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ δύσβατα ὄρεινά μέρη μεταφορικὰ μέσα. Μόνον ἐκεῖ, ὅπου τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν ἠμπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ διὰ τὴν μεταφορὰν ξυλείας οἰκοδομικῆς, γίνεται τοιαύτη ἐκμετάλλευσις. Ἀπὸ τὰ ἄλλα δάση κυρίως καύσιμος ὕλη (ξύλα καὶ ξυλάνθρακες) ἐξάγεται. Δασικὸν προῖόν ἀξιόλογον εἶναι ἡ ρητίνη, τὴν ὁποίαν συλλέγουν εἰς τὰ δάση τῆς χαλεπίου πεύκης (δάση Ἀττικῆς κλπ.) καὶ τὸ βαλανίδι, συλλεγόμενον (ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Ἡλείᾳ κλπ.) γάρον τῆς βυρσοδεψίας.

ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Ἡ Ἑλλάς μὲ τὸ ξηρὸν κλίμα τῆς, εἰς τὸ ἔδαφος τῆς ὁποίας φύονται μικρὰ χόρτα ταχέως ξηραίνόμενα, δὲν δύναται νὰ ἔχη σπουδαίαν κτηνοτροφίαν. Τὰ κυρίως κτηνοτροφικὰ ζῶα εἶναι αἱ αἰγες καὶ τὰ πρόβατα, τὰ ὁποῖα βόσκουν νομάδες ποιμένες, οἱ Σαρακατσαναῖοι ἐπὶ τῶν ὄρεων τῆς Κεντρικῆς ὄροσειρᾶς, ἀπὸ

128. Βοσκή εἰς τὴν πεδιάδα Σερρών.

τὰ ἄλβανικὰ σύνορα μέχρι τῆς Πελοποννήσου, καὶ οἱ Καραγκούνηδες τῆς Θεσσαλίας κλπ. Οἱ ποιμένες οὗτοι, σκηνῖται κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀδηγοῦν τὰ ποίμνιά των τὸ φθινόπωρον (τοῦ Ἁγ. Δημητρίου) εἰς τὰς πεδινὰς βοσκὰς (χειμαδιὰ) καὶ τὴν ἄνοιξιν (Ἁγ. Γεωργίου) εἰς τὰς ὄρεινάς.

Τὰ αἰγοπρόβατα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπολογίζονται εἰς 12 000 000 ζῶα (δηλ. 2 ζῶα κατὰ κάτοικον). Οἱ βοσκότοποι δασωμένοι καὶ μὴ, ὅπου ἡ βοσκή ἐπιτρέπεται, ὑπολογίζονται εἰς 45 ἑκατομμύρια στρέμματα περιήπου.

Ἡ νομαδικὴ ὅμως αὐτὴ κτηνοτροφία καὶ ἰδίως ἡ προβατοτροφία διαρκῶς ἔλαττοῦται, διότι πλείστοι καλαὶ πεδινὰ βοσκαὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν, μετὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῶν τσιφλικίων καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων. Εἰς τὰς μεγάλας πόλεις συντηροῦνται μεγάλα βουστάσια διὰ τὸ γάλα τῶν κατοίκων τῶν.

Ἡ κτηνοτροφία τῆς χώρας μας, ἡ ὁποία, ὡς εἶπομεν, καὶ ἔλαττοῦται, δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας μας. Καὶ διὰ τοῦτο εἰσάγομεν μεγάλα ποσὰ κρέατος, ἰδίως μεγάλα ζῶα, ἀπὸ τὰ γειτονικά μας κράτη. Ἐπίσης γάλα συμπεπυκνωμένον, τυριὰ καὶ βούτυρα ἀπὸ διαφόρους χώρας (γάλα Ἑλβετίας καὶ Ὁλλανδίας, βούτυρα Ρωσίας, Δανίας κλπ.).

ΑΛΙΕΙΑ

Μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀλιείαν, ἡ ὁποία συνεισφέρει ἀξιόλογον ποσοστὸν εἰς τὰς ζωϊκὰς μας τροφάς. Ἡ χώρα, ἂν καὶ ἔχει λίαν ἐκτεταμένα παράλια, εἰς δὲ τὰς θαλάσσας τῆς ζῶσι πολλῶν εἰδῶν ἰχθύες, δὲν ἔχει καὶ ἀνάλογον ἀλιευτικὸν πλοῦτον. Ἡ ποσότης τῶν ἰχθύων εἰς τὰς ἑλλη-

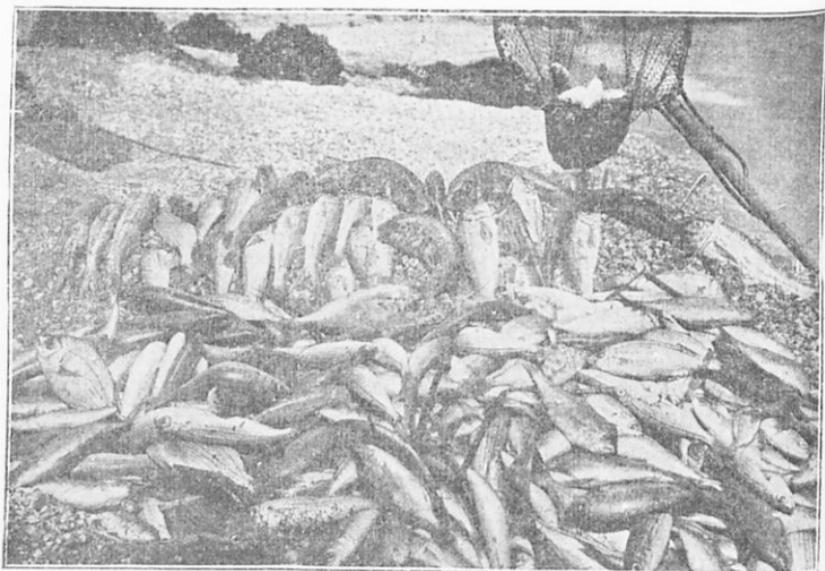

129. Ὅμας ἀλιέων εἰς τὸ Αἰγαίον.

νικὰς θαλάσσας εἶναι μικρά. Δὲν ἀλιεῦνται παρὰ 12 ἕως 13 ἑκατομμύρια ὀκάδες κατ' ἔτος. Δηλαδή ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον κάτοικον τῆς Ἑλλάδος 2 ὀκάδες περίπου τὸ ἔτος. Ἡ μικρὰ ποσότης τῶν ἀλιευομένων ἰχθύων ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ βυθὸς τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν ἀκτὴν,

καταβαίνει εις μεγάλο βάθος. Καί, ὡς γνωστόν, ἀλιεύονται μεγάλα ποσὰ μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ θάλασσα εἶναι ἀβαθής, ὅπως εἰς τὸ Θρακικὸν πέλαγος, εἰς τὸν Θερμαϊκόν, Εὐβοϊκόν, Ἀμβρακικὸν κόλπον, εἰς τὸ στενὸν τῆς Κερκύρας, μεταξύ τῶν Κυκλάδων κτλ. Ἐκτὸς τῆς θαλασσίας ἀλιείας διεξάγεται τοιαύτη καὶ εἰς τὰς λιμνοθαλάσσας (Βιστωνίδα, Μεσολογγίου, Προβέζης, Ἀμβρακικοῦ κλπ.).

Τὰ σπουδαιότερα προϊόντα τῆς ἀλιείας μας εἶναι οἱ κέφαλοι, τὰ λαβράκια καὶ οἱ τσιπούρες τῶν λιμνοθαλασσῶν. Ἡ σαρ

Φωτ. Ἐγγρ. Χαλκιοπούλου.

130. Ἀπὸ τὸν πλοῦτον τῶν ἑλληνικῶν θαλασσῶν.

δέλα καὶ ἡ μαρίδα, τὰ μπαρμπούνια καὶ τὰ λυθρίνια τῆς θαλάσσης. Τοὺς μεταναστευτικοὺς ἰχθύς (τόννους, παλαμίδας), οἱ ὁποῖοι ταξιδεύουν πρὸς τὸν Εὐξείνιον διὰ νὰ γεννήσουν ἐκεῖ τὰ αὐγά των, τοὺς ἀλιεύουν εἰς ὠρισμένα σημεῖα τῶν ἀκτῶν, κυρίως εἰς τὰ Μέθανα καὶ τὸν Ἀργολικὸν καὶ εἰς τὴν Αἰδηφὸν καὶ τὸν Παγασητικόν. Φημίζονται διὰ τὴν νοστιμάδα των τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τῶν Κυκλάδων. Περίφημον εἶναι τὸ αὐγοτάραχον, τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους τοῦ Μεσολογγίου.

ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

*Καλλιεργουμένη έκταση, παραγωγή και αξία αυτής *)*

(δια τὰ κύρια εἶδη μέσος ὄρος τῆς τελευταίας πενταετίας)

Εἶδη καλλιεργείας	Ἐκτάσεις εἰς στοῖματα	Ὀλική παραγωγή εἰς τόν. **)	Ὀλική ἀξία εἰς δραχμάς	Πόσας δραχ. ἀποδ. ἕκαστον στρέμμα ;
Σιτηρά { σίτος	15 000 000	699 000	2 500 000 000	
{ ἄλλα σιτηρά				
Ὀσπρία	875 000	40 000	200 000 000	
Προϊόντα γεώμηλα λαχανοκήπ. λαχανικ	606 000	250 0 0	360 000 000	
Βιομηχανικά { καπνά	1 550 000	50 000	1 500 000 000	
		{ βάμβαξ	20 000	200 000 0 00
		{ ἄλ. εἶδη	5 000	50 000 000
Ζωοτροφικά (σανός, χόρτον)	900 000	220 000	300 000 000	
Ἀχνηρον σιτηρῶν	—	1 000 000	600 000 000	—
Ἀμπέλως	1 700 000	400 000	1 000 000 000	
Σταφίς	700 000	200 0 0	1 500 000 000	—
Ἴλαιον καὶ ἔλαια	—	130 000	1 50 0 0 0 000	—
Ὀπωροφόρα δένδρα	—	—	500 000 000	—
Σύνολον	21 331 000		12 340 000 000	—

(1. Πόσας δραχμάς ἀποδίδει τὸ στρέμμα καλλιεργούμενον μὲ σῖτον ; μὲ καπνά ; μὲ ἀμπέλους ; μὲ σταφίδα ; 2. Ποῖον εἶδους ἢ καλλιέργεια καταλαμβάνει τὰς μεγαλυτέρας ἐκτάσεις ; 3. Συγκρίνατε τὴν ἀξίαν τοῦ σίτου, τῶν καπνῶν, τῆς σταφίδος, τοῦ ἔλαιου).

Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις () κατὰ περιοχὰς*

Χ ὄ ρ α ι	Ἐμβαδὸν εἰς τετραγων. χλμ.	Καλλιεργουμ. ἔκτασις εἰς στρέμ. †)	Πόσον τοῖς % τοῦ ἐδάφους καλλιεργεῖται ;
Μακεδονία	34 000	5 500 000	
Θράκη	8 800	1 500 00 0	
Θεσσαλία	13 335	2 60 0 000	
Ἠπειρος	9 058	800 000	
Δυτικὴ Στερεὰ	7 780	700 000	
Ἀνατολικὴ Στερεὰ	13 130	2 250 000	
Πελοπόννησος	22 000	3 500 000	
Νῆσοι Ἰονίου	2 480	330 000	
Νῆσοι Αἰγαίου	18 817	2 200 000	
Σύνολον Ἑλλάδος	130 200	19 380 000	

*) Δὲν περιλαμβάνονται αἱ ἐκτάσεις τῆς δενδροκαλλιεργείας καὶ αἱ ἀγραναπαύσεις. **) 1 τόννος=1000 χλ.γρ. (780 ὀκάδες). †) 1 στρέμμα =1000 τετρ. μέτρα. 1000 στρέμματα = 1 τετρ. χιλιόμετρον.

2. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Τὰ γεωργικά καὶ κτηνοτροφικά προϊόντα καὶ τὰ ὄρυκτά δὲν δυνάμεθα νὰ τὰ χρησιμοποιοῦμεν πάντοτε εἰς τὴν φυσικὴν τῶν κατάστασιν, δηλ. ὅπως μᾶς τὰ δίδει ἡ γῆ, ἀλλ' ἔχομεν ἀνάγκην νὰ τὰ ἐπεξεργαζώμεθα προηγουμένως. Τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτὴν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ φυσικά προϊόντα μεταβάλλονται εἰς χρήσιμα διὰ τὴν ζωὴν μας πράγματα, ἐκτελεῖ ἡ **βιομηχανία**. Αὐτὴ μεταβάλλει τὸν σίτον εἰς ἄλευρον καὶ τοῦτο εἰς ἄρτον καὶ ζυμαρικά, τὸν βάμβακα, τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ κονζούλια εἰς κλωστὰς καὶ ὕφασμα, τὴν σταφίδα εἰς οἰνόπνευμα, τὰ ὠμὰ δέρματα εἰς κατεργασμένα καὶ ταῦτα εἰς ὑποδήματα, τὸ γάλα εἰς τυρὸν καὶ βούτυρον, τὸ μετάλλευμα εἰς μόλυβδον ἢ σίδηρον καθαρὸν κλπ. κλπ.

Διὰ νὰ προοδεύσῃ ἡ βιομηχανία εἰς μίαν χώραν ἀπαιτοῦνται : α) *Πρῶται ὕλαι*, δηλ. φυσικά προϊόντα πρὸς ἐπεξεργασίαν, β) *Γαιάνθρακες*, οἱ ὁποῖοι θὰ δώσουν τὴν κινήτριον δύναμιν, τὸν ἀτμόν, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ κινήθωσιν αἱ μηχαναί. γ) *Συγκοινωνίαι* εὐκόλοι καὶ εὐθηναί, αἱ ὁποῖαι θὰ μεταφέρουν τὰς πρώτας ὕλας, τὸν ἀνθρακα καὶ τὰ βιομηχανικά προϊόντα. δ) *Ἐργάται* ἱκανοί.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ δημιουργηθῆται πρὸ 20 ἢ 30 ἐτῶν, δὲν τὰ ἔχει ὅλα αὐτὰ ἐν ἀφθονίᾳ. Δὲν παράγει ἡ χώρα μας ὅλας τὰς πρώτας ὕλας, ποὺ ἀπαιτοῦνται. Γαιάνθρακας εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Εἶναι ἐπόμενον ὅτι ἡ βιομηχανία μας εἶναι περιορισμένη καὶ δὲν δύναται νὰ δίδῃ ὅλα τὰ εἶδη, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνάγκην. Διὰ τοῦτο εἰσάγομεν μεγάλα ποσὰ ἐτοιμῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἀπὸ τὰς ξένας χώρας. Ἐν τούτοις δὲν λείπει ἀπὸ τὴν χώραν μας ὁ ἀνθραξ. Οἱ λιγνίται τοῦ Ὀρσοποῦ, τῆς Κύμης καὶ ἄλλων μερῶν, ἂν καὶ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀγγλικούς λιθάνθρακας, δύναται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἐπωφελῶς. Ἐκτὸς ὅμως τῶν λιγνιτῶν, ἡ πατρίς μας κατέχει ἐν

ἀφθονία τὸν λεγόμενον *λεγκὸν ἀνθρώπου*, δηλ. πολλοὺς καταρράκτας καὶ ρεῖματα ἰσχυρά. Αἱ ὑδραυλικά αὗται δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος ὑπολογίζονται ὅτι ἔχουν 300 000 ἵππων δυνάμιν περίπου.

Διὰ τὰ ἐννοήσωμεν πόσον μεγάλη εἶναι ἡ δύναμις αὕτη, ἀρκεῖ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι ἡ κινητήριος δύναμις ὅλων ὁμοῦ τῶν ἐργοστασίων τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται εἰς 120 000 ἵππους.

Σήμερον πολὺ ὀλίγα ὑδραυλικά δυνάμεις χρησιμοποιοῦνται εἰς κίνησιν ἐργοστασίων εἰς τὴν Ἑδεσσαν, Νάουσαν καὶ Βέροιαν, ἐπίσης εἰς τὴν Λεβάνειαν καὶ εἰς τὰς Πάτρας (*βλέπε χάρτην 109*).

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ

1. **Ἐργοστάσια εἰδῶν διατροφῆς.** Τὰ σπουδαιότερα καὶ μεγαλύτερα ἐργοστάσια τῆς Ἑλλάδος εἶναι περίπου 2000.

Τὸ ἥμισυ τούτων παράγει *εἶδη διατροφῆς*. Εἶναι δηλ. ἀλευρόμυλοι, μακαρονοποιεῖα, παγοποιεῖα, κονσερβοποιεῖα, ἐλαιοτριβεῖα, οἶνοπνευματοποιεῖα. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ εἶναι πολὺ σπουδαῖα, διότι ἐργάζονται μὲ ἐντοπίας πρώτας ὕλας καὶ κάμνουν μεγάλην ἔξαγωγήν εἰς τὸ ἔξωτερικόν. Τὰ κονσερβοποιεῖα, ἐλαιοτριβεῖα καὶ οἶνοπνευματοποιεῖα εὐρίσκονται εἰς τοὺς τόπους, ὅπου παράγονται αἱ πρώται ὕλαι των. (*Συμβουλευθῆτε τοὺς χάρτας ἐλαίας καὶ σταφίδος ἀριθ. 118 καὶ 120*).

Γενικῶς τὰ ἐργοστάσια διατροφῆς παράγουν τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων ὅλης τῆς βιομηχανίας μας.

2. **Κλωστοῦφχντήρια.** Μετὰ τὴν βιομηχανίαν τῶν εἰδῶν διατροφῆς ἔρχεται, δευτέρα ὡς πρὸς τὴν σπουδαιότητα, ἡ βιομηχανία τῶν ὑφασμάτων. Εἰς αὐτὴν κατατάσσομεν ὅλα τὰ ἐργοστάσια πὺν μεταχειρίζονται ὡς πρώτην ὕλην τὸν βάμβακα, τὰ ἔρια, τὸ λινάρι, τὴν μέταξαν, ζῶϊκὴν ἢ φυτικὴν, καὶ κατασκευάζουν κλωστής, ὑφάσματα, πλεκτά, τάπητας κτλ. Τὰ ἐργοστάσια τῆς κλωστοῦφαντοργίας καὶ ταπητοργίας εὐρίσκονται : 1. Εἰς μεγάλα κέντρα (Ἀθήνας-Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, Πάτρας, Βόλον), ὅπου δύνανται ἐνκόλως νὰ προμηθεύωνται πρώτας ὕλας, κινητήριον δυνάμιν καὶ ἐργάτας. 2. Εἰς τοὺς τόπους ὅπου παράγεται ἡ πρώτη ὕλη (μεταξουργεῖα Καλαμῶν). 3. Ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει εὐθνήνῃ κινητήριος δύναμις (Λεβάνεια-Νάουσα). 4. Τέλος ἐκεῖ ὅπου κατοικοῦν εἰδικοὶ ἐργάται καὶ ἐργάτριαι (ταπητοργεῖα εἰς τοὺς μεγάλους προσφυγικὸς συνοικισμοὺς).

3. **Ἄλλα βιομηχανικά ἐργοστάσια.** *Σαπωνοποιεῖα* χρησιμοποιοῦντα ὡς πρώτην ὕλην πυρηνέλαια εὐρίσκονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐλαιοπαραγωγικά μέρη (Ἀθῆναι, Πειραιεὺς, Ἐλευσίς, Κρήτη, Μυτιλήνη, Κέρκυρα κτλ.). *Βυρσοδεψεῖα* ἐπεξεργαζόμενα δέρματα δι' ὑποδήματα, τσάντες κτλ. (Ἀθῆναι, Πει-

131. Εἰς τὰ ἔγκατα τοῦ Λαυρίου οἱ μεταλλωρύχοι ἀποσποῦν τὸ σκληρὸν μεταλλεῖο μετὰ τὸ καλῆμι. Ἡ ὄροφη καὶ τὰ τοιχώματα τῶν στοῶν ὑποστηρίζονται μετὰ ξυλοδοκοῦς.

ραιεὺς, Βόλος, Σῦρος, Σάμος, Χίος). *Καπνεργοστάσια.* (Ἀθῆναι, Πειραιεὺς, Θεσσαλονίκη, Βόλος κτλ.). *Οἰκοδομικά* κατασκευαζόμενα τσιμέντα, μωσαϊκάς πλάκας, τοῦβλα, λειτουργοῦν, φυσικά, εἰς τὰς Ἀθήνας, Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, ὅπου τὰ βαρέα καὶ δυσκόλως μεταφερόμενα προϊόντα τῶν εὐρίσκουν ἄμεσον κατανάλωσιν.

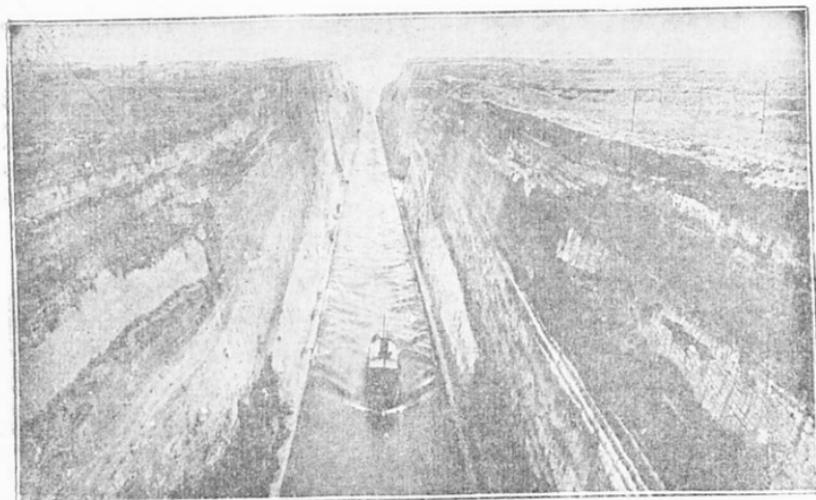
Τὰ μηχανουργεῖα κατασκευάζοντα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, κρεβάτια, καρφοβελόνες κλπ. εὐρίσκονται εἰς τὸν Πειραιᾶ, Θεσσαλονίκην, Βόλον, Πάτρας. **Χαρτοποιεῖα** εὐρίσκονται εἰς τὸ Αἴγιον καὶ τὰς Πάτρας. **Χημικὰ ἐργοστάσια** κατασκευάζουν χημικὰ λιπάσματα, ὑαλικὰ, χρώματα, φάρμακα (Πειραιεῖς). **Τὰ μεταλλουργικὰ** ἐργοστάσια εἰς τὰ μέταλλεῖα πρὸς καθαρισμὸν τῶν μετάλλων (Λαύριον, Χαλκιδική). **Μεγάλα ἠλεκτρικὰ** ἐργοστάσια παράγοντα ἠλεκτρικὸν ρεῦμα πρὸς φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν ὑπάρχουν εἰς 150 σχεδὸν πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Τὸ μεγαλύτερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ αἱ Ἀθήναι, ὅπου εὐρίσκονται περὶ τὰ 800 μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργοστάσια, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ μικρὰ.

Τὴν μεγάλην αὐτὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῶν αἱ δύο πόλεις τὴν ὀφείλουν: 1. Εἰς τὸ ὅτι ὁ Πειραιεὺς εἶναι τὸ σπουδαιότερον κέντρον συγκοινωνιῶν θαλάσσης καὶ ξηρᾶς. Ἐπομένως μ' εὐκολίαν συγκεντρώνονται ἐκεῖ, ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ, πρῶται ὕλαι καὶ ἀνθρακες καὶ μ' εὐκολίαν ἐπίσης διανέμονται τὰ βιομηχανικὰ του προϊόντα εἰς ὅλην τὴν χώραν, μὲ τὴν καθημερινὴν σιδηροδρομικὴν καὶ ἀτμοπλοικὴν συγκοινωνίαν. 2. Εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας-Πειραιᾶ καὶ περίχωρα ἔχει συγκεντρωθῆ μεγάλης πληθυσμὸς, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον προμηθεύει εἰς τὴν βιομηχανίαν ἐργάτας καὶ ἐργατρίδας, ἀλλὰ εἶναι καὶ πρόχειρος καὶ σπουδαῖος πελάτης διὰ τὴν κατανάλωσιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Τὰ ἄλλα σπουδαῖα βιομηχανικὰ κέντρα κατὰ σειρὰν εἶναι: ἡ Θεσσαλονίκη, αἱ Πάτραι, ὁ Βόλος, ἡ Σῆρος. Εἰς σπουδαίαν βιομηχανικὴν περιοχὴν τείνει νὰ ἐξελιχθῆ ἡ περιοχὴ τοῦ ἀνατολικοῦ Βεργίου. Ἦδη ὑπάρχουν ἐκεῖ καὶ λειτουργοῦν ἀρκετὰ ἐργοστάσια (εἰς τὴν Βέρροισαν, τὴν Νάουσαν καὶ τὴν Ἐδεσσαν), χρησιμοποιοῦντα ὡς κινητήριον δύναμιν τὰς ὑδραυλικὰς δυνάμεις τοῦ τόπου.

132. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου, ἡ μεγαλύτερα, ὡς πρὸς τὰς ἐσκαφάς, διώρυξ τοῦ κόσμου. (Μήκος 6 300 μέτρα, πλάτος ἐπιφανείας 24.60 μ., βάθος 8 μ.).

3. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

ΘΑΛΑΣΣΙΑΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

Ἡ Ἑλλάς, γεροσόνησος βαθύτατα διαμελισμένη ἀπὸ τὴν θάλασσαν, καὶ μὲ παράλια πλήρη λιμένων καὶ ὄρμων, ἦτο φυσικὸν νὰ στραφῆ ἀνάκαθεν πρὸς τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ εὔρη εἰς αὐτὴν εὔκολον, ταχὺ καὶ ἀσφαλές, ὅπωςδῆποτε, μέσον συγκοινωνίας. Διὰ τὴν προτίμησιν ὅμως αὐτὴν πρὸς τὴν θάλασσαν συνετέλεσεν ἐπίσης καὶ ἡ μορφολογία τῆς ξηρᾶς. Αἱ μακροὶ ὄρσοι, αἱ ὁποῖαι διασχίζουν τὴν χώραν καὶ τὴν χωρίζουν εἰς πολλὰς μικρὰς καὶ ἀπομονωμένας πεδιάδας, ὑπῆρξαν ἀνάκαθεν μέγα ἐμπόδιον, πολλάκις ἀνυπέροβλητον, διὰ τὴν διὰ ξηρᾶς συγκοινωνίαν ἀπὸ τῆς μῆς πεδινῆς περιοχῆς εἰς τὴν ἄλλην. Εὐτυχῶς ὅτι πλεῖστα τῶν μικρῶν μᾶς πεδιάδων, μέσα εἰς τὰς ὁποίας ζῆ καὶ ἐργάζεται ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἔχουν διεξοδὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, συνήθως εἰς τὸν μυχὸν γαληνιαίου κόλπου. Καὶ ὅ,τι ἠρνεῖτο ὁ ὄρεινός φραγμός, ὁ πλήρης κινδύνων, προσεφέρετο νὰ τὸ ἀναπληρώσῃ ἡ

ήμερος ἑλληνικὴ θάλασσα μὲ τὰ γελαστὰ ἀκρογιαλίας της. Οὕτως ἐδημιουργήθησαν εἰς τοὺς μυχούς τῶν κόλπων, ἐκεῖ ὅπου καταλήγουν αἱ μικραὶ εὐφοροὶ πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος, τὰ ἐπίνεια τοῦ ἐσωτερικοῦ, εἶδος μικρῶν σταθμῶν μεταξὺ πεδιάδος καὶ θαλάσσης, τὰ ὅποια σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβον τὴν ἀνάπτυξιν, πὸν ἔχουν σήμερον ἡ Θεσσαλονίκη, ὁ Βόλος, αἱ Πάτραι, ἡ Καβάλλα, αἱ Καλάμαι κλπ. κλπ.

Σήμερον ἀκόμη, ὅποτε ἡ μηχανικὴ ἔχει ἐπιτύχει, νὰ ἐξουδετερώσῃ πολλὰ φυσικὰ ἐμπόδια, νὰ γεφυρώσῃ χαράδρας καὶ ποταμούς, νὰ τρυπήσῃ ὄρη καὶ νὰ κατασκευάσῃ σήραγγας, χάριν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τοῦ αὐτοκινήτου, ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρεται πάντοτε ὡς τὸ εὐθηνότερον μέσον συγκοινωνίας εἰς τὴν χώραν μας.

Ἐμπορικὸς στόλος. Τὰς ναυτικὰς συγκοινωνίας καὶ μεταφορὰς μας ἐξυπηρετεῖ ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος. Οὗτος ἀποτελεῖται ἀπὸ 575 ἀτμόπλοια χωρητικότητος 1 500 000 τόννων περίπου καὶ ἀπὸ 700 ἰστιοφόρα 60 000 τόννων.

Τὰ πλοῖα αὐτά, ἄλλα ἐπιβατικά, ἄλλα φορτηγά, ταξιδεύουν εἴτε εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς λιμένας μόνον, καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τὴν *ἀκτοπλοϊκὴν ναυτιλίαν* μας, εἴτε καὶ εἰς μακρινὰς χώρας τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀμερικῆς, τῆς Ἀσίας κλπ., καὶ αὐτὰ εἶναι τὰ *ὑπερωκεάνεια*, φορτηγὰ ἢ ἐπιβατικά.

Γραμμαί. Ἀφετηρία ὄλων σχεδὸν τῶν γραμμῶν ἢ δρομολογίων, τὰ ὅποια ἐκτελοῦν τὰ πλοῖα τῆς ἀκτοπλοΐας μας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, ὡς κεντρικώτερος λιμὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖθεν ἐκκινοῦν ἀτμόπλοια πρὸς ὅλος τὰς διεθύνσεις, πρὸς τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸ Ἴόνιον, πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ νότια παράλια τῆς Πελοποννήσου, πρὸς τὸν Εὐβοϊκὸν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, πρὸς τὴν Χίον καὶ Μυτιλήνην, πρὸς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Κρήτην κλπ.

Τὰ δρομολόγια τοῦ ἐξωτερικοῦ, δηλ. αἱ διεθνεῖς γραμμαί, εἶναι: Πειραιεὺς - Πάτραι - Κέρκυρα - Μπρίντεζι - Ἀδριατικὴ, Πειραιεὺς - Πάτραι - Μασσαλία - Δυτικὴ Εὐρώπη, Πειραιεὺς - Ἀλεξάνδρεια - Ἰνδικὸς ὠκεανός, Πειραιεὺς - Κωνσταντινούπολις - Εὐξείνιος, Πειραιεὺς - Νέα Ὑόρκη κλπ.

Λιμένες. Εἰς τὰ παράλια μας ὑπάρχουν πολλοὶ λιμένες ἀσφαλεῖς. Ἐκατὸν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ἴόνιον καὶ διπλάσιοι περίπου εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἂν καὶ ἔχουν τὰ φυσικὰ προ-

σόντα καλοῦ λιμένας (εὐρυχωρίαν, βάθος, ἀσφάλειαν κατὰ τῶν ἀνέμων κλπ.), ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦνται διότι δὲν ἔχουν ἐνδοχώραν, τὴν ὁποίαν νὰ ἐξυπηρετήσουν. Τοιοῦτοι νεκροί, τρόπον τινά, λιμένες εἶναι ἡ Σούδα εἰς τὴν Κρήτην, ὁ Μοῦδρος εἰς τὴν Ἀἴμνον καὶ ἄλλοι.

Τὴν μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν καὶ ἐπιβατικὴν κίνησιν ἔχουν κατὰ σειρὰν οἱ ἑξῆς λιμένες: Πειραιεύς, Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Μυτιλήνη, Καβάλλα, Κέρκυρα, Ἡράκλειον. (Βλ. χάριτην ἐμπορίου καὶ συγκοινωνιῶν. Τὸ μέγεθος τῶν ἐπὶ τοῦ χάριτον κύκλων εἰς τοὺς λιμένας δεικνύει τὴν ἐμπορικὴν σημεσίαν αὐτῶν).

Εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἑλλάδος εἰσέρχονται ἢ ἐξέρχονται κατ' ἔτος 53 000 περίπου ἀτιμόπλοια. Τὰ πλοῖα αὐτὰ μεταφέρουν 5 000 000 τόννους ἐμπορεύματα καὶ πλέον τοῦ 1 600 000 ἐπιβάτας. Περίπου τὸ ἕμισυ τῶν ἐμπορευμάτων τούτων καὶ τῶν ἐπιβατῶν εἶναι τοῦ λιμένος Πειραιῶς.

Ἐιρησία ναυτιλιακὴ κίνησις τῶν 8 σπουδαιοτέρων λιμένων μας

Λιμένας	Καταπλέουσα καὶ ἀποπλέουσα πλοῖα	Φορτωθέντα ἢ ἐκφορτωθέντα ἐμπορεύματα	Ἐπιβασθέντες ἢ ἀποβιβασθέντες ἐπιβάται
Πειραιεύς	20 000	2 400 000 τόννοι	800 000
Πάτραι	7 500	260 000 »	170 000
Θεσσαλονίκη	4 000	650 000 »	90 000
Βόλος	3 400	180 000 »	45 000
Μυτιλήνη	2 400	500 000 »	45 000
Κέρκυρα	2 100	60 000 »	46 000
Ἡράκλειον	1 800	130 000 »	27 000
Καβάλλα	1 650	75 000 »	20 000

(1. Συγκρίνατε τὰ πλοῖα τοῦ Πειραιῶς μετὰ τὰ πλοῖα ὅλων τῶν ἄλλων λιμένων, ἐπίσης δὲ τὰ ἐμπορεύματα καὶ τοὺς ἐπιβάτας. 2. Ἐκ τοῦ λιμένος Πατρῶν διέρχεται διπλάσιος ἀριθμὸς πλοίων παρὰ ἐκ Θεσσαλονίκης, τὰ ἐμπορεύματα ὁμοίως, πὸν μεταφέρονται δι' αὐτῶν, εἶναι πολὺν ὀλιγώτερα, ἐνῶ οἱ ἐπιβάται εἶναι περίπου διπλάσιοι. Φανερὸν ὅτι αἱ Πάτραι χρησιμοποιοῦνται πολὺν ὡς δι' ἁ μ ε σ ο ς λιμὴν (ποῖας περιοχῆς;) ἐνῶ ἡ Θεσσαλονίκη ἐλάχιστα).

Διώρυγες καὶ φάρσι. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου ἀποτελεῖ σπουδαιοτάτον ἔργον διὰ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Πειραιῶς μετὰ

τὸ Ἴόνιον καὶ γενικῶς μὲ τὴν Εὐρώπην. Τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς διώρυγος ταύτης διὰ τὴν ἑλληνικὴν ναυτιλίαν ἠμποροῦμεν νὰ ἐκτιμήσωμεν, ἂν συλλογιθῶμεν ὅτι δι' αὐτῆς διέρχονται κατ' ἔτος περὶ τὰς 10 000 πλοῖα. (Βλ. *χάρτην* σελ. 66). Ἄλλη διώρυξ, τοπικῆς ὅμως σημασίας, ἔχει κατασκευασθῆ εἰς τὴν Λευκάδα, διὰ νὰ διευκολύνῃ τὴν διέλευσιν τῶν ἀτμοπλοίων, μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Ἀκαρονανίας.

Διὰ νὰ προφνλάσσονται τὰ πλοῖα ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀπὸ τοὺς σκοπέλους, ὑφάλους, ἀκρωτήρια, νησίδια, τὰ ὅποια εἶναι τόσον ἀπειροπληθῆ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας, ἔχουν στηθῆ φάροι. Ἀπὸ τὸ χροῶμα τοῦ φωτὸς ἐκάστου, ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς λάμπρῆς του, ἀπὸ τὴν ταχύτητα ἢ βραδύτητα τῶν ἀναλαμπῶν του, ὁ πλοίαρχος ἀναγνωρίζει ποῖος φάρος εἶναι καὶ κανονίζει τὴν πορείαν τοῦ πλοίου του. Οἱ περισσότεροι φάροι εἶναι *αὐτόματοι*, δηλ. λειτουργοῦν χωρὶς φαροφύλακα. Κάθε 6 μῆνας εἰδικὸν πλοῖον τοὺς ἐπισκέπτεται καὶ ἀνανεώνει τὴν φωτιστικὴν τῶν ὕλην.

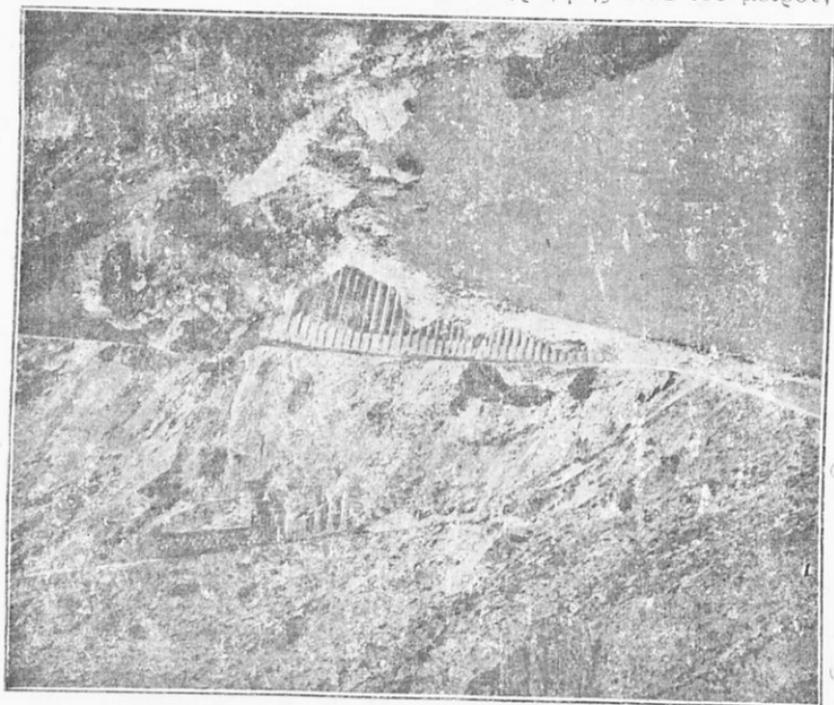
ΑΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ

1. **Ἀμαξιταὶ ὁδοί** Αἱ ἀμαξιταὶ ὁδοί, πρὶν νὰ ἐφευρεθῆ καὶ διαδοθῆ τὸ αὐτοκίνητον, δὲν εἶχον, ἰδίως διὰ τὰς μεγάλας ἀποστάσεις, μεγάλην ὑπόληψιν ὡς μέσα συγκοινωνίας. Ὁ σιδηροδρόμος τότε, χάρις εἰς τὴν ταχύτητά του, τὴν ἀσφάλειάν του καὶ τὴν ἱκανότητά του νὰ μεταφέρῃ μεγάλα ποσὰ ἐμπορευμάτων, εἶχε τὴν πρώτην θέσιν. Ἀλλὰ ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ διάδοσις τοῦ αὐτοκινήτου, τὸ ὁποῖον δύναται καὶ μεγάλα βάρη νὰ μεταφέρῃ καὶ εἰς μεγάλας ἀποστάσεις καὶ πολὺ γρήγορα, ἔδωκε πάλιν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς. Καὶ σήμερον μία χώρα δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐκμεταλλευθῆ ὅλας τὰς πλουτοπαραγωγικὰς δυνάμεις της, οὔτε νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ πληθυσμοῦ της, ἂν δὲν ἔχη πικνὸν δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

Ἡ Ἑλλὰς ἔχει ἀμαξιτὰς ὁδοὺς 11 000 χιλιόμετρα καὶ ὑπὸ κατασκευὴν 5 000 χιλιόμετρα προσέτι. Εἰς τὰς ὁδοὺς δὲ αὐτὰς καὶ εἰς τὰς πόλεις κυκλοφοροῦν περὶ τὰς 30 000 αὐτοκίνητα. (Ἐπιβατικὰ 20 000, φορτηγὰ 7 700, λεωφορεῖα 3 450).

2. **Σιδηρόδρομοι.** Σιδηρόδρομοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωνται πρὸ 50 ἐτῶν. Κατὰ τὸ 1882 ἤρχισεν ἡ κατασκευὴ

τριῶν σιδηροδρομικῶν δικτύων : Πελοποννήσου, Ἀττικῆς καὶ Θεσσαλίας. Ὁ τοπικὸς Ἀθ.-Πειραιῶς εἶχε κατασκευασθῆ ἑνωρίτερον. Αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ τῆς χώρας μας δὲν ἔχουν ὅλα τὸ αὐτὸ πλάτος. Οἱ Μακεδονικοὶ καὶ ὁ Πειρ.-Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ ὁ μικρὸς Ἀθ.-Πειρ., ἔχουν πλάτος γραμμῆς 1.44 τοῦ μέτρου,

134. Τεχνικά ἔργα εἰς τὴν Κακὴ Σκάλα (Γεράνεια).
 (Ἄνω σιδηροδρομικὴ γέφυρα ΣΠΑΠ, κάτω γέφυρα ἀμαξιτῆς ὁδοῦ).

ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔχουν πλάτος γραμμῆς 1 μέτρον. Ὑπάρχουν καὶ περικιοὶ τελικοί, ἀκόμη στενωτέρου.

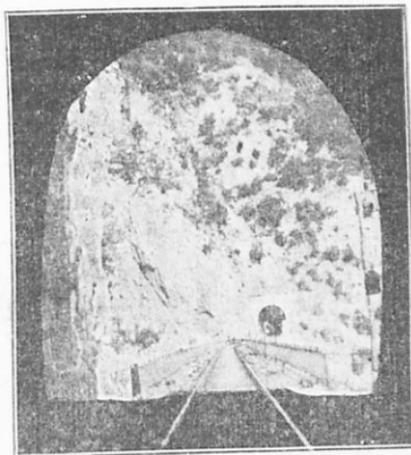
Οἱ σιδηροδρομοὶ μας ὅλοι εἶναι ἀτμοκίνητοι, ἐκτὸς τοῦ Ἀθ.-Πειραιῶς, ὅστις εἶναι ἠλεκτροκίνητος.

Αἱ ἀμαξοστοιχίαι εἶναι ἐπιβατικαὶ ἢ ἐμπορικαὶ ἢ μικταί, δηλ. ἀποτελοῦνται ἀπὸ βαγόνια ἐπιβατικὰ μόνον ἢ φορητὰ μόνον ἢ φορητὰ καὶ ἐπιβατικὰ.

Κατὰ κανόνα αἱ ἐμπορικαὶ ἀμαξοστοιχίαι εἶναι βραδύτεραι. Αἱ ἐπιβατικαὶ πάλιν ἢ εἶναι ταχεῖαι (ἔξπρὸς) καὶ δὲν σταματοῦν παρὰ εἰς τοὺς σπουδαιότερους σταθμούς, ἢ εἶναι ταχυδρομικαὶ (πόστα) καὶ σταματοῦν εἰς ὅλους τοὺς σταθμούς καὶ τὰς στάσεις. Οἱ

σιδηρόδρομοί μας έχουν μήκος 2 500 χιλιόμετρα και είναι οί εξής :

1. **ΣΕΚ (Σιδηροδρ. Έλλ. Κράτους)** (1320 χιλιόμ.). Τούτους αποτελούν αί γραμμαί : α) Πειρ.-Θεσ/νίκης, ή σπουδαιότερα όλων, διότι ένώνει την βορειάν Έλλάδα μέ την πρωτεύουσαν του κράτους και τόν Πειραιά. β) Θεσσαλ. - Μοναστηρίου, έξυπηρετοῦσα τήν Δ. Μακεδονίαν. γ) Θεσσ. - Γευγελής, ή όποία, συνεχιζομένη πρὸς τὸ Βελιγράδι, ένώνει τήν Σερβίαν μέ τὸ Αἰγαῖον και ὀδηγεῖ πρὸς τὰς χώρας τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης. δ) Θεσσ.-'Αλεξανδρουπόλεως, έξυπηρετοῦσα τήν Ἀν. Μακεδονίαν και τήν Δ. Θράκην. ε) Ἡ μικρὰ τοπική γραμμὴ Σαρακλή-Σταυροῦ.

2. **ΣΠΑΠ (Σιδηροδρ. Πειρ.-'Αθ. Πελοποννήσου)**

(800 χιλιόμ.) Γραμμαί : α)

Πειρ.-Κορίνθου. β) Κορίνθου-

Πατρῶν. γ) Κορίνθου-Καλα-

μῶν. δ) Πατρῶν-Καλαμῶν. (Προσέτι αί μικραὶ γραμμαί :

Διακοφτοῦ-Καλαβρύτων ὀδοντωτός, Ἄργους-Ναυπλίου, Μπιλάλι-Με-

γαλονπόλεως, Καλαυῶν-Μεσσήνης, Καβάσιλα-Κυλλήνης, Βαρθο-

λομιοῦ-Λουτρῶν, Πύργου-'Ολυμπίας, Καλονεροῦ-Κυπαρισσίας),

3. **'Αττικῆς** (71 χιλιόμ.) μία γραμμὴ Ἄθηνῶν-Λαυρίου. Ἡ

ἄλλη γραμμὴ Ἄθ.-Κηφισσιᾶς πρόκειται νὰ ένωθῆ μέ τὸν ἠλεκτρι-

κὸν Ἄθ.-Πειραιῶς.

4. **Θεσσαλικοί** (230 χιλιόμ.). Γραμμαί : α) Βόλος-Βελεσιτ-

ρον, β) Βελεσιτῖνον-Λάρισσα, γ) Βελεσιτῖνον-Καλαμπάκα, δ) Βό-

λος-Μηλέαι.

5. **Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος** (75 χιλιόμ.). Γραμμαί : α) Πα-

τρῶν - Κρονονερίου ἀτμοπλοϊκή, β) Κρονονερίου - Μεσολογγίου -

'Αγρινίου, γ) Μεσολογγίου - Κατοχῆς.

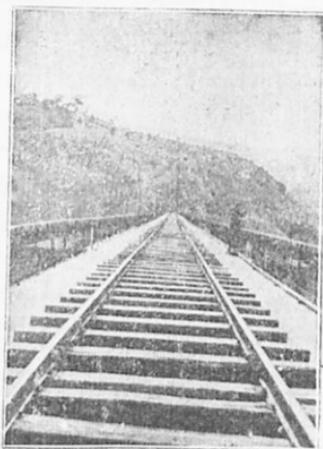
6. **Πύργου-Κατακόλου** (13 χιλιόμ.), χορησιμοποιεῖται διὰ

μεταφορὰν τῆς σταφίδος πρὸς φόρτωσιν εἰς τὰ πλοῖα.

135. Σειρὰ γεφυρῶν καὶ σιδηροδρόμων τοῦ Ἀκρισιτικοῦ. (Ἡ φωτογραφία ἐλήφθη ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν σιδηροδρόμου, ὁπότεν φαίνονται μία γέφυρα καὶ αἱ εἰσοδοὶ δύο ἄλλων σιδηροδρόμων.)

Τ.Τ.Τ. Τὰ ταχυδρομεῖα, οἱ τηλέγραφοι καὶ τὰ τηλέφωνα προσφέρουν ἀνυπολογίστους ὑπηρεσίας εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ταχυδρομικὰ γραφεῖα εἰς 1 300 πόλεις καὶ χωριά, δηλ. 1 γραφεῖον ἀνὰ 5 000 κατοίκους. Εἰς τὰ μικρὰ χωριά τὴν ἀλληλογραφίαν διανέμουν οἱ «ἀγροτικοὶ διανομεῖς». Τηλεγραφικὰ καὶ τηλεφωνικὰ γραφεῖα ὑπάρχουν τριπλάσια.

Ἀεροπορία. Τὸ νεώτερον καὶ ταχύτερον μέσον συγκοινωνίας εἶναι βεβαίως τὸ ἀεροπλάνον. Ἑλληνικὰ ἐπιβατικὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τακτικῶς τὴν συγκοινωνίαν Ἀθηνῶν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, Ἰωάννινα, Ἀργεῖον. Ἰταλικά δὲ ὑδροπλάνα τὴν συγκοινωνίαν Ἀθηνῶν μὲ τὰς Πάτρας, Κέρκυραν, Μυτιλήνην. Πολλὰ ἄλλα διεθνεῖς ἀεροπορικὰ γραμμὰ διέρχονται ἐξ Ἑλλάδος (*Μελετήσατε τὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν μας εἰς τὸν χρόνον σελ. 123 καὶ 181*).

136. Ἡ γέφυρα τῆς Πικαδιᾶς τοῦ Λαρισκίκοῦ, μία ἀπὸ τὰς μεγαλύτερας σιδηροδρομικὰς γεφύρας μας.

4. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν παράγονται ὅλα τὰ γεωργικὰ καὶ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ὁ πληθυσμὸς μας ἔχει ἀνάγκην, διὰ τὴν ζήσιν. Καὶ ἀντιθέτως, ἡ Ἑλλὰς παράγει ἀπὸ μερικὰ εἶδη πολὺν περισσότερα, ἀπὸ ὅσα χρειάζεται. Αὐτὰ ποὺ τῆς λείπουν τὰ ἀγοράζει εἰς τὰς ξένας χώρας. Ὅσα δὲ τῆς περισσεύουν τὰ πωλεῖ εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν. Αὐταὶ αἱ ἀγοραπωλησίαι μὲ τὰς ξένας χώρας ἀποτελοῦν τὸ *ἐξωτερικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος*. Ὅταν ἀγοράζωμεν ἡμεῖς ἀπὸ τὰς ξένας χώρας ἐμπορεύματα, κάμνομεν *εἰσαγωγὴν*. Ὅταν πάλιν ἡμεῖς πωλοῦμεν εἰς ξένας χώρας τὰ προϊόντα μας, κάμνομεν *ἐξαγωγὴν* (βλ. *χάρτην σελ. 181*).

Εἰσαγωγὴ. Ἡ Ἑλλὰς εἰσάγει:

1. **Τρόφιμα** (*ζῶα* ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαίαν, *τυρὶ* ἀπὸ τὴν Ἀλβανίαν καὶ Τουρκίαν, *βούτυρα* ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὴν Ρωσίαν, *γάλα* ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν, *ρέγγες* ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, *φασόλια* ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, Γιουγκοσλαίαν, Βουλγαρίαν, *ρύζι* ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, *λαχανικὰ* ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον, *καφέ* ἀπὸ τὴν Βραζιλίαν, *ζάχαριν* ἀπὸ τὴν Τσεχοσλοβακίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν κτλ.).

2. **Βιομηχανικὰ εἶδη** (*ἐργαλεῖα καὶ μηχανὰς* ἀπὸ τὸ Βέλγιον, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, *ὄρολόγια* ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν, *φάρμακα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, *χρώματα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, *χάρτην* ἀπὸ τὴν Σουηδίαν, Γερμανίαν καὶ Τσεχοσλοβακίαν, *ὑφάσματα βαμβακερὰ* ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, *μάλλινα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, Ἰταλίαν καὶ Ἀγγλίαν, *αὐτοκίνητα* ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, Ἀμερικὴν, Ἰταλίαν, Ἀγγλίαν κτλ.).

3. **Πρώτας ὕλας καὶ γαιάνθρακας** διὰ τὴν βιομηχανίαν μας (*γαιάνθρακας* ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν, *πετρέλαιον* καὶ *βενζίνην* ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν, *ξυλείαν* ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαίαν καὶ Σουηδίαν, *βαμβάκι* ἀπὸ τὴν Τουρκίαν καὶ Αἴγυπτον).

Ἐξαγωγή. Ἡ Ἑλλάς ἐξάγει :

1. **Τρόφιμα** (σταφίδα εἰς τὴν Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, Γερμανίαν, Ἀμερικὴν, λάδι εἰς τὴν Βουλγαρίαν, Αἴγυπτον, Γαλλίαν, Ἰταλίαν, ἐλαίας εἰς τὴν Αἴγυπτον, Βουλγαρίαν, Ἀμερικὴν καὶ Ρουμανίαν, κρασί εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, μέλι εἰς τὴν Αἴγυπτον, σταφύλια εἰς τὴν Αἴγυπτον, Αὐστρίαν κτλ., σῦκα ξηρὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἀμερικὴν, Γερμανίαν, Ἀγγλίαν κλπ.).

2. **Βιομηχανικὰ προϊόντα** (σιγαρέτια εἰς τὴν Ἰταλίαν, Αἴγυπτον καὶ Ρουμανίαν, νέφτι εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ὀλλανδίαν, σαποῦνι εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ Τουρκίαν, τάπητας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κλπ.).

3. **Πρώτας ὕλας** (καπνὰ εἰς τὴν Γερμανίαν, Ἰταλίαν, Ἀμερικὴν καὶ ἄλλας γόφους, κονκούλια εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, δέματα ἀκατέργαστα εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὄρυκτὰ διάφορα εἰς τὴν Ἀμερικὴν, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Γερμανίαν, Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν, βελανίδια εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν).

Οἱ μεγαλύτεροι πελάται εἶναι ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν σταφίδα καὶ ἡ Γερμανία εἰς τὰ καπνὰ.

Τὸ ἐμπορικὸν μας ἰσοζύγιον. Ὅλα τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα πωλοῦμεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἀξίζουσιν ὅσον τὰ προϊόντα πού ἀγοράζομεν; Τὰ εἰσαγόμενα προϊόντα ἀξίζουσιν πολὺ περισσότερον, τὸ διπλάσιον σχεδόν, ἀπὸ τὰ ἐξαγόμενα. Ἐνῶ πληρόνομεν διὰ τὴν εἰσαγωγὴν μας κατ' ἔτος (μέσος ὅρος τῆς δεκαετίας 1921 - 1930) περίπου 11 000 000 χιλιάδραχμα, εἰσπράττομεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν μας 5 500 000 χιλιάδραχμα.

Πληρόνομεν δηλαδὴ τὰ διπλάσια ἀπὸ ὅσα εἰσπράττομεν.

Ἄλλὰ ποῦ τὰ εὐρίσκομεν; Μερικὰ μᾶς τὰ στέλλουσιν οἱ μετανάστει ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, μερικὰ ἀκόμη τὰ κερδίζει ὁ ἑλληνικὸς ἐμπορικὸς στόλος, πού ταξιδεύει εἰς τὰς ξένας θαλάσσας. Ἄλλὰ πάντοτε μένομεν χρεῶσται. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν δὲν ἔχει ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον.

Σημ. Οἱ μαθηταὶ δύνανται νὰ συγκεντρώσουσιν πλοῦσιον βλίκον σχετικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον, χρησιμοποιοῦντες καταλόγους οἰκων εἰσαγωγῆς, παρατηροῦντες ἐπιγραφὰς φιαλιδίων, κντίων, ἐργαλείων, σκευῶν, παντοίων ἀντικειμένων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναγράφεται συνήθως ὁ τόπος προελεύσεως.

Ἄν θέλωμεν νὰ ἐξασφαλίσωμεν ἐμπορικὸν ἰσοζύγιον, πρέπει νὰ παράγωμεν περισσότερα, ἀκόμη δὲ πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὰ ἐγχώρια προϊόντα. Οὕτω θὰ μεγαλώσωμεν τὴν ἐξαγωγήν μας, θὰ ὀλιγοστεύσωμεν τὴν εἰσαγωγήν μας, καὶ θὰ καλυτερεύσωμεν τὴν οἰκονομικὴν μας κατάστασιν.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΠΩΣ ΕΣΧΗΜΑΤΙΣΘΗ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Αί χῶραι, αἵτινες ἀποτελοῦν σήμερον τὸ ἑλληνικὸν κράτος, δὲν ἀνῆκον εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδρύσεώς του. Μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀπετελέσθη ἐκ τῆς *Πελοποννήσου*, τῆς *Στερεᾶς Ἑλλάδος*, τῶν *Κυκλάδων*, τῆς *Ἐυβοίας* καὶ τῶν *Βορείων Σποράδων*. Τὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἑλλάδος ἦσαν εἰς τὴν Ὄθρον καὶ τὰ Ἄγραφα.

Κατὰ τὸ 1854 ἠνώθη, μετὰ μακροὺς ἀγῶνας κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς διοικήσεως, ἡ *Ἐπιάνησος* (Κέρκυρα, Παξοί, Λευκάς, Κεφαλληνία, Ἰθάκη, Ζάκυνθος, Κύθηρα).

Τὸ 1881 προσηρτήθη ἡ *Θεσσαλία* καὶ ἡ Ἄρτα. (Τὸ 1897, μετ' ἀτυχῆ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἀπωλέσθη ἔδαφος 395 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων κατὰ μῆκος τῶν θεσσαλικῶν συνόρων).

Ὅλαι αὐταὶ αἱ χῶραι χαρακτηρίζονται σήμερον μὲ τὸ ὄνομα **Παλαιὰ Ἑλλάς** καὶ εἶχον ἔκτασιν 63 211 τ. χιλιομ.

Τὸ 1913, μετὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, ἡ Ἑλλάς ἐδιπλασιάσθη σχεδὸν ἑδαφικῶς. Αἱ καταληφθεῖσαι *Ἥπειρος*, *Μακεδονία*, *Κρήτη*, *ἀνατολικαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου* (Λέσβος, Χίος, Σάμος, Ἰκαρία, Ψαρὰ) καὶ αἱ νῆσοι τοῦ *Θρακικοῦ πελάγους* εἶχον ἔκτασιν 58 583 τετρ. χιλιομέτρων. Μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πόλεμον παρεχωρήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρος ἡ *Θράκη* (μέχρι σχεδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ αἱ νῆσοι *Ἰμβρος* καὶ *Τένεδος*. Ἀλλὰ τὸ 1923, μετὰ τὸν μικρασιατικὸν πόλεμον, κατελήφθησαν πάλιν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ἡ Ἄν. *Θράκη*, ἡ *Ἰμβρος* καὶ ἡ *Τένεδος*, ἔμεινε δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ Δ. *Θράκη*. Αἱ χῶραι, ποὺ προσηρτήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸ 1913, χαρακτηρίζονται μὲ τὸ ὄνομα **Νέα Ἑλλάς** ἢ **Νεαὶ Χῶραι**.

Ὁ παρατιθέμενος χάρτης δεικνύει τὴν ἔκτασιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχάς.

137. Χάρτης εδαφικής επέκτασης της Ελλάδος.

(Σημειώσατε επί εκάστης χώρας ή νήσου τὸ ἔτος τῆς ἐνώσεώς της μετὰ τὸ ἑλληνικὸν κράτος).

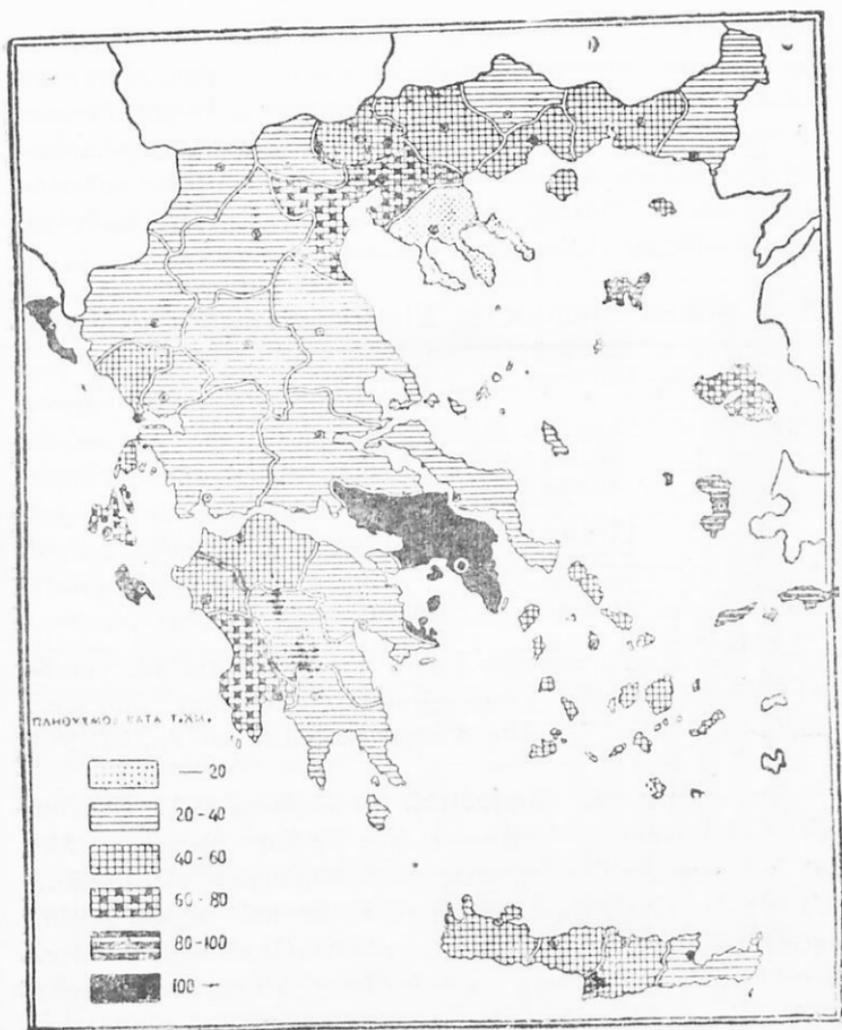
2. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Πραγματικός πληθυσμός. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος σύμφωνα μὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 εἶναι 6 205 000. Ὁ σημερινὸς ὅμως πληθυσμὸς (1935) ἀσφαλῶς θὰ ἔχη ὑπερβῆ τὰ 6 500 000.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ὁ πληθυσμὸς μας δὲν ἦτο πάντοτε ὁ αὐτός. Ἐν πρώτοις ἠῤῥηξε μαζί μὲ τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου παρουσιάζει καὶ σημαντικὴν *φυσιολογικὴν* αὔξησιν, ἐπειδὴ αἱ γεννήσεις εἶναι περισσότεραι τῶν θανάτων. Ἐκτὸς ὅμως τῶν δύο τούτων αἰτίων ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας μας ἐμεγάλωσε καὶ δι' ἄλλον λόγον. Τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, ἀφ' ὅτου ἠλευθερώθη τὸ πρῶτον τὸν τιμῆμα, ὑπῆρξε τὸ καταφύγιον τῶν ὁμοειθῶν μας; οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς ξένα κράτη. Οὕτω ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ ἐλεύθερον κράτος, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Ρουμανίαν, τὴν Τουρκίαν. Τελευταῖον (1922) ἦλθεν ὁλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλων χωρῶν. Ἡ προσθήκη λοιπὸν νέων χωρῶν, ἢ συγκέντρωσις τῶν ὁμοειθῶν ἐντὸς τοῦ κράτους, καὶ ἡ φυσιολογική, ὡς εἶπομεν, αὔησις τῶν κατοίκων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ σχηματισθῇ ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς.

Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνέρχεται, ὡς εἶπομεν, εἰς 6 500 000. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σημερινὴ ἐπιφάνεια τῆς χώρας μας εἶναι 130 200 τ. χιλίωμ. ἀναλογοῦν εἰς ἕκαστον τ. χιλ. 50 κάτοικοι. Ὁ ἀριθμὸς 50 δεικνύει ποία εἶναι ἡ *μέση πυκνότης* τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν χώραν μας.

Ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν πυκνότητα πληθυσμοῦ. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ τὸ 1821, πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀναλογοῦσαν 20 κάτοικοι κατὰ τ. χιλίωμ. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ καὶ τὸ 1828 ὑπῆρχαν μόνον 16 κάτοικοι

Γενική Στατιστ. Ὑπηρεσί. Ἑλλάδος

138. Χάρτης πυκνότητος πληθυσμοῦ κατὰ νομοὺς καὶ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928.

(1. Ποῖοι νομοὶ ἔχουν τὸν πυκνότερον καὶ ποῖοι τὸν ἀραιότερον πληθυσμὸν κατὰ σειρὰν. 2. Διατί τόσο πυκνὰ καταφυγμένοι οἱ νομοὶ Ἀττικοβοιωτίας, Ζακύνθου, Κερκύρας κλπ.; 3. Διατί τόση διαφορὰ μεταξὺ νομῶν Θεσσαλονίκης καὶ Χαλκιδικῆς; 4. Ποῖοι νομοὶ τῆς Πελοποννήσου ἔχουν πυκνότερον πληθυσμὸν καὶ διατί;)

κατὰ τ. χιλίωμ. Ἐκτοτε ὁμωσ ὁ πληθυσμὸς πυκνώνεται κανονικῶσ. Ἐκ τοῦ κατωτέρω πίνακος, ὁ ὁποῖος περιέχει πληθυσμὸν καὶ ἐπιφάνειαν τῆσ Ἑλλάδοσ κατὰ διαφόρουσ ἐποχάσ, δύναται νὰ εὐρεθῆ ἡ πυκνότησ κατὰ τετρ. χιλίωμ. Θὰ ἐννοήσωμεν δὲ ἀπὸ τὴν προοδευτικὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ ὅτι ἡ χώρα μασ προώδευσε καὶ οἰκονομικῶσ, ἀφοῦ δύναται σήμερον νὰ διαθρέψῃ πολὺ πυκνότερον πληθυσμὸν, ἢ ἄλλοτε.

Πληθυσμὸσ καὶ ἐπιφάνεια τῆσ Ἑλλάδοσ κατὰ διαφόρουσ ἐποχάσ.

<i>Ἔτη</i>	<i>Πληθυσμὸσ</i>	<i>Ἐπιφάνεια</i>	<i>Πυκνότησ :</i>
1821	940 000	47 516 τ. χιλμ.	
1828	750 000	»	»
1840	870 000	»	»
1860	1 100 000	»	»
1880	1 700 000	50 211	»
1900	2 500 000	63 211	»
1910	2 685 000	»	»
1933	6 500 000	130 199	»

(1. Νὰ εὐρεθῆ ποία ἦτο ἡ μέση πυκνότησ κατὰ τὰσ διαφόρουσ χρονολογίασ, δηλ. πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦσαν κατὰ τετρ. χιλίωμετρ. 2. Διατὶ ἠρραιώθη ὁ πληθυσμὸσ ἀπὸ τοῦ 1821-1828;)

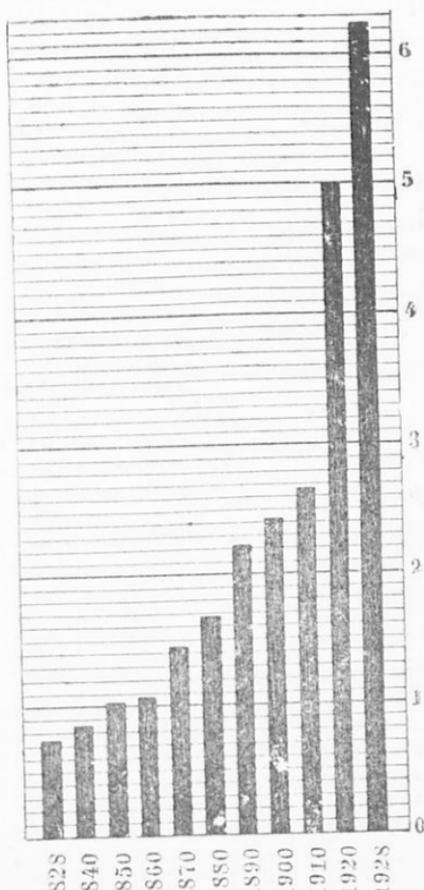
Κατανομή τοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ πληθυσμὸσ τῆσ Ἑλλάδοσ δὲν εἶναι ὁμοιομόρφωσ κατανεμημένοσ εἰσ ὄλην τὴν χώραν. Ἄλλοῦ ὑπάρχουν μεγάλα συγκεντρώσεισ πληθυσμοῦ εἰσ μεγάλασ πόλεισ, ὅπωσ εἰσ τὴν Ἀττικὴν, ἢ εἰσ πολλὰ καὶ μεγάλα χωριά, ὅπωσ εἰσ τὴν Μεσσηνίαν. Ἄλλοῦ ὁ πληθυσμὸσ εἶναι ἀραιότατοσ, ὅπωσ λ. χ. εἰσ τὰσ ὄρεινάσ περιοχάσ, ὅπου δὲν συναντᾶ κανεῖσ εἰμὴ σπάνια καὶ μικρὰ χωριά. Ἀπὸ τὰσ παρατηρήσεισ αὐτάσ ἐννοοῦμεν ὅτι πυκνότεροσ εἶναι ὁ πληθυσμὸσ ἐκεῖ ὅπου δύναται νὰ ἐξοικονομήσῃ εὐκολώτερον τὰ μέσα τῆσ ζωῆσ του, ἦτοι :

α') Εἰσ εὐφόρουσ περιοχάσ, μὲ γόνιμον ἔδαφοσ, μικρὸν μέρος τοῦ ὁποῖου δύναται νὰ διαθρέψῃ τὴν γεωργικὴν οἰκογένειαν. Εἰσ τὰ μέρη λοιπὸν αὐτὰ ὁ πληθυσμὸσ εἶναι γεωργικὸσ καὶ σχηματίζει μεγάλα καὶ πολλὰ χωριά. Τοιαῦτα μέρη εἶναι ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἠλεία, τὸ Πήλιο, ἡ Σάμοσ, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθοσ καὶ ἄλλα. Εἰσ τὰ μέρη αὐτὰ ἡ πυκνότησ τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι πολὺ ἀνωτέρα τῆσ μέσησ πυκνότητοσ τῆσ Ἑλλάδοσ, φθάνουσα καὶ ὑπερβαίνουσα τοὺσ 100 κατοίκουσ κατὰ τετραγ. χιλίωμετρον.

β) Εἰς μέρη προνομιούχα ὑπὸ ἔποψιν συγκοινωνίας, ὅπου ὁ πληθυσμὸς ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν συγκοινωνίαν. Εἰς τὰ μέρη ταῦτα δημιουργοῦνται μεγάλαι πόλεις. Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἢ ὅποια, ἂν καὶ πτωχὴ γεωγραφικῶς, ὅμως διὰ τὴν εὐρίσκειται εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν ἔχει καλοὺς λιμένας καὶ καλὴν θαλασσίαν καὶ χερσαίαν συγκοινωνίαν μὲ τὴν ὑπόλοιπον χώραν, ἔχει πικνότερον πληθυσμὸν συγκεντρωμένον εἰς μεγάλας πόλεις, ὅπου ἀπασχολεῖται μὲ τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὴν συγκοινωνίαν κτλ. Τὸ αὐτὸ συνέβη μὲ τὴν Θεσσαλονίκην, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον κτλ. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀποτελοῦν ἡ Κοζάνη, ἢ ὅποια ἐκτίσθη κυρίως ἀπὸ ἐμπόρους εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου διασταυρῶνται αἱ συγκοινωνίαι τῆς Δ. Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, καὶ ἡ Ἀλεξανδρούπολις, ἣτις ἐδημιουργήθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου.

ΕΛΛΑΣ

ἑκατομμύρια κατοίκων

139. Σχηματογραφικὴ παραστάσις τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ μας.

4. Ἀστικὸς καὶ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς. Ὁ πληθυσμὸς, ποὺ κατοικεῖ εἰς τὰς πόλεις καὶ ἀσχολεῖται μὲ τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὀνομάζεται ἀστικὸς πληθυσμὸς. Ὁ δὲ κατοικῶν εἰς τὰ χωριά

(1. Ἀπὸ τοῦ 1928^α μέχρι τοῦ 1910 δύο φορές ὁ πληθυσμὸς μας ἀξάνει ἀποτόμως, ἀπὸ τοῦ 1860-1870 καὶ ἀπὸ τοῦ 1880-1890. Διὰ τί; 2. Εἰς τὴν ὀφείλεται ἡ μεγάλη αὐξήσις πληθυσμοῦ ἀπὸ τοῦ 1910-1920 καὶ ἀπὸ τοῦ 1920-1928.);

ἀσχολούμενος μετὰ τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν δασοκομίαν, τὴν ἀλιείαν, ὀνομάζεται ἀγροτικὸς πληθυσμὸς. Ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος τὰ 67 ἑκατοστὰ εἶναι ἀγροτικὸς πληθυσμὸς καὶ τὰ 33 ἀστικός. Πρὸ 10 ἐτῶν τὸ ποσοστὸν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἦτο μεγαλύτερον (δηλ. 73 ἑκατοστὰ) καὶ πρὸ 20 ἐτῶν ἀκόμη μεγαλύτερον (76 ἑκατοστὰ). Παρατηρεῖται λοιπὸν ἐλάττωσις τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ.

Τούτο συμβαίνει διότι πολλοὶ κάτοικοι χωρίων ἐγκαταλείπουν τὰ κτήματά των, πωλοῦν τὰ ζῶα των, καὶ μεταναστεύουν εἰς τὰς πόλεις, ὅπου καταγίνονται συνήθως μετὰ μικροεπαγγέλματα.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης μεταναστεύσεως εἶναι ὀλέθρια. Διότι οὕτω ἐλαττώνονται οἱ ἐργαζόμενοι τὴν γῆν καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς ὀλγοστεύει τὸ ἐθνικὸν μας εἰσόδημα, τοῦ ὁποίου κυριώτερα πηγὴ εἶναι ἡ γεωργία.

5. Πόλεις καὶ χωρία. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν περίπου 11 000 πόλεις καὶ χωρία. Ἐξ αὐτῶν αἱ 10 000 εἶναι χωρία μικρά. Ὁ κατωτέρω πίναξ μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα εἰς στρογγυλοῦς ἀριθμοὺς τῆς ἀναλογίας μεγάλων καὶ μικρῶν πόλεων, μεγάλων καὶ μικρῶν χωρίων :

	Πόλεις ἢ χωρία	Σύνολον κατοίκων	Μέσος ὅρος ἐκάστης πόλεως ἢ χωρίου
Ἀπὸ 1 μέχρι 1 000 κατοίκ.	100 000	2 000 000	;
» 1 000 » 5 000 »	1 000	2 000 000	;
» 5 000 » 30 000 »	100	1 000 000	;
» 30 000 » 50 000 »	6	200 000	;
» 50 000 » 100 000 »	2	110 000	;
Ἄνω τῶν 100 000 »	3	1 000 000	;

(Νὰ εὑρεθῇ ποῖος εἶναι ὁ μέσος ὅρος τῶν κατοίκων ἐκάστης πόλεως ἢ χωρίου. Μελετήσατε σχετικῶς τὸν εἰς τὸ τέλος πίνακα).

Τὰ μικρότερα χωρία εἶναι εἰς τὴν Ἀ. Στερεάν, τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν Κρήτην. Μάλιστα εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ γενικῶς τὴν Εὐρυτανίαν μόλις ἀναλογοῦν 175 κάτοικοι εἰς κάθε χωρίον, εἰς τὸν νομὸν Λασηθίου 245, εἰς τὴν Παραμυθίαν τῆς Ἠλείου 221, εἰς τὰς Κυκλάδας 300. Ἄλλὰ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας 720, εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Ἀλμωπίας 555, εἰς τὴν Κέρκυραν 506, εἰς τὴν Σάμον 500. Τὰ χωρία εἶναι μικρὰ εἰς τὰ ἄγωνα μέρη καὶ ἐπὶ τῶν ὄρεων, ἐκεῖ δηλ. ὅπου ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις εἶναι περιορισμένη καὶ ὄχι πολὺ εὐφορὸς.

3. Ο ΛΑΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. **Ἐθνικότης.** Τὴν Ἑλλάδα κατοικοῦν οἱ Ἕλληνες, ἀποτελοῦντες τὰ 95 ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Τὰ ὑπόλοιπα 5 ἑκατοστὰ εἶναι : 100 000 τοῦρκοι κατοικοῦντες εἰς τὴν Δ. Θράκην 65 000 Ἰσραηλῖται διαμένοντες κυρίως ἐν Θεσσαλονίκῃ, 30 000 ἀρμένιοι πρόσφυγες. Ἐπὶ τῶν ὄρειων περιοχῶν τῆς Δ. Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς τέλος διαμένουν βλάχοι ποιμένες.

Πρὸ τινῶν ἐτῶν, ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο πολὺ μεγαλύτερος καὶ εὗρισκετο κυρίως εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἠπειρον, Κρήτην καὶ τινὰς νήσους. Προσέτι ἐν Μακεδονίᾳ πλὴν τῶν τούρκων κατοικοῦν καὶ βούλγαροι. Ἀλλὰ μετὰ τὸ 1922, ὅτε προσέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἄλλων μερῶν, συνήφθη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμφωνία. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν οἱ ἐν Ἑλλάδι τοῦρκοι ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ συμφωνία αὐτὴ ὀνομάσθη *ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν*. Ὁμοίᾳ ἀνταλλαγῇ ἐγένετο μὲ τὴν Βουλγαρίαν. Τοιοῦτοτρόπως συνεκεντρώθη εἰς τὴν χώραν μας ὁ ὁμογενὴς πληθυσμὸς ἐκ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἀπέκτησεν ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἐθνικὴν ὁμοιογένειαν. Ἐξαίρεσις ἀπὸ τὴν συνθήκην τῆς ἀνταλλαγῆς ἔγινε διὰ τὴν Θράκην, τόσον διὰ τὴν ἑλληνικὴν Δ. Θράκην, ὅσον καὶ διὰ τὴν τουρκικὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ δηλ. δὲν ἔγινεν ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν.

2. **Γλῶσσα.** Ἡ ἐπικρατοῦσα γλῶσσα ἐν Ἑλλάδι εἶναι ἡ ἑλληνικὴ, ἡ μητρικὴ γλῶσσα τῶν ἑλλήνων. Εἰς μερικὰ χωρία τῆς Ἀττικῆς, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀργολίδος κλπ. ὁμιλοῦν ἀλβανικά, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς Πίνδου ὁμιλοῦν κοντσοβλάχικα. Κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν ἤλθον ἐξ Ἀλβανίας χριστιανοὶ γεωργοὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκ Βλαχίας ποιμένες εἰς τὴν Πίνδον. Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου πολλοὶ ἐκ τούτων ἀφωμοιώθησαν γλωσσικῶς μὲ τοὺς ἐντοπίους, ἐνῶ ἄλλοι ἀφωμοίωσαν αὐτοὶ τοὺς ἐντοπίους.

Οὕτω ἔξακολουθεῖ νὰ ἐπιζῆ καὶ ὀμιλεῖται εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας χωρικοὺς μία γλῶσσα ἀλβανικὴ, ἀνάμικτος μὲ πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις, ὅπως εἰς τινὰ ὄρεινὰ μέρη τῆς βορείου Ἑλλάδος, ἐν μίγμα ἑλληνοβλαχικόν.

Οἱ ξενόγλωσσοι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνέρχονται περίπου εἰς 450 000. Μεταξὺ τούτων 65 000 Ἰσραηλίται τῆς Θεσσαλονίκης ὀμιλοῦν Ἰσπανικά, 30 000 πρόσφυγες ἀρμένιοι ἀρμενικά, 100 000 τοῦρκοι τῆς Δ. Θράκης τουρκικά καὶ ἐλάχιστοι ἄλλας ξένας γλώσσας.

3. Θρησκεία Οἱ Ἕλληνες εἶναι *χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι*, πλὴν ἐλάχιστων καθολικῶν κατοικούντων εἰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὑπάρχουν ἀκόμη 123 000 *μονσοιμάνοι* καὶ 72 000 *Ιουδαϊκῆς θρησκείας*.

«Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἠνωμένη δογματικῶς μετὰ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Ἀλλ' εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ διοικεῖται ὑπὸ ἱεραῶν συνόδου Ἀρχιερέων».

Ἐκκλησιαστικῶς ἡ Ἑλλὰς εἶναι διηρημένη εἰς 8 Μητροπόλεις. Ἀνωτάτη δὲ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ εἶναι «ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας», περιλαμβάνουσα καὶ τοὺς 8 Μητροπολίτας. Ἀντιπρόσωπος δὲ τῆς Ἱεραρχίας εἶναι ἡ διαρκὴς Ἱερά Σύνοδος, ἀποτελουμένη ἀπὸ 8 Μητροπολίτας καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν ὡς πρόεδρον. Κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Ἱεραῶν Συνόδου παρίσταται καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους.

4. Παιδεία. Κάθε ἄνθρωπος διὰ νὰ εἶναι χρήσιμον μέλος τῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀνταποκριθῆ εἰς τὰς ὑποχρεώσεις, πρὸς τοῦ ἐπιβάλλει ἡ σημερινὴ ζωὴ, πρέπει νὰ ἐκπαιδευθῆ. Τοῦτο εἶναι ὑποχρέωσις καὶ δικαίωμα. Καὶ δι' αὐτὸ τὸ κράτος παρέχει δωρεάν τὴν Δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν καὶ συγχρόνως τιμωρεῖ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν θέλουν νὰ στέλλουν τὰ παιδιὰ των εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐν τούτοις δὲν λείπουν οἱ ἀγράμματοι. Κατὰ τὴν στατιστικὴν ἐπὶ 100 κατ., μεγαλυτέρων τῶν 8 ἐτῶν, 60 γνωρίζουν γράμματα καὶ 40 δὲν γνωρίζουν! Ὅμως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγραμμάτων ὀλονὲν ἐλαττοῦται.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν περὶ τὰ 8 000 δημοτικὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ φροντισὶς εἶναι ὑποχρεωτικῶς ἑξαετῆς. Ἐπειτα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι προαιρετικὴ. Τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι διαφόρων εἰδῶν: κλασικὰ γυμνάσια, πρακτικὰ λύκεια, ἀνώτερα παρθεναγωγεῖα κλπ.

Ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ εἰδικὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα σκοπὸν ἔχουν

νά ειδικεύσουν τὸν σπουδαστὴν εἰς μίαν ὀρισμένην ἀσχολίαν. Τὰ σχολεῖα αὐτὰ εἶναι : γεωργικά, ἔμπορικά, τεχνικά, καλλιτεχνικά, ἱερατικά, διδασκαλεῖα κτλ.

Τέλος διὰ τὰς ἀνωτάτας σπουδὰς λειτουργοῦν τὰ Πανεπιστήμια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον, ἡ σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη σχολὴ Οἰκονομικὴ καὶ Ἐμπορικὴ, Ἀνωτάτη Γεωπονικὴ σχολή, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ σχολή.

Πλὴν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Δασολογικῆς αὐτοῦ σχολῆς, ὅλαι αἱ ἄλλαι εὐρίσκονται εἰς τὰς Ἀθήνας.

5. **Τέχνη.** Ἡ Ἑλλὰς ὁμοιάζει ἀπέραντον μουσεῖον καλλιτεχνικῶν ἔργων. Αἱ ἐποχαὶ ὅλαι, ἀπὸ τοὺς μακρονοὺς προῖστορικοὺς χρόνους, ἀφῆκαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γῆν πολύτιμα μνημεῖα τῆς τέχνης τῶν καὶ τῆς σοφίας τῶν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ προελληνικοῦ, τοῦ Αἰγαίου πολιτισμοῦ, μᾶς ἐκληροδότησε τὸν *λαβύρινθον*, ὃχι τὸ σκοτεινὸν ἄντρον τῆς μυθολογίας, ἀλλὰ τὸ θαυμαστόν, τὸ πολυώροφον *ἀνάκτορον* τῆς *Κνωσοῦ*, μὲ τὰς ὠραίας τοιχογραφίας, τὰς αἰθούσας, τὰς ἀποθήκας καὶ τὰ λουτρά, ποὺ ἐξέθαψαν εἰς τὴν Κρήτην οἱ ἀρχαιολόγοι (*εἰκ.* 88).

Ἡ ἐποχὴ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήθη ὁ Παρθενὸν (*εἰκ.* 58), ἀφῆκε παντοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα μνημεῖα ὑπέροχα, ναοὺς, θεάτρα, ἀγάλματα εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ὀλυμπίαν (*εἰκ.* 74), εἰς τοὺς Δελφοὺς (*εἰκ.* 63), εἰς τὴν Δῆλον (*εἰκ.* 94).

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Βυζαντίου κατόπιν ἐδημιούργησε νέον πλοῦτον καλλιτεχνικὸν ποῦ τὸν θαυμάζομεν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Θεσσαλονίκης (*εἰκ.* 13, 14), τοῦ Μιστρᾶ (*εἰκ.* 76), τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τῆς Φωκίδος, τοῦ Δαφνίου (*εἰκ.* 59), τῶν Ἀθηνῶν (*εἰκ.* 60) καὶ τόσων ἄλλων μερῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἔπειτα εἰς τὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, μὲ ὅλην τὴν ἀγραμματοσύνην, ποὺ ἀπλώθηκε εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ καλλιτεχνικὴ διάθεσις δὲν ἐγκατέλειψε τὸν σκλαβωμένον ἑλληνικὸν λαόν. Ἄν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ δημιουργήσῃ μεγάλα καὶ λαμπρὰ δημόσια κτίρια, ὅμως κλεισμένος εἰς τὸ σπίτι του, εἰς τὸ ἀπόμερον χωριό του, ἢ εἰς τὸ νησί του, ἀφῆσε νὰ ἐκδηλωθῇ ὅλη ἡ καλλιτεχνικὴ διάθεσις τῆς ψυχῆς του εἰς τὸ κέντημα τῶν φορεμάτων του, τὸν χρωματισμὸν τῶν ὑφασμάτων τοῦ ἀργαλιοῦ του, εἰς τὸ σκόλισμα τῶν ἐπίπλων του (*εἰκ.* 97), εἰς τὸ στόλισμα τῶν σκευῶν,

τὴν διακόσμησιν ὄλων τῶν πραγμάτων πὺρ μετεχειρίζετο, ἀκόμη δὲ εἰς τὴν κατασκευὴν, διαφρούθμισιν καὶ ἐπίπλωσιν τοῦ ἀπλοῦ-κοῦ σπιτιοῦ του.

Τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν καλλιτεχνικὴν διάθεσιν, ἣ ὁποία ποτὲ δὲν ἔσβυσε ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὸ διάστημα τῶν 3 000 ἐτῶν τῆς ἱστορίας του, τὴν ὀφείλομεν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν καὶ τὸ ἑλληνικὸν κλίμα. Ὁ γαλανὸς οὐρανός, τὰ χίλια ἁρμονικὰ χρώματα τῆς δύσεως, ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας, πὺρ δὲν ἔχει τίποτε τὸ θολόν, τίποτε τὸ σκοτεινὸν καὶ ἀμφίβολον, ἡ καθαρὰ καὶ καλογραμμὴ ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν κορυφογραμμὴ τῶν βουνῶν, μὲ ἓνα λόγον αἰ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς πατρίδος μας καὶ τὸ κλίμα της, αὐτὰ ἐμπνέουν τὸ αἶσθημα τῆς ἁρμονίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ τὴν προετοιμάζουν νὰ αἰσθάνεται τὸ ὄραϊον, νὰ τὸ ἀγαπᾷ καὶ νὰ τὸ ἐκδηλώνῃ.

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γύρω φύσεως καὶ τοῦ κλίματος εἶναι τόσον μεγάλη εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ λαοῦ, ὥστε τὰ δημιουργήματά του νὰ διαφέρουν κατὰ τόπους ἀναλόγως τῆς διαφορᾶς τοῦ κλίματος. Ἄλλην ἐντύπωσιν προξενοῦν τὰ κεντήματα λ.χ. τῶν ἡπειρωτικῶν χωρῶν τῆς Ἑλλάδος τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Στερεᾶς, καὶ ἄλλην ἐκεῖνα τῶν νήσων.

6. **Ἐπιστήμη** Εἰς τὴν Ἑλλάδα λειτουργοῦν τὰ Πανεπιστήμια Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἰδρύθη τὸ 1837 καὶ ἀποτελεῖται ἐκ 5 σχολῶν (Θεολογικῆς, Νομικῆς, Ἱατρικῆς, Φιλοσοφικῆς καὶ Φυσικο-μαθηματικῶν ἐπιστημῶν). Τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης ἰδρύθη τὸ 1915 καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3 σχολᾶς (Φιλοσοφικῆν, Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν καὶ Φυσικο-μαθηματικῶν ἐπιστημῶν).

Τὰ Πανεπιστήμιά μας εἶναι ἐφωδιασμένα μὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαστήρια, νοσοκομεῖα καὶ μουσεῖα, ὅπου ἀσχοῦνται οἱ φοιτηταί, οἱ δὲ καθηγηταὶ μελετοῦν καὶ ἐργάζονται διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης των. Μεταξὺ τῶν μουσείων αὐτῶν εἶναι : τὰ ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ, τὸ νομισματικόν, τὸ ζωολογικόν, ὁ βοτανικὸς κῆπος, κλπ. Νοσοκομεῖα δὲ τὸ Ἀρεταίειον, τὸ Αἰγινήτειον, τὸ νοσοκομεῖον τῶν Παίδων, τὸ Ὀφθαλμιατρεῖον κλπ.

Ἄλλ' ἢ Ἑλλὰς εἶναι χώρα ὅπου καὶ μόνον δύνανται νὰ μελετηθοῦν ὀρισμένοι ἐπιστημονικοὶ κλάδοι. Σπουδαιότατος τοιοῦτος κλάδος εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία, ἣ ὁποία εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ

εὔρη πλουσιότατα ἀρχαιολογικά μουσεῖα, ναοὺς, ἀγορὰς, θέατρα, αὐτὴν τέλος τὴν χώραν, ὅπου ἔζησε καὶ ἐδημιούργησε τὸν πολιτισμὸν τοῦ ὀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν δὲ ἀρχαιολόγοι ὅλων τῶν χωρῶν, Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἐκτελοῦν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος ἀνασκαφὰς καὶ φέρουν εἰς φῶς τοὺς θαμμένους θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας τέχνης. Μέχρι τοῦδε ἔχουν γίνεи μεγάλα ἀνασκαφαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ὀλυμπίαν, τοὺς Δελφοὺς, τὴν Δῆλον, τὰς Μυκήνας, τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Κόρινθον, τὴν Κρήτην καὶ πλεῖστα ἄλλα μέρη.

Ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ ὁποία κυρίως εἰς τὴν Ἑλλάδα (μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν) δύναται νὰ μελετηθῆ, εἶναι ἡ *Βυζαντιολογία*, ἡ ἐπιστήμη ἡ ὁποία ἐξετάζει τὴν ζωὴν, τὴν ἱστορίαν, τὴν τέχνην κατὰ τὴν μεγάλην βυζαντινὴν ἐποχὴν. Χάριν τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς ἔχει ἰδρυθῆ ἔν Ἀθήναις Βυζαντινὸν Μουσεῖον, ἐκτὸς τῶν τόσων βυζαντινῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ἀληθινὰ μουσεῖα βυζαντινῆς τέχνης.

Πλὴν τούτων ἡ Ἑλλὰς παρέχει πλούσιον ὕλικὸν καὶ δι' ἄλλους ἐπιστήμονας, καθὼς *γλωσσολόγους*, οἱ ὁποῖοι μελετοῦν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ τὴν τρισχιλιετῆ ἱστορίαν τῆς *λαογράφου*, οἱ ὁποῖοι ἐρευνοῦν τὰς παραδόσεις, τὰ τραγούδια, τὰς παροιμίας κλπ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· *γεωλόγους*, οἱ ὁποῖοι ἔχουν νὰ συλλέξουν πλούσιον ὕλικὸν διὰ τὴν ἐπιστήμην των ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γῆν, ἣτις ὑπέστη κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν γεωλογικῶν αἰῶνων φοβερὰς γεωλογικὰς ἀναστατώσεις· *βοτανικοὺς*, διὰ νὰ μελετήσουν τὴν χλωρίδα τῆς, τὴν τόσον πλουσίαν ἐξ αἰτίας τοῦ πολυποικίλου κλίματός της κλπ.

4. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος μας εἶναι ἡ *Συνταγματικὴ Βασιλεία*. Τὸ πολίτευμα τοῦτο ἰσχύει ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1935. Τότε κατηργήθη τὸ Δημοκρατικὸν πολίτευμα καὶ ἐγένετο ἡ παλινόρθωσις τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Β' μετὰ διάδοχον τὴν Α.Β.Υ. τὸν Πρίγκηπα Παῦλον.

Τὸ Σύνταγμα. Τὸ κράτος μας σήμερον λειτουργεῖ σύμφωνα μετὰ τὸ Σύνταγμα ποὺ ἐψηφίσθη κατὰ τὸ 1911. Τὸ Σύνταγμα τοῦτο ὀρίζει τὰ ἑξῆς :

α) Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου καὶ ἔχουν πάντες τὰς αὐτὰς ὑποχρεώσεις καὶ δικαιώματα.

β) Ἄπασαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ Ἔθνους. Ἡ *Νομοθετικὴ Ἐξουσία* ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Βουλῆς. Ἡ *ἐκτελεστικὴ ἐξουσία* ἀνήκει εἰς τὸν Βασιλέα, ἐνεργεῖται δὲ διὰ τῶν ὑπουργῶν τοὺς ὁποίους διορίζει. Ἡ *δικαστικὴ ἐξουσία* ἐνεργεῖται διὰ τῶν δικαστηρίων καὶ αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκτελοῦνται ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως.

γ) Τὸ πρόσωπον τοῦ Βασιλέως εἶναι ἀνεύθυνον καὶ ἀπαρβίαστον. Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ ἀνώτατος ἄρχων τοῦ Κράτους, ἄρχει τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει πόλεμον καὶ συνομολογεῖ συνθήκας, εἰρήνης, συμμαχίας καὶ ἐμπορίας. Ὁ Βασιλεὺς ἀπονέμει τοὺς στρατιωτικὸν καὶ ναυτικὸν βαθμοὺς, διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπαλλήλους. Ὁ Βασιλεὺς κυρώνει καὶ δημοσιεύει τοὺς Νόμους, καὶ συγκαλεῖ τὴν Βουλὴν. Ὁ Βασιλεὺς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ χορῆσῃ ποινάς, νὰ χορηγῇ ἄμνηστειαν, ν' ἀπονέμῃ παρῶσιμα καὶ νὰ κόπῃ νομίσματα.

Τὴν 4ην Αὐγούστου 1936 ἡ Κυβερνησις διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισιν τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως ἀνέλαβεν ἀπάσας τὰς κρατικὰς ἐξουσίας.

Ἡ Διοίκησις. Τὸ Κράτος εἶναι χωρισμένον εἰς Νομοὺς. Ὁ

νομάρχης ἀντιπροσωπεύει τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἶναι προϊστάμενος ὅλων τῶν πολιτικῶν, διοικητικῶν καὶ ἀστυνομικῶν ἀρχῶν. Ἡ πόλις εἰς τὴν ὁποίαν ἐδρεύει ὁ νομάρχης εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ. Οἱ Νομοὶ μερικῶν περιοχῶν εἶναι ἠνωμένοι εἰς Γενικὴν Διοίκησιν, τὴν ὁποίαν διοικεῖ ὁ Γενικὸς Διοικητής. Γενικὰς Διοικήσεις ἔχομεν 4: Μακεδονίας, ἔδρα ἡ Θεσσαλονίκη, Θράκης, ἔδρα ἡ Κομοτινή, Ἡλείου, ἔδρα τὰ Ἰωάννινα, Κρήτης, ἔδρα τὰ Χανιά. Οἱ Νομοὶ ὑποδιαιροῦνται εἰς ἐπαρχίας, ἀλλὰ εἰς πολὺ ὀλίγας τούτων ὑπάρχουν ἐπαρχοί.

Τοπικὴ αὐτοδιοικήσις. Ὅσαι πόλεις ἔχουν ἄνω τῶν 10 000 κατοίκων ἀποτελοῦν *δήμους*. Αἱ μικρότεροι πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀποτελοῦν *κοινότητας*. Τὸν δήμον διοικεῖ ὁ δήμαρχος καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον, τὴν κοινότητα τὸ κοινοτικὸν συμβούλιον. Δήμοι καὶ Κοινότητες ἀποτελοῦν τὴν *τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν*.

Σκοπὸς τῶν δημοτικῶν καὶ κοινοτικῶν ἀρχῶν εἶναι νὰ φροντίζουσι διὰ τὸ γενικὸν καλὸν τοῦ τόπου των. Ἡ ἀποστολή των εἶναι νὰ μεριμνοῦν διὰ διάφορα κοινωφελῆ ἔργα, οἰκοδόμησιν σχολείων, κατασκευὴν δρόμων, ὑδραγωγείων δημοσίων κήπων, δειροφυτειῶν, δι' ἀποξήρανσιν μικρῶν ἑλῶν, καταπολέμησιν ἀσθενειῶν τῶν φρυτῶν κ. ἄ.

140. Χάρτης νομών και πρωτεύουσων αὐτῶν.

(1. Τὰ ὄρια τῶν νομῶν σημειώνονται διὰ γραμμῆς διακεκομμένης. 2. Ὁ προσεκτικὸς χρωματισμὸς ἐκάστου νομοῦ δι' ἰδίου χρώματος θὰ δώσῃ πολὺ σαφῆ εἰκόνα τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τοῦ κράτους. 3. Ποῖοι νομοὶ ἔχουν κοινὸν ὄριον τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου, τὸν Τυμφρηστόν, τὰ Πιέρια, τὸν Παγονασόν; 4. Συμβουλευθῆτε τὸν πίνακα διοικητικῆς διαιρέσεως).

ΠΙΝΑΞ ΝΟΜΩΝ, ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΩΝ ΑΥΤΩΝ

(Αί πόλεις με παχιά γράμματα της τρίτης στήλης είναι πρωτεύουσαι τῶν νομῶν. Κατωθὲν τοῦ ὀνόματος τοῦ νομοῦ σημειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 καὶ ὁ ἀριθμὸς πόλεων καὶ χωρίων. Ἀπὸ τὸ πηλίκον τῆς διαιρέσεως τῶν δύο τούτων ἀριθμῶν πολλα συμπεράσματα δέονται νὰ ἐξαχθοῦν διὰ τὴν ὁμοιότητα ἢ μὴ τοῦ ἰδίου, τὴν εὐφορίαν του, τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλων ἐμπορικῶν κέντρων κλπ.)

Νομοὶ	Ἐπαρχίαι	Ἐδραὶ Ἐπαρχιῶν
ΑΙΤΩΛΙΑΣ & ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ Κάτοικοι 220 000 Πόλεις καὶ χωρία 567	Μεσολογγίου Βονίτσης καὶ Ξηρομέρου Βάλτου Εὐρυτανίας Ναυπακτίας Τριχωνίδος	Μεσολόγγιον Βόνιτσα Ἀμφιλοχία Καρπενήσιον Ναύπακτος Ἀγρίνιον
ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ & ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ Κάτοικοι 165 000 Πόλεις καὶ χωρία 359	Ναυπλίας Ἄργους Κορινθίας Σπετιῶν καὶ Ἑρμιονίδος Υἰδρας	Νεὺπλιον Ἄργος Κόρινθος Σπέτσαι Υἰδρα
ΑΡΚΑΔΙΑΣ Κάτοικοι 166 000 Πόλεις καὶ χωρία 367	Μαντινείας Γορτυνίας Κυνουρίας Μεγαλοπόλεως	Τρίπολις Δημητσάνα Λεωνίδιον Μεγαλόπολις
ΑΡΤΗΣ Κάτοικοι 53 000 Πόλεις καὶ χωρία 106	Ἄρτης καὶ Τζουμέρκων	Ἄρτα
ΑΤΤΙΚΗΣ & ΒΟΙΩΤΙΑΣ Κάτοικοι 1 035 000 Πόλεις καὶ χωρία 455	Ἄττικης Αἰγίνης Θηβῶν Κυθήρων Λεβαδείας Μεγαρίδος Τροιζηνίας	ΑΘΗΝΑΙ Αἴγινα Θῆβαι Κύθηρα Λεβάδεια Μέγαρα Πόρος
ΑΧΑΪΑΣ Κάτοικοι 190 000 Πόλεις καὶ χωρία 413	Πατρῶν Αἰγιαλείας Καλαβρῶτων	Πάτραι Αἴγιον Καλάβρυτα
ΔΡΑΜΑΣ Κάτοικοι 112 000 Πόλεις καὶ χωρία 199	Δράμας	Δράμα

ΠΙΝΑΞ ΝΟΜΩΝ, ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΩΝ ΑΥΤΩΝ (συν.)

Νομοί	Επαρχίαι	Έδραι επαρχιών
ΕΒΡΟΥ	Άλεξανδρουπόλεως Διδυμοτείχου Όρεσιτιάδος Σουφλίου Σαμοθράκης	Άλεξανδρούπολις Διδυμότειχον Ν. Όρεσιτιάς Ζουφλι Σαμοθράκη
Κάτοικοι 123 000 Πόλεις καί χωριά 197		
ΕΥΒΟΙΑΣ	Χαλκίδος Ίστιαίας Καρυστίας Σκοπέλου	Χαλκίς Ίστιαία Κύμη Σκόπελος
Κάτοικοι 155 000 Πόλεις καί χωριά 340		
ΖΑΚΥΝΘΟΥ	Ζακύνθου	Ζάκυνθος
Κάτοικοι 40 000 Πόλεις καί χωριά 75		
ΗΛΕΙΑΣ	Ήλείας	Ψύργος
Κάτοικοι 130 000 Πόλεις καί χωριά 224		
ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	Τεμένους Καινουρίου Μαλεβυζίου Μονοφατσίου Πεδιάδος Πυργιωτίσης Βιάνου	Ήράκλειον Μοίραι Άγ. Μύρων Ψύργος Καστέλλι Βόρροι Πεύκος
Κάτοικοι 139 000 Πόλεις καί χωριά 395		
ΘΕΣΠΡΟΤΙΑΣ	Θυάμιδος Μαργαριτίου Παραμυθίας	Φιλιάται Μαργαρίτιον Παραμυθία
Κάτοικοι 57 000 Πόλεις καί χωριά 177		
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	Θεσσαλονίκης Πιερίας Ήμισθείας Λαγκαδά	Θεσσαλονίκη Κατερίνη Βέρροια Λαγκαδάς
Κάτοικοι 500 000 Πόλεις καί χωριά 374		
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	Δωδώνης Κονίτης Μετσόβου Πωγωνίου	Ίωάννινα Κόνιτσα Μέτσοβον Δελβινάκιον
Κάτοικοι 137 000 Πόλεις καί χωριά 374		
ΚΑΒΑΛΛΑΣ	Καβάλλας Νέστου Παγγαίου Θάσου	Καβάλλα Χρυσούπολις Ήλευθεραί Λιμένας
Κάτοικοι 120 000 Πόλεις καί χωριά 145		
ΚΕΡΚΥΡΑΣ	Κερκύρας Παξών	Κέρκυρα Γάτον
Κάτοικοι 106 000 Πόλεις καί χωριά 225		

ΠΙΝΑΞ ΝΟΜΩΝ, ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΩΝ ΑΥΤΩΝ (συν.)

Νομοί	Έπαρχιαι	Έδραι επαρχιών
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	Κραναιάς	Άργοςτόλιον
Κάτοικοι 66 000	Πάλης	Ληξούριον
Πόλεις καὶ χωριά 253	Σάμης	Αιγιαλός
	Ίθάκης	Ίθάκη
ΚΙΛΙΚΙΑΣ	Κιλίκης	Κιλίκης
Κάτοικοι 87 000	Παιονίας	Γουμένισσα
Πόλεις καὶ χωριά 229		
ΚΟΖΑΝΗΣ	Κοζάνης	Κοζάνη
Κάτοικοι 167 000	Βοτού	Σιάτιστα
Πόλεις καὶ χωριά 353	Γρεβενῶν	Γρεβενά
	Έορδαίας	Πτολεμαΐς
ΚΥΚΛΑΔΩΝ	Σύρου	Έρμούπολις
Κάτοικοι 130 000	Άνδρου	Άνδρος
Πόλεις καὶ χωριά 437	Θήρας	Θήρα
	Κέας	Κέα
	Μήλου	Μήλος
	Νάξου	Νάξος
	Τήνου	Τήνος
ΛΑΚΩΝΙΑΣ	Λακεδαίμονος	Σπάρτη
Κάτοικοι 145 000	Γυθείου	Γύθειον
Πόλεις καὶ χωριά 475	Έπιδαύρου Λιμηράς	Μολαΐσι
	Οιτύλου	Άρεόπολις
ΛΑΡΙΣΣΗΣ	Λαρίσης	Λάρισα
Κάτοικοι 278 000	Άγυιάς	Άγυιά
Πόλεις καὶ χωριά 398	Άλμυρού	Άλμυρός
	Βόλου	Βόλος
	Έλασσώνος	Έλασσών
	Τυρνάβου	Τύρναβος
	Φαρσάλων	Φάρσαλα
ΛΑΣΗΘΙΟΥ	Λασηθίου	Άγ Νικόλαος
Κάτοικοι 68 000	Έρεπείτρας	Έρεπείτρα
Πόλεις καὶ χωριά 278	Μεραμβέλου	Νεάπολις
	Σητείας	Σητεία
ΛΕΣΒΟΥ	Μυτιλήνης	Μυτιλήνη
Κάτοικοι 162 000	Λήμνου	Κάστρον
Πόλεις καὶ χωριά 149	Μηθύμνης	Μηθύμνα
	Πλωμαρίου	Πλωμαρίον
ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	Καλαμών	Καλάμαι
Κάτοικοι 180 000	Μεσσήνης	Μεσσήνη
Πόλεις καὶ χωριά 517	Όλυμπίας	Άνδρίτσαϊνα
	Πύλλας	Πύλος
	Τριφυλλίας	Κυπαρισσία
ΠΕΛΛΗΣ	Έδέσσης	Έδεσσα
Κάτοικοι 91 000	Γιαντισῶν	Γιαντίσα
Πόλεις καὶ χωριά 153	Άλμωπίας	Άρδέα

ΠΙΝΑΞ ΝΟΜΩΝ, ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΩΝ ΑΥΤΩΝ (συν.)

Νομοί	Επαρχία	Έδρα επαρχιών
ΠΡΕΒΕΖΗΣ	Νικοπόλεως Λευκάδος	Πρέβεζα Λευκάς
Κάτοικοι 67 000 Πόλεις και χωριά 147		
ΡΕΘΥΜΝΗΣ	Ρεθύμνης Άγ. Βασιλείου Άμαριου Μυλοποτάμου	Ρεθύμνη Σπήλι Νέος Άμαρι Πέραμα
Κάτοικοι 68 000 Πόλεις και χωριά 288		
ΡΟΔΟΠΗΣ	Κομοτινής Ξάνθης Σαπών	Κομοτινή Ξάνθη Σάπαι
Κάτοικοι 181 000 Πόλεις και χωριά 323		
ΣΑΜΟΥ	Σάμου Ίκαρίας	Λιμνή Βαθέας Άγ. Κηρύκος
Κάτοικοι 71 000 Πόλεις και χωριά 141		
ΣΕΡΡΩΝ	Σερρών Φυλλίδος Βισαλτίας Σιντικής	Σέρραι Ν. Ζίχνη Νιγρίτα Σιδηρόκαστρον
Κάτοικοι 183 000 Πόλεις και χωριά 254		
ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ	Τρικκάλων Καλαμπάκας Καρδίτσης	Τρίκκαλα Καλαμπάκα Καρδίτσα
Κάτοικοι 215 000 Πόλεις και χωριά 380		
ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ ΚΑΙ ΦΩΚΙΔΟΣ	Φθιώτιδος Δωρίδος Λοκρίδος Παρνασσίδος Δομοκοῦ	Λαμία Λιδωρίκι Άταλάντη Άμφισσα Δομοκός
Κάτοικοι 194 000 Πόλεις και χωριά 381		
ΦΛΩΡΙΝΗΣ	Φλωρίνης Καστοριάς	Φλώρινα Καστοριά
Κάτοικοι 126 000 Πόλεις και χωριά 213		
ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	Χαλκιδίκης Άρναίας	Πελύγυρος Άρναία
Κάτοικοι 65 000 Πόλεις και χωριά 149		
ΧΑΝΙΩΝ	Κυδωνίας Άποκορώνου Κισάμου Σελίνου Σφακίων	Χανιά Βάμος Καστέλλι Κάνδανος Χώρα
Κάτοικοι 112 000 Πόλεις και χωριά 509		
ΧΙΟΥ	Χίου	Χίος
Κάτοικοι 76 000 Πόλεις και χωριά 78		

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.	Σελ.
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ		
Χώροι και Θάλασσai τής Ἑλλά- δος	3	
1. Μακεδονία	6	5. Θάλασσαi 141
2. Δ. Θράκη	28	6. Τό κλίμα 144
3. Θεσσαλία	35	7. Χλωρίς-Πανίς 150
4. Ἡπειρος	46	ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
5. Δ. Στερεά Ἑλλάς	54	Οικονομική γεωγραφία τής Ἑλ- λάδος 154
6. Ἀνατ. Στερεά Ἑλλάς	63	1. Γεωργία 174
7. Πελοπόννησος	83	2. Βιομηχανία 172
8. Νῆσοι Ἰονίου	103	3. Συγκοινωνία 177
9. » Αἰγαίου	107	4. Τό ἑλληνικόν ἐμπόριον 185
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ		
Φυσική γεωγραφία τής Ἑλλά- δος 122		ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
1. Θέσις τής χώρας 122		Πολιτική γεωγραφία τής Ἑλ- λάδος 188
2. Γεωλογία τής Ἑλλάδος 125		1. Πῶς ἐσχηματίσθη τό ἑλλη- νικόν κράτος 188
3. Μορφολογία τής ξηρᾶς 132		2. Πληθυσμός 190
4. Ποταμοὶ καὶ λίμναι 137		3. Ὁ λαὸς τής Ἑλλάδος 195
		4. Τό πολίτευμα τής Ἑλλάδος 200

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΣ ΠΙΝΑΚΕΣ

Χάρτης Ἑλλάδος πρὸς ἀναπαγωγὴν	4
» ὑδραυλικῶν ἔργων Κεντρικῆς Μακεδονίας	8
» κοιλάδων Ἀξιοῦ-Μορᾶβα	10
» Μακεδονίας φυσικὸς καὶ πολιτικὸς	16
» Δ. Θράκης	33
» Θεσσαλίας	37
» Ἡπείρου	47
» Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας φυσικὸς καὶ πολιτικὸς	61
» λιμένος Πειραιῶς	65
» συγκοινωνιῶν διὰ τῆς διώρυγος Κορίνθου	65
» ὑδρεύσεως Ἀθηνῶν	76
» Πελοποννήσου φυσικὸς καὶ πολιτικὸς	84
» λιμένος Πατρῶν	91
» Ἰονίου πελάγους	101
» νήσων Ἰονίου πελάγους	102
» Αἰγαίου πελάγους	108
» νήσων Αἰγαίου πελάγους	110
» διεθνῶν δι' Ἑλλάδος συγκοινωνιῶν	123
» ποταμίων περιοχῶν καὶ ὑδραυλικῶν δυνάμεων	138
» ἰσοθέρμων ζωνῶν	145
» ἀνέμων	146
» βροχῶν	148
» ἐλαίας	159
» σταφίδος καὶ οἴνου	161
» καπνοκαλλιέργειας	163
» μετᾶξης καὶ βάμβακος	165
» δασῶν	167
Πίναξ χιλιομετρικῶν ἀποστάσεων	176
Χάρτης συγκοινωνιῶν καὶ ἐμπορίου	181
» ἑδαφικῆς ἐπεκτάσεως τής Ἑλλάδος	189
» πικνότητος πληθυσμοῦ	191
» νομῶν, ἐπαρχιῶν καὶ πρωτεύουσῶν αὐτῶν	202
Πίναξ	203
εἰκόνες καὶ χάρται ἐν ὅλῳ 140	

$$44:2=22$$

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3/8/1933

Ἀριθ. πρωτ. 41721

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ Νόμου 5045, τὸ ἄρθρον 36 τοῦ Νόμου 5341, τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Διατάγματος τῆς 12]12 Ἰανουαρίου 1933 καὶ τὰς ὑπ' ἀριθμ. 94-102 πράξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσως (Γεωγραφικῶν), ἀπεφασίσαμεν : Ἐγκρίνομεν ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ μίαν πενταετίαν, ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1933 - 1934, τὸ βιβλίον Παν. Δημητράτου «Ἑλλάς» Γεωγραφία διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν Γυμνασίων.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. ΤΟΥΡΚΟΒΑΣΙΑΗΣ

Ἄρθρον Βον τοῦ Π. Διατάγματος

*«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκεκριμένων
διδασκτικῶν βιβλίων».*

Τὰ διδασκτικὰ βιβλία τὰ παλαιότερα μαζοῦν τοῦ τόπου τὸν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 βίβας τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθεῖσης ἄνευ βιβλ. πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδ. ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐπὶ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτὸν ἄρθρον.